

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

NORDICA / SUOMEN KIELEN, SUOMALAIS-UGRILAISTEN JA
POHJOISMAISTEN KIELTEN JA KIRJALLISUUKSIEN LAITOS
NORDICA / FINSKA, FINSKUGRISKA OCH NORDISKA INSTITUTIONEN
NORDICA / DEPARTMENT OF FINNISH, FINNO-UGRIAN AND SCANDINAVIAN STUDIES

*sign semiosis
disciplinary
national translation
weaving
interpretation
cultural
systemic
semiotic
play relation
textual interference
face
action lingual*

Inter

Ritva Hartama-Heinonen
& Pirjo Kukkonen (eds.)

Inter

ACTA TRANSLATOLOGICA HELSINGIENSIA (ATH)

is an international series and a multilingual scientific journal with full-length refereed articles published by Swedish Translation Studies at Nordica, Department of Finnish, Finno-Ugric and Scandinavian Studies, University of Helsinki. The goal of this publication is to promote interdisciplinary theoretical, empirical, and applied research on questions with relevance, on the one hand, to the fields of translating and interpreting and, on the other hand, to Translation and Interpreting Studies. The series is primarily an electronic publication.

Volume 1, *Kiasm* (2010)

Ritva Hartama-Heinonen & Pirjo Kukkonen (eds.)

Volume 2, *Inter* (2013)

Ritva Hartama-Heinonen & Pirjo Kukkonen (eds.)

Acta Translatologica Helsingiensia
Volume 2

Inter

Edited by

Ritva Hartama-Heinonen and Pirjo Kukkonen

Ruotsin kääntäminen, Nordica
Suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos
Helsingin yliopisto

Svensk översättning, Nordica
Finska, finskugriska och nordiska institutionen
Helsingfors universitet

Swedish Translation Studies, Nordica
Department of Finnish, Finno-Ugrian and Scandinavian Studies
University of Helsinki

Helsinki – Helsingfors
2013

Acta Translatologica Helsingiensia (ATH)
Vol. 2: *Inter*

Published by:
Department of Finnish, Finno-Ugrian and Scandinavian Studies
Nordica, Swedish Translation Studies
P.O. Box 23
FI-00140 University of Helsinki
E-mail: nordica-kansli(at)helsinki.fi

Cover design: Päivi Talonpoika-Ukkonen

© 2013 Department of Finnish, Finno-Ugrian and Scandinavian Studies
and the authors

ATH (e-publication): <http://helda.helsinki.fi/handle/10138/17462>

ATH vol. 2 (e-publication): <http://helda.helsinki.fi/handle/10138/42361>
Helsinki 2013

Printed in Finland by
Unigrafia
Helsinki University Printing House
2013

ISSN-L 1799-3156
ISSN 1799-3156

CONTENTS

<i>Interlacing and interweaving</i>	7
-------------------------------------	---

Intersections

JOHANNA DOMOKOS

<i>On the ecology of cultural interference</i> <i>Examples from Nordic literatures</i>	13
---	----

MONA FORSSKÅHL

<i>Skopos vid översättning av tal</i> <i>Översättningsprocessen i fokus</i>	25
--	----

RITVA HARTAMA-HEINONEN

<i>Interlingual, intersemiotic, and intersystemic paths of translation</i>	43
--	----

MIKKO KERVINEN

<i>Interdisciplinarity of translation research with regard to linguistics and literary studies – does it really exist?</i>	68
--	----

SIRKKA KNUUTILA

<i>Kääntäjä poeettisessa välitilassa: Friederike Mayröcker</i>	85
--	----

EVANGELOS KOURDIS

<i>Intersemiotic translation in shop signs</i> <i>A proposal for marketing semiotics in the context of globalisation?</i>	101
--	-----

SUSAN PETRILLI

<i>Translation as listening to the other</i> <i>A semioethic approach</i>	116
--	-----

LENA SEGLER-HEIKKILÄ

<i>Die Übersetzung von Kulturkonzeptionen aus dem Deutschen ins Finnische</i> <i>am Beispiel von Petra Hammesfahr's Kriminalliteratur</i>	146
--	-----

IRMA SORVALI

<i>Förpackningens (o)översättbara egenskaper</i>	166
--	-----

Reflections

MARJA KIVILEHTO

<i>Kan och vet – men hur?</i> <i>Översättningslärarens kunskapsgrunder i fokus</i>	183
---	-----

PIRJO KUKKONEN

<i>Utbildning och forskning i svensk översättning</i> <i>Ruotsin kielen kääntäminen koulutusalana ja tutkimuskohteena</i>	190
--	-----

MATTI NORRI

<i>Some reflections on translating Adam Smith</i>	199
---	-----

<i>Authors</i>	205
----------------	-----

Interlacing and interweaving

Translation Studies is an interdisciplinary network of relations and movements. As a field of knowledge, it focuses on texts that transfer cultural and social heritage and thereby, construct the collective memory of humankind and of a specific nation and its culture. These are texts that both preserve old meanings and generate new ones. Translation Studies lives in a dual textual world – the world of the source and the world of the target.

Translating is a goal-directed process of *change*. A translated text with its special purpose and its new pragmatic situation context is characterized by an ongoing interpretation activity. In translations, every change reflects a more or less conscious translatorial choice, and reveals actual translational strategies, resulting in *similarities* between the source text and the target text. Changes, choices, and strategies become operative, exert their force, in the translator's mind which is constantly seeking target elements, be they a part of a message or of a whole chain of communication, to serve the original idea and intention of the source text writer. Yet *differences* between the source and the target represent hard facts and construe our reality, and find their manifestations in other verbal signs in another language which are to make sense to new receivers with new expectation horizons and needs within another socio-cultural environment and *chronotopos*. And the translator's role in this process of otherness is that of an agent of change, that is, to intervene and to intermediate.

No single scientific publication can exhaust the meaning potential which is invested with words starting with the prefix *inter-*, 'between', 'among'. Our *INTER* does not make such claim either. What this second volume of *ACTA TRANSLATOLOGICA HELSINGIENSIA* does, for its part, is to shed new light on what *inter-* could mean in the contexts of both translation theory and translation practice, theoretically, methodologically, and strategically.

A list of *inter-*words which the contributors of this volume *INTER* have employed in their articles is long (yet a fraction compared to what an ordinary dictionary usually includes), and reads, in alphabetical order, as follows:

interact, interaction, interchangeability, intercommunication, intercommunicative, interconnectedness, interconnection, interconnectivity, intercorporeity, intercultural, interculturalism, interculturality, interdependent, interdisciplinarity, interdisciplinary, interface, interference, interferential, interlingual, interlinguistic, interlocutor, intermediary, international, interobjectivity, interpersonal, interpersonality, interplay, interpret, interpretant, interpretation, interpreter, interpre(ta)tive, interrelated(ness), interrelation(ship), inter-

Ritva Hartama-Heinonen & Pirjo Kukkonen (eds.)

Inter

Acta Translatologica Helsingiensia (ATH) Vol 2, 7–9. 2013.
Helsinki: University of Helsinki, Nordica, Swedish Translation Studies.

replaceability, interrogate, interrogation, interruption, intersect, intersemiosis, intersemiotic, intersign(hood), interspace, intersubjectivity, intersystemic, intertemporality, intertextual, intertextuality, intertranslation, intertranslative, interval, intervene, interverbal, interview, and so on.

These are verbs, adjectives, and nouns that, central to the present volume, interlace in diverse combinations and with diverse emphases and seek to describe and explain translational and translatorial phenomena. Through the choice of *inter-* as its all-embracing theme, we emphasize the mediating nature of all communication. In its interwoven textures, this publication endeavors to show how threads of intriguing first ideas (*possibility*) develop into meaningful expressions and concrete messages (*actuality*) which hopefully, gradually contribute to the development of a sustainable approach to thinking on translation, or translation theory (*tendenciality*).

All contributions in the present volume are previously unpublished, original works, and the majority of them are invited articles. The INTER is divided into two sections.

The first of them, *Intersections*, consists of nine refereed articles. The focus in these contributions is on the questions of cultural, theoretical, ethical, and practical nature as well as their interplay and intersection. Johanna DOMOKOS's article with examples from Nordic literatures focuses on the mechanisms which are involved when cultural interference with its four modalities dynamically shape cultural ecosystems. Cultural questions also play a central role in Lena SEGLER-HEIKKILÄ's contribution in which she describes how differences in semiotic spaces influence translations of culture-bound concepts and phenomena in crime fiction. Semiotics, and intersemiotic translation in particular, offers Evangelos KOURDIS the frame of reference for his study on the polysemiotic aspects of Greek shop signs. A semiotic approach, now in an intercommunicational and translational interpretation, informs Susan PETRILLI's article which concentrates on the nexus of translation theory and semioethics. Semiotical aspects can also be seen in Irma SORVALI's article on food package translating, but from another vantage point, that of the European Union labelling and advertising standards. Ritva HARTAMA-HEINONEN draws, in her theoretical article, primarily on a single philosophical concept of Martin Heidegger, yet her contribution evolves into a multifaceted discussion of translating as a mode of thinking and knowing. With linguistics and literary studies as starting points, Mikko KERVINEN offers a critical view of the much debated feature in translation studies, interdisciplinarity. The practice of translation is reflected in two contributions. Mona FORSSKÅHL has interviewed translators, and examines whether two fundamental concepts – the translation-theoretical *skopos* and *telos* of rhetorics – have an impact on their everyday work. Drawing on her own poem translations, Sirkka KNUUTILA delves into the literary translator's inter-space position and the possibility of shared experience.

The second section, *Reflections*, presents two academic lectures and a round-table paper. A *lectio praeursoria* is a lecture which a PhD candidate delivers at the beginning of the public discussion of his or her doctoral dissertation. In her lectio from June 2013, Marja KIVILEHTO describes her empirical study on translator trainers' approach to translating in a university context, and on the knowledge creation involved. Professors at the Finnish universities give a public inaugural lecture before they are formally appointed; this lecture is to provide an overview of the actual discipline and its present and future challenges. The second article features the bilingual inaugural lecture which Professor of Swedish Translation Studies Pirjo KUKKONEN held in November 2011. The third article in this section provides us with a translator's, Matti NORRI's, short and personal account of translating Adam Smith.

We extend our sincere gratitude to all those who have contributed to the present volume for their co-operation. As the practice is, the authors are responsible for the ideational, ethical, linguistic, and textual choices in their contributions.

We also wish to thank our anonymous referees for their indispensable work. With their efforts, input, and suggestions, the INTER has developed into the present multilingual double-blind refereed volume.

Finally, we want to dedicate this volume of ACTA TRANSLATOLOGICA HELSINGIENSIA to the memory of Seppo Mussalo (1934–2011). A translator and a textbook author, but even more, a lecturer in Swedish at Kouvola Language Institute and later on, at the Kouvola Department of Translation Studies, University of Helsinki, Seppo Mussalo was one of the Finnish pioneers within the fields of Swedish Translation and Swedish Translation Studies.

Helsinki, December 2013

Ritva Hartama-Heinonen and Pirjo Kukkonen

Intersections

On the ecology of cultural interference

Examples from Nordic literatures

Johanna Domokos
University of Bielefeld
Faculty of Linguistics and Literary Studies

Abstract: Cultural interference plays an essential role in cultural circuits / ecosystems. The multilingual, transnational Saami literary field is one of the youngest and interferentially most dynamic literary fields in Scandinavia. This paper demonstrates that (1) cultural interference is an important theoretical tool for literary analysis, that (2) pluricultural, intercultural, multicultural and transcultural interferential modalities should be viewed as dynamic factors in a cultural / literary ecosystem, and (3) reflection on interference supports the sustainability of culture. These theoretical and methodological concerns are elucidated through Finnish, Swedish, Norwegian, Danish, and mostly Saami literary examples.

1 INTRODUCTION

Ecology according to Lyotard (2000: 138–139) is the “discourse of the secluded”, and in this respect cultural interference proves to be a suitable theoretical tool for approaching some of those intra- and intersystemic aspects of literature that are hidden from general view. Cultural interference underlines the importance of the seminal difference and the requisite diversity of symbolic activities that shape, reshape and transform cultural ecosystems (cf. Finke 2005). In contrast to the simplifying, homogenizing mechanisms of national cultural ideologies that contributed to the birth phase of modern Nordic literary languages and literatures, the interferential approach requires not only the incorporation of multiculturalist, intercultural, pluricultural and transcultural perspectives in literary analysis, but it also demands reflection on interferential policies and practices throughout literary and social history.

The multilingual, transnational Saami literary field is the most interferentially dynamic literary field in Scandinavia. This comes as no surprise, since Saami culture is embedded in a multilingual, multicultural social context, and Saami society is highly dynamic and mobile. Saami communities create a formidable diaspora in the metropolitan areas of Scandinavia, but they also face the harsh consequences of multiple, hundred-year-long assimilation policies (see the historical Danish-Norwegian, Swedish-Finnish and Russian policies). Only by the end of the 20th century the Saami could be established their own publishing houses and school curricula. At the same time, propelled by the local

Ritva Hartama-Heinonen & Pirjo Kukkonen (eds.)

Inter

Acta Translatologica Helsinkiensia (ATH) Vol 2, 13–24. 2013.
Helsinki: University of Helsinki, Nordica, Swedish Translation Studies.

and international contributions of scholars, critics, and multimedia outlets, as well as by translations reaching out to Nordic and global literary markets, the multicultural Saami people managed to build up a relatively autonomous literary field. In order for the Saami languages, literature, and culture to survive, a high degree of flexibility is required by the agents of these fields.¹

2 FOUR MODALITIES OF CULTURAL INTERFERENCE²

In some of my earlier papers, I propose and describe four modalities of cultural interference – the pluricultural, intercultural, multicultural and transcultural – and I analyze the representations of overlapping cultural orders on the levels of action, fictional mediation, and nonfictional communication of the narrative unit (Domokos 2011a, 2011b, 2013). As outlined in these works, I speak of (1) pluricultural interference, when different cultural orders are presented in parallel; (2) intercultural interference, when cultural interferences are presented between well-delimited agencies in contact; (3) multicultural interference, when cultural orders are presented along legitimization conflicts; and (4) transcultural interference, when cultural orders overlap in a person or a collective, leading to cultural hybridization and ethnic fragmentation in the context of postcolonialism and/or cosmopolitan globalization. In this paper I will use Saami literature as a source for additional examples of the four modalities of cultural interference. My consideration of select Saami texts reveals a new way of approaching the four major modalities of cultural interference: namely as different stages of a complex cultural circuit (cf. Section 4). The need for constant change and transformation indicates that a culture is alive – and as long as masters its changes, it has a future.

2.1 Pluricultural dynamism

How to define the relation between the different exilic Baltic literatures in Scandinavia in the 1980's, or between the Saami and the Finland Swedish literary

¹ The Saami people – also known as the Lapps – number around 100,000, depending on how “Saaminess” is defined, and around half of them speak one of the 9 living Saami languages. Approximately 40,000–60,000 live in Norway, 20,000–25,000 in Sweden, 8,000–12,000 in Finland and 2,000–4,000 on the Kola Peninsula in Russia. As the indigenous people of Scandinavia the Saami call their homeland *Sápmi*. Also known as Lapland, *Sápmi* began to be colonized in the late Middle Ages. Its territory is currently divided between the countries of Norway, Sweden, Finland, and Russia.

² Conceptually, cultural interferences can be classified in two groups: (1) intrasystemic or intracultural interferences, and (2) intersystemic or polycultural interferences. This paper refers to what we call as polycultural interference when using cultural interference, if not otherwise specified. (Cf. Domokos 2011a)

fields in the 1990s, or between the 21st century multicultural turns of Swedish, Norwegian, Danish and Finnish literary fields? The pluricultural modality works as an interference on a secondary/indirect level between cultural orders, which are usually considered not to be in immediate contact to each other. For example, the Finland Swedish and Saami literary fields do not demonstrate any direct cultural contact; however, on another level their mechanisms are connected to each other, since both developments are tied to Finland's institutionalized literary practice.

Until recently, Nordic literary fields were defined through state borders and were thought to project a single (in the case of Sweden and Denmark), or double-layered, pluricultural (in case of Finland and Norway) national structure. Both models were defined through official languages (e.g. Nynorsk and Bokmål, Swedish, Finnish and Finland Swedish, Danish) and their corresponding literary fields. By the end of the 20th century, intercultural interferences of these fields opened up to larger global networks. With this opening Nordic national literatures proceeded more individually. However we can observe several important parallel developments. For example “non-national writing” was increasingly imported from Anglo-American bestseller lists, and all the Nordic literary markets were becoming—at least statistically speaking – less “national.” At the same time, local minority and migrant voices started to deconstruct national writing from within. This deconstruction happened in each Nordic literary field differently. Unlike in Norway, for example, the Swedish literary field responded first to the urge of migrant voices rather than the ethnic Saami. While Swedish literary criticism incorporated authors with migrant backgrounds into the “national” field at the end of the 1990s, Finnish literary criticism rose to this challenge a decade later. The belated opening of a multicultural literary field in Finland also caused the epicenter of Saami literature to shift to Norway.

2.2 Intercultural dynamism

Intercultural dynamism can be described as a process that manifests different cultural orders in a communicative situation, where the complementarity or logical independence of cultural orders is attested and the actants possess a reflexive attitude. Thus the differentiation between meanings of cultural symbols or orders works towards a more functional compartmentalization. The intercultural modality manifests cultural interferences as if between well delimited agencies in exchange, mostly without undertones of emancipation e.g. between all Nordic national literary fields there has been a strong collaboration in the 1970s and 1980s. It manifested e.g. through a high number of published literary translation and cross-border literary events.

As a result of Nordic colonization, the Saami people have been multilingual and multicultural for centuries. Authors of the earliest documented Saami literary works (XVII–XIX centuries) were able to successfully manage the simultaneous existence of several cultural orders. However, intercultural dynamism is often an one sided process. Olaus Sirma (1650–1719) and Anders Fjellner (1795–1876), for example, created Saami literary texts by combining oral Saami traditions with written non-Saami ones, but due to the contribution of non-Saami mediators (J. Schefferus [1621–1679] and O. Donner [1835–1909] in these cases) as well as the lack of Saami literary preconditions, their works landed on the periphery of other literatures and philological traditions. Therefore these works could not support the establishment of a Saami literary field at that time, although a few centuries later they would become crucial in tracing Saami literary history. In the formative period of the modern Saami literary field (1960–80s) indigenous and minority literary practices (e.g. literary output of the Black Panther and Native American cultural movements) played an important role alongside the oral Saami and Nordic literary traditions. In this period of intercultural dynamism, cultural orders in complementarity were accepted (e.g. between Saami and indigenous models) and authority-based hierarchy was called into question (e.g. between Saami and Nordic models). Recently Saami literature enjoys certain official support for intercultural dialogism by respective literary information centers (e.g. NORLA in Norway and FILI in Finland). Such developments contribute on the long run to founding new modalities of intercultural dynamism.

2.3 Multiculturalist dynamism

A multicultural environment allows for the applicability of different cultural orders in the same situation, although usually one of the cultural models is dominant. Interpretative polysemy is often accompanied by elimination strategies, and this is the point where multiculturalism intervenes. Multiculturalism aims to deconstruct the one-way cultural diffusion of the “dominant” pole towards the “dominated” one, by endowing all cultural orders with equal value and the right to practice and combination. The most recent emancipation process of the Saami is marked by their indigenous argumentation, which pervades not only political discourse but also all activity in the literary subfields. One of the most important political activists of the Saami, Nils-Aslak Valkeapää (1943–2001), was at the same time an excellent author. Both his political and literary ambitions were directed towards the same goal: establishing equal respect for the various cultures in a society, as well as balance between people and nature. Once the Saami literary field gained the right to apply Saami cultural orders instead of Nordic national ones, it was able to truly flourish. Now that language

codes can be switched to Saami in major institutional settings, and more indigenous rights have been put into everyday practice, the major elimination strategies targeting Saami cultural orders have been lifted. However, even in Saami literary contexts, the multiculturalist stance often leads to a simplified political polarization and argumentation. Moreover, multiculturalist processes shed light on hierarchies *within* the ethnic group as well, in this case favoring ethnically heterogeneous Saami (which is another issue worthy of more attention).

2.4 Transcultural dynamism

Transcultural dynamism reveals overlapping cultural orders in the meaning practice of an actant or a collective of actants. The transformation in cultural identification results either in hybridization, ethnic fragmentation, or ethnic revitalization and multicultural re-compartmentalization. New situations, requiring personal innovation strategies instead of cultural routines, often produce ephemeral occurrences or individual idiosyncrasies. Yet a preponderant selection and the stabilization of new meaning patterns can cause cultural transformation (see Reckwitz 2000: 636).

Just like nationalism and interculturalism, multiculturalism acts along well-delimited cultural agencies. However, when cultural diversity is defined along ethnic/national categories, it offers little space for hybrid formations. In case of the Saami, transculturalization is an everyday phenomenon that influences everyone's life. On the one hand, this increases the potential for ethnic revitalization, and therefore heralds a change from transcultural to multicultural dynamism. In this way, innovation-qua-revitalization leads to the phenomenon known as cultural reproduction. On the other hand, authors with minoritarian background voice more the failures of re-compartmentalization of cultural orders (e.g. Rita Magga-Kumpulainen's *Sarvikiela* [The Antler Language] 2006), while authors with migrant background tend to exemplify how after all to succeed (e.g. Jonas Hassen Khemiri, *Ett öga rött* [One Eye Red] 2003).

3 LITERARY EXAMPLES

To illustrate the inter-, multi-, pluri- and transcultural modalities, I will now offer further examples from Saami poetry and prose.

The works of Nils-Aslak Valkeapää demonstrate the role of literature in voicing emancipatory pursuits, and they demonstrate cultural interferences in a multiculturalist/indigenous discourse. For example, in his 1971 book *Terveisiä Lapista* (in Engl. *Greetings from Lappland*, 1982), he targeted a double audience. Valkeapää calls for the equal valuation of all cultural orders after the

cultural diffusion of mental-, socio- and artifacts from the dominant culture. Thus, the polysemy arising from colonization should not call forth any more authorial strategies, but instead set the pace for a balanced re-compartmentalization.

In the intercultural dynamism of Jovvna-Ánde West's trilogy *Árbbolaččat I–III* [The Heirs I–III] (1996, 2002, 2005), the meaningful hierarchy of cultural orders as well as logical independence between them take on the greatest relevance (see stages 1–4 of Reckwitz in Section 4). The life of the protagonist (Heika) as well as the setting (Máhtebáiki) allow for a dynamic interaction between the “new” (Finnish) and “already present” (Sami) cultural orders. As Fredriksen (2008) remarks: “Máhtebáiki is one of the few places that was not burnt by the Germans at the end of the Second World War. The conserved buildings, the characters and their traditional way of life create a symbolic frame of the narrative”. The modernization process, which occurs in the place as much as in the lifestyle of its people, is depicted through the interconnectedness of cultural orders with logical independence between them. The characters' success or failure is determined by their ability to select and incorporate new elements, with each cultural order contributing to the further elaboration of the other.

The plurality of meaning patterns contributes to the complexity of our multicultural world, but it is important to keep in mind that individual idiosyncrasies abound in any transculturation process. In her novel *SMS från Soppero* ([SMS from Soppero] 2007), Ann-Helén Læstadius uses first-person narration to depict the problems of second-generation migrants. In such cases the stabilization of new meaning patterns brings about a transformation in the cultural identification of the family. For the second generation in a migrant family, personal cultural cohesion and the right to cultural continuity is much more difficult to achieve.

For a lyrical example of intercultural dynamism, I offer an excerpt from a poem by Inger-Mari Aikio Arianaick (from *Máilmmis dása*, From the world and home, 2001, trans. Charles Peterson, p. 335):

now for the first time I understand
the animosity
that Finns and Norwegians
have towards everything Saami

In this case the Saami lyrical I experiences herself as a daughter-in-law in a Hinduist cultural environment. This dislocation endows her with a broader, relativistic perspective to Saami and Scandinavian relations.

The following lines (from a 2006 anthology *Viidát – divttat Sámis* [Far away – poems from Sápmi], p. 162, in my translation) by Rose-Mari Huuva carry a strong multiculturalist tone:

I was free
when mother earth
opened my eyes so I can see
I was free
before I got chained to Swedish personal number
before the water of the priest
snatched from me
the faith of my ancestors
before school
stole my mother tongue
before the Swedish passport
narrowed my homeland
and I'll be free again
when the mother of shadows
smooths eternal peace
on my eyes
but Swedish
never

This poem voices the ignorance and hegemonic disposition of the majority, and draws its examples from local history.

The act of acknowledging similarities with other cultures, as well as having sympathy for them, shapes the pluricultural construct of the following poem by Nils-Aslak Valkeapää (from *Trekways of the wind* 1994, trans. R. Salisbury, L. Nordström and H. Gaski):

In the warm dark prairie night
in the hot blowing wind
I wondered if it was the Indian Chief Mottled Bull
or perhaps Nuvkkágieddi
and Hálden-áddjá
was it not the calf's yoik
and the noidi drum
what about if
it is the same
if it was last year's calf
from the tundra
or the prairie buffalo.

Understanding similarities between cultural orders strengthen the reflexive competence of individuals and groups. Intercultural competence is a strong requisite for correcting unfavoured developments.

Next poem by Inger-Mari Aikio-Arianaick (from *Jiehki vuolde ruonas gidđa* [Green spring under the ice] 1993, p. 9, in my English translation) offers an example for transcultural dynamism:

you, Sicilian
ask me
about our wedding customs
our old beliefs, our stone altars
I do not know them
and I feel ashamed
ask me rather
about the Finnish customs
what they believe
I do know them
and I feel ashamed

The individual serves as a permanent basis for cultural conflicts. In our example, the interplay of cultural orders led to the splintering of the perspective and consciousness of the lyrical I.

For a more nuanced analysis of such literary works, I will shortly describe the circular stages of cultural transformation, however not entering into details. Just as I underlined above, change and transformation indicates that a culture is alive – and only with its changes, it has a future.

4 ECOLOGY OF CULTURAL INTERFERENCE

Like literature, culture is obviously not sustainable without interferential processes. Moreover, recent multi-, inter-, pluri- and transcultural configurations of literature have contributed to once again legitimize complexity, reestablish diversity, and foster ongoing renewal in the literary field. Such works confirm the assertions of German ecocritic Hubert Zapf (2010: 10) on literature in general:

... [literature is] on the one hand, a sensorium for what goes wrong in a society, for the biophobic, life-paralyzing implications of one-sided forms of consciousness and civilizational uniformity, and it is, on the other hand, a medium of constant cultural self-renewal, in which the neglected biophilic energies can find a symbolic space of expression and of (re-)integration into the larger ecology of cultural discourses.

Nordic literary fields differ greatly in the degree to which they engage with cultural interference as a topic, a literary form, an aesthetic procedure and an influential factor in cultural ecology (cf. Steward 1990); yet the strongest manifestation of this phenomenon is in the literary works and literary processes of the Saami literary field³. The Swedish literary field is more balanced in its inter- and intracultural processes, whereas the Finnish literary field tends toward intracultural dynamism (see Figure 1 below).

³ The complexity of the strong ecological orientation of Saami literary field is worth to be considered in a separate study.

For a demonstration of the circular dynamics of culture, I take as starting point the framework developed by the German cultural sociologist Andreas Reckwitz. In his book *Die Transformation der Kulturtheorien* (2000), Reckwitz describes twelve interrelated stages in the process of cultural interference (p. 630–637). He uses a linear diagram with three branching arms to graphically represent the various possible scenarios generated by the simultaneous existence of diverse mental orders and their meaning patterns in the mental structure of one or several actors. If we represent these relationships by using a circular diagram instead of a linear one, Reckwitz's framework would be adequate to depict not only long-term cultural processes, but cultural dynamics in general. Moreover, these stages would perfectly correspond to the major stages in the dynamics of a cultural/literary ecosystem.

According to Reckwitz, the *simultaneous existence of several cultural orders in the mental structures of an actant or a collective of actants* (no. 1) can manifest through either *meaningful hierarchy of cultural orders* (no. 2) or *logical independence between cultural orders* (no. 3). Reckwitz elaborates on the latter by adding the subcategories of *compartmentalizations of cultural orders* (no. 4) and *proper cultural interferences: applicability of different cultural orders to the same situation* (no. 5), which can lead to *interpretative uncertainty / polysemy* (no. 6) producing *elimination strategies of one of the cultural orders or its recompartmentalization* (no. 7) or *innovation qua recombination: "new" out of an "old" cultural order* (no. 8). The last case can cause a variety of different outcomes. On the one hand *new meaning patterns as ephemeral occurrence or individual idiosyncrasies* (no. 9) can cause *cultural reproduction* (no. 10), while on the other hand *social selection and stabilization of new meaning patterns* (no. 11) can bring about *complete cultural transformation* (no. 12). While the first stage points to the pluricultural openness of culture, stages two to four manifest intercultural dynamism. Stages 5–7 are more characteristic of multicultural situations, while the strategies of 8–12 are particularly relevant in transcultural processes.

When applied to the above-mentioned Saami literary works, some phases of Reckwitz's framework can be described in greater depth. Each of the works deals with the spread of menti-, socio- and artifacts from one culture to another over time, promptly demonstrating how cultural contacts arise out of sporadic, fragmentary, and complex overlapping that leads to cultural renewal and transformation. Considering the endeavor to deconstruct the *hegemonial hierarchy of cultural orders* (suggested no. 3a) found in the works of Nils-Aslak Valkeapää, the first stage in Reckwitz's framework has the potential to generate more combinations than merely the *meaningful hierarchy of cultural orders* (no. 2) or the *logical independence between cultural orders* (no. 3). The chain of stages starting with no. 8 can be positioned after the proposed new stage of *hegemonial hierarchy of cultural orders* (no. 3a). The poem of Rose-Mari

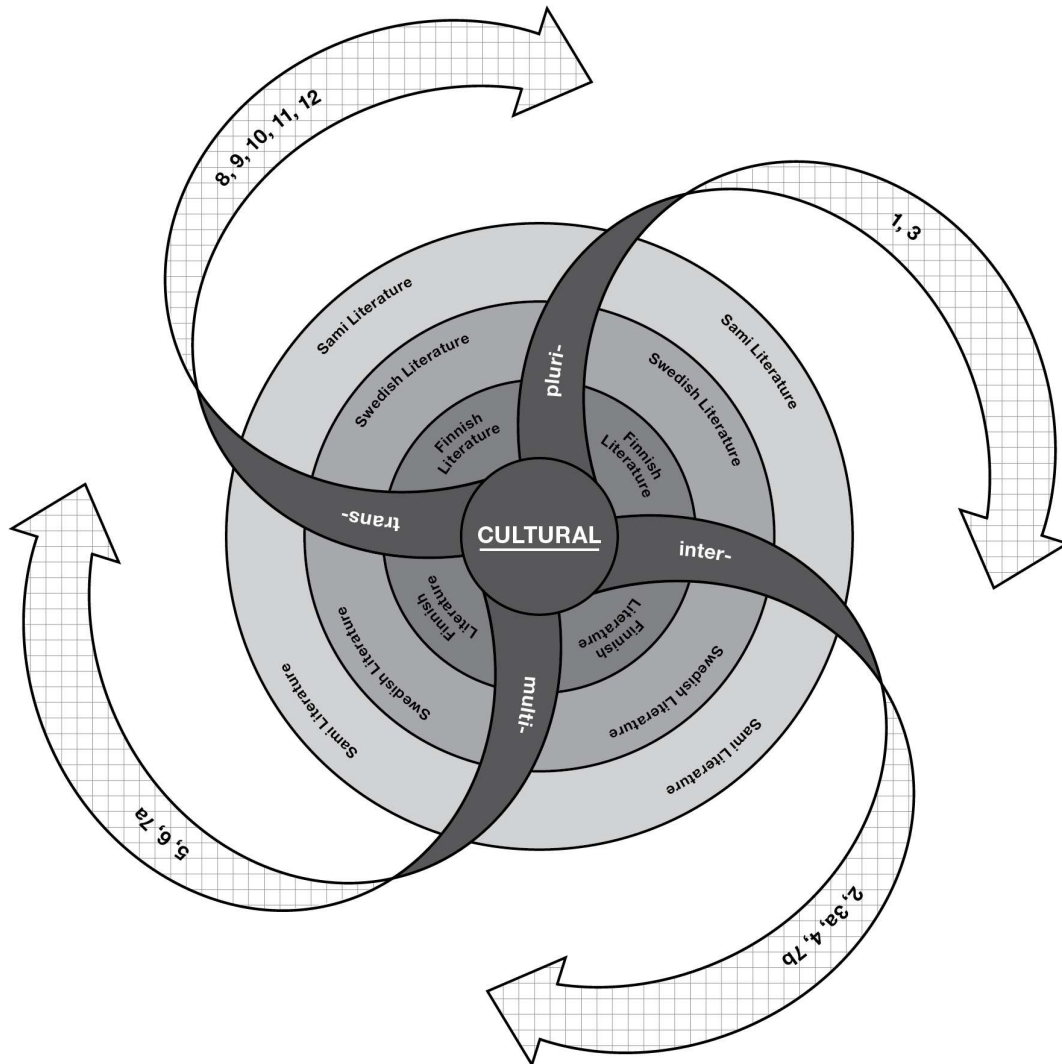
Huuva enables the splitting of stage 7 into *elimination strategies of one of the cultural orders* (no. 7a) and *the re-compartmentalizing of cultural orders according to their provenance* (no. 7b). *Elimination strategies* can manifest radically through *assimilation, segregation or liquidation of culture*, but they can also lead to the *stoppage of the interferential process* (nos. 7a1, 7a2, 7a3 and 7a4). In this case, stages 7a1–7a3 strongly intervene in the reproductive circuit of a cultural ecosystem.

5 CONCLUSION

Intercultural relations in the multicultural and transcultural zones of the 21st century inscribe further hybridity and multiplicity into the space of literature and continuously subvert traditional understandings. With Figure 1 I wish to summarize the three major issues addressed in this paper: (1) the ecological circuit of cultural interference (see the four modalities); (2) the different stages of cultural interference (based on nr. 1–12 as defined by Reckwitz); and finally, (3) the interferential spectrum of three Nordic literatures (Saami, Swedish and Finnish).

By drawing our attention to the unifying and diversifying poles of cultural interference, the Saami literary field not only served as the main object of our investigation, but it also provided us with data for exemplifying theoretical issues and concerns. It is important to emphasize that the Saami literary field reflects not only the inner diversity of Saami society, but also all of the contact zones that provide a setting for the communication, translation and comparison – in a word, the *interference* – with other cultures. Aside from its specific aesthetic value and fictional richness, the Saami literary field accompanies ecological, political and social change. In past centuries it played a crucial role in establishing the unity of the Saami people, legitimize their culture, and it will definitely remain an important medium for the renegotiation and reconstruction of their cultural ecosphere.

Figure 1. Literatures and interferential modalities in a cultural ecosystem.
Figure designed by Gergely Lőrincz (Pluralica).

As the closing idea of this paper as well as a suggestion for the next potential step, I would like to emphasize the importance of viewing cultural interference within the paradigm of cultural and literary ecology. In order to achieve this goal, we must identify the cultural orders in use and consider how they are combined, as well as how they form a self-regulating circuit. Saami literature – which is clearly founded on cultural interference – transcends what Zapf (2010: 13) describes as:

the mimetic-realist mode towards a highly imaginative, aesthetically complex and epistemologically self-aware form of writing, in which they find the semiotic space for the exploration of the complex interrelationships between culture and nature, between human consciousness and the biocentric life processes which they perform.

Those who enjoy and work with Saami literature can clearly see the necessity of placing literary studies within the larger context of ecological considerations.

REFERENCES

Research material

- AIKIO-ARIANAICK, Inger-Mari 1993. *Jiehki vuolde ruonas gidđa*. Guovdageaidnu: DAT.
- HUUVA, Rose-Marie, MARAINEN, Simon, MARAINEN, Thomas & TAPIO, Inghilda 2006. *Viidát: divttat Sámis – Vidd: dikter fråån Sápmi*. Stockholm: Podium.
- PETERSON, Charles 2006. Inger-Mari Aikio-Arianaick: From Mauritius and Ivalo. In: *Female Voices of the North*. Wiener Texte zur Skandinavistik 3. 325–352.
- VALKEAPÄÄ, Nils-Aslak 1994. *Trekways of the wind*. Trans. by Ralf SALISBURY, Lars NORDSTRÖM & Harald GASKI. Guovdageaidnu: DAT.

Works cited

- DOMOKOS, Johanna 2011a. Evaluating the Sámi literary field through its cultural interferences. In: *Sámi cultural and intercultural conjunctions*. Specimina Fennica 16. Szombathely. 155–167.
- 2011b. Differentiation of cultural interferences in the (Uralic) literary field. In: J. LAAKSO & J. DOMOKOS (eds.), *Multilingualism and multiculturalism in the Uralic literatures*. Finno-Ugrian Studies in Austria 9. Wien: LIT Verlag. 12–26.
- 2013. Towards a polycultural narratology. In: A. STROHMEIER (ed.), *Kultur-Wissen-Narration. Perspektiven transdisziplinärer Erzählforschung für die Kulturwissenschaften*. Bielefeld: Transcript Verlag. 307–319.
- FINKE, Peter 2005. *Die Ökologie des Wissens*. Freiburg im Breisgau: Alber.
- FREDRIKSEN, Lill Tove 2008. Depicting a Sámi society between tradition and modernization. The strategies of coping in Jovvna-Ánde Vest's trilogy *Árbbolaččat*. NordLit.23. <http://septentrio.uit.no/index.php/nordlit/article/viewFile/1163/1106>
- LYOTARD, Jean-François 2000. *Misère de la philosophie*. Paris: Galilée.
- RECKWITZ, Andreas 2000. *Die Transformation der Kulturtheorien. Zur Entwicklung eines Theorieprogramms*. Göttingen: Velbrück Wissenschaft.
- STEWART, Julian H. 1990. *Theory of Culture Change*. Champaign: University of Illinois Press.
- ZAPF, Hubert 2010. Cultural Ecology, Postmodernism, and Literary Knowledge. In: S. TOPLU & H. ZAPF (ed.), *Redefining Modernism and Postmodernism*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishers. 2–14.

Skopos vid översättning av tal

Översättningsprocessen i fokus

Mona Forsskåhl

Tammerfors universitet

Fakulteten för språk, översättning och litteratur

Abstract (Skopos in the translation of speech: Translation process in focus): The theoretical framework is *skopos* theory and the *partes* model describing a rhetorical process. The main question is what role *skopos* and the speaker's *telos* has in a process, where Finnish speeches are translated into Swedish. The theoretical framework is the *partes* model describing a rhetorical process and *skopos* theory. The material consists of interviews with six informants involved in translation of speeches. The analysis shows that even if *skopos* and *telos* play a role in the translation process, they interact with and may be overruled by factors such as the companies' general goals, practical restrictions in form of pressed timetables, established working routines and language norms according to which the translators work. The informants construe a *skopos* for an assignment only if it is believed to further these primary goals. Furthermore, when they do construe some kind of *skopos*, it is not done in any specific phase of the process but rather develops and is specified during the whole process.

1 INLEDNING

I affärsvärlden och i det offentliga är det idag vanligt att folk uppträder och håller tal på ett annat språk än sitt modersmål. Då kan talare antingen själv utforma sitt tal på målspråket, eller så kan en expert på språk och kommunikation, d.v.s. en översättare anlitas. Den här artikeln bygger på en analys av två intervjuer kring processen vid professionell översättning av tal med särskilt hänseende till översättningens *skopos* eller syfte och andra inverkanse faktorer. Frågorna jag strävar efter att besvara är följande: Vilken roll har begreppet *skopos* i det konkreta översättningsarbetet då de valda informanterna översätter tal? Hurdana andra faktorer, vid sidan av den aktuella översättningens *skopos* styr översättarnas arbete? Med dessa frågor anlägger jag ett socialt perspektiv på översättningen som process.

Det finns flera aspekter som gör översättning av tal till något speciellt. Detta har även uppmärksammats i tidigare forskning. Det har bl.a. gjorts studier av översättning sett i relation till textgenrer (se Trosborg 1997a), studier kring tolkning av tal eller anföranden (Vuorikoski 2004; Kukkonen 2007) och studier av hur översättare hanterar särskilda drag i en källtext, t.ex. värderingar (Munday 2012). Väl att märka har dessa studier främst fokuserat produkten, d.v.s. det översatta eller tolkade talet och dess särdrag, ofta i jämförelse med det

Ritva Hartama-Heinonen & Pirjo Kukkonen (eds.)

Inter

Acta Translatologica Helsinkiensia (ATH) Vol 2, 25–42. 2013.
Helsinki: University of Helsinki, Nordica, Swedish Translation Studies.

källspråkliga talet (se t.ex. Schäffner 1997; Snell-Hornby 1997; Trosborg 1997b; Vuorikoski 2004; Munday 2012: 42–83). Översättning som process och översättarens aktörskap (*agency*) har också studerats ur flera olika perspektiv (se t.ex. Nord [1991] 2005; Koskinen 2000 och 2008; Abdallah 2010), men veterligen inte specifikt i fråga om översättning av tal, även om exempelvis Kukkonen i sin artikel om tolkning (2007) och Munday i sin studie av översättning av ett tal av den amerikanska presidenten (2012) också kommer in på hur tolken respektive översättaren agerar under processen.

Frågan som behandlas i denna artikel är vilken plats det teoretiska begreppet *skopos* har i det konkreta arbetet med att översätta tal, sett ur översättarnas egen synvinkel. För att besvara frågan diskuterar jag inledningsvis tidigare forskares syn på översättningens *skopos* och dess roll i arbetsprocessen, samt dess relation till retorikens begrepp *telos*, syfte. Därefter analyserar jag beskrivningar som översättare själv ger av processen vid översättning av tal med utgångspunkt i retorikens modell för arbetsprocessen. Målet är att reda ut vilken roll talets *telos* och översättningens *skopos* har som styrande faktorer och om det eventuellt finns andra aspekter vid sidan av *telos* och *skopos* som inverkar på arbetet. Genom denna analys belyses även frågan om översättarnas aktörskap i processen. (Se vidare avsnitt 5 Modeller för arbetsprocessen.)

2 MATERIAL

Materialet för analysen utgörs av två intervjuer, på 90 respektive 110 minuter, med översättare som arbetar med översättning av tal vid två olika översättningsbyråer. Intervjuerna gjordes i södra Finland våren 2012 och hade formen av semistrukturerade intervjuer (se Bilaga 1).

De två byråerna är av olika storlek och fungerar därmed på olika villkor. Den ena är ett enpersonsföretag, medan den andra är en större byrå med många anställda översättare och textgranskare. Byråerna översätter finska talmanuskript till svenska då och då, dels för en finländsk svenskspråkig publik, dels för en svensk eller nordisk publik. Men ingen av de intervjuade arbetar uteslutande med översättning av tal, utan till absolut största delen med andra typer av facktexter.

Intervjun (90 minuter) med översättaren med eget företag ägde rum på översättarens kontor och utformades till ett informellt tvåpartssamtal. Den senare intervjun (110 minuter) ägde likaså rum på byrån och hade formen av ett flerpartssamtal där fyra av de anställda översättarna och en textgranskare som samtidigt är chef för verksamheten och koordinerar arbetet deltog.

Samtliga intervjuade sade explicit under intervjun att de inte har någon vare sig teoretisk eller praktisk utbildning i retorik. Två av översättarna på den större byrån, översättare 1 och 2, är utbildade nordister och har arbetat länge som

översättare. De två andra översättarna, översättare 3 och 4, har varit kortare tid i branschen och de har översättarutbildning i språkparet finska–svenska. Språkgranskaren och kontaktpersonen, översättare 5, har en bakgrund i ett samhällsvetenskapligt ämne. Översättaren i enpersonsfirmen, översättare 6, har inte språkveterarbakgrund, men däremot mer än tjugo års praktisk erfarenhet av professionell översättning och universitetsstudier i naturvetenskaper och humaniora bakom sig. I analysen refererar jag till samtliga översättare med pronomenet *han* för att bevara informanternas anonymitet.

Under intervjuerna behandlades frågor om hur arbetet med översättningen av tal går till, vilka faser som ingår i arbetet och hurdana aspekter som skiljer översättning av tal från övriga översättningsuppdrag. Särskilt central för min studie är frågan om översättningens skopos och talarens telos och hur och när de fastställs, och hur de beaktas under processen. Under intervjuerna kom det fram flera exempel på specifika fall och situationer. Jag har ändå valt att inte presentera citat och konkreta exempel av etiska skäl, då vissa av exemplen kan vara identifierbara.

Intervjuerna spelades på informanternas begäran inte in. Jag gjorde anteckningar under samtalen och genast efteråt skrev jag en mer utförlig version av intervjuanteckningarna. Dessa ligger som grund för de upplysningar som lämnas i analysen. Alla de intervjuade har gett sitt medgivande till att bli intervjuade och till att jag rapporterar och diskuterar resultaten anonymt i forskningssammanhang.

3 BEGREPPET SKOPOS I ÖVERSÄTTNINGSVETENSKAP

En central idé inom både översättningsteorin och retoriken är tanken om ett styrande syfte. Svenskans *syfte* motsvarar ungefär Aristoteles (i svensk översättning 1967: 20–21; 2012: 75) två begrepp telos och skopos. Aristoteles använder termerna i sina olika verk ibland som mer eller mindre synonyma, ibland som olika begrepp, varför det egentligen blir oklart om och hur de skiljer sig från varandra. Inom översättningsvetenskapen förklarar Reiss och Vermeer (1984: 96) begreppet skopos genom synonymen *funktion*, men Chesterman diskuterar i sin artikel Skopos theory: a retrospective assessment (2010) det faktum att skopos som begrepp inom översättningsvetenskapen fortfarande är ett oklart begrepp. I svenska texter översätts begreppen skopos och telos ofta med ord som *syfte*, *mål* eller *ändamål* (se t.ex. Aristoteles 1967: 20–21). Chesterman och Baker föreslår i artikeln Ethics of renarration (2008: 30–31) ändå att en konkret skillnad görs mellan begreppen så att telos är en översättares mer övergripande verksamhetsmål, medan skopos är ett mer kortsiktigt mål som en översättare riktar in sig mot för ett givet uppdrag.

Skopos-teorin etablerade en plats inom översättningsvetenskapen på 1980-talet. Teorin bygger på en definition av begreppet skopos som i mycket hög grad motsvarar telos (Pym 1998: 148–149): varje översättningsuppdrag har ett specifikt skopos (mål, ändamål, syfte) som påverkar hur översättningen kommer att se ut. ”Eine Handlung wird von ihrem Zweck bestimmt” skriver teorins skapare Reiss och Vermeer (1984: 101). En vidare utveckling av denna teori gav upphov till funktionell översättningsteori (se Vermeer 1989: 176) som har gett redskap för att granska översättning som process (t.ex. Nord [1991] 2005, se avsnitt 4) och för att granska översättarens agerande och roll i processen (t.ex. Baker 2006; Koskinen 2008). Det finns emellertid också processmodeller där begreppet skopos har en mindre central plats (t.ex. Holz-Mänttari 1984; Toury 1995).

En relevant aspekt inom skopos-teorin är att publiken eller mottagaren spelar en central roll för översättningens skopos. Man kunde säga att mottagarna definierar skopos, syftet med översättningen (Nord [1991] 2005: 27). Oklart blir emellertid om skopos enligt Nord är något som existerar i eller hos själva texten, eller om det ska ses som något slags mental föreställning hos källtextförfattaren, eller möjligen hos översättaren. Denna fråga ställer bl.a. Chesterman (2010) då han ifrågasätter begreppet skopos användbarhet för översättare och för dem som analyserar översättning. Han (2010: 212) frågar sig t.ex. om skopos är ett verkligt fenomen som finns och kan upptäckas, eller om det är något som konstrueras. I det senare fallet väcks vidare frågan om vem som konstruerar syfte eller skopos. Rimligt är dessutom att flera konstruerade skopos för en och samma översättning föreligger samtidigt, särskilt om flera olika aktörer är inblandade i översättningsprocessen. Chesterman konstaterar exempelvis att det skopos den ursprungliga textskribenten och översättaren formulerar för sitt arbete inte alls behöver vara lika. Det behöver inte heller vara något fast och stabilt. Vad som utgör en översättnings skopos och hur detta skopos ska kunna fastställas är alltså långt ifrån entydigt och klart.

Skopos inom översättningsvetenskapen är ett relativt svårhanterligt redskap för en empirisk studie. Det samma gäller också skopos som redskap för en översättare i en konkret översättningssituation. Visserligen, menar Chesterman (2010: 223), kan skopos som allmän idé hjälpa översättare att lyfta blicken från textens detaljnivå och därför har också skopos-teorin en naturlig plats inom all modern översättarutbildning. Men, konstaterar han (ibid.) vidare, oklart är om skopos kan användas som ett konkret och precist redskap i en konkret översättningssituation.

Då jag här diskuterar översättningsprocessen blir också frågan om översättarens aktörskap, eller vilja och möjlighet att agera aktuell. Frågeställningen är en relativt ny inriktning inom översättningsvetenskapen och har bidragit med ett nytt fokus på översättaren och på översättningens etiska aspekter (t.ex. Baker 2006; Chesterman & Baker 2008; Koskinen 2008; Abdallah 2010). Efter-

som föreliggande studie bygger på översättares egna beskrivningar av sin arbetsprocess synliggörs även översättarnas aktörskap i processen, även om detta snarast är en biprodukt av analysen. För vidare diskussion hänvisas till Mona Bakers forskning (t.ex. 2006) och antologin *Translators' agency* (Kinnunen & Koskinen 2010).

4 BEGREPPET *TELOS* I RETORIK

Retorik är läran om att övertyga. Inom retoriken utgår teoribygget från tanken att alla tal (eller texter) i grunden bygger på ett behov eller en önskan hos en talare att kommunicera något till en specifik publik (talarens telos). Retoriken är en vetenskapstradition som i sina utgångspunkter och begrepp fortfarande vilar på de grunder som lades i antiken av Aristoteles (*Retoriken*, i sv. övers. 2012).

Telos inom retoriken är oavlåttligt kopplat till vilka åhörarna är, d.v.s. för vem talet hålls. Lennart Hellspong bygger vidare på denna grundtanke. Han (2004: 83) talar om inre och yttre förutsättningar för en talsituation och menar då att de inre är de som gäller talare och publik: vilka åhörarna är och vilken relation talaren har till dem. Detta har som ovan diskuterats klara beröringspunkter med översättningsvetenskapens skopos-teori (Pym 1998: 148).

I sitt verk ger Aristoteles vidare en modell för att skapa och hålla tal, den så kallade *partes*-modellen. Modellen har sedermera utvecklats av bl.a. Hellspong (2004: 75–77) och använts för analyser av tal och texter. *Partes*-modellen omfattar sex faser i arbetsprocessen (se avsnitt 5). Dessa ställs genomgående i relation till syftet med talet, vilket är relaterat till publiken, men också till talaren som person.

Retorikens *partes*-modell ger värdefulla insikter då den tillämpas på översättningsprocessen. Det finns nämligen både skillnader och likheter i processen att utarbeta ett tal och att översätta text. En central skillnad är att det inom retoriken handlar om att en talare eller skribent utformar sina egna budskap till en specifik publik, eller att en talskrivare utformar talet i samarbete med talaren för denna publik. Vid översättning är det en översättare som strävar efter att utforma en annan skribents budskap, eller alternativt en talares budskap och talskribentens utformning av det budskapet för en (åtminstone delvis) annan publik. I en process då ett tal översätts av en professionell översättare ingår sålunda ytterligare en uppsättning av involverade: det är inte samma person som skriver ursprungstexten och översättningen, det är inte samma textprodukt och inte (helt och hållet) samma publik.

5 MODELLER FÖR ARBETSPROCESSEN

I detta avsnitt presenterar jag olika arbetsprocessmodeller från tidigare studier. Först presenteras den modell som Aristoteles (2012) ursprungligen lade fram: *rhethorices partes*. Modellen beskriver processen för att utarbeta och hålla ett tal och omspannar i en modern version sex faser från det att talaren (själv eller tillsammans med en talskribent) analyserar uppgiften till det att talet hålls inför en publik:¹

1. *Intellectio*: analysera målet, d.v.s. telos
 2. *Inventio*: samla information och material
 3. *Dispositio*: sälla informationen och ordna den med hänsyn till målet
 4. *Elocutio*: formulera sig med hjälp av språket i enlighet med målet
 5. *Memoria*: kontrollera, justera och pröva mot målet
 6. *Actio*: hålla talet för målgruppen och ta del av reaktionerna
- (Hellspong 2004: 75–77)

Talaren börjar i den första fasen med att klargöra sitt telos: vad hon eller han vill åstadkomma med sitt tal, vem det är avsett för, under hurdana former det ska hållas eller förmedlas till publiken och andra aspekter relevanta för att talaren ska nå sitt mål. Detta telos kan jämföras med översättningsvetenskapens begrepp *skopos*. I den andra fasen samlar talaren idéer och material. Därefter sorterar talaren ut materialet, väljer bort sådant som är ovidkommande och bygger upp en disposition och struktur utifrån det telos som fastställs i fas ett. Den fjärde fasen omfattar arbetet med att utforma talet på ett konkret plan. Det kan handla om att skriva ner hela talet från början till slut, eller att utforma anteckningar och stödmaterial som ska visas upp. I fas fem kontrollerar talaren arbetet dittills, d.v.s. går igenom det utformade talet och testar att det motsvarar målet och övar kanske in det, eller korregerar formuleringar som inte fungerar. Den sjätte fasen av arbetet handlar om att leverera talet, hålla det för publiken eller – om det är en skriftlig eller multimodal retorisk framställning – överlämna det till målgruppen.

Medan man inom retoriken har enats om en processmodell, finns det inom översättningsvetenskapen flera olika modeller som beskriver översättningsprocessen. Ett grundläggande sätt är att indela översättningsprocessen i tre huvudfaser: arbetet före själva textproduktionen då också *skopos* för översättningen fastställs, arbetet med textproduktionen och arbetet efter textproduktionen (*pre-translation*, *translation* och *post-translation*; Holz-Mänttari 1984). Variationer finns med fyra faser i stället för tre. I dessa modeller delas den första fasen in i två faser: 1) specificering, 2) förberedelser, 3) själva över-

¹ Ordet talaren används som generisk beteckning, även om talaren kan anlita en talskribent som utformar talet utifrån talarens telos och anvisningar. Hur processen ser ut då en talskribent utformar ett tal för en annan person och hur det skiljer sig från då talaren själv skriver sitt tal faller utanför ramen för denna studie, men kunde vara värt att undersöka i en framtida studie.

sättningsarbetet samt 4) utvärdering och revidering (Sager 1994: 166). I denna modell kan definitionen av skopos snarast förknippas med den första fasen. Min uppfattning är att bägge modeller har paralleller i Aristoteles partes-modell, även om faserna har varierande omfattning. Pre-translation motsvarar partes-modellens intellectio, inventio och dispositio, medan translation motsvaras av elocutio och därefter post-translation av memoria och actio. Dessa process-modeller med tre eller fyra faser spelar ändå en mindre roll i denna studie.

Den modell av översättningsprocessen som den retoriska processen i denna studie jämförs med är Nords loop-modell ([1991] 2005: 37–41). Vad som utmärker hennes modell är att begreppet skopos intar en central roll och att arbetsprocessens faser inte ordnas i strikt kronologiska enheter. Översättaren rör sig i Nords modell fram och tillbaka mellan olika faser i så kallade *loopar*, återgångar under arbetets gång. Faserna i Nords loop-modell (a.a.: 41) för översättning omfattar följande: analys eller tolkning av måltextens syfte utifrån information om uppdraget (*translation brief*; *ibid.*); analys av källtext med en generell bedömning av hur källtexten ser ut i relation till dess skopos, och en mer textinriktad och lingvistisk analys av källtextens detaljer; planering av översättningsstrategi; utarbetning av måltexten; kontroll mot såväl källtext som skopos. Enligt modellen rör sig översättaren mellan alla dessa faser i arbetet, med återkopplingar och återgångar till tidigare faser enligt behov. Skopos fastställs alltså i modellen i den första fasen, utifrån information om uppdraget.

Analysen av intervjuerna är upplagd enligt retorikens partes-modell. Målet är, som konstateras i inledningen, att klarlägga om översättarna upplever att det finns ett telos eller skopos som styr arbetet med att översätta just tal, och i vilken mån och på vilken punkt i processen ett sådant i så fall aktualiseras. Därtill granskar jag om informanterna tar upp andra styrande aspekter som kommer in under processens gång. Genom denna analys belyses därmed även översättarnas aktörskap i processen då tal översätts: det är ändå sist och slutligen översättaren själv som agerar och fattar beslut om sina handlingar under processens gång.

6 ÖVERSÄTTNINGSPROCESSEN INLEDS: *INTELLECTIO* OCH *INVENTIO*

I detta avsnitt redogörs för de intervjuade översättarnas beskrivning av de första faserna i arbetsprocessen: intellectio och inventio, d.v.s. då man analyserar uppgiften eller situationen och samlar information om och för den. Jag har valt att behandla dessa två första faser ihop därför att de i informanternas svar inte går att särskilja.

På båda byråerna inleds översättningsuppdrag med att en kund tar kontakt med översättningsbyrån. De finskspråkiga tal som byråerna har fått för översättning till svenska är mycket varierande med avseende på talskribenter, talare,

situation och publik. Vissa av den större byråns uppdrag omfattar traditionella taltyper som återkommer (t.ex. välkomsttal på återkommande tillställningar eller kvartalsöversikter på presskonferenser), medan översättare 6 nästan bara får in mer tillfälliga tal. Talen skiljer sig också åt i fråga om målgrupp, somliga är avsedda att hållas på båda språken för en tvåspråkig publik, andra är skrivna specifikt för en svenskspråkig publik och är inte alls avsedda att hållas på källspråket. När det gäller etablerade taltyper och tal som ska hållas i en finländsk kontext på båda språken brukar översättarna inte behöva så mycket information, säger översättare 2. Översättare 3 konstaterar däremot att han ibland, när han översätter för unika tillställningar där någon ska tala inför en specifik svenskspråkig publik gärna skulle ha lite mer information om kontexten. En grundligare utredning av skopos/telos i inledningen av arbetet verkar alltså behövas vid unika tal, men vid etablerade taltyper är grunderna för såväl talets telos som översättningens skopos redan etablerade i traditionen och denna del av processen är då mindre viktig.

Både översättare 5 och översättare 6 vill helst tala med sina uppdragsgivare genast i början för att precisera uppdraget. Översättare 5 berättar dock att det förekommer fall då kunden trots uppmaning inte ringer upp byrån. Detta har de fyra översättarna på den större byrån ändå inte problem med. De säger sig då dra slutsatser om målet, situationen och publiken utifrån själva talet eller texten. Det är klart, påpekar översättare 1, att det kan leda till feluppfattningar, men om inte kunden klagat eller kommenterat det så spelar det ingen roll. Vanligen är dessutom tidspressen sådan att det inte finns tid för något annat än att börja översätta med en gång, säger han. Han ser det dessutom inte som sin uppgift att "kräva" information, utan han ska bara tillräckligt snabbt och effektivt producera en produkt kunden accepterar, i enlighet med byråns generella verksamhetsprincip. Om kunden ger byrån tillräckliga uppgifter om ett uppdrag kan han kanske skapa ett bättre tal, men han är inte beroende av informationen för att skapa ett tal som är bra.

Översättare 6 säger att just precis vid översättning av tal har han alltid kontakt med kunden per telefon, eftersom han inte kan skriva ett tal på svenska utan att ha en klar uppfattning om vad kunden/talaren vill med sitt tal. Genom att tala med kunden får han också sådan information som egentligen inte kan formuleras i ord, menar han. Det kan handla om att han får höra hur den som ska hålla talet behärskar svenska. Dessutom är hans uppfattning att kunder som beställer översättningar av just tal i regel uppskattar det intresse han visar genom att ägna tid åt att diskutera uppdraget med dem personligen. De ska ändå själva hålla det översatta talet inför en publik.

Efter kontakten med kunden händer det att översättare 6 samlar mer kontextuell information, t.ex. kan han reda ut vad det är för en konferens där talet ska hållas, eller vad det är för företag talaren representerar. Det är egentligen

bara vid översättning av tal sådan information är så viktig att han faktiskt lägger ned extra tid på den.

Förutom kommunikationskanalen kommer också frågan om kommunikationskedjan upp i intervjun på den större byrån. Ingen av översättarna deltar i den första kontakten med kunden. De som utför själva översättningen får alltid information om uppdraget i andra hand, förmedlad av översättare 5. Översättare 4 säger att de är medvetna om att detta kan medföra luckor i informationsflödet. Samtidigt är de fyra översättarna snabba att tillägga att översättare 5 vanligen ger all nödvändig information så att de kan sköta översättningsarbetet så snabbt och smidigt som möjligt. Översättare 5 å sin sida menar att det på grund av byråns storlek och antalet översättare ändå inte vore praktiskt möjligt att varje översättare sköter alla kundkontakter själva, vilket understöds av översättarna. Översättare 2 påpekar att alla översättare på byrån är medvetna om att tid i deras bransch mycket konkret motsvarar pengar och att detta styr behovet av tidseffektiv kommunikation kring uppdragen, både med kunden och internt på byrån. Därför sköts också den interna informationsförmedlingen till största delen elektroniskt över gemensamma arbetsplattformar, textbanker och översättningsminnen. För det mesta räcker den information som finns där till för att uppdraget ska kunna skötas effektivt.

Enligt Nords ([1991] 2005: 41) processmodell handlar denna fas i arbetet om att översättaren fastställer översättningens skopos. Detta innebär med retorikens term att han eller hon klarlägger det källspråkliga talets telos, samlar information om och för översättningsuppdraget och utifrån det också fastställer ett telos för det översatta talet med tanke på bl.a. talsituationen och målgruppen. Utifrån informanternas beskrivningar och kommentarer kan jag dra slutsatsen att detta omfattar något varierande processer beroende på situation, där den inledande kundkontakten ändå alltid är grunden. Kundkontakten är viktig både med avseende på innehållet i kommunikationen och på kommunikationsformen. På det lilla företaget där översättaren oftast har direktkontakt med den skribent som författat talet går det effektivt och snabbt att få tillräcklig och relevant information. Översättaren kan under ett telefonsamtal ställa specificerande frågor, be om stödmaterial och reda ut kontextuella omständigheter för talet, d.v.s. ringa in talarens telos. På den större byrån är både utformningen av och inställningen till denna uppdragsanalys en annan. Översättarna där säger sig vara medvetna om att bakgrundsinformation om uppdraget kan göra slutprodukten bättre, men de ser det inte som sin uppgift att aktivt skaffa sådan information om inte den erbjuds via byråns kontaktperson. Tidsbrist samt byråns effektivitetsmål och etablerade arbetsrutiner erbjuder inga sådana möjligheter.

När det gäller fasen inventio innebär den olika saker på de två företagen. Utifrån informanternas utsagor är det bara översättare 6 som särskilt anger sig söka information och samla kunskap då uppdraget gäller översättning av tal. På

den större byrån kan emellertid gemensamma arbetsplattformar, termbanker och översättningsminnen fylla ungefär denna funktion. De har helt enkelt redan det material de tycker sig behöva tillgängligt och uttrycker inget behov för något annat.

Sammantaget kan man konstatera att skopos plats i inledningen av processen varierar enligt situation. På den större byrån är det inte talarens telos eller skopos som primärt styr översättarnas agerande, utan snarare kommer det fram i beskrivningarna att det är de praktiska omständigheterna och byråns effektivitetsmålsättning som är ledstjärnan i översättarnas agerande. T.ex. talarens telos reds ut om det i situationen antas bidra till effektivitet i arbetet. Översättare 6 sätt att beskriva saken tyder å sin sida på att han i högre grad arbetar med talarens telos som styrande kraft. Han beskriver emellertid inte någon fas före själva översättningsarbetet där han formulerar ett skopos för översättningen. Hans eget telos verkar vara att skapa nöjda kunder genom en serviceprodukt som håller så hög kvalitet som möjligt.

7 ARBETET MED SJÄLVA TEXTEN: *DISPOSITIO* OCH *ELOCUTIO*

Efter de två första faserna i partes-modellen följer dispositio, då talaren bygger upp en struktur för sitt tal och sorterar ut irrelevant material. I Nords modell ([1991] 2005: 41) följer däremot en fas där källtexten analyseras och därefter läggs en översättningsstrategi upp.

Processen som de intervjuade översättarna beskriver följer inte riktigt Nords modell. Då jag tar upp frågan om översättningsstrategi med översättarna på den större byrån är det bara översättare 3 som verkar känna till begreppet. Översättare 1 säger att de aldrig formulerar specifika översättningsstrategier i förväg. Efter att de har fått en text sätter de helt enkelt igång och översätter. Med det sagt fortsätter översättare 2 och berättar om ett fall där talaren har svårigheter med vissa språkljud i svenskan. Strategin blev då att undvika formuleringar där dessa språkljud ingår. Väl att märka bygger en sådan strategi inte på en analys av själva texten som i Nords modell ([1991] 2005: 41), utan på kunskap om talaren som ska framföra texten. Översättare 6 för sin del känner till konceptet översättningsstrategi och nämner ett fall där publiken bestod av barn, vilket ledde till en särskild strategi. Däremot brukar han inte läsa och analysera hela texten i förväg.

Alla de intervjuade översättarna nämner en särskild översättningsstrategi då de översätter tal. De formulerar sig medvetet med tanke på hur den svenska texten låter. Språkets och formuleringarnas klang och rytm väger tyngre än vid andra uppdrag, säger översättare 1. På den punkten inflikar översättare 5 att detta ändå inte betyder att byråns övergripande principer om standardnära svenska och betydelseinnehållets centrala roll kommer på undantag. Han till-

lägger att även då dessa grundprinciper iakttas finns det ändå rum för att göra översättningen mer eller mindre muntlig.

Fastställandet av en översättningsstrategi verkar utifrån informanternas beskrivningar inte utgöra någon specifik fas i översättarnas arbete. De beskriver inget medvetet planeringsarbete, utan helt enkelt handlingsmönster som bara faller sig av sig själva i situationen. Också översättare 6 som känner begreppet översättningsstrategi menar att det snarare handlar om ett naturligt och förnuftigt sätt att agera i situationen än en medveten strategi.

Då sedan själva översättningsarbetet inleds på den större byrån är kommunikationen och samarbetet med språkgranskaren intensivt i början. Det behövs enligt översättare 1 för att talet ska bli enhetligt. Översättare 4 berättar att genast då han börjar utarbeta den första versionen, men först då, vill han diskutera konkreta detaljer och problem i texten. Det kan handla om rena betydelsefrågor eller om mer övergripande problem, t.ex. specificering av talets telos.

Då jag frågar om översättningens syfte eller funktion i samband med att den första versionen skrivs säger översättare 4 att han inte i förväg har några tankar på ett explicit syfte eller en explicit funktion för översättningen utan de växer fram medan han arbetar med den första versionen. Översättaren konstaterar dessutom att de generella principerna för byråns verksamhet också styr arbetet. Översättningens funktion kommer in som en faktor vid sidan av de här. Översättare 1 beskriver att syftet med talet klarnar medan han arbetar med det. Han påpekar att han för sin del hela tiden är medveten om principen att primärt förmedla innehållet och därför hela tiden är försiktig med att lägga in egna tolkningar, t.ex. genom sambandsmarkörer eller metaforer. Han poängterar särskilt att ingen av översättarna är retoriker eller utbildade inom retorik, varför själva tanken att t.ex. försöka anpassa talets retoriska former och mönster i något särskilt syfte känns främmande. Översättare 2 konstaterar att de i stället medvetet dämpar och standardiserar t.ex. bildspråk i finska källtexter om det ligger på en informell nivå. Tanken att talen skulle omarbetas för en svensk målgrupp kan ses som ett teoretiskt ideal, men det har inte en reell plats i den dagliga verksamheten, konkluderar översättare 1. Häri instämmer de tre andra översättarna.

Översättarna på den större byrån verkar inte primärt och på eget initiativ agera utifrån ett specifikt skopos för ett specifikt översättningsuppdrag. Deras arbete styrs av byråns allmänna verksamhetsprinciper och i den mån en individuell översättare klargör översättningens skopos sker det inom ramen för dessa principer. Härvidlag skiljer sig de två byråerna i denna studie åt markant för i intervjun med översättare 6 blir det klart att han under arbetet med texten tänker och väljer formuleringar i första hand utifrån den bakgrundskunskap han fått om uppdraget, talaren och talsituationen. Detta kopplar han ihop med den konkurrensfördel han har av att kunden upplever att han bemödar sig om

kundens syften. Han beskriver själva översättningsarbetet så att det handlar om att hela tiden fatta medvetna beslut och relatera dem till den information om uppdraget han har. Liksom översättarna på den större byrån anger översättare 6 ändå att tidsbrist snarare är regel än undantag och att han därför strävar efter att effektivisera alla delar av arbetet.

Sammantaget kan man alltså säga att de olika översättarna ger skopos varierande plats i faserna *dispositio* och *elocutio*. För samtliga översättare verkar det som om skopos snarast växer fram och får en form i takt med själva översättningsarbetet. Det att skopos växer fram tillsammans med den första versionen av måltexten motsvarar nästan, men inte riktigt Nords loop-modell. Visserligen kan looparna i Nords modell ([1991] 2005: 41) tolkas så att skopos utvecklas och revideras under textarbetets gång, men entydigt säger hennes modell att ett skopos föreligger redan innan textarbetet inleds. För översättare 6 del finns kanske ett vagt skopos redan i förväg, medan uttalandet av översättare 4 tyder på att en specificering av skopos inte alltid är aktuell innan översättaren ger sig i kast med själva texten. Byråns generella verksamhetsprinciper ger riktlinjer för översättarnas arbete och därmed klargör de inte nödvändigtvis ett individuellt skopos för varje uppdrag. Här finns vissa paralleller till de resultat Abdallah (2010) lägger fram i sin intervjustudie av översättare i översättningsnätverk. Liksom hennes informanter arbetar också de anställda översättarna i den här studien under omständigheter som begränsar deras handlingsutrymme eller aktörskap. Översättare 6 som företagare har alldeles andra förutsättningar att utöva sitt aktörskap.

8 DEN FÖRSTA ÖVERSÄTTNINGSVERSIONEN KONTROLLERAS: *MEMORIA*

I detta avsnitt behandlas den fas av processen då talet granskas. I Nords modell ([1991] 2005: 41) sker detta bl.a. genom återgångar till och kontroll mot skoposformuleringar.

På det större företaget sköts språkgranskningen och kontrollen inom byrån av språkgranskaren. Granskaren är den som i regel har haft kontakt med kunden och agerat bollplank och stöd för den eller de översättare som arbetar med den första versionen av talet. Det är därför ingen främmande text han ställs inför, utan han känner till de kontextuella och situationsrelaterade aspekterna kring talet. Emellertid måste granskningsarbetet ibland skötas av en annan granskare p.g.a. av praktiska omständigheter. Det tar extra tid enligt översättare 2 och de försöker undvika sådana lägen. Detta antyder alltså att språkgranskarens kunskap om skopos är relevant.

Språkgranskaren kontrollerar språkriktighet, begreppsanvändning, logik och korrektur, beskriver översättare 5 och tillfogar att det som gör granskningen av översatta tal speciell är att han som granskare alltid kontrolläser det översatta

talet högt och ”smakar på formuleringarna” för att kontrollera att stil, rytm och språkliga figurer är enhetliga genom hela talet. Översättare 5 menar att han inte i denna fas medvetet brukar tänka på kundens ändamål och syften, utan på rent språkliga former.

I egenskap av språkgranskare brukar översättare 5 konferera med den som gjort råöversättningen och göra ändringar i samråd med översättaren om det bara finns tid och möjlighet för detta. Däremot är det språkgranskaren som tar ansvar för och slutligen beslutar hur texten som levereras till kunden ser ut. Det betyder att översättarnas aktörskap är begränsat och deras möjligheter att påverka slutresultatet beror på praktiska omständigheter. Översättare 5 menar att det är naturligt då språkgranskaren har ansvaret inför kunderna.

I undantagsfall kan överläggningar med kunden bli aktuella. Byrån har inga fastslagna procedurer för sådana lägen, och kan enligt översättare 5 inte heller ha det, eftersom de situationsbetingade faktorerna styr tillvägagångssättet, exempelvis hur tillgänglig kunden är. Översättare 2 påpekar att språkgranskarna inte så här sent i översättningsprocessen brukar överlägga med kunden om syften och ändamål för talet, på grund av att tidtabellerna sällan medger något sådant.

Översättare 6 beskriver granskningsprocessen mycket kortfattat. Översättaren sänder eller ger sin råöversättning till en av sina kollegor och ger samtidigt en del information om uppdraget. Då han får tillbaka den granskade texten går han igenom de förslag granskaren gett och väljer själv om han beaktar dem eller inte. Han gör fortfarande på denna punkt återkopplingar till talets telos och översättningens skopos, så som i Nords loop-modell ([1991] 2005: 41) och kontaktar alltid kunden för konsultation och öppna frågor, om inte för annat så för att det gör kunden nöjd.

Sammantaget är granskningsfasen i hög grad beroende av andra faktorer. Procedurerna på de två byråerna har konsekvenser för hur översättningens skopos beaktas. På den större byrån nämner inte informanterna självmant skopos eller syftet då de beskriver granskningsprocessen, och då jag frågar blir det klart att överväganden kring skopos kommer in bara om det finns tid. För översättare 6 däremot har skopos en central position i granskningsfasen.

Översättarna på den större byrån har ett begränsat handlingsutrymme i granskningsfasen, de kan argumentera för sina formuleringar, men de bestämmer inte hur texten i slutändan ser ut. Det gör byråns språkgranskare som också har ansvaret för produkten gentemot kunden. Detta förhållande tas inte upp i Nords ([1991] 2005) modell av översättningsprocessen som baserar sig på skopos, i och med att den bygger på förutsättningen att en och samma översättare har ansvaret för sitt eget arbete från början till slut.

9 TALET ÖVERLÄMNAS OCH HÅLLS: *ACTIO*

Den sista delen av processen inom retoriken kallas *actio* och inom översättningsvetenskapen motsvarar den steget då översättningen överlämnas i sin slutliga form till kunden som eventuellt kommenterar den. En skillnad mellan den retoriska processen och översättningsprocessen värd att poängtera är att då översättningen är ett tal så innebär det att processen är slut först då talet nått sin målgrupp, åhörarna. I den teoretiska modellen omfattar den dessutom återkoppling från uppdragsgivaren. Då talet överlämnats till uppdragsgivaren vore återkoppling och kommentarer värdefulla, menar alla de intervjuade översättarna och språkgranskaren d.v.s. översättare 5.

Översättare 6 säger sig få kommentarer av kunder och till och med frågor om retoriska nyanser ibland. Han säger också att han ibland aktivt kontakter kunden efter att ett tal har hållits för att höra hur det avlöpte. Det är för honom ett sätt att sköta kundkontakter, säger han. Genom att han engagerar sig i uppdraget och gör mer än bara levererar en färdig översättning uppfattar kunder att de får god service. Han menar att ryktet på det sättet sprider sig och han kan få nya kunder.

På den stora byrån hör kundkommentarer till undantagen. De vanligaste kommentarerna handlar om att uppdragsgivaren är tacksam för att arbetet levererades snabbt. Kommentarer som gäller den svenska versionen och dess utformning eller publikens reaktioner på talet är mycket ovanliga. Informanterna ser detta som beklagligt, i och med att kommentarer och återkoppling vore värdefullt för den personliga kompetensutvecklingen. Vanligen utgör ändå den ständiga tidspressen och nya uppdrag hinder för översättarna att följa upp hur de översatta talen tagits emot av dels talaren själv, dels publiken.

På denna punkt är det relevant att påminna om de olika verksamhetsförutsättningarna. Bägge byråer styrs visserligen i sin verksamhet av ekonomiska och kvantitetsbaserade resultatsträvanden, men för översättare 6 är kvaliteten den viktigaste konkurrensfördelen. Informanterna på den större byrån formulerar sig tillsammans då de säger att de inte behöver prestera bättre och bättre för att konkurrera med andra aktörer i branschen, utan helt enkelt ska prestera tillräckligt effektivt och mycket, och naturligtvis tillräckligt bra. Ett etablerat system för att samla återkoppling vore visserligen bra, menar översättare 4, men steget till att på eget initiativ skapa ett sådant återstår att ta.

10 AVSLUTNING: PRAKTISKA OMSTÄNDIGHETER OCH VERKSAMHETS-FÖRUTSÄTTNINGAR FÖRST – SKOPOS I ANDRA HAND

I analysen ovan har jag diskuterat översättningsprocessen vid översättning av tal på två olika översättningsbyråer i Finland. De praktiska omständigheterna

och översättarnas egna beskrivningar av arbetet har ställts i relation till processmodeller ur retoriken och översättningsvetenskapen. Det primära syftet är att utreda vilken roll begreppen skopos och telos har i processen, utgående från översättarnas egna beskrivningar av sitt arbete, och hur eventuella andra omständigheter inverkar på översättarnas och språkgranskarnas arbete. Jag har också belyst översättarnas aktörskap i processen.

Utifrån genomgången och diskussionen ovan kan jag konstatera att hur man än definierar begreppet skopos framstår det inte som ett explicit eller primärt verktyg i någon av beskrivningarna som de intervjuade översättarna på den större byrån ger. Av hur översättare 6 beskriver sitt arbete kan man däremot uttyda att det finns något slags skopos som styr processen, även om han inte uttrycker det explicit. Trots att det explicita begreppet inte används dryftar de intervjuade översättarna ändå innehållet i begreppet skopos då de beskriver arbetets gång. Att fastställa syftet med översättningen respektive syftet med talet utgör utifrån informanternas berättelser ingen tydligt avgränsad del av den konkreta arbetsprocessen. I stället vittnar översättarnas intervjusvar om att talets telos och översättningens skopos problematiseras och revideras kontinuerligt under hela processen. Detta behöver inte ske medvetet eller direkt utan ofta indirekt genom kollegiala överläggningar om konkreta språkliga, stilistiska och andra frågor. Skopos så att säga växer fram i takt med översättningen.

Mot bakgrund av analysen och diskussionen ovan vill jag sluta mig till en syn där en översättnings skopos ingår som en av flera faktorer i processen, ibland underställt t.ex. normer och situationsspecifika faktorer. De olika faktorerna samverkar sinsemellan och styr tillsammans såväl översättningsprocessen som slutresultatet av processen. Detta motsvarar Chestermans tanke (2010: 218–219). Han menar att skopos kanske inte är det enda översättare verkligen beaktar. Han hänvisar till studier som visar att arbetet också kan styras av praktiska omständigheter som etiska koder, tidspress eller andra arbetsomständigheter som inte medger att översättaren fastställer ett specifikt skopos som styr den specifika översättningen. Som jag har visat har yttre faktorer som styr byråernas verksamhet, och de olika översättarnas uppgift och position på byrån en betydelse för hur översättarna arbetar och ser på sitt arbete. Detta kan jämföras med Abdallahs (2010) studie om översättare som fungerar som underleverantörer i översättarnätverk. Hennes studie visar hur yttre omständigheter som krav på effektivitet och rollen som underleverantör begränsar den enskilda översättarens aktörskap. Den större översättningsbyråns verksamhetsprinciper har en central betydelse för de enskilda översättarnas sätt att agera. Principerna för hela byrån är i informanternas beskrivningar minst lika viktiga som den översättningsvetenskapliga tanken om att ett specifikt skopos styr översättningsprocessen och den retoriska utgångspunkten att talet utformas utifrån ett medvetet valt telos. Att det inom de givna ramarna finns utrymme att beakta

aspekter av skopos och talarens telos är inte något översättarna själva lyfter fram, men det blir klart genom de beskrivningar av arbetet de ger.

Slutsatsen av översättarnas beskrivningar blir att ett implicit skopos uppstår under processens gång men inte under någon specifik fas i processen. Det uppstår genom samarbete och överläggningar mellan kunderna, översättarna och språkgranskarna. Det förefaller ha en viss roll men denna är underställd de övergripande normerna vid den större byrån. Översättarens individuella val och fokus i samband med enskilda översättningsuppdrag klarläggs emellertid inte i intervjuerna. När det gäller översättare 6 är hög kvalitet och nöjda kunder den viktigaste konkurrensfördelen. Av den orsaken har ett tätt samarbete med kunden och strävan efter att utforma ett översatt tal i enlighet med kundens telos högsta prioritet. Detta balanserar ändå mot strävan efter effektivitet och optimal användning av både kundens och översättarens tid. Vad som sålunda verkar styra de intervjuade översättarna mer än något annat är verksamhetens generella mål och principer. I den mån ett översättningsteoretiskt skopos kan bidra till det övergripande målet får det en plats i processen, annars inte.

KÄLLFÖRTECKNING

Undersökningsmaterial

En intervju med en översättare i ett enpersonsföretag våren 2012, 90 min.

En intervju med fem översättare vid en översättningsbyrå våren 2012, 110 min.

Litteratur

- ABDALLAH, Kristiina 2010. Translators' agency in production networks. I: Tuija KINNUNEN & Kaisa KOSKINEN (eds.), *Translators' Agency*. Tampere Studies in Language, Translation and Culture. Tampere: Tampere University Press. 11–46.
- ARISTOTELES 1967. *Den nikomachiska etiken*. Övers. Mårten RINGBOM. Helsingfors: Holger Schildts förlag.
- 2012. *Retoriken*. Övers. Johanna AKUJÄRVI. Ödåkra: Retorikförlaget.
- BAKER, Mona 2006. *Translation and Conflict. A Narrative Account*. London: Routledge.
- CHESTERMAN, Andrew 2010. Skopos theory. A retrospective assessment. I: W. KALLMEYER et al. (eds.), *Perspektiven auf Kommunikation. Festschrift für Liisa Tiittula zum 60. Geburtstag*. Berlin: SAXA Verlag. 209–225.
- CHESTERMAN, Andrew & BAKER, Mona 2008. Ethics of renarration. *CULTUS* 1, 10–33.
- HELLSPONG, Lennart 2004. *Konsten att tala. Handbok i praktisk retorik*. Lund: Studentlitteratur.
- HOLZ-MÄNTTÄRI, Justa 1984. *Translatorisches Handeln. Theorie und Methode*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
- KINNUNEN, Tuija & KOSKINEN, Kaisa (eds.) 2010. *Translators' Agency*. Tampere Studies in Language, Translation and Culture. Tampere: Tampere University Press.

- KOSKINEN, Kaisa 2000. *Beyond Ambivalence. Postmodernity and the Ethics of Translation*. Academic dissertation. School of Modern Languages and Translation Studies, Department of Translation Studies. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 65. Tampere: University of Tampere. Tillgänglig: <http://urn.fi/urn:isbn:951-44-4941-X> [Hämtad 20.5.2012.]
- 2008. *Translating institutions. An ethnographic study of EU translation*. Manchester: St. Jerome.
- KUKKONEN, Pirjo 2007. Tolkning som semiosis och kommunikation. I: Irma SORVALI (red.), *XV Kääntämisentutkimuksen päivät Oulussa 12.12.2006*. Studia humaniora ouluensia 4. Oulu: Oulun yliopisto. 23–54.
- MUNDAY, Jeremy 2012. *Evaluation in Translation. A study of critical points in translator decision-making*. London: Routledge.
- NORD, Christiane [1991] 2005. *Text Analysis in Translation. Theory, Methodology, and Didactic Application of a Model for Translation-oriented Text Analysis*. Second edition. Amsterdam & New York, NY: Rodopi.
- PYM, Anthony 1998. *Method in Translation History*. Manchester: St Jerome Publishing.
- REISS, Katharina & VERMEER, Hans J. 1984. *Grundlegung einer allgemeinen Translations-theorie*. Tübingen: Niemeyer.
- SAGER, Juan C. 1994. *Language Engineering and Translation. Consequences of Automation*. Amsterdam: Benjamin.
- SCHÄFFNER, Christina 1997. Strategies of Translating Political Text. I: ANNA TROSBORG (ed.), *Text Typology and Translation*. Amsterdam: Benjamins. 119–143.
- SNELL-HORNBY, Mary 1997. Written to be Spoken – The Audio-Media Text in Translation. I: ANNA TROSBORG (ed.), *Text Typology and Translation*. Amsterdam: Benjamins. 277–290.
- TOURY, Gideon 1995. *Descriptive Translation Studies and beyond*. Amsterdam: Benjamins.
- TROSBORG, Anna (ed.) 1997a. *Text Typology and Translation*. Amsterdam: Benjamins.
- 1997b. Translating Hybrid Political Texts. I: ANNA TROSBORG (ed.), *Text Typology and Translation*. Amsterdam: Benjamins. 145–159.
- VERMEER, Hans. J. 1989. Skopos and commission in translational action. Trans. Andrew CHESTERMAN. I: Lawrence VENUTI (ed.), *The translation studies reader*. 2nd ed. New York & London: Routledge. 227–238.
- VUORIKOSKI, Anna-Riitta 2004. *A Voice of its Citizens or a Modern Tower of Babel? The Quality of Interpreting as a Function of Political Rhetoric in the European Parliament*. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 317. Tampere: Tampere University Press. Tillgänglig: <http://urn.fi/urn:isbn:951-44-5878-8> [Hämtad 13.5.2012.]

BILAGA 1

INTERVJUGUIDE FÖR SEMISTRUKTURERAD INTERVJU MED ÖVERSÄTTARE

Varje punkt anpassas enligt situation och utvidgas med specificerande frågor enligt behov.

Hur ofta får byrån retoriska tal att översätta och hurdana tal har ni översatt?

Arbetar ni med talöversättning på något särskilt sätt som skiljer sig från översättning av andra texter?

Hurdana hjälpmedel, redskap och informationskällor använder ni när ni arbetar med talöversättning?

Hur går det till, från början till slut när ni översätter ett tal, hurdana aspekter påverkar arbetet och hur beaktar ni dem?

- när uppdraget kommer in, kommunikation med kunden?
- när uppdraget kommit in och ges till en av översättarna på byrån?
- när uppdraget har kommit in, innan arbetet med råöversättningen?
- när ni arbetar med råöversättningen?
- då råöversättningen är klar?
- då ni kommunicerar med språkgranskaren?
- då ni bearbetar råöversättningen?
- då ni levererar översättningen till kunden?
- efter att ni har överlämnat översättningen till kunden?

Är det något särskilt vid någon av punkterna som är annorlunda då det är tal ni översätter?

Interlingual, intersemiotic, and intersystemic paths of translation

Ritva Hartama-Heinonen

University of Helsinki

Department of Finnish, Finno-Ugrian and Scandinavian Studies

Abstract: A continuous *from-to*-movement and a one-way *transfere*, ‘carrying over’, characterises all types of translating and this is therefore, extensively debated within the field of translation studies. This distinction manifests itself, for instance, in the two-way movement of both the author and the reader, as suggested by Friedrich Schleiermacher. Yet the very concept of movement also finds a counterpart and an extension in a philosophical framework, that is, in Martin Heidegger’s treatise on Heraclitus’ fragment Ἀγχίβασιν (anchibasiē, ‘Herangehen’, or ‘moving-into-nearness’) in his *Feldweg-Gespräche* (*Country Path Conversations*). For Heidegger, *Herangehen* designates the essence of knowledge, since it expresses well, “the character of advancing and moving toward objects”. This article presents a multi-layered discussion of Ἀγχίβασιν, and the overall idea and the Heideggerian concept of “coming-into-nearness to the far” is offered as an apt metaphor for all translational activity. This is because it not only designates translating as a mode of thinking and knowing, but describes the translatorial mission and a translational strategy as well, and it also illuminates the translators’ paths in their pursuit to enable and enhance communication by bringing near that which is far.

1 ON THE MOVE

Translation Studies focuses on *from-to* phenomena. This is rather expected, since the principle of a continuous movement from *from* towards *to*, this one-way *transfere*, ‘carrying over’, is an inbuilt feature in all translating. This is because translating proper, or interlingual translation, proceeds from the source language to the target language, from the source text to the target text, and from the source culture to the target culture. This results in a shifting of the focus from source culture situations and receivers to those of the target culture – both cross-temporally and cross-spatially.

This *kinetic nature of translational activity* (the designation adopted by Gorlée 1998: 153) can also be observed in the bipolar movement of both the author of the original text and the reader of the translation. As early as in 1813, Friedrich Schleiermacher (1768–1834) suggested (1992: 149) the following two fundamental alternatives of the paths that are open for a translator, also referred to as ‘translation methods’: “Either the translator leaves the author in peace, as much as possible, and moves the reader toward him. Or he leaves the reader in peace, as much as possible, and moves the author toward him.” According to Peter Newmark (1916–2011), this dichotomic path of drawing

Ritva Hartama-Heinonen & Pirjo Kukkonen (eds.)

Inter

Acta Translatologica Helsinkiensia (ATH) Vol 2, 43–67. 2013.
Helsinki: University of Helsinki, Nordica, Swedish Translation Studies.

either the reader to the writer or the writer to the reader “will always remain, but it can be modified by attention to function on each occasion” (Newmark 1993: 159). This *either-or* view of the translational world is today particularly conspicuous in the subsequent emphases in translation strategies and in the biases of the dichotomies, such as alienation/naturalisation, foreignisation/domestication, or resistancy/fluency. As it now seems, there are only these more or less black-and-white solutional extremes and therefore, no strategic middle way, or a flexible trichotomy for the translator to adopt as a default.

The very idea of movement might, however, have a more profound and inherent anchorage in our overall being when approached from a philosophical viewpoint. The famous dictum of René Descartes (1596–1650) is *Cogito, ergo sum*, ‘I think, therefore I am’, with suggested variations being *Sentio, ergo sum*, ‘I feel, therefore I am’, or *Sentio, ergo vivo*, ‘I feel, therefore I live’. But Pierre Gassendi’s (1592–1655) approach and reaction to the above conclusion of his contemporary Descartes – *Ambulo, ergo sum*, ‘I walk, therefore I am’ – provides us with a more active view of our existence, and adds an unexpected, ambulatory (and sometimes even a somewhat nomadic) facet to it.¹ This is how the mode of static, mere *being* evolves through changes and movements into the more dynamic mode of *acting* and hence, of *becoming*.

If movement is therefore fundamental with respect to both life and translation, there must be possible directions in this movement, that is, a movement of something or someone *in relation to* something else or someone else. For example, Eero Tarasti (2000: 77) has approached this as being a question of the subject and the object. According to Tarasti, what is crucial is “what happens to a subject when it loses an object, becomes disjuncted from it, when it approaches and encounters it, or when it finally decides to leave the object as such – or finally, what Heidegger depicted by his concept of *Gelassenheit*.” As a matter of fact, this categorisation into disjunction, conjunction, as well as into detachment and releasement reminds one, to some extent, of Tarasti’s (1990: 88 and 278) earlier, Charles-Morris-based proposal of three basic types and directions of movement of the subject: the movement *towards*, the movement *against*, and the movement *away from* the object. Drawing primarily on George Herbert Mead, Tarasti (ibid.) further describes this typology, which is also an attitudinal trichotomy, with the three alternatives that the subject has: *to let things happen* (*dependence*; to be influenced by the object; emphasis on being), *to make things happen* (*dominance*; to have an effect on the object; emphasis on doing), and *to watch things happen* (*detachment*; to let the object be what it is; emphasis on observing).

¹ There appears to be other reformulations of Descartes’s conclusion, such as *Scribo, ergo sum*, ‘I write, therefore I am.’ (Scholes 1982: 3–4), or *Habeo, ergo sum*, ‘I own, therefore I am.’ (see, for instance, Matti Norri’s *Omistan, olen* (2005).

In connection with the above-mentioned issue of the subject in relation to the object, Tarasti (2000: 77) refers not only to the German philosopher Martin Heidegger (1889–1976) and his *Gelassenheit* ('releasement'; see further G = Heidegger 1959), as above, but also to Heidegger's view that this very relation, "should be portrayed by Heraclitus's term 'approach'". Tarasti explains this 'approach' with a quotation from Heidegger: "I think this term would be splendid for the relationship of the essence of knowledge: it very clearly expresses the character of going toward something and of getting closer to objects."² Here, the perennial concept of movement, as a movement *towards*, functions as a wider common denominator for the nature of our cognition and all knowledge, and in this way finds itself a counterpart in a philosophical framework, in what the Greek philosopher Heraclitus (?535–?475 B.C.) referred to as Ἀγχίβασις (*anchibasiē*), which constitutes his Fragment 122.

Heidegger's own interpretation of this anchibasiē, or *Herangehen*, 'going-towards',³ provides my article with an initial impetus, and functions as an overall guiding principle, particularly in Sections 5 to 7.⁴ In them, I discuss whether this Ἀγχίβασις could be adopted as a philosophical umbrella term for certain tendencies in translation, such that this Heraclitean one-word-fragment could function as an apt crystallisation of the translatorial mission and as a translational strategy as well.⁵ This interdisciplinary goal is something that on the one hand, attests to my long-held interest in what is general in human actions, on the other hand, is simultaneously applicable to the specific field of translation.

But Heidegger⁶ appears to have more to offer in our translation-theoretical context. In fact Heidegger makes several other points that deserve mention as

² Note that Eero Tarasti's own approach, *existential semiotics*, is inspired by Heidegger, among others (for example, see Tarasti 2000).

³ See the revised "Zur Erörterung der Gelassenheit: Aus einem Feldweggespräch über das Denken" in his *Gelassenheit*, 1959, republished in GA 13: 37–74, English tr. DT 58–90 and Finnish tr. SJ 27–59; for the posthumously published, longer original version from 1944/45 "Ἀγχίβασις: Ein Gespräch selbstdritt auf einem Feldweg zwischen einem Forscher, einem Gelehrten und einem Weisen", see GA 77: 1–159, English tr. CPC 1–104.

⁴ My article is based on the papers read at a research seminar in Helsinki April 2011 and at the 26th International Summer School for Semiotic and Structural Studies, Imatra June 2011; see also, Hartama-Heinonen 2010.

⁵ This is actually somewhat contradictory with respect to the following extract from Heidegger's *Country Path Conversations* (CPC 99), which comments on Fragment 122: "And [this fragment] is scarcely paid attention to by anyone else either, since there is little one can begin to do with a single word."

⁶ Since I here discuss the views of Heidegger I feel obliged, as so many other researchers, to manifest my awareness of Heidegger's widely debated Nazi engagement. Leena Kakkori (2009: 19) considers that today, researchers do not have to ponder Heidegger's relation to National Socialism, or to be for or against Heidegger in this respect. According to Kakkori, reasons for this state of affairs are, for instance, that we have entered a new millennium, that this issue is so discussed there is not much novel or revealing that one can contribute to the discussion, or that this issue is not considered to be interesting. Kakkori, however, concludes that the whole issue is so serious that it cannot be ignored. Furthermore, she (*ibid.*, 26) refers to those who regard it very aggravating that Heidegger kept silent after the Second World War and never publicly apologised for his Nazi connections. George Steiner (1997: 20, 25, 135–138, for instance) seems

an extended background and a frame of reference which are needed to grasp the Heideggerian challenges for both understanding and translating. The approaches that open up, or interpretive paths that I will first discuss in Sections 2 to 4 with emphasis on the Finnish context, are concurrently manifestations of diverse types of translation. These include intralingual, interlingual, intersystemic, and intersemiotic types of translation. The aim here is to demonstrate that there are some illustrative and translation-theoretically alluring issues that are connected to Heidegger, which can be used to highlight not only translation in its diverse forms but additionally, the continuous polarisation between the phenomena of the translatability and untranslatability of philosophy.

2 HEIDEGGER, TRANSLATING, AND TRANSLATION STUDIES

Heidegger can be studied as a “translator” but moreover, as a translator. As any teacher and researcher, he was a translator in the sense that he introduced, translated, not only his own thoughts but also other philosophers’ thoughts in his lectures and publications (on researchers as “translators”, see Hartama-Heinonen 2007). To achieve this, he certainly had to transcend linguistic barriers and to act as a translator proper. His work as a translator-interpreter of philosophical texts and fragments of, for instance, Anaximander, Heraclitus, and Parmenides has not gone unnoticed within translation studies: Heidegger’s essays on early Greek thought are considered as being “extraordinary exercises, extensive meditations that incorporate repeated and increasingly radical attempts at translation, going beyond dictionaries and philology and pushing his own German to the limits of intelligibility” (Hermans 2009: 131–132; on translations and re-translations of these pre-Socratics by Heidegger, see Richardson 2012: 217–232).

There is also another aspect connected with Heidegger and translating, mentioned by Anthony Pym, and it concerns how translating can be approached as a means of philosophising. While Pym (2010: 103–104; my emphasis) first seems to belittle the role of philosophers (“Although these thinkers [Husserl, Heidegger, Gadamer] *have relatively little to say about translation*, their progressive insistence on the active nature of interpretation has become part of the general intellectual climate”), he (ibid., 114; my emphasis) acknowledges their impact as translators: “However, when Heidegger traces differences between German, Latin, and Greek, or when Derrida teases out the various gaps found in transla-

to have emphasised the same aspect: from the current perspective, more alarming is what Heidegger *did not do* later on than what he did earlier. For some recent contributions to this discussion, see for instance, Niku 2009: 36–69; Bambach 2010; Richardson 2012: 24–25, 38–42; or Vadén 2012a (which is, according to the back cover text of the book, the first extensive Finnish study on Heidegger’s Nazi sympathies and philosophers’ reactions to his Nazism).

tions, who is to say they are not using *translation as a way of doing philosophy*? Who would not say they are not translating?”

Over time, experience in translating undoubtedly results in individual approaches to the questions of translating and translations. In this respect, Heidegger was no exception – even though Pym (see above) somewhat underestimates philosophers’ efforts in this sphere of life. With an allusion to Goethe, Heidegger made the following claim in 1942, which resembles a catchphrase: “Tell me what you think of translation and I will tell you who you are” (“Sage mir, was du vom Übersetzen hältst, und ich sage dir, wer du bist”; cited in English in Hermans 2009: 131). However, Kurt Mueller-Vollmer (2004: 143–145) offers a more extensive discussion on Heidegger from the point of view of philosophical hermeneutics, language, and translation, and he bases this discussion on Heidegger’s translations/interpretations of pre-Socratics and Hölderlin as well as on other sources. Thereby Mueller-Vollmer endeavours to construct Heidegger’s notion of translation which presents translation as both an intra-lingual and an interlingual activity (for some other approaches to Heidegger and translation, see Venuti 1998: 118–122; Gentzler 2001: 153–161; and Pym 2010: 98–99).

Furthermore, one field in Translation Studies has clearly been influenced by Heidegger, and that is the hermeneutics of translation. This is reflected, for instance, in George Steiner’s *After Babel* (1975/1992/1998), Radegundis Stolze’s *Hermeneutik und Translation* (2003), or in Theo Hermans’s “Hermeneutics” (2009). There are also researchers who have used Heidegger’s philosophical contributions as a starting-point in their own translation-theoretical thinking, such as Antoine Berman ([1985] 2012) in his discussion of Heidegger’s *Die Erfahrung des Fremden*, that is to say, that translating constitutes ‘a trial of the foreign’. It is also noteworthy that Françoise Massardier-Kenney’s article (2010) on Berman offers a discussion on Heidegger’s influence on Berman’s conception of translation.

Given this, it is understandable that Heidegger himself appears to represent the hermeneutic translation tradition (cf. Venuti 1998: 120), and he does this not only in his interpretations of other philosophers and philosophical terminology. Heidegger’s view from 1957 (cited in Pym 2010: 99) that, “Translation is one thing with respect to a business letter, and something quite different with respect to a poem. The letter is translatable; the poem is not” brings to one’s mind, as Pym (ibid.) rightly points out, the German hermeneutist Schleiermacher and his conception of translation. In the above quotation, we can perceive a clear echo of Schleiermacher’s claim ([1813] 1992: 144ff.) that business-related texts can be translated easily, even mechanically, since in their context, translating can be reduced to a problem of terminology. But Schleiermacher maintains that art and scholarship pose severe problems as to their trans-

latability, since texts from those fields are deeply conditioned by thought, language, and culture.

Heidegger was obviously satisfied with this distinction of translatability regarding both business texts and poetic or philosophical products. We can observe this fact in what is referred to as the “*Der Spiegel* interview” (2009) from 1966, only published posthumously in 1976. In this interview, Heidegger resumed his position (p. 331–332): “One can translate thinking no more than one can poetry. One can circumscribe it at best. As soon as one takes to translating literally, everything is transformed. [...] Business correspondence can be translated into all languages”. In the same interview (p. 331), Heidegger also referred to what he described as “the special inner relationship” which the German language has to the Greek language and to Greek thought, implying that German is the language of thinking (this is a view that Heidegger actually articulated in 1935, see 2010a: 60; for critique and consequences of Heidegger’s conclusion of this Greek–German relationship, see Vadén 2012a: 208 and 276 n8).⁷

Whereas Heidegger had experience of translating, and parts of his philosophical thinking were already available in translations, in this interview, in any case and contradictorily, he seems to doubt the possibility of translation of both poetic and philosophical texts. Thus, a translation of these genres would rather count as ‘a circumscription’. In this light, it is not surprising that the question of the translatability of philosophy accentuate when Heidegger’s oeuvre is translated. Without malevolent aims, one could claim that Heidegger wrote as he wrote to make his position self-fulfilling on the combination of the German language, philosophy, translating, and translatability.

3 HEIDEGGER IN ORIGINAL AND IN TRANSLATION

The life-long work of Heidegger is published, partly for the first time, in his collected works, *Gesamtausgabe* (GA), which is planned to consist of 102 volumes. The majority of these volumes have already been published. The

⁷ The position that some languages are more suitable for philosophising is strange in a translation-theoretical context, but was in fact voiced in the lively discussion of the Finnish translation (2004) of F. W. J. Schelling’s *Philosophische Untersuchungen über das Wesen der menschlichen Freiheit und die damit zusammenhängenden Gegenständen* (1809) in the philosophical journal *niin & näin* (Issues 47–51, 4/2005–4/2006). One of the contributors, Pauli Pylkkö (2006: 7, 9, 11) considered that it is actually impossible to translate or interpret German philosophy into Finnish, since there is no Finnish philosophy nor philosophical Finnish, that is, neither a language nor a tradition to translate into. According to Pylkkö, it is a mere illusion to consider that philosophy and literature are not language-bound such that cultural transfer from one family of languages into another is possible – what it is possible to do is to produce a Finnish imitation or paraphrase. This illustrative debate on translation principles with 11 contributions reveals that a single translation can at the same time demonstrate and challenge both the possibility and the impossibility of translation; see further, Hartama-Heinonen 2007.

publication of this collected edition began in 1975 and in 30 years, 70 volumes were published. This is very effective, particularly when we remember that the preparations for the chronological edition of the American philosopher and semiotician, Charles Sanders Peirce's (1839–1914) writings started approximately at the same time, that is, in the middle of the 1970s, the first volume was published in 1982, and 30 years later, only 6 other volumes were available (the first 6 volumes of the 8 volume *Collected Papers* of Peirce were, though, published in the 1930s and the last 2 in the 1950s). But the work required to edit the works of Peirce and Heidegger can definitely not be compared.

Heidegger is connected to fields that consist of phenomenology, existentialism, and hermeneutics. The recurrent themes and philosophical topics that can be perceived in his thought embrace, among others, the questions of being, truth, asking, and thinking. A list of the Heideggerian keywords might include, for example, *alētheia* ('Unverborgenheit', 'unconcealment'); art; *Dasein*; discovery; *Ereignis* ('event'); *Gelassenheit* ('releasement'); *Ge-stell* ('enframing'); Heraclitus; Hölderlin; *Kehre* ('turn'); language; Nietzsche; poetry; *Sein*; technology; understanding; and world. Perhaps the best known of Heidegger's works, even among those who are not Heidegger enthusiasts, is *Sein und Zeit* (1927), or *Being and Time* (English tr. 1962, 1996), or *Oleminen ja aika* (Finnish tr. 2000).

For Heidegger, language was crucial. He stated that, "Language is the house of being", with thinkers and writers acting as its guardians (Heidegger 2000a: 51). Furthermore, it is language that speaks, not humans; we belong to language. When language itself, thus, was attributed a central role in Heidegger's thought, it is natural that he also achieved his philosophical projects through his linguistic choices. Hence, the first matter that strikes the reader of Heidegger's works is his highly idiosyncratic use of language. John Richardson (2012: 3–4, 312) describes it as being a "jargon" and its vocabulary poetic, allusive, hard to define, and full of coinages made "with a vengeance"; moreover, it employs everyday words as technical terms and a play on words that is based on phonology, inflection, and etymology, in short, on all types of linguistic resources.

If Finnish is not the language of philosophy and philosophers (as claimed, see footnote 7 above), philosophical works have been translated into Finnish, particularly during the 1990s and the 2000s. All this can be seen as an activity that contributes to promoting the dissemination of scientific knowledge and to making philosophical discourse and instruction in Finnish possible. Many philosophers are also widely published in translations into Finnish: Plato, Aristotle, Descartes, Kierkegaard, Wittgenstein, and Heidegger. Whole books, some writings or at least an essay have also been translated from philosophers such as Pascal, Spinoza, Locke, Leibniz, Voltaire, Hume, Kant, Hegel, Peirce, Nietzsche, Dewey, Husserl, Russell, Popper, Sartre, Merleau-Ponty, Foucault, Derrida, and

Žižek, to mention but a few (for the history of philosophical translations in Finland, see Aho & Mänttari 2007: 562–564).

When we know that Heidegger's first writings date back to the 1910s, the translating of Heidegger began in Finland exceptionally late with some essays in the 1980s–1990s; the first edition of *Gelassenheit* came in 1991, *Der Ursprung des Kunstwerkes* in 1995, *Sein und Zeit* in 2000 (and note, about 40 years after the first translation into English) (for the bibliography on Heidegger in Finland, see Backman 2007). It is important to mention that one chapter of *Sein und Zeit* was published in 1986 (Backman 2007). The translator, Eero Tarasti (2000: 76), began to translate this work as early as in the 1970s. Yet when one-third of the task was completed, he had “noticed that hardly anyone was interested in it”.

4 TRANSLATING HEIDEGGER

As we have seen, Heidegger himself denies the possibility of philosophical translation. This concerns his own works as well. To Heidegger, his meanings – what he has meant – are to that extent deeply implanted in the German language and its linguistic history (on this, see Steiner 1997: 41). And those features that make Heidegger's language unique and difficult for the readers subsequently make his texts difficult to translate (and furthermore, to read in translation).

The question now is to what extent we can rely on translations when the field is philosophy. Lawrence Venuti (1998: 106) emphasises the often neglected circumstance that researchers who need translated texts might ignore the fact that these texts are translated. Dinda L. Gorfée (2012: 15; see also 13, 224) states this in a different way: “To judge a philosophy in translation is to take a risk.” Is this the reality?

The Finnish *Sein und Zeit* translator, Reijo Kupiainen (2000: vii), maintains that he has made compromises regarding Heidegger's linguistic aims, and moreover, the etymological links between words have disappeared. Kupiainen therefore argues that it is best that researchers use the original work. Markus Lång (2001: viii), who has translated an anthology of Peirce's writings into Finnish, also demonstrates his sense of responsibility by writing, in the same vein in his foreword, that for research purposes, one has to consult the original text. In other words, if one makes use of a translation, one evidently does it at one's own risk – a quite uncomfortable conclusion and result. (We might also ask for whom the philosophical translations are then intended. Perhaps the answer is this: for monolingual non-researcher-readers who want to acquaint themselves with philosophical thought.)

A method for translators to avoid misunderstanding, to enhance understanding and consequently to minimize the mentioned risk, is to consult earlier translations. This is “to gain cross-linguistic and cross-cultural insights in the vocabulary, terminology, and style used” (Gorlée 2012: 225), but this naturally requires there being both earlier translations and knowledge of language(s). Of the Finnish Heidegger translators, for instance, Kupiainen (2000: ix) refers to the use of the earlier translations of *Sein und Zeit* into English (1962, 1996), Swedish (1981), and Finnish (1986); Vesa Jaaksi (2009: 42) has consulted the Swedish (1974) and the English version (1971) of “Bauen Wohnen Denken”; and Jussi Backman (2010b) has consulted the English (1959) and the French translation (1994) of *Einführung in die Metaphysik*. Jerome Veith (2009: vii–viii; see further, the translator’s footnotes with more detailed information) has, “polished and occasionally retranslated previous English versions”, and Bret W. Davis (2010: x) has benefited from the earlier English translation (1966).

Another means of diminishing risk factors is to make the reader aware of the restrictions that a translation may have due to choices and difficulties, and in doing so, shift the responsibility in part to the reader. This involves writing a prologue or an epilogue, adding footnotes, or compiling a glossary (see Venuti 1998: 122; cf. Hartama-Heinonen 1995), and even writing a separate article that sheds light on the translation process. In the restricted Heidegger material that I have studied for this article (see the References), there are many of these paratexts (however, not in all translations). This is no surprise because philosophical translators are characterised by paratextual visibility.

What a translator of Heidegger might emphasise in a prologue is briefly, the following (Vadén 1997: 202; my translation): “The thought of Heidegger is definitely deep-rooted in language. Then his language is most original, and to translate Heidegger – even when it is to some extent possible – is but agony”. Davis (2010: xx) writes about similar experiences:

It goes without saying that Heidegger is extremely difficult to translate. *Country Path Conversations* presents the translator with a number of peculiar difficulties, starting with the fact that its language is at once that of a conversation (albeit a rather formal one) and yet also always terminologically precise, often poetically thoughtful, sometimes highly unusual, and on more than one occasion frankly enigmatic.

A footnote can, in turn, resemble the following (CPC 23 n15): “Here ‘physical’ translates *physikalische* and should not be taken in the sense of ‘material’ (*materielle*), but rather in the sense of what pertains to the science of physics. – *Tr.*” It can also be that a translator does not accept a solution in an existing translation of some other work by Heidegger that is referred to in the source text, but instead retranslates this passage and remarks on this in a footnote (see for instance, Heidegger 2010a; Backman 2010a: 104, 2010b).

A glossary is predominately a mere list of the central vocabulary without further definitions or annotations, presenting the German word and the word used in a given target language. These glossaries solve problems only to a degree, since as Richardson (2012: 3–4) points out as a further problem, different translators can render one term in varying ways, and it is difficult for the reader to determine the terminological connection involved in the different translations. A paramount example of terminological variation is one of Heidegger's central conceptions, *Dasein*, the everyday meaning of which is 'being' or 'human existence' (in Finnish, 'tässäolo', 'täälläolo', '(ihmisen) olemassaolo'). This has received at least the following counterparts in Finnish Heidegger translations and studies (and observe, this is only one Heideggerian term): *Dasein*, *täällä(-)olo*, *täällä-oleminen*, *tässä-oleminen*, *siinäoleminen*, *Tuossaolo*, *paikallaoleminen*, *paikallaolo*, *ihminen*, *olemassaolo*, *olemassa-oleminen*, *tilanne*, *eläminen*, *kohtolo*, and *elämä*. The alternatives are to render *Dasein* either as a translation, or to leave it in German without translation, and the discussion on these choices continues (see Toikka 2000: 15–16; Niku 2009: 28–29 n4; Backman 2010a: 104; Luoto 2010: 119–120 n2). This will probably continue as long as there is no established terminology, that is, endlessly. It is noteworthy that Heidegger himself accepted this multiplicity in that *Dasein* can be rendered according to the context (see Niku 2009: 28 n4). What a translator can do, which is frequently used as a translatorial strategy, is to mark terms by adding the original term in brackets: *täälläolo (Dasein)*.

One may wonder whether the Finnish Heidegger translators who also conduct research on Heidegger are becoming cynical, or perhaps realistic, about their difficult task. Using Heidegger himself as an argument, Backman (2010a: 104; my translation) comments on the translations into Finnish of Heidegger's texts that:

... diversity and pluralism reign in the translational solutions, and that is how it shall be. Translations are always situation-bound interpretations of individual texts, and there is no idea to strive for an all-embracing uniformity, particularly if we pay attention to the motto of his collected writings, "Ways, not works" (*Wege, nicht Werke*), as well as to how his terminology lived and changed all the time.

Furthermore, Vadén (2012b: 128) states in his review of a Heidegger translation (2010a) that this translation is qualitatively as good as a Heidegger translation can actually be. Vadén then asserts that in this field, it is not possible to produce any ultimate versions, rather starting points that suit diverse purposes well or less well.

One of these diverse purposes is certainly research. Researchers belong to those who make use of philosophical translations, even in cases when they are obliged to reject them. But having a translation readily available does not necessarily make the work of a researcher easier, and risk management is apparently

something that researchers also have to deal with. Being aware of translation problems, researchers also pronounce this awareness, in paratexts if needed, and thus they serve as translation critics.

A consumer response might be, for example, the following: In his Heidegger monograph, Richardson (2012: xii) has felt obliged to revise the existing English translations to obtain terminological consistency since Heidegger's "later vocabulary [...] is translated in a confusing variety of ways in those editions." Leena Kakkori (2009: 114–115), in turn, maintains that she has not always adopted terms from the Finnish translation which she finds to be accurate, yet at the expense of readability. And Annikki Niku (for instance, see 2009: 82 n2, 90 n4, 177 n2, 178 n2, 191 n2, 350 n1) occasionally comments on the solutions that she, often instead of employing terms and formulations from published translations into Finnish, has chosen to use in her research. Niku also discusses the reasons for selecting a specific solution among several existing alternatives. Finally, Miika Luoto (2010: 119 n1; my translation) states that he has "taken the liberty of revising existing Finnish translations without further notice." However, since only a part of Heidegger's works is thus far available in Finnish, a researcher who writes in Finnish cannot always consult a translation. This means that he or she has to assume the role of a terminologist and a translator. To exemplify this, Niku (2009: 47 n2, 86 n1, 107 n1, 118 n3, 296 n2) also comments on her own renderings and choices, as does Marko Gylén (2010: 137–138 n7, n18, n24, n40).

In interlingual translation, the role of language cannot be underestimated. In research, the role of language and terminology is central as well, as it is particularly central in the field of philosophy. When we focus on the research of the philosopher Martin Heidegger, research and philosophy are dependent on language even more. And when translating Heidegger, the problems created by the language usage become even more apparent. This is what I have endeavoured to demonstrate above by introducing certain approaches to philosophical translating and by referring to various orientations to the translations and to the translating of philosophical works. These orientations are voiced by translators (representing the practice of translation) as well as by people who can also be translators but who act more or less in the role of non-translators, that is, as reviewers (representing the reception of translations), or as scholars (representing the theory of translation or philosophy). These above-presented orientations differ; nonetheless, they seem to provide support for some earlier proposals. These include that philosophical translating requires an experimental approach (Venuti 1998: 122; cf. Vadén 2012b: 128) and serious philosophical research (Bykova [1993] 2007: 149). However, this activity is a personally rewarding pursuit with freedom in which all the translatorial expertise and resources can be used, though at the possible risk of the readers having

to consult the original if they do not accept the result in all its fuzziness (Agud [1993] 2007: 139–140).

5 TRANSLATING: MOVING WITH THE TIMES AND SPACES

Thus far, we have seen the activity known as translating in three manifestations (cf. Jakobson [1959] 1966: 233): *intralingual* (from one term alternative to another within one language), *interlingual* (from a source language to a target language), and *intersystemic* (from a non-verbal system of thoughts to a verbal system of texts). All these are simultaneously examples of *intersemiotic* translation since they produce a sign out of a sign, that is, translate a sign into another sign.

One of the three criteria that a text has to meet to qualify as a translation is movement, resulting in transferred features (the other two being the assumed existence of an original and the relationship of the translation to this original; Toury 1995: 33–35; cf. “Pym’s movements” in Pym 2010: 152–153). This transfer occurs within a given spatio-temporality. In the paths of translation, we move along continua of time and space that are authorial, translatorial, translational, textual, factual, and fictive, etc. In other words, we meet the spatio-temporality *qua* intra- and interculturality and intra- and intertemporality. In what follows, we will encounter other tracks as well: the footprints of translators as they navigate through the Heideggerian thought-paths.

Heidegger’s *Feldweg-Gespräche* from 1944–45 consists of three, separate imaginary conversations. In this article, I discuss the first of these that appears in two German versions (“Zur Erörterung der Gelassenheit: Aus einem Feldweggespräch über das Denken”, GA 13: 37–74, and “Ἀγχιβασιῆ: Ein Gespräch selbstdritt auf einem Feldweg zwischen einem Forscher, einem Gelehrten und einem Weisen”, GA 77: 1–159) as well as in two translations into English (“Conversation on a Country Path about Thinking”, DT 58–90, and “Ἀγχιβασιῆ: A Triadic Conversation on a Country Path between a Scientist, a Scholar, and a Guide”, CPC 1–104) and one in Finnish (“Silleen jättämisen pohtimiseksi: Peltotiekeskustelu ajattelemisesta”, SJ 27–59). Furthermore, this section will focus only on the end of the mentioned conversation.

This conversation involves three persons – a physicist, a scholar who has a historiological occupation, and a teacher or guide (*der Weise*, ‘wise man’, ‘one who is able to indicate the way’, see CPC ix n8, 54 n30) – who walk along a country path and ponder philosophical issues at nightfall. At the end of their discussion, in what could be considered their “concluding remarks”, the participants seem to get carried away, portrayed here first in Finnish:

Oppinut	Αγγιβασιη: »Läheisyyteen meneminen». Minusta näyttää nyt siltä, että sana voisi paremminkin olla nimi meidän tämänpäiväiselle peltotiellä kulkemiselle.
Opettaja	Joka meidät saattoi syvälle yöhön...
Tutkija	joka yhä ihanammin tänne loisti...
Oppinut	ja tulvi yli tähtien...
Opettaja	koska se lähentää taivaalla tähden etäisyyttä toinen toiseensa...
Tutkija	ainakin naivista katsojasta, mutta ei eksaktista tutkijasta.
Opettaja	Lapselle ihmisessä pysyy yö tähtien ompelijattarena.
Oppinut	Se liittää yhteen ilman liitosta ja saumaa ja lankaa.
Tutkija	Se on ompelijatar, koska se työskentelee vain läheisyyden kanssa.
Oppinut	Jos se koskaan työskentelee, eikä mieluummin lepää...
Opettaja	samalla kun se hämmästyy korkeuden syvyyttä.
Oppinut	Voisiko siis ihmetteleminen silloin avata suljetun?
Tutkija	Odottamisen taidolla...
Opettaja	siinä tapauksessa että se on jätetty silleen...
Oppinut	ja ihmisolemus jää siihen määrätyksi...
Opettaja	mistä meitä on kutsuttu.

(SJ 58–59)

Heidegger's philosophy is described as being *poetic* philosophy, a characterisation which is certainly to-the-point in this passage. The above conversation is beautiful and enjoyable, and somehow creates a genuine atmosphere. Yet this text is rather incomprehensible, and this is not due to it being a decontextualised extract. By consulting the German original and a translation into English, it is easier to detect some clues to my puzzling impression of obscurity:

G	Αγγιβασιη: »In-die-Nähe-gehen«. Mir scheint jetzt, das Wort könnte eher der Name sein für unseren heutigen Gang auf dem Feldweg.	Sch	Αγγιβασιη: "moving-into-nearness." The word could rather, so it seems to me now, be the name for our walk today along this country path.
L	Der uns tief in die Nacht geleitete...	T	Which guided us deep into the night...
F	die immer herrlicher heraufglänzt...	Sci	...that gleams ever more splendidly...
G	und die Sterne überstaunt...	Sch	...and overwhelms the stars...
L	weil sie ihre Fernen am Himmel einander nähert...	T	...because it nears their distances in the heavens...
F	wenigstens für den naiven Betrachter, nicht so für den exakten Forscher.	Sci	...at least for the naïve observer, although not for the exact scientist.
L	Für das Kind im Menschen bleibt die Nacht die Näherin der Sterne.	T	Ever to the child in the man, night neighbors the stars.
G	Sie fügt zusammen ohne Naht und Saum und Zwirn.	Sch	She binds together without seam or edge or thread.
F	Sie ist die Näherin, weil sie nur mit der Nähe arbeitet.	Sci	She neighbors; because she works only with nearness.
G	Falls sie je arbeitet und nicht eher ruht...	Sch	If she ever works rather than rests...
L	indem sie die Tiefen der Höhe erstaunt.	T	...while wondering upon the depths of the height.
G	So könnte denn das Staunen das Verschlussene öffnen?	Sch	Then wonder can open what is locked?
F	Nach der Art des Wartens...	Sci	By way of waiting...
L	wenn dies ein gelassenes ist...	T	...if this is released...
G	und das Menschenwesen dorthin ge-eignet bleibt...	Sch	...and human nature remains <i>appropriated</i> to that...
L	woher wir gerufen sind.	T	...from whence we are called.
[F=Forscher, G=Gelehrter, L=Lehrer]		[Sch=scholar, Sci=scientist, T=teacher]	
(GA 13: 73–74)		(DT 89–90; emphasis in the original)	

In the Finnish translation, the discourse relations (cohesion) appear to remain partly ambiguous (for instance, *Der*, *die*, *sie* vs. *Joka*, *joka*, *se*; *das Wort* vs. *sana*, cf. *tuo sana*). Furthermore, the omission of the possessive suffix *-mme* in *meidän ... kulkemiselle* (*our walk*, cf. *meidän ... kulkemisellemme*) renders the otherwise formal style suddenly colloquial, as does *naivi*, which should abso-

lutely be spelt *naiivi*. In addition, the word order in the phrase *Lapselle ihmisessä pysyy yö* sounds rather strange, yet very poetic. And finally, *tähtien ompelijatar*, ‘seamstress of the stars’, sounds pleasant but makes no sense here, even though we can read an explanation, that is, that the night is a seamstress because it works merely with nearness. And the last four lines are, in short, more than cryptic.

The corresponding passages in the English version are less ambiguous, yet the poetic tone remains, with some alliteration preserved (*Nacht, Näherin* vs. *night neighbors*). The polysemous *die Näherin der Sterne* (‘the seamstress of the stars’, ‘one who brings the stars nearer’) is rendered as *to neighbor* ‘to live close’. Less surprisingly, Heidegger uses a word play in this extract with *Nähe*, (*Fernen*), *nähern*, *Näherin* (*zusammenfügen*, *Naht*, *Saum*, *Zwirn*) (cf. *nähen*, ‘to sew’, ‘ommella’, *nähern*, ‘to bring near’, ‘lähentää’), that is impossible to render polysemously.

Another semantic feature that is typical for Heidegger is the repetition of stems (for example, the stem *staunen* in *überstaunen*, *erstaunen*, *das Staunen*). The Finnish language is very flexible and creative with respect to word formation, yet unlike German and English, it employs suffixes and seldom prefixes. Finally, this extract contains several terms that are crucial for the theme of this country path conversation: Ἀρχιβασιῆ, *Ferne(n)/Nähe*, *Warten*, *ruhen*, and *gelassen* and the translations of these are important for the overall textual coherence.

The original version of the Ἀρχιβασιῆ conversation is longer, and its English translation reveals a rather different approach to the problems discussed above:

G Ἀρχιβασιῆ – In-die-Nähe-gehen – das Wort meint freilich niemals das Wesen der modernen Forschung, sei sie die naturwissenschaftliche, sei sie die historische. Aber das Wort könnte, ganz aus der Ferne, als Name über unserem heutigen Gang stehen –	Sch Ἀρχιβασιῆ – going-into-nearness – the word of course in no way means the essence of modern research, be it that of the natural sciences or be it historiological research. But the word can, entirely from afar, stand as name over our walking course [<i>Gang</i>] today –
W der uns tief in die Nacht geleitete –	G a course which escorted us deep into the night –
F die immer herrlicher heraufglänzt –	Sci a night which gleams forth ever more magnificently –
G und die Sterne überstaunt –	Sch and over-astonishes the stars –
W weil sie die Fernen der Sterne einander nähert.	G because it brings near the distances of the stars to one another.
F Wenigstens in der Vorstellung des naiven Betrachters, nicht so für den exakten Forscher.	Sci At least in the mind [<i>Vorstellung</i>] of the naïve observer, but not so for the exact scientist.
W Für das Kind im Menschen bleibt die Nacht die Näherin. Sie nähert, so daß Stern bei Stern im stillen Licht erglänzt.	G For the child in the human, the night remains the seamstress [<i>Näherin</i>] who brings near [<i>nähert</i>], so that one star next to the other gleams in silent light.
G Sie fügt die Lichter ohne Naht und Saum und Zwirn zusammen.	Sch She joins the lights together without seam or hem or yarn.
F Die Nacht ist die Näherin, die nähernd näht. Sie arbeitet nur mit Nähe, die das Ferne fernt.	Sci The night is the seamstress who in sewing brings near [<i>nähernd näht</i>]. She works only with nearness, which furthers farness.
G Falls sie je arbeitet und nicht eher ruht –	Sch If she ever works and does not rather rest –
W indem sie die Tiefen der Höhe erstaunt –	G while she astonishes the depths of the height –
G und im Staunen das Verslossene eröffnet –	Sch and in astonishment opens up what is closed shut –
F so wie das Warten die Ankunft verwahrt –	Sci and so like waiting harbors the arrival –
W wenn es ein gelassenes ist –	G if it is a released waiting –

G	und das Menschenwesen dorthin <i>vereignet</i> bleibt –	Sch	and the human-being remains <i>a</i> -appropriated <i>into</i> there –
W	woher wir gerufen sind.	G	from where we are called.
	[F=Der Forscher, G=Der Gelehrte, W=Der Weise] (GA 77: 156–157; emphases in the original)		[Sch=scholar, Sci=scientist, G=Guide] (CPC 102–103; emphases in the original)

Here, certain co-references are explicitated (*der* → *a course*, *die* → *a night*), the repetition of *staunen* is noticed, but the polysemy of *die Näherin* once again produces problems. That is why the translation contains words in German (see the crucial *näh-*), which attests to a reader-friendly approach. Instead of footnotes, these German words are used “to alert the reader” to passages with translation problems, and to invite the reader to consult the glossary at the end of the book (Davis 2010: xxi). Nonetheless, the reader’s ability to clarify these text-internal additions is more or less infinitesimal if he or she does not know German (and again, if they knew, they might not need a translation).

Furthermore, we should also pay attention to the transient yet crucial reference to one of the Heideggerian keywords, *Ereignis* (‘event’, ‘event of appropriation’), in the very last lines (the verb *eignen* in *vereignet* in GA 77 and *ge-eignet* in GA 13, rendered with the standard counterparts *a*-appropriated and *appropriated*; cf. *määrätty* in the Finnish version). In these renderings, the original semantic resources and coherence in Heidegger’s thought are lost.⁸

The quotations above are short examples. Yet in my interpretation, they illustrate well the difficulties that translators of Heidegger encounter (cf. also, Section 4 above). There is an old saying that poetry (that which is poetical) gets lost in translation (cf. Bellos 2011: 149–152 and 363 n1–2). Would there then be a risk that philosophy also can be lost in translation? And furthermore, when it comes to poetic philosophy, as is Heidegger’s *Country Path Conversations*, is it that the poetic survives, is easier to render, while the philosophical disappears, or is at least more difficult to transfer, as indicated above? Heidegger himself appeared to emphasise a poetising approach to the translation of early Greek thought (see Venuti 1998: 120–121; on Heidegger on thinking and poetry, see Richardson 2012: 313–321), a position that cannot, however, be considered to apply to all translating. Finally, we can also ask whether the (im)possibility of translating is what Heidegger implicitly describes in his view of conversation (and the power of language), as formulated in the Supplements to the Ἀρχιβασιῆς conversation (GA 77: 159 = CPC 104): “Where else could the unspoken be purely

⁸ Regarding this very passage, this loss denotes, moreover, that a reference to the theme of movement and truth as well as of moving towards the truth, which is far but comes my own (*eigen*) through authentic experience and to which I am appropriated over (*vereignet*), is omitted (see, for instance, Gylén 2010: 135–136; Richardson 2012: 269–273 [on *Ereignis* and how to render this term]). And as will be seen later in my article, these are very central conceptions in our Heideggerian context. An etymologically fruitful source is the “Appendix I: Translations of Greek and German terms” in Backman 2009: 656–663. In this appendix, Backman renders *Ereignis* with *taking-place* ‘to find an occasion for coming about’. Backman also refers to a position that *Ereignis* is about “a ‘there-ing,’ a ‘near-ing,’ a ‘place-ing’” (my emphasis).

kept, heeded, other than in true conversation. Of all goods the most dangerous is language, because it cannot keep safe the unspoken – (not because it veils too much, but rather because it divulges too much).”

6 MOVING ALONG A HEIDEGGERIAN COUNTRY PATH

I have attempted to demonstrate above how the combination of philosophy, translation, and Heidegger can be approached from several angles. These include translation as a philosophical problem, philosophical translating, parallel translations and retranslations of philosophical texts, and the philosophy of translation. At this point I will follow the same course of action and provide a translation-theoretical reading of the Ἀγχιβασίη conversation, by discussing some of the ideas that Heidegger’s philosophy evokes when approached as a theory of translation.

The conversation in question represents Heidegger’s later thought, and sheds light on new paths and ways of thinking, even as to thinking on thinking. And if translating is thinking, as it certainly is, we can conclude that Heidegger, as philosophers in general, may have something to offer that can improve our understanding of the phenomenon of translation. The German titles of the original country path conversation (in GA 77) and its revised version (in G; in GA 13) suggest that the former is rather about Ἀγχιβασίη and the latter about *Gelassenheit* (releasement), but this is a too precipitate inference. Here it must be added that the book entitled *Gelassenheit* (G, 1959; DT; SJ) also contained a speech in honour of the German composer Conradin Kreutzer. In this Memorial Address (DT 43–57), Heidegger went deeply into his notion of the central dichotomy of representative, calculative thinking (*rechnendes Denken*) and authentic, meditative thinking (*besinnliches Denken*), the latter being connected to releasement. These two forms of thinking, among the many other proposals by Heidegger, can be linked to translating, but first, their relevance deserves further study and an article in the future.⁹

The Ἀγχιβασίη conversation starts with the Scholar’s mention (GA 77: 3 = CPC 1) that there is an old Greek word that aptly describes what they were seeking. Not until 150 (GA 77: 150–152, cf. 55) or 100 pages later (CPC 98–99, cf. 36), the Scholar again refers to that word, now to specify what is essential in thinking and cognition, as if to crystallise the outcome of the nightly conversation in one word, though with some hesitation. It is first then that we learn that

⁹ I would like to refer here particularly to Timo Klemola. Klemola (2004: 30, 44, 247, 265) discusses *meditative thinking* as introduced in *Gelassenheit* (1959), and considers this book, as a whole, as being a handbook of philosophical contemplation and furthermore, a description of a phenomenological method. See further, his proposal (ibid., 28–37) for what he refers to as Heideggerian exercises, that is, how to gain experience of one’s own thinking through meditation and thereby, of Heideggerian meditative thinking.

this word constitutes Fragment 122 of Heraclitus, and reads “Ἀγχιβασιῇ”. In the remaining few pages of their conversation, the three participants subsequently discuss – interpret and translate together – this fragment.

According to Umberto Eco (Carrière & Eco 2012: 177–178), the reason Heidegger has evoked more interpretation than Bertrand Russell is the following:

Russell is particularly clear and easy to understand, whereas Heidegger is obscure. I’m not saying that one was right and the other wrong. Personally, I’m suspicious of both of them. But when Russell says something stupid he says it clearly, whereas with Heidegger even a truism is hard to spot. So if you want to go down in history, you’d better be obscure. Even Heraclitus knew that...

Heraclitus’ “Ἀγχιβασιῇ” is obscure, or should we say, enigmatic. Yet Heidegger assigned this one-word fragment a meaning by including it in a conversation and by giving it an interpretation (or actually several). In this way, it could be said that Heidegger made a translation of this single word and sign, and gave it the form of a dialogue with both a concrete and an abstract realisation of the essence in Ἀγχιβασιῇ: the movement of the protagonists along a country path and the movement of their thoughts, both actions reflecting the aspect of approaching. To justify this statement, we may have to recall how Eco (2001: 69), referring to Peirce’s view, “that the meaning of a sign is expressed by its interpretation through another sign”, suggests, “that the meaning of the sign *jealousy* could be interpreted by Shakespeare’s *Othello* as a whole”. Contrary to Heidegger’s claim that we cannot do much with one word (GA 77: 152 = CPC 99; also, footnote 5 above), he actually created extensively. But note that the very word of Ἀγχιβασιῇ, as such, does not have a central role. One rarely finds this word, for instance, in the indexes of the studies on Heidegger or in the introductions to his philosophy. Yet when approached from a translation-theoretical perspective, this word – in how it becomes interpreted – opens philosophical vistas of translating.

The introduction of “Ἀγχιβασιῇ” by the Scholar gives rise to a chain of translations in the conversation studied here. As a result, what can be included in the conception of translation in a Heideggerian context begins to take shape. First (GA 77: 152–153 = CPC 100), the meaning of this word is given as a translation into German, *Herangehen*, which is rendered in the English version as, “is translated into German as *Herangehen*, ‘going-up-to.’” To the Scientist’s mind, this word then brilliantly names, “the essence of cognition; for the character of actively going-forward [*Vorgehens*] and going-to [*Zugehens*] objects is strikingly expressed in it.” The Scholar agrees: the notion is to the point in translation, yet no longer referring to the essence of thinking (now conceived, as they concluded, not as movement but as *waiting* and *releasement*). According to the Scientist, this word could be used for modern research; it describes particularly

well the natural sciences as, “something like an attack on nature, but one which nevertheless lets nature speak.” Thereafter, the discussion resumes the question of how to translate the word now that new interpretations have emerged: with the existing translation *herangehen* (*going-up-to*), with the word-by-word rendering *nahegehen* (*going-near*), or even with the opposite *wegbleiben* (*remaining-away*)?

At this stage (GA 77: 153–155 = CPC 100–101), the etymology is helpful: ἀγγί, ‘nahe’ (‘near’), βασιή, ‘schreiten’, ‘gehen’ (‘to stride’, ‘to go’). The Scholar offers a new construal: “Ἀγγιβασιή names ‘going’ [*das Gehen*]. If it is thought with regard to the movement [*Bewegung*] that constitutes the essence of the human, then going means the mobile [*bewegliche*] relationship of the human to that which is.” In a further deliberation on how a Greek would perceive this word, new facets are introduced into the discussion: first, *Wahrheit* (*truth*), which for Heidegger was etymologically Ἀλήθεια (*alētheia* [*a-lētheia*]), or *Unverborgenheit* (*unconcealment*), and second, *die Nähe* (*nearness*). These are both combined, for instance, in the following position: “What is unconcealed is something which has drawn near.” Next (GA 77: 155 = CPC 102), the suggested translations *Herangehen* (*going-up-to*) and *Annäherung* (*approaching*) are rejected, and subsequently the Guide proposes the expression *In-die-Nähegehen* (*going-into-nearness*). According to the Scientist’s interpretation, this expression literally is equal to *In-die-Nähe-hinein-sich-einlassen* (*letting-oneself-into-nearness*).¹⁰ And finally, as observable in Section 5 above, Ἀγγιβασιή is used to name a particular walk on a country path.

All things considered, Ἀγγιβασιή has evolved into a multilayered term and expression that moves both in and with the times and spaces.¹¹ First, it is a word with a referent unknown to us, which Heraclitus employed about 2,500 years ago in Greece. Second, it is a Greek word which Heidegger resurrected in Germany some sixty-five years ago. Heidegger did this by giving Ἀγγιβασιή a meaning and an interpretation, when he translated, expanded, this word into a fictive country path conversation in German and into the thread therein. Moreover, third, it is a word that was used in this philosophical conversation (published in one version in 1959 [G] and in another in 1995 [GA 77]), as Heidegger made one of the conversation participants to ‘back-translate’ the whole dialogue with this single word. Fourth, this word was also used by the participants to name and thereby, to translate the essence and nature of cognition, thinking, knowing, and knowledge (on thinking as *das In-die-Nähe-kommen zum Fernen*, or *a coming-into-nearness to the far*, see GA 77: 116 = CPC 75). Fur-

¹⁰ Cf. the corresponding terminology in the later, revised shorter version and its translations into English and Finnish: *Herangehen*, *Nahegehen*, *In-die-Nähegehen*, *In-die-Nähe-hinein-sich-einlassen* (GA 13: 72–73); *going toward*, *going near*, *moving-into-nearness*, *letting-oneself-into-nearness* (DT 88–89); *lähentyminen*, *lähelle meneminen*, *läheisyyteen meneminen*, *antaa jonkin antautua sisään läheisyyteen* (SJ 57–58).

¹¹ Cf. GA 77: 100 = CPC 64: “GUIDE: The thinker even says more than he himself can know, such that he is surprised and above all surpassed by the inexhaustibility of his own word.”

thermore, fifth, the participants interpreted this word, negotiated, and produced several German translations of it, with gains and losses, based on the etymology or a given purpose and context. Sixth, this word received a novel, mediated existence when used in translated and in original forms in the translations of the mentioned conversation into English published in the US forty-six or two years ago and into Finnish in Finland eleven years ago. And finally, “as the word of a thinker – an essential word” (GA 77: 154 = CPC 101), Ἀρχιβασιῆ receives a translation-theoretical treatise in the present article. Thus, Ἀρχιβασιῆ appears to embrace multi-purpose dimensions. It conveys self-reference, constitutes a *mise en abyme*, and functions as the connecting thought in Heidegger’s country path meditation on thinking. But the word itself is, as its etymology indicates, about movement as well. And surprisingly, the initial ‘mobile’ theme of my article seems to echo in Heidegger’s thoughts on being, thinking, and walking, which together provide a common denominator and a continuation of those of Descartes and Gassendi that I referred to at the beginning of this article. In addition, the Ἀρχιβασιῆ conversation portrays philosophical crowdsourcing translation *avant la lettre*, that is, there was ‘non-professional community translation’ long before an activity with this name actually existed.

7 Ἀρχιβασιῆ: TRANSLATORIAL MISSION AND TRANSLATIONAL STRATEGY

There are still some qualities and aspects in the Ἀρχιβασιῆ conversation that can be uncovered by using an emphasis that is anchored more in translation. The first is the fundamental notion of movement, as movement *towards*, or *going near*, *going-into-nearness*. This notion, which names the way in which we come to know and gain new knowledge, presupposes and emphasises the fact that originally, there must be distance, or at least the possibility of distance, that is, both nearness and farness. When translating, we are accustomed to deal with problems of linguistic, cultural, and spatio-temporal distance. Today, due to the rapid development of (language and translation) technology as well as to the wide spread activity known as outsourcing, there is also virtual and physical distance. However, we should not forget the potential distance in the norms, values, and goals of the translator versus the commissioner as to the translation-processual parameters of quality, cost, and time. All these issues belong to everyday translating and hence, to the practice of translation.

In terms of the theory of translation, we could well replace the word *knowledge* with the word *translation* in the following definition by Heidegger of *Herangehen*, *going toward* (GA 13: 72 = DT 88): “an excellent name for designating the nature of knowledge; for the character of advancing and moving toward objects is strikingly expressed in it.” The question of distance (which Heidegger refers to as, “the enigma of nearness and farness”, GA 77: 54 and 81 =

CPC 35 and 51) finds a realistic approach in the above quotation, since the following is actually what a translator can promise that a translation involves: movement into nearness. This is because that which is originally far draws near, with the result being, “a less great farness” (GA 77: 28 = CPC 18). This procedure of moving-towards and of bridging distances obliges the writer who endeavours to transmit something about the world; furthermore, it concerns the reader who endeavours to find out what the writer wants to say; and finally, it relates to the translator who wants to understand the author’s message and to transfer it. But for the Heideggerian interpreter-translators, this task means not only movement, but the opposite as well, that is, an attentive and receptive role with waiting and releasement as their strategic tools. As Davis (2010: xv) puts it, this, “allows what is far to come near, to be near in its farness and far in its nearness”. The instruction the Guide gives is: “We should *do* nothing at all, but rather wait”. Whereas this advice might sound strange, particularly when neither activity nor passivity are encouraged, we can certainly sense some truth in this view of Heidegger of rest and waiting *upon* (GA 77: 110, 108, 115 = CPC 71, 70, 75). This applies above all in situations when active translating and research seems to lead but to unsatisfying solutions and dead ends.

Heidegger’s approach to Ἀρχιβασιή denotes cognition, thinking, and knowledge as well as movement and counter-movement, and demonstrates their interrelatedness. That is why the moving force, *alētheia*, ‘truth’, must be brought into discussion, as a part of the translator’s mission. We could say that the original text is something that needs *uncovering*, *unveiling*, *unconcealment* and is then *uncovered*, *unveiled*, *unconcealed* in translation. An etymological elucidation is an example of this translative action and close reading, such as when Heraclitus’ one-word fragment is, so to speak, torn into pieces, deconstructed, in an interpretative attack, and made to divulge its essence.

But this non-constructive attitude does not refer only to single words but is a more in-depth strategy. Recall how George Steiner ([1975, 1992] 1998: 313–314), inspired by Heidegger, describes translating: “[...] understanding, recognition, interpretation are a compacted, unavoidable mode of attack. [...] each act of comprehension must appropriate another entity (we translate *into*). [...] The translator invades, extracts, and brings home.” In the same way as research meant, for Heidegger (GA 77: 153 = CPC 100), an attack on nature, we can consider translating to embody an attack on the original, on the truth it contains, in order to reveal it. But instead of the ultimate truth, we encounter only a possibility of truth (GA 13: 73 = DT 89):

Scholar: Then this word might be the name, and perhaps the best name, for what we have found.
Teacher: Which, in its nature, nevertheless, we are still seeking.

In other words, there is no final translation. Yet we have achieved something, and reached something. Antti Vikgren (2010: 57) observes, “Originalalet är

snarare det vi kommer fram till, inte det vi utgår ifrån.”, ‘It is the original text that we rather end up in, not what we start from.’

8 CONCLUDING REMARKS, OR THE MOVING FORCE AND SPIRIT

In the present article, the oeuvre of Heidegger has offered an opportunity to investigate how single ideas, a whole thought structure, and a philosophical architecture – in short, thinking and philosophy, can have a very complicated verbal form. I have called this primary transfer from thought-signs into verbal philosophy *intersystemic translation* (here translating equals, in a sense, to system building). My specific object of study, above referred to as the Ἀρχιβασιῆ conversation, the first of Heidegger’s three *Feldweg-Gespräche* in the original and in translation, in turn, has provided me with an opportunity to study *intra- and interlingual translation* of philosophical texts, which are characterised by diverse grades of translatability. The mentioned three forms of translation have then offered a background and a prerequisite for the fourth one, *interdisciplinary translation*, which here implies that ideas from one discipline are applied within another discipline. As to my article, this involves a theoretical application of Heidegger’s philosophical thought within Translation Studies.

Whereas Ἀρχιβασιῆ serves, for the conversation studied here, as some type of an end point, for me this one, single word functioned as the starting point in my investigation into Heidegger’s *country path* as a melting point of the diverse types of *intersemiotic* translation: intralingual, interlingual, intersystemic, and interdisciplinary. This country path also serves as a multilayered symbol for translators’ paths and pursuits. During this treatise, Ἀρχιβασιῆ eventually evolves into a translatorial mission, a translational strategy, and a metaphor for all translational activity. And it therefore gives a name to translating as a mode of thinking and knowing as well as a way of moving towards the truth, that is, of unveiling and uncovering the nature of the object. The object that we move towards within translation studies is translating and translations and as to translating, the source text in its widest possible meaning. Here not only movement, but rest as well, namely, waiting and releasement, all have a role. Finally, when the translation-centred yet Heideggerian ideas of moving-towards, waiting, and releasement are seen against their broad philosophical background and origin, the generality in translating as a human action becomes even more accentuated.

As to the philosophical matters, it is the mind and the spirit as well as the thought that are continuously on the move. As to the translational matters, we can observe something similar. Through the work of the translator, the source text that is inaccessible and in one way or another, originally far for the target reader, draws near. That is what all translating is basically about: to enable and

to contribute to this going-towards. But ultimately, this concerns the original writers, the translators, the readers, and the scholars as well, yes, each and every participant, such that the maxim “going into nearness to the far” simply renames our activities and the global human strategy, task, and goal.

My approach to Heidegger – to position his country path philosophy in a translational and translatorial framework – is somehow reminiscent of what Tarasti (2000: 76) writes about how A. J. Greimas (1917–1992) survives, when his terms and ideas find use in novel contexts: “Greimasian semiotics can be ‘deconstructed,’ and it can still be applied even if one does not believe in the idea of a generative course.” Heidegger and his contributions to philosophy certainly live on irrespective of my translation-theoretical deconstructions and elaborations. Yet I am convinced that Translation Studies would benefit if it were more interested in cherishing its philosophical foundation and more open to “poetically thoughtful” or otherwise appealing philosophical impacts.

REFERENCES

Writings by Martin Heidegger

- CPC = HEIDEGGER, Martin 2010. *Country Path Conversations*. Trans. Bret W. DAVIS. Studies in Continental Thought. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press. [Original: GA 77.]
- DT = HEIDEGGER, Martin [1966] 1969. *Discourse on Thinking*. Trans. John M. ANDERSON & E. Hans FREUND. Harper Torchbooks. New York: Harper & Row. [Original: G.]
- G = HEIDEGGER, Martin 1959. *Gelassenheit*. Pfullingen: Neske.
- GA 13 = HEIDEGGER, Martin 1983. *Aus der Erfahrung des Denkens. 1910–1976*. Gesamtausgabe Band 13. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.
- GA 77 = HEIDEGGER, Martin 1995. *Feldweg-Gespräche (1944/45)*. Gesamtausgabe Band 77. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.
- HEIDEGGER, Martin 2000a. *Kirje ”humanismista” sekä Maailmankuvan aika*. Suom. Markku LEHTINEN. *Paradeigma*-sarja. Tutkijaliiton julkaisu 96. Helsinki: Tutkijaliitto. [Original: *Brief über den ”Humanismus” & Die Zeit des Weltbildes*.]
- HEIDEGGER, Martin 2000b. *Oleminen ja aika*. Suom. Reijo KUPIAINEN. Tampere: Vastapaino. [Original: *Sein und Zeit*.]
- HEIDEGGER, Martin 2007. *Tekniikka ja käänne*. Suom. Vesa JAAKSI. *niin & näin* -lehden filosofien julkaisusarja 23^o45. Tampere: Eurooppalaisen filosofian seura ry. [Original: *Die Technik und die Kehre*.]
- HEIDEGGER, Martin 2009. *Esitelmiä ja kirjoituksia osa II*. Suom. Vesa JAAKSI, Reijo KUPIAINEN, Miika LUOTO & Tere VADÉN. *niin & näin* -kirjat. Tampere: Eurooppalaisen filosofian seura ry. [Original: *Vorträge und Aufsätze*, Teil II.]
- HEIDEGGER, Martin 2010a. *Johdatus metafysiikkaan*. Suom. Jussi BACKMAN. *Paradeigma*-sarja. Helsinki: Tutkijaliitto. [Original: *Einführung in die Metaphysik*.]
- HEIDEGGER, Martin 2010b. *Mitä on metafysiikka?* Suom. Antti SALMINEN. *niin & näin* -kirjat. Tampere: Eurooppalaisen filosofian seura ry. [Original: *Was ist Metaphysik?*]

- The Heidegger Reader*. 2009. Günter FIGAL (ed.). Trans. Jerome VEITH. Studies in Continental Thought. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press.
- SJ = HEIDEGGER, Martin 2005. *Silleen jättäminen*. Suomennos ja alkusanat Reijo KUPIAINEN. Kolmas painos. *niin & näin* -lehden filosofinen julkaisusarja 23^o45. Tampere: Eurooppalaisen filosofian seura ry. [Original: G.]

Other sources

- AGUD, Ana 2007. Kirjallisuuden kääntäminen, filosofisten tekstien kääntäminen ja käännösteoria. Suom. Marja SAVOLAINEN. In: Tapani KILPELÄINEN (toim.) 2007, 123–145. [Original article: “Traducción literaria, traducción filosófica y teoría de la traducción”, 1993.]
- AHO, Tuomo & MÄNTTÄRI, Pia 2007. Tietokirjallisuuden suomennoksista 1900-luvulla. In: H. K. RIIKONEN et al. (toim.), *Suomennoskirjallisuuden historia 1*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1084. Helsinki: SKS. 552–565.
- BACKMAN, Jussi 2007 = *Suomalaisen Heidegger-kirjallisuuden bibliografia 1952–*. Koonnut Jussi BACKMAN. Bibliography on Heidegger in Finland. By Jussi BACKMAN. Available at <http://filosofia.fi/tallennusarkisto/tekstit/2667>. [Retrieved 26 July 2012.]
- 2009. *Complicated Presence. The Unity of Being in Parmenides and Heidegger*. Philosophical Studies from the University of Helsinki 26. Helsinki: Department of Philosophy & Department of Social and Moral Philosophy, University of Helsinki.
- 2010a. Johdatukseksi Martin Heideggerin vuoden 1935 luentoisiin. *Tiede & edistys* 2/2010, 91–106.
- 2010b. Suomentajan alkusanat. In: Martin HEIDEGGER 2010a, 7.
- BAMBACH, Charles 2010. Heidegger, National Socialism and the German People. In: Bret W. DAVIS (ed.), *Martin Heidegger. Key Concepts*. Durham: Acumen. 102–115.
- BELLOS, David 2011. *Is That a Fish in Your Ear? Translation and the Meaning of Everything*. London: Penguin Books.
- BERMAN, Antoine [1985] 2012. Translation and the trials of the foreign. Trans. Lawrence VENUTI (2000). In: Lawrence VENUTI (ed.), *Translation Studies Reader*. Third edition. London & New York: Routledge. 240–253.
- BYKOVA, Marina 2007. Filosofian kääntämisen ongelmia. Suom. Tapio F. J. WALLENIUS. In: Tapani KILPELÄINEN (toim.) 2007, 147–157. [Original article: “Probleme der philosophischen Übersetzung”, 1993.]
- CARRIÈRE, Jean-Claude & ECO, Umberto 2012. *This is Not the End of the Book*. A conversation curated by Jean-Philippe de TONNAC. Trans. Polly MCLEAN. London: Vintage Books.
- DAVIS, Brett W. 2010. Translator’s foreword. In: CPC, vii–xxii.
- Der Spiegel* Interview with Martin Heidegger. [1966/1976] 2009. In: *The Heidegger Reader*, 313–333. [Published in GA 16. Earlier translations into English are entitled “Only a God Can Save Us”.]
- ECO, Umberto 2001. *Experiences in Translation*. Trans. Alastair MCEWEN. Toronto Italian studies. Goggio publication series. Toronto, Buffalo & London: University of Toronto Press.
- GENTZLER, Edwin 2001. *Contemporary Translation Theories*. Second revised edition. Topics in Translation 21. Clevedon, Buffalo, Toronto & Sydney: Multilingual Matters Ltd.
- GORLÉE, Dinda L. 1998. Bridging the gap – A semiotician’s view on translating the Greek classics. *Perspectives. Studies in Translatology* 5:2 (1997), 153–169.
- 2012. *Wittgenstein in Translation. Exploring Semiotic Signatures*. Semiotics, Communication and Cognition vol. 9. Berlin & Boston: De Gruyter Mouton.
- GYLÉN, Marko 2010. Mahdollisuus ja ei. Heideggerin, Nancyn ja Figalin painotuksia olemisen vapaudesta. *Tiede ja edistys* 2/2010, 121–140.

- HARTAMA-HEINONEN, Ritva 1995. Translators' prefaces – a key to the translation? In: Milan HRALA & Ivana ČEŇKOVÁ (eds.), *Folia Translatologica. International Series of Translation Studies, Volume 4 / Papers in Translation Studies Prague – Kouvola*. Prague: Charles University. 33–42.
- 2007. Kääntäminen kyseenalaistamisena. *MikaEL – Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen symposiumin verkkojulkaisu – Electronic proceedings of the KäTu symposium on translation and interpreting studies*, Vol. 1 (toim. Jarmo Harri JANTUNEN, Minna KUMPULAINEN & Tuija LUOKKAKALLIO). Available at <http://www.sktl.fi>. Helsinki: Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto. 1–11. [Retrieved 26 July 2012.]
- 2010. The “latest” translation research. *MikaEL – Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen symposiumin verkkojulkaisu – Electronic proceedings of the KäTu symposium on translation and interpreting studies*, Vol. 4 (toim. Raila HEKKANEN, Esa PENTTILÄ & Nestori SIPONKOSKI). Available at <http://www.sktl.fi>. Helsinki: Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto. 1–15. [Retrieved 26 July 2012.]
- HERMANS, Theo 2009. Hermeneutics. In: Mona BAKER & Gabriela SALDANHA (eds.), *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. Second edition. London & New York: Routledge. 130–133.
- JAAKSI, Vesa 2009. Suomentajan huomautukset. In: Martin HEIDEGGER 2009, 42–44.
- JAKOBSON, Roman [1959] 1966. On linguistic aspects of translation. In: Reuben A. BROWER (ed.), *On Translation*. New York: Oxford University Press. 232–239.
- KAKKORI, Leena 2009. *Martin Heideggerin olemisen kysyminen*. Tampere: Tampere University Press.
- KILPELÄINEN, Tapani (toim.) 2007. *Kääntökirja. Kirjoituksia kääntämisen filosofiasta. niin & näin* -lehden kirjasarja 23^o45. Tampere: Eurooppalaisen filosofian seura ry.
- KLEMOLA, Timo 2004. *Taidon filosofia – Filosofin taito*. Tampere: Tampere University Press.
- KUPIAINEN, Reijo 2000. Suomentajan alkusanat. In: Martin HEIDEGGER 2000b, vii–x.
- LÄNG, Markus 2001. Suomentajalta. In: C. S. PEIRCE, *Johdatus tieteen logiikkaan ja muita kirjoituksia*. Valinnut ja suomentanut Markus LÄNG. Tampere: Vastapaino. vii–ix.
- LUOTO, Miika 2010. Historia ja äärellisyys. Heideggerin olemisen ajattelusta. *Tiede & edistys* 2/2010, 107–120.
- MASSARDIER-KENNEY, Françoise 2010. Antoine Berman's way-making to translation as a creative and critical act. *Translation Studies* 3: 3, 259–271.
- MUELLER-VOLLMER, Kurt 2004. Sprachphilosophie und Übersetzung. Das Interesse der Sprachphilosophie an der Übersetzung. In: Harald KITTEL, Armin Paul FRANK, Norbert GREINER, Theo HERMANS, Werner KOLLER, José LAMBERT & Fritz PAUL (eds.), *Übersetzung Translation Traduction. Ein internationales Handbuch zur Übersetzungsforschung – An international encyclopedia of translation studies – Encyclopédie internationale de la recherche sur la traduction*, volume 1. Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft 26.1. Berlin & New York: Gruyter. 129–155.
- NEWMARK, Peter 1993. *Paragraphs on Translation*. Topics in Translation 1. Clevedon, Philadelphia & Adelaide: Multilingual Matters Ltd.
- NIKU, Annikki 2009. *Heidegger ja runon tie. Episteme-sarja*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- NORRI, Matti 2005. *Omistan, olen. Lain filosofian perusteet*. Helsinki: Terra Cognita.
- PYLKKÖ, Pauli 2006. Merkillisyys ja herrastelu – käännös fennomanian umpikujassa. *niin & näin. Filosofinen aikakauslehti* nro 48 (1/2006), 7–15.
- PYM, Anthony 2010. *Exploring Translation Theories*. London & New York: Routledge.
- RICHARDSON, John 2012. *Heidegger. The Routledge Philosophers*. London & New York: Routledge.
- SCHLEIERMACHER, Friedrich [1813] 1992. Extracts from “Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens” (“On the Different Methods of Translating”), published in 1813. Trans. André LEFEVERE. In: André LEFEVERE (ed.), *Translation/History/Culture. A Sourcebook*. London &

- New York: Routledge. 141–166. [A new translation by Susan BERNOFKY (2004) can be found in Lawrence VENUTI (ed.), *The Translation Studies Reader*. Routledge.]
- SCHOLES, Robert 1982. *Semiotics and Interpretation*. New Haven & London: Yale University Press.
- STEINER, George 1997. *Heidegger*. Suomentanut ja jälkisanat Tere VADÉN. Helsinki: Gaudeamus.
- [1975, 1992] 1998. *After Babel. Aspects of Language and Translation*. Third edition. Oxford: Oxford University Press.
- STOLZE, Radegundis 2003. *Hermeneutik und Translation*. Tübinger Beiträge zur Linguistik 467. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- TARASTI, Eero 1990. *Johdatusta semiotikkaan. Esseitä taiteen ja kulttuurin merkkijärjestelmästä*. Helsinki: Gaudeamus.
- 2000. *Existential Semiotics*. Advances in Semiotics. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press.
- TOIKKA, Pekka 2000. ”Täälläolon ontisuudesta” – Kääntäjien ongelmia. *niin & näin* 2/2000, 14–16.
- TOURY, Gideon 1995. *Descriptive Translation Studies and beyond*. Benjamins Translation Library vol. 4. Amsterdam & Philadelphia: Benjamins.
- VADÉN, Tere 1997. Suomentajan jälkisanat. In: George STEINER 1997, 202–206.
- 2012a. *Heidegger, Žižek ja vallankumous*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- 2012b. Kaikki ja ei mitään. [Review of Martin Heidegger, *Johdatus metafysiikkaan* 2010.] *niin & näin. Filosofinen aikakauslehti* nro 73 (2/2012), 128–132.
- VEITH, Jerome 2009. Translator’s foreword. In: *The Heidegger Reader*, vii–viii.
- VENUTI, Lawrence 1998. *The Scandals of Translation. Towards an Ethics of Difference*. London & New York: Routledge.
- VIKGREN, David 2010. Efterorden. In: David VIKGREN, *Anttikeksiskväde: översättning | dikt*. N.p.: Black Island Books. 51–57.

Interdisciplinarity of translation research with regard to linguistics and literary studies – does it really exist?

Mikko Kervinen
University of Helsinki
Department of Modern Languages

Abstract: The modern translation research is keen to establish itself as an independent discipline, but whilst striving for this independence, the wheel may become invented time and again. “New” ideas may have been introduced within the discipline of translation research without recognising the earlier similar developments in the neighbouring fields of scholarship such as linguistics and literary studies. This article sets out to point out some of such cases and ponders on the apparent reluctance of translation research, renowned to be pro-*interdisciplinary*, not to mention the theoretical origins in some cases.

The article also applies an *international* viewpoint to the task at hand. Since translation research is often concentrated on the relationships between the translation and the target culture, there are national subtleties to be found in schools of translation research in different cultures. When examining bibliographical references in examples of translation scholarship from different countries, it can at times be hard to find “common denominators”. Taking this into account, the article attempts to put some international views on translation scholarship into interaction with each other.

1 INTRODUCTION

Some translation scholars are and have been profoundly convinced about the importance of interdisciplinarity for their research field (e.g. Snell-Hornby 2006: 90). The role of interdisciplinary methods has been mentioned, emphasised and repeated ever since translation scholarship started to emancipate itself from the realm of linguistics (cf. Prunč 2003: 30–31) and to exist as an independent discipline. Kaindl (1999: 138) points out that the complexity of the research object, i.e. translational phenomena in their entirety, already calls for an interdisciplinary method.

Therefore, one cannot help but be taken aback by a statement such as that of Truffaut (1997: 35), stating that translation research cannot be pluri- or interdisciplinary, but rather only transdisciplinary, since “it is not about delegating the one or the other problem, irresolvable for the translation research, to another discipline” (Truffaut 1997: 35; translation M. K. – as a rule, the quotes from other languages into English have been translated by the author of the present article.) To verify whether Truffaut’s statement rings true or not, i.e., whether the alleged interdisciplinarity of translation research really exists, one could start by looking up the definition of *interdisciplinary* in a dictionary –

Ritva Hartama-Heinonen & Pirjo Kukkonen (eds.)

Inter

Acta Translatologica Helsingiensia (ATH) Vol 2, 68–84. 2013.
Helsinki: University of Helsinki, Nordica, Swedish Translation Studies.

that is something “of or pertaining to two or more disciplines or branches of learning; contributing to or benefiting from two or more disciplines” (Simpson & Weiner 1989: 1098). To put it simply: according to a basic dictionary definition, if a research problem benefits from the added insights from another discipline, a case of interdisciplinarity is at hand, even if the problem is not completely delegated to the other discipline (as implied by Truffaut). In search for a more academic definition for the varying levels of collaboration between disciplines, Kaindl (1999: 142–144) sets out to *define* the concepts multi-, inter- and transdisciplinarity instead of just dropping terminology.

In *multidisciplinarity*, different disciplines deal with a research object using their own methods without resulting in a linking of the results across the disciplines. Therefore, multidisciplinarity should only be a state of development, not the final goal of a discipline (Kaindl 1999: 142). *Transdisciplinarity*, instead, is the most complex form of collaboration between disciplines, because it involves co-operation between relatively divergent disciplines – and, according to Kaindl (1999: 143), as long as translation research remains an undefined and non-established discipline, ideas of such reciprocal exchange of information are illusory. In terms of *interdisciplinarity*, Kaindl (1999: 146) admits that translation research has excelled in the field of imported interdisciplinarity, in which only one discipline is the beneficiary of the added insights and the other merely delivers the models of description. According to Kaindl (1999: 147), reciprocal interdisciplinarity involving translation research is almost non-existent.

However, championing interdisciplinarity could really be a boon for any discipline. Wolf (2007: 2) states that:

In the humanities, interdisciplinary projects are an especially important contribution to the rise and subsequent establishment of “turns”, which question both existing paradigms and allegedly definitive certainties, and additionally offer innovative potential for productive new research areas and methodologies.

In order to understand what has led to the alleged lack of “real” interdisciplinarity, the evolution of translation research in relation to neighbouring disciplines (linguistics and literary studies) is (once again) taken under scrutiny on a general level in Sections 2–4. Then, with a set of more specific theoretical examples in the last section, this article attempts to pinpoint cases, in which (imported) interdisciplinary action, although covertly, could be said to be found between translation research, linguistics and literary studies. The inspiration for the theoretical interdisciplinary pursuit presented in this article were the repetitious theoretical similarities between linguistics, literary studies and translation studies I have stumbled on, whilst working on a theoretical framework for my dissertational project on song translation, a subject matter which surely calls for an interdisciplinary approach. What was so striking about these findings was that they can partially deal with the same subject matter or come to the same

conclusions without explicitly mentioning similar, previous results from a neighbouring field (some examples will be given in the last section). Since my dissertational thesis shall be a more practically oriented, corpus-based research project, this article provides a suitable place to further elaborate on the discovered theoretical interdisciplinary discrepancies.

Scholars like Truffaut apparently want to proclaim the independent stance of translational research by implying how unnecessary linguistics is for the actual problem of translation: “One should not mix up linguistics, the study of language, with translation research, the study of intercultural communication” (Truffaut 1997: 15). Surely, this cannot be about just vouching for the old saying “little knowledge is dangerous” (in terms of elementary linguistic knowledge). One could easily find an antipathic overtone towards linguistics as a discipline in this statement. Apparently, linguistics would thus be a superfluous discipline for translators’ purposes. Albrecht (2001, 2005) attempts to prove such anti-linguistic approaches wrong and sets about asking, whether linguistics could still have something to offer to the modern translation scholarship and to the modern practising translator as well.

2 THE *RAISON D’ÊTRE* AND THE BEGINNINGS OF TRANSLATION RESEARCH

But why should translating and translation be an object of scholarship? We have been translating for centuries without a sound theory, and given the continuing clearly divergent positions in translation scholarship, a *sound* theory of translation is still a work in progress. Things are further complicated by the fact that the layperson’s concept of translation (cf. Prunč 1997: 103) is branded by a very normative view on translation which can differ greatly from the more abstract theoretical vantage points. With concepts such as *information society* and *the global village* (both implied by Prunč), paired with the fact that not all communication can be subjected to a common lingua franca, translation has such a pivotal position that it cannot be regarded as a mere art form (as it was suggested as late as in the 1960s, cf. Apel & Kopetzki 2003: 40), and can thus be seen as a justified research object of societal importance.

There have been various attempts to define the types of translation research. For example, Albrecht (2005: 79) postulates two kinds of translation research: one in the service of contrastive linguistics and another one existing for the purposes of translation studies. Further classification of translation research is offered by Lörscher, who distinguishes between the didactic translation in use of foreign language learning and, once again, translation as the research object of translation research, as a form of interlingual communication (Lörscher 2004: 260). Further and more detailed descriptions of the division of tasks in trans-

lation research can be found e.g. in Snell-Hornby (2006: 40–46; with reference to Holmes 1988).

The modern scholarly interest in translation research, at least in German-speaking countries, came into existence through the need for professional, qualified vocational education for translators (Apel & Kopetzki 2003: 6). Due to this practically and vocationally oriented onset of the discipline, it has later on needed to defend its position within the academic world. Prunč (1997: 104) already pointed out in 1997 that the so-called “dumping market” of not-academically educated translators is slowly gaining foothold. Should this trend continue, it would mean that what started as a need to theorise elements of a vocational education, would have a gradually diminishing influence on the actual practitioners of translation. If one contemplates Albrecht’s (2005) and Lörscher’s (2004) type-definitions above, this would mean that “the other half” of translation research could turn into a theoretical, self-sufficient construct. In any case, to summarise the beginnings of translation research, Baker states:

Linguistics and translation studies have had a long and productive relationship, going back at least to the late forties/early fifties, when scholars first began to discuss the possibility of developing theoretical and pedagogical models of translation in a modern academic context. In recent years, this longstanding tradition of approaching the study of translation from a linguistic perspective has been the subject of some criticism within the discipline. (Baker 2004: 285)

As Baker (2004: 285) mentions, there have been attempts to drive a wedge between linguistics and translation research in terms of their interdisciplinary collaboration. Snell-Hornby (2006: 35) even points out that pioneer figures of translation studies were more or less united in their polemical stance against linguistics of the day (1960s and 1970s, that is). But at least in the recent years, some supporters of linguistically oriented translation research have offered a more appealing tone by acknowledging that linguistics cannot be solely responsible for the phenomenon of translation (Albrecht 2005: 14).

3 FURTHER DEVELOPMENTS IN TRANSLATION RESEARCH

Early, pre-scientific, definitions of translation, such as the Platonic concept of an ideal, i.e., of a text that exemplifies “a relation of perfect identity” between the original and the target text, were concentrated on trying to resolve the paradox of such definitions (Chesterman 2004: 93). Chesterman (2004: 94) points out that modern translation research can be regarded as a reaction to such early statements and that the scope of research has “extended from translation as a product to translating as a process”. For example, Toury’s view on whether translation research is more about looking into the process of translation or to the actual product is that “although the process of translating obviously always

precedes its product [...] in time, it turns out that, from the semiotic point of view, the [...] product [...] should be assigned precedence over the process” (1986: 1121).

Albrecht’s (2004: 245) approach to the question at hand is a more tactile one. He draws upon Catford’s linguistic definition of translation (which has been heavily criticised within the more recent translation scholarship, cf. Baker 2004: 286): “Translation is an operation performed on languages: A process of substituting a text in one language for a text in another. Clearly, then, any theory of translation must draw upon a theory of language – a general linguistic theory” (Catford 1965: 1).

Calling out to act against the “process of delinguisticization in translation research” (Albrecht 2004: 245) and at the same starting to build one’s argument upon Catford in the 21st century, might not seem like a good idea at first glance, but all in all, Albrecht succeeds in making a rather convincing case for the application of the methods of modern linguistics in current translation research. Prunč (2003: 15), for one, defines translation as “language-bound act of conveyance”. Albrecht (2005: ix), too, stresses that translating is an act of linguistic activity (*sprachliches Handeln*) and a translation a text in which a text is reflected in another language. Nevertheless, in spite of this basically linguistic vantage point, Albrecht (2005: 2) admits the existence of translational problems, which are not resolvable by linguistic means alone. He is relatively strict on what he would define as a translation and states: “If on the basis of a decision made by the translator or by his assigner the target text is given another function than the one the source text has”, one cannot speak about a translation, but rather about a text transformation (Albrecht 2005: 36).

Albrecht (2005: 46) emphasises that when discussing translation in the limited sense of the word, the possible divergences between the original and the target text should be explainable on a linguistic and content basis. However, according to Apel and Kopetzki (2003: 6) such conceptual definitions of the linguistic translation research have clearly simplified and trivialised the problem of translation. Translation research evolved from the 1970s onwards into an academic discipline with an increasingly interdisciplinary orientation, with the possible drawback that this evolution led to a diffusely cut discipline which is at times “in danger to lose coherence within the discipline due to its wide scope of interest” (Kaindl 1999: 137).

The “interdisciplinary push” of the 1970s and 1980s left behind copious competing, partially not combinable models of explanation, which characterise both linguistic and literary translation theory up until today. One such important non-linguistic approach was the skopos theory which regards translation from a functional perspective, as “a form of human action involving more than just linguistic factors” (Chesterman 2004: 95). In Apel and Kopetzki’s opinion (2003: 34), Reiß and Vermeer (1984), who introduced the theory for the first time, rep-

resent, however, an explicitly normative translational concept. The skopos theory as well as the concept of functional translation, first introduced by Christiane Nord (1989), claim to be usable for all sorts of texts and to be above all interested in successful communication with the target culture. According to some critical voices (cf. Kohlmayer 1988: 151), skopos and functional theories lead to retaining cultural clichés, because the skopos approach is so fixated on successful communication and patronises a supposedly homogenous group of readers, which cannot be trusted with the task of making sense of foreign literary and cultural information (cf. Kohlmayer 1988: 151).

A further example of the non-linguistically oriented approaches to translation is Toury's cultural-semiotic perspective, according to which a translation is "an entity pertaining to a single semiotic system" while "presupposing the existence of another, logically and chronologically prior entity in another system along with factual equivalence between the two entities" (1986: 1112). Thus, in this reading of "older Toury", the concept of *equivalence* need not to be based on linguistic facts; it is rather based on "some informational core" that remains "invariant under transformation" (ibid.).

Albrecht (2005: 35) remarks that the terms *invariance*, *equivalence* and *adequacy* have had different uses in the translational literature. According to Chesterman (2004: 97), "translational equivalence is claimed to be central because this is the only condition which can justify translatability in general, and thus legitimise translation studies as a discipline separate from the study of other kinds of text production". This would refer to equivalence as a de facto result of, rather than as a precondition for, translation, thus emphasising the part played by the translator in the translation process. Already here a sort of covert inter- or interdisciplinarity can be found, for Coseriu ([1978] 1981: 28) had already appealed for taking the activities of the translator into the focus for building a translation theory.

For Albrecht (2005: 35) the highest criterion according to which components of the source text should remain preserved, is the *text function*. In contrast, the skopos theoreticians see the highest criterion in the purpose of the target text. In Albrecht's view (ibid.), the function is something that is already in the (original) text, but has to be acknowledged by the translator. The distinction between Albrecht's function and the purpose (*skopos*, German *Zweck*) of a translation is that within the skopos line of thinking an aim is followed and delegated to a text from the outside, it is not an immanent feature of it (ibid.). Albrecht's distinction between function and *skopos* is further underlined by the statements of skopos theoreticians themselves that if a skopos is not given by the assigner of the translation task, the translator should come up with a skopos definition of his own (cf. Albrecht 2005: 46).

4 ON THE RELATIONSHIP BETWEEN LINGUISTICS, LITERARY STUDIES AND TRANSLATION RESEARCH

Albrecht (2004: 246) tries to motivate the methodological connection between linguistics and translation research and states that “no direct observation of data belonging to the systemic level of language is possible, one can only advance hypotheses on the basis of concrete linguistic utterances. Therefore, contrastive linguistics and translation research take the same kind of empirical linguistic data as their starting points.” Then again, postulating this sort of equality overlooks the fact that modern translation research emerged from some of the pioneering work made in linguistics.

Although grammar research goes back to the Antiquity, linguistics in the modern sense did not exist until de Saussure’s ([1916] 1967) work in the early 20th century (cf. Dürr & Schlobinski 2006: 166). In the first half of the 20th century, the methods of linguistics were being refined, and much of this was dictated by structuralism, i.e. finding the structures, the models that underlie the surface of a language and describe how it functions (Tyson 1999: 201). Truffaut (1997: 16) belittles the use of made-up, small “snail examples” (*escargots*) by linguists. But after a century of diachronic linguistics from the early 19th century onwards, it is understandable that linguistics of the early 20th century craved for a re-orientation without too much input from the level of *parole*. Such methods of inquiry brought about many important theories in linguistics, perhaps reaching culmination in Chomsky’s idea of language as an underlying competence, which was markedly different from the structuralist point of view.

If linguistics is accused of being too theoretical and using made-up examples, why does the anti-linguistic vein of translation research seem to regard the purely theory-driven approaches to translations scholarship as less problematic? Two works of Gorlée (1994, 2004) and their reviews in scientific journals by Stecconi (2005, 2008) can be taken as an example of theory-driven works on translation, which are not very likely to be applied to the everyday work of translators or to the academic translator training. In spite of this, they still receive at least partial acceptance (cf. e.g. Stecconi 2005: 382–383), perhaps because as theoretical and abstract as the aforementioned works are, they make a case for translation – and thus translation research – being about more than transcoding from the source language to the target language. In general, interdisciplinary working methods are well-rooted in modern translation research and they have resulted in research paradigms whose approach to translation is a logical one. Translation does not take place in a societal vacuum, so it is easy to comprehend, why translation should be investigated from a sociological vantage point (cf. Wolf 2007). Furthermore, translational norms are a product of a certain society at a certain point in time – in order to take them under scrutiny, it is

feasible to do interdisciplinary collaboration with historiography (D'hulst 2007).

But judging from the copious remarks by translation scholars on one hand and from the lack of interest in translational questions within the linguistics on the other (Holmes 1988: 105), the relationship between translation research and linguistics is a less functional one.

One source of problems for functional interdisciplinarity between linguistics and translation scholarship can be seen in the at times prescriptive tone of (even the modern) translation research, for example in the case of skopos theory. Signs of this normativeness can be seen to an extent even in the work of translation scholars who are more or less well-rooted in linguistic approach (cf. Albrecht 2005: 118 with a relatively dictating tone on how phraseological units should ideally be translated). Modern linguistics, in turn, is a descriptive discipline (Dürr & Schlobinski 2006: 7). When trying to find a concordance between modern linguistics and translation research, a second source of problems can be the concentration of modern linguistics on the synchronic viewpoint (Apel & Kopetzki 2003: 18), whereas the diachronic aspect would often be indispensable when looking into the problem of translation. There is always some sort of chronological order in the relation between the source text and the target text.

According to Apel and Kopetzki (2003: 31), the first developments in the diachronic and historic linguistics in the 19th century were trying to model the precision of the natural sciences. Apel and Kopetzki (ibid.) point out, however, that a modern scholar of translation studies should not have any illusions about being able to observe translations under near-scientific conditions – due to the unavoidable connection to the temporal elements, this is simply not possible: the method of observation is thus bound to be retrospective. Nevertheless, approaching translation with a scientific precision was exactly what the first steps of translation research were about: “For [...] linguists, translation studies was a new branch of applied linguistics rather than an independent discipline. Many saw linguistics itself as a sub-branch of the larger field of semiotics, so that translation studies was a kind of applied cross-linguistic semiotics” (Ches-terman 2004: 94).

In Kaindl's (1999: 138) opinion, the interdisciplinary challenge of translation research was left unanswered in the years past and studied (to a marginal extent) only from the viewpoint of the existing discipline, namely linguistics. But the era Kaindl refers to was strewn with decisive developments within linguistics. There was much work to be done within the discipline itself and thus a lack of interest in interdisciplinary action would be understandable. Translation was not in the scope of the avant-garde research of the time anyway:

The existence of deep-seated formal universals implies that all languages are cut to the same pattern, but does not imply that there is any point by point correspondence between particular languages. It does not, for example, imply that there must be some reasonable procedure for translating between languages. (Chomsky 1965: 30)

The remarks of translation scholars about translation being studied in the past only from a linguistic viewpoint are in part hard to fathom. They offer a hindsight from modern times where translation research has already gained foothold as a discipline, but at the time that is being criticised there was no discipline of translation research, so one can hardly demand that linguistics should have taken a non-existing discipline into account as an interdisciplinary partner. At the time linguistics was the most natural disciplinary choice for a scholarly approach to translation, and it was, on the one hand, the work initiated in linguistics to specifically translatory questions, and on the other, (interdisciplinary) refinement of the research methodologies within linguistics, which led to coming of age of translation research.

Furthermore, Baker (2004: 285) argues that much of the criticism against linguistically-oriented translation research has been based on an antiquated view of linguistics, the linguistics of the sixties and seventies. An example of developments in linguistics partly ignored by devout translation scholars can be seen in the emergence of corpus linguistics, which took place at a surprisingly fast pace even for corpus linguists themselves (cf. Sinclair 1991: 1). Baker continues by stating:

Linguistic approaches to translation have had their limitations in the past but they have widened their scope and refined their methodologies considerably in recent years. Insofar as we can still talk of distinct approaches in the current climate of interdisciplinarity, they continue to be among the most productive approaches to the study of translation: simply because some level of linguistic analysis must, at the very least, form the starting point of any study of translation. (Baker 2004: 291)

A large part of Albrecht's 2005 volume (2005: 77–131) is about bringing insights from different fields of modern linguistic theory as an input to translation research and for translators. The fifth chapter of his book *Übersetzung und Linguistik* goes meticulously through the different areas of linguistics and ponders on how knowledge of these areas could be useful for translation research and translators. His careful approach to “linguistics for translators” just goes to show with how little linguistic prerequisites translators can at times go about their daily translating activities.

It is worthwhile to take a glance at points of interest for different paradigms in translation research, too. Linguistically oriented translation research (Albrecht 2004: 257) does consider the entire text in its cultural and situational context as the unit of translation, but admits at the same time that the actual process of translation takes place on a lower systemic level (e.g. words and sentences). In such an approach to translation research, the relation between the original and the target text is significant. In a contradictory sense, Chesterman (2004: 94) defines translation as a matter of creating a new text and maintains that the starting place for translation scholarship should be the target text, i.e.

why certain texts are taken to be translations – this is a view comparable with Toury's: "translations are textual-linguistic facts of one tradition only: the target's" (1980: 28).

Another point of interest for translation research is suggested by Baker, who is not interested in comparing original texts with translations, but rather in "comparing original and translated text in the same language and in a similar kind of domain" (Baker 2004: 291). With this line of translation research, partially relying on corpus-based research, it has been possible to show that translation, as a communicative activity, is "qualitatively different from original text production" (ibid.). The following quote from Baker serves to conclude the discussion about the relationship between translation research and linguistics:

Although the majority of linguists tend to think of translation [...] simply as a subfield of applied linguistics, linguistics itself interestingly offers some of the most powerful tools available for proving the opposite: that translation is a sufficiently unique and distinct phenomenon to justify posing it as the object of an independent discipline, namely translation studies. (Baker 2004: 289)

Jakobson's classic article *Closing Statement: Linguistics and Poetics* (1960) reflects, not only on the connections between linguistics and translation theoretical ideas, but it takes literary questions into account as well. The following remainder of this Section offers thus a concise recapitulation of some views on literary translation. Although actual cases of literary translation have at times played a significant role in the cultural historical sense, within the actual disciplines involved, input from literary studies to translation research has not been as decisive as the input from linguistics. This can most likely be explained by the near-scientific approach of linguistics to the question of translation, whereas literary studies and literary translation are not dealing with an exact science, but "with an exact art form" (Steiner 1998: 311). Additionally, Wierlacher (2003: 7) mentions from a German viewpoint that, in the past decades, the academic stature of literary studies was not as relevant as the one of linguistics. This would also be an explaining factor to why literary studies and translation research seemingly have not interacted as much as linguistics and translation research have.

As Apel and Kopetzki (2003: 33) point out, translation research based on literary studies should not be practiced without a historical basis, for it is only by means of this historical basis that one can clearly recognise that translation is not to be defined as a technical method and as a closed problem, but rather as a dynamic problem complex that is bound to literary works and to history. According to Hermans (2004: 200), "historical and descriptive studies in translation are not a recent invention. There is a wide range of relevant work which includes significant historical and descriptive research." However, such work

has often been evaluative and judgmental in nature (Hermans 2004: 200; D'hulst 2007: 1063).

It cannot be denied that a historical aspect is almost always present in translation studies, even if implicitly embedded within it. In D'hulst's opinion (2007: 1063), however, the lack of proper historical research in translation studies has actually caused the discipline not to have developed as some neighbouring disciplines have. According to D'hulst, the problem has been the tendency to describe the translation history and different translation theories simultaneously within the same theoretical systems, so that the theoretical aspects have overpowered the historical insights (*ibid.*: 1064). The modern translation theories have attempted to gain a legitimacy over translation history: historical assertions about translation have not been treated as independent theoretical formulations but rather as preliminary versions of the current theories (*ibid.*: 1065).

According to Apel and Kopetzki (2003: 33), a growing interest in the process of translation replaced the orientation towards source text and the normative category of translation in literary translation as well. Apel and Kopetzki (2003: 41) maintain that the prevailing concept in the literary translation theories is that the translator must have a good comprehension of the text, but may not document his thorough level of understanding in the translation, because a form that is analogous with the original must be retained. The translation is therefore an incomplete document of his process of understanding (*ibid.*).

The so-called Göttingen-Studies in literary translation represent a heuristic definition of translation, which maintains that to translate literature is to translate an interpretation of a literary work (Apel & Kopetzki 2003: 43). Apel and Kopetzki (2003: 53) point out that the latest trends in literary translation research in German-speaking countries have been mostly in accordance with the international historical-descriptive translation studies: they have been about translation as "intercultural communication". The translational relationship between texts has been extended to the relationship between the literatures and cultures in question.

5 CASES OF COVERT INTERDISCIPLINARITY

The last part of this article deals with concrete examples of the state of interdisciplinarity between the disciplines in question. Firstly, a look will be taken into how defining meaning in different disciplines can reveal covert interdisciplinary traits. Secondly, the examples delve into how Jakobson's model of language functions (1960: 353) seems to have been applied in an interdisciplinary sense between linguistics, literary studies and translation research.

Baker (2004: 286) states that later approaches to translation research such as skopos theory and cultural studies “have criticised linguistics for adopting a simplistic notion of ‘meaning’ and for denying translators the choice”. Albrecht (2004: 257) holds on to the idea of the text as the unit of translation and maintains that meaning does not come into existence until it is in the consciousness of the person, who consciously perceives it (*ibid.*, 5). Thus there are as many meanings as there are acts of reception. Additionally, Albrecht (2005: 29) remarks that we are often surprised in our daily lives about the fact that we are misunderstood, no matter how well we try to formulate our utterances. Albrecht stresses that this is even more so true in the case of literary texts. The author, as he is writing, cannot predict what “will be hidden” in his text. Therefore, the intention of the author cannot be the last authority when determining meaning (*ibid.*). According to Albrecht (*ibid.*), the starting point for every translation should be the text and its objectively postulated semiotic relations, and not speculations about what the author wanted to say.

Albrecht (2005: 5) goes on to reassure that in certain cases translators should not be concerned with what they believe to have understood, but only with what is in the text (German *dasteht*). This concept could up to a point be seen as comparable with the American paradigm of *New Criticism* within the literary studies of the 1940s–60s. The text itself (Tyson 1999: 118) was what mattered, not “authorial intention”. The aim of the New Critical theories was to produce the “single best interpretation” that took other earlier interpretations into account, but tried to show where and why they fell short (Tyson 1999: 132 f.). The New Critical theories were critical of translations, too, since translation, above all from the point of view of literary studies, was more of an art form than a simple linguistic procedure, and would surely require interpretation of the original text before setting it into a new language. Therefore, the formal elements of the original literary text, the complexity and the tension of it, might simply disappear: “Sometimes a literary text doesn’t live up to the author’s intention. Sometimes it is even more meaningful, rich, and complex than the author realized” (Tyson 1999: 119).

From what was presented above, we can conclude, that concentrating on “what’s there”, thus avoiding interpretation, is certainly in contrast with many, above all functional approaches within modern translation studies (cf. Section 3 of this article). Parallels can be drawn between Albrecht’s ideas and some basic approaches within literary studies. As already pointed out, Albrecht’s approach (2005: 5) refers to the text itself, as does New Criticism, and it opposes what in literary studies would be classified as an author-oriented approach (Nünning & Nünning 2001: 39). An analogy in the evolution of the paradigms can be observed within each discipline – in linguistics the diachronic research-vein was replaced with structuralism, which concentrated on the actual, synchronical

variant of the language. Likewise, in literary studies author-oriented approach was replaced by a fixation on the actual literary text alone.

Additional resemblances between linguistics and literary studies can be found by examining Albrecht's formulation of meaning not coming into existence before it is produced by the consciousness of a person. This echoes reader-response criticism and the affective stylistics within the literary studies, which state that a text and its meaning come into being only when they are read ("meaning is understood as an event") (Fish 1970: 128), as well as Peirce's famous definition: "Nothing is a sign unless it is interpreted as a sign" (CP 2.308).

A further point of observation where the interdisciplinary aspect between translation scholarship and literary studies could be further explored, is what translation research (e.g. Prunč 2003: 242) refers to as the consideration of the cultural (as well as temporal) aspects of translation, which in terms of a literary theory could be seen to have similarities with social reader-response theory and the concept of *interpretive community* by Fish (1980):

If the self is conceived of not as an independent entity but as a social construct whose operations are delimited by the systems of intelligibility that inform it, then the meanings it confers on texts are not its own but have their source in the interpretive community [...] in which it is a function. (Fish 1980: 335)

This bears resemblance to a statement by Prunč (2003: 163) about the skopos theory and how the one and only source text does not even exist, but that there is rather a finite amount of possible text interpretations in a finite amount of possible situations. All in all, if New Criticism and the linguistic vein of translation scholarship as represented by Albrecht can be seen to share covert interdisciplinary similarities, judging from the passage above, the same would seem to apply to the relation between the reader-response criticism in literary studies and certain "newer" approaches to translation theory such as skopos theory and more culture-oriented translation theories such as Descriptive Translation Studies. But just as in another famous case of hoped-for interdisciplinarity, the relationship between translation studies and semiotics (cf. Hartama-Heinonen 2008: 60–61), tactile interaction between the disciplines at hand is missing and can lead to presenting ideas and approaches which have been well-known and established in one of the disciplines as novelties in the other.

It seems suitable to close an article dealing with interdisciplinary questions between linguistics, literary studies and translation research with a reference to Jakobson. The manner in which he launches his 1960 article *Closing Statement: Linguistics and Poetics* sums up what an interdisciplinary approach to these questions can be: Jakobson namely deals with "verbal art in relation to other arts and in relation to other kinds of verbal behavior" (1960: 350). Such a theoretical approach is crucial for translational research projects pertaining mixed (verbal) art forms, such as classical song translation, for example.

What makes a verbal message a work of art? Because the main subject of poetics is the *differentia specifica* of verbal art in relation to other arts and in relation to other kinds of verbal behavior, poetics is entitled to the leading place in literary studies. (Jakobson 1960: 350; emphases in the original)

Jakobson (1960: 350) defines linguistics as the global science of verbal structure and poetics as an integral part of linguistics. He continues by saying: “Although we distinguish six basic aspects of language, we could, however, hardly find verbal messages that would fulfil only one function. The diversity lies not in a monopoly of some one of these several functions but in a different hierarchical order of functions” (ibid., 353). This could be seen as a connecting factor to current translation research. Jakobson’s classification of the hierarchy of his language functions, where one function is the prevailing one, but the others remain somewhere in the background, closely resembles the manner in which later translation research has built up the hierarchy of requirements for invariancy (cf. Schreiber 1993; Albrecht 2005). In addition, in terms of the interdisciplinarity between linguistics and literary studies, the model of literary communication as suggested by Nünning and Nünning (2001: 12) is based on the communicational model and the model of language functions that correspond to that particular communicational model, as they were introduced by Jakobson (1960: 357).

It would seem that in Jakobson’s day and age, when linguistics was just on the verge of coming into bloom and translation research as we know it today did not exist, it was easier to cover interdisciplinary ground. Jakobson closes his article with the sentence: “Linguista sum; linguistici nihil a me alienum puto” (Jakobson 1960: 377). In the context of this article, this quote is not a call for devoted translation scholars to also become linguists. But it can be understood as a call to admit that as a translator or a translation scholar one is a professional of intercultural communication (as Truffaut would put it), and as such, one should not be too unfamiliar with basic concepts of linguistics – and this is probably what Albrecht (2005: 77–131) is aiming at. As an example of such basic concepts we can take what Jakobson ([1959] 2004: 142) states about the role of some grammatical elements in poetry, contributing to the old discussion about the relation between meaning and form.

In poetry, verbal equations become a constructive principle of the text. Syntactic and morphological categories, roots, and affixes, phonemes and their components (distinctive features) – in short, any constituents of the verbal code are confronted, juxtaposed, brought into contiguous relation according to the principle of similarity and context and carry their own autonomous signification. (Jakobson [1959] 2004: 142)

A non-linguistically oriented translator faced with a lyrical text can possibly perceive what Jakobson is referring to with some sort of sixth sense, but explicit knowledge of the terminology and of such phenomena, as championed by

Jakobson, could undoubtedly offer deeper insights for the interpretation and for the later translation, too.

The limited scope of this paper dealt with examining just the aforementioned cases, but in the interdisciplinary relations between translation research, linguistics and literary studies there is more to be found: according to Wilss (1997: 45), interdisciplinarity in translation research has consisted of “the old procedure of picking up theoretical and empirical results from other fields of scholarship without systematics”. The cases presented in this article exemplify not only such imported interdisciplinarity, but an almost plundering variety of it: theories, ideas and models which are very akin to those already existing in neighbouring disciplines can be presented as novelties, with minimal or no references at all. Whether this is about deliberately not wanting to recognise the results made in other disciplines or about inadvertently “reinventing the wheel” would have to be looked into more closely case by case. In any case, to achieve the ideal state of reciprocal interdisciplinarity (Kaindl 1999: 147), conventions like these are the first hurdle to be approached.

REFERENCES

- ALBRECHT, Jörn 2001. Das Verhältnis von Sprachwissenschaft und Übersetzungsforschung. In: Jörn ALBRECHT & Hans-Martin GAUGER (eds.), *Sprachvergleich und Übersetzungsvergleich. Leistung und Grenzen, Unterschiede und Gemeinsamkeiten*. Frankfurt am Main: Peter Lang. 1–12.
- 2004. The different branches of descriptive linguistics and translation. In: Harald KITTEL et al. (eds.), *Übersetzung, Translation, Traduction. Ein internationales Handbuch zur Übersetzungsforschung*. Vol. 1. Berlin & New York: de Gruyter. 243–259.
- 2005. *Übersetzung und Linguistik*. Grundlagen der Übersetzungsforschung, Band 2. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- APEL, Friedmar & KOPETZKI, Annette 2003. *Literarische Übersetzung*. 2., vollständig neu bearbeitete Auflage. Stuttgart & Weimar: Verlag J.B. Metzler.
- BAKER, Mona 2004. Linguistic models and methods in the study of translation. In: Harald KITTEL et al. (eds.), *Übersetzung, Translation, Traduction. Ein internationales Handbuch zur Übersetzungsforschung*. Vol. 1. Berlin & New York: de Gruyter. 285–294.
- CATFORD, John 1965. *A linguistic theory of translation. An essay in applied linguistics*. London: Oxford University Press.
- CHESTERMAN, Andrew 2004. Translation as an object of research. In: Harald KITTEL et al. (eds.), *Übersetzung, Translation, Traduction. Ein internationales Handbuch zur Übersetzungsforschung*. Vol. 1. Berlin & New York: de Gruyter. 93–100.
- CHOMSKY, Noam 1965. *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, MA: The Technology Press of Massachusetts Institute of Technology.
- COSERIU, Eugenio [1978] 1981. Falsche und richtige Fragestellungen in der Übersetzungstheorie. In: Wolfram WILSS (ed.), *Übersetzungswissenschaft*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft. 27–47.
- CP = see PEIRCE, Charles Sanders.

- D'HULST, Lieven 2007. Questions d'historiographie de la traduction. In: Harald KITTEL et al. (eds.), *Übersetzung, Translation, Traduction. An international encyclopedia of translation studies*. Vol 2. Berlin & New York: de Gruyter. 1063–1073.
- DÜRR, Michael & SCHLOBINSKI, Peter 2006. *Deskriptive Linguistik. Grundlagen und Methoden*. 3., überarbeitete Auflage. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- FISH, Stanley 1970. Literature in the Reader: Affective Stylistics. *New Literary History* Vol. 2, No. 1, 123–162.
- 1980. *Is There a Text in this Class?* Cambridge: Harvard University Press.
- GORLÉE, Dinda L. 1994. *Semiotics and the Problem of Translation. With Special Reference to the Semiotics of Charles S. Peirce*. Approaches to Translation Studies, Vol. 12. Amsterdam & Atlanta: Rodopi.
- 2004. *On Translating Signs. Exploring Text and Semio-Translation*. Approaches to Translation Studies, Vol. 24. Amsterdam & New York: Rodopi.
- HARTAMA-HEINONEN, Ritva 2008. *Abductive Translation Studies. The Art of Marshalling Signs*. Acta Semiotica Fennica XXVIII. Imatra: International Semiotics Institute at Imatra & Helsinki: Semiotic Society of Finland.
- HERMANS, Theo 2004. Translation as an object of reflection in modern literary and cultural studies. Historical-descriptive translation research. In: Harald KITTEL et al. (eds.), *Übersetzung, Translation, Traduction. An international encyclopedia of translation studies*. Vol 1. Berlin & New York: de Gruyter. 200–211.
- HOLMES, James S. 1988. *Translated! Papers on Literary Translation and Translation Studies*. Amsterdam: Rodopi.
- JAKOBSON, Roman [1959] 2004. On Linguistic Aspects of Translation. In: Lawrence VENUTI (ed.), *The Translation Studies Reader*. Second Edition. New York: Routledge. 138–143.
- 1960. Closing Statement. Linguistics and Poetics. In: Thomas A. SEBEOK (ed.), *Style in Language*. Cambridge, MA: The Technology Press of Massachusetts Institute of Technology. 350–377.
- KAINDL, Klaus 1999. Interdisziplinarität in der Translationswissenschaft. Theoretische und methodische Implikationen. In: Alberto GIL et al. (eds.), *Modelle der Translation. Grundlagen für Methodik, Bewertung, Computermodellierung*. Frankfurt am Main: Peter Lang. 137–155.
- KOHLMAYER, Rainer 1988. Der Literaturübersetzer zwischen Original und Markt. Eine Kritik funktionalistischer Übersetzungstheorien. *Lebende Sprachen – Zeitschrift für fremde Sprachen in Wissenschaft und Praxis* Nr. 4/1988, 145–156.
- LÖRSCHER, Wolfgang 2004. Gegenstandsbestimmung, Definitionen und Modelle der Übersetzung aus sprachwissenschaftlicher Sicht. In: Harald KITTEL et al. (eds.), *Übersetzung, Translation, Traduction. Ein internationales Handbuch zur Übersetzungsforschung*. Vol 1. Berlin & New York: de Gruyter. 259–268.
- NORD, Christiane 1989. Loyalität statt Treue. Vorschläge zu einer funktionalen Übersetzungstypologie. *Lebende Sprachen – Zeitschrift für fremde Sprachen in Wissenschaft und Praxis* Nr. 3/1989, 100–105.
- NÜNNING, Ansgar & NÜNNING, Vera 2001. *Grundkurs anglistisch-amerikanistische Literaturwissenschaft*. 1. Auflage. Stuttgart: Klett Verlag.
- PEIRCE, Charles Sanders 1931–1958. *Collected Papers of Charles Sanders Peirce*. Volumes 1–6 edited by Charles HARTSHORNE and Paul WEISS, volumes 7–8 edited by Arthur W. BURKE. Cambridge: Harvard University Press.
- PRUNČ, Erich 1997. Translationskultur. (Versuch einer konstruktiven Kritik des translatorischen Handelns.) *TextconText* 11 = NF 1, 99–127.
- 2003. *Einführung in die Translationswissenschaft. Band 1 – Orientierungsrahmen*. Universität Graz: Institut für Translationswissenschaft.

- REIß, Katharina & VERMEER, Hans 1984. *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*. Tübingen: Niemeyer.
- SAUSSURE, Ferdinand de [1916] 1967. *Cours de linguistique générale*. 3ème édition. Paris: Payot.
- SCHREIBER, Michael 1993. *Übersetzung und Bearbeitung. Zur Differenzierung und Abgrenzung des Übersetzungsbegriffs*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- SIMPSON, John & WEINER, Edmund 1989. *The Oxford English Dictionary. Volume VII*. Second Edition. Oxford: Clarendon Press.
- SINCLAIR, John 1991. *Corpus, Concordance, Collocation*. Oxford: Oxford University Press.
- SNELL-HORNBY, Mary 2006. *The Turns of Translation Studies. New Paradigms or Shifting Viewpoints?* Amsterdam: John Benjamins.
- STECCONI, Ubaldo 2005. Dinda L. Gorlée. On translating signs: Exploring text and semio-translation. *Target* 17:2, 381–386.
- 2008. A Landmark in the Semiotics of Translation. *The Translator* Volume 14, Number 1, 157–164.
- STEINER, George 1998. *After Babel. Aspects of language and translation*. Third edition. Oxford: Oxford University Press.
- TOURY, Gideon 1980. *In Search of a Theory of Translation*. Tel Aviv: The Porter Institute for Poetics and Semiotics, Tel Aviv University.
- 1986. A Cultural-Semiotic Perspective. In: Thomas A. SEBEEK (ed.), *Encyclopedic Dictionary of Semiotics*. Berlin: de Gruyter. 1111–1124.
- TRUFFAUT, Louis 1997. *Traducteur tu seras. Dix commandements librement argumentés*. Bruxelles: Éditions du Hazard.
- TYSON, Lois 1999. *Critical Theory Today*. New York: Garland.
- WIERLACHER, Alois 2003. Interkulturelle Germanistik. Zu ihrer Geschichte und Theorie. Mit einer Forschungsbibliographie. In: Alois WIERLACHER & Andrea BOGNER (eds.), *Handbuch interkulturelle Germanistik*. Stuttgart & Weimar: Verlag J. B. Metzler. 1–45.
- WILSS, Wolfram 1997. Übersetzungswissenschaft: eine Interdisziplin? In: Horst W. DRESCHER (ed.), *Transfer. Übersetzen – Dolmetschen – Interkulturalität. 50 Jahre Fachbereich Angewandte Sprach- und Kulturwissenschaft der Johannes Gutenberg-Universität Mainz in Gernersheim*. Frankfurt am Main: Peter Lang. 35–47.
- WOLF, Michaela 2007. Introduction. The emergence of a sociology of translation. In: Michaela WOLF & Alexandra FUKARI (eds.), *Constructing a Sociology of Translation*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 1–36.

Kääntäjä poeettisessa välitilassa: Friederike Mayröcker

Sirkka Knuuttila

Helsingin yliopisto

Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Abstract (The translator in a poetic interspace: Friederike Mayröcker): The article considers the possibility of sharing a writer's experience, and the translatability of such experience, as seen from within the space of literature and social neuroscience. The starting point is that the writer's experience of the world as produced in a text passes through the filter of the translator's sense of language which, arising from her/his prefiguration, results in her/his own experience of the text and of the world. Such a process is here epitomised by three poems written by the Austrian writer Friederike Mayröcker. The first example indicates how the iconic aspect of lyrics orients the translator's work towards the main theme of a text, and the second shows how the surrealist tone of language can function for the same purpose. This leads to the third example, which introduces Mayröcker's perspectival technique as a method producing an interpersonal, empathic simulation between the writer/reader and the 'other' throughout the text.

*Med andra ord skulle jag vilja påstå att Ni äger rum.
Utom och inom Er. Men framför allt äger Ni ett
'mellanrum' mellan Ert 'utom' och Ert 'inom'. Er. Er själv!*
Carl Fredrik Reuterswärd
(Olsson 2011: 4; alun perin *Paletten* 1968)

Nuorena piirtäessäni olin hyvin ihastunut siihen, miten esineiden välitilat – ns. negatiiviset tilat – muodostivat itsekkin kuin objekteja (vrt. esim. Melin 1981). Luonnollista mallia piirtäessä stereoskooppista hahmotusta pystyi tehostamaan liikuttelemalla päätä edestakaisin. Silloin käsi tuotti herkän, elävän viivan ja kaksiulotteiseen pintaan saattoi syntyä tilavaikutelma, jollaista valokuvasta piirtäjät eivät voi saavuttaa. Välitilan kokemus vahvistui entisestään liikkeessä, esimerkiksi pyöräillessä, kun puiden lehvästöjen välitilat plastisesti muuttivat kolmiulotteista muotoaan (tästä elämyksestä on vastuussa muun muassa liikeparallaksi, mikä tarkoittaa, että lähellä olevat objektit näyttävät liikkuvan nopeammin kuin kaukana olevat). Tällainen tilakokemus oli mahtavimmillaan vuorilla tai tuntureilla, myös unessa.

Toisenlaisia välitilaelämyksiä syntyi, kun kokeilin mielikuvien spontaania kääntymistä kieleksi ja kuvaksi vuoroin kirjoittaen ja piirtäen. Halusin painaa oman jälkeni käyttämäni koodiin mediasta riippumatta; kokijan *parole* tuntui tuolloin elämän tärkeimmältä asialta. Sama mielikuva oli pyydystettävissä monilla erilaisilla kielen ilmauksilla, ja vastaavasti siitä nousevat piirrookset alkoivat elää aivan omaa elämäänsä. Tässä tapauksessa erot kertoivat kuvan ja kielen

Ritva Hartama-Heinonen & Pirjo Kukkonen (eds.)

Inter

Acta Translatologica Helsingiensia (ATH) Vol 2, 85–100. 2013.
Helsinki: University of Helsinki, Nordica, Swedish Translation Studies.

välisestä yhteismitattomuudesta korostaen yksilöllisestä kokemuksesta nousevan representaation monimutkaista välittyneisyyttä.

Aloin tutkia monipuolisemmin välitilassa olon dynaamisuutta suomentaessani wieniläisen Friederike Mayröckerin (s. 1924) runoutta. Opin ajattelemaan Mayröckerin avulla kääntäjän jännittävintä tehtävää: miten luodaan siltaa erikielisen ja -kulttuurisen henkilön mielikuvien ja omien välille, jotta tietämys 'toisen' mahdollisista maailmoista laajenisi. Kirjoittaessani väitöskirjaa ranskalaisesta Marguerite Durasista olin perehtynyt alkutekstien ja suomen-, englannin- ja ruotsinkielisten käännösten välillä olevaan kuiluun, jota Durasin kaakkois-aasialainen kielitausta entisestään korosti. Työ havainnollisti, miten kääntäjän on muunnettava alkutekstin tuottama kokemuksensa riittävän osuvaksi kohdekieliseksi ilmaisuksi hävittämättä kuviteltua tekijän kokemusta. Poeettisen diskurssin käännettävyys tuntui olevan tiiviissä yhteydessä kääntäjän intersubjektilliseen eläytymiskykyyn.

Näistä lähtökohdista käsittelen Mayröckerin runouden käännettävyyttä nykyisen mielen teorian ja kehollisen itseyden (*embodied self*) taustaa vasten (Hari & Kujala 2009; Knuuttila 2009b). Kysyn, voidaanko 'toisen' tavanomaisesta poikkeava, yksilöllinen ja kulttuurispesifinen kokemus maailmasta välittää paremmin eläytymällä empaattisesti häneen / hänen tekstiinsä (Keen 2007). Havainnollistan alkutekstin herättämien kokemusteni tuottamia valintoja käyttämällä esimerkkinä kolmen runon kääntämistä. Ensin tarkastelen kielen ikonisuutta emotionaalisuuden ilmentäjänä. Toiseksi valotan runon absurdien piirteiden vaikutusta merkityksenantoon. Viimeiseksi syvennän intersubjektillisuuden ideaa Mayröckerin näkökulmanvaihdosten avulla, koska pidän kirjallisuuden herättämää simulointia hyvin tärkeänä sosiaalisena ilmiönä.

KOKEMUS KIELTEN VÄLISSÄ

Henrik Tikkanen (Sorvali 1976) on todennut teokseensa *Unohdettu sotilas* (1974) liittyvästi, että ihminen kokee asiat aina jollakin kielellä: jos koskettava tapahtuma on koettu suomeksi, sitä ei voi kertoa ruotsiksi. Kielellinen kyky onkin kirjoitettu ihmislajin geenistöön ja taito käyttää kieltä ilmentyy (ekspressoituu) tarkkaan ajoitetusti stimuloinnin tuloksena. Kokemus taas muotoutuu opitun kielen mukaan, mutta on myös päinvastoin: synnyin- ja kasvuympäristö vaikuttavat aika-tila-kokemuksen laatuun, mikä taas vaikuttaa ihmisen tapaan käyttää omaa kieltä. Paul Ricoeur (1984: 52–64) kutsuu jälkimmäistä prosessia teoksessaan *Time and Narrative vol. I* prefiguraatioksi (ensimmäisen tason mimesis), joka vastaa hermeneuttista esiyymmärrystä. Prefiguraatioon vaikuttavat uskomukset, tiedot, tunnetavat ja asenteet, jotka puolestaan ovat yhteydessä sukupuoleen, etnisyyteen ja sosiaaliseen ympäristöön.¹ Koska sekä kirjoittaja

¹ Ricoeur ei eksplisiittisesti tarkastele sukupuolta tai etnisyyttä prefiguraation muokkaajina.

että lukija tuovat merkityksenantoon oman prefiguraationsa, kääntäjän on heittäydyttävä sekä lukijana että tekijänä erilaisten kokemusten välitilaan, aina tuon prosessimaisen tilan ehdoilla.

Mitä 'kokemuksella' tarkoitetaan? Käsitteen sisältö tuntuu niin itsestään selvältä, että se otetaan tavallisesti annettuna. Määritelmäni mukaan *kokemus on yksilön tajunnan kautta ilmenevä tulos hänen aistihavainnoistaan ja tavastaan kohdata tapahtumia*.² Siihen kuuluu keskeisesti tapahtuman tunnemerkitys kokijalle; nykyisen mielen teorian mukaanhan emotio läpäisee kaikkea kognitiota (Hari & Kujala 2009; Knuuttila 2009a: 134; Fludernik 2009: 18–19).³ Kokemus tulee tietoiseksi, kun ihminen kohdistaa huomion havaintoihinsa, tunteisiinsa, toimintaansa ja näihin liittyviin ajatuksiinsa, jotka kaikki paljastavat hänen suhteensa itseen, toisiin ja maailmaan. Tämä tapahtuu, kun hetkeksi pysähtyy tekemään esitietoisesta tietoiseksi (Stern 2004: 15). Historiallisesti ja teoreettisesti näitä ajatuksia edeltää ja pohjustaa kognitiivisen psykologian käsite 'kokemuksellinen itse' (*the experiential self*, ks. Guidano 1991: 29, 75).

Kokemus voidaan tavallisesti ilmaista kielellä eli muokata diskurssiksi, Ricoeurin konfiguraatioksi, joka muotoutuu yksilön prefiguraatiosta käsin aina jonkin verran omalaatuiseksi.⁴ Varsinkin runoilijat kehittävät oman kielensä vivahteista omintakeisia rytmisiä koodeja, joiden tulkintaan kääntäjä joutuu etsimään avainta. Marguerite Duras, jonka kieli on hyvin rytmistä, käyttää hyväkseen kielen ikonisesti toistavaa ulottuvuutta tuottaakseen romaaneihinsa ironisia (postkoloniaalisia) kaksoismerkityksiä. Samoin Friederike Mayröcker käyttää lyriikassaan paljon toistoa, assonanssia ja allitteraatiota, jotka kaikki edustavat peirceläisen merkin (*representamen*) ikonista, kaltaisuudelle perustuvaa ulottuvuutta (ks. Veivo & Huttunen 1999: 45). Durasin kielen tapaan Mayröckerin muunteleva toisto lisää tunnelatausta, mutta se myös nyrjähtää sijoiltaan ja luo uudiskielisiä ilmauksia johtaen lukijan poikkeuksellisiin ajattelun sfääreihin ja rekistereihin.

Yhtä kaikki näiden molempien kirjailijoiden vaistonvaraisesta *chorasta* nousevat ikoniset rakenteet tuottavat kääntäjälle hankaluuksia. Julia Kristevan tunnettu käsite *chora* tarkoittaa kehon luontaisia rytmejä vastakohtana rationaaliselle ajattelulle. *Chora* alkaa jo kohdussa ja tuottaa runokieleen rytmisiä, laulullisia, usein kumouksellisia purkauksia.⁵ Mayröckerin runsas äännemaalailuun perustuva toisto viittaa moneen suuntaan, eikä itsessään tahdo kääntyä kuin merkityksen kustannuksella, jolloin kohdekielinen ilmaus uhkaa jäädä semioottisesti (liian) vajaaksi. Voiko siis ikonisen toiston emotionaalista lata-

² Myös toiminta kuuluu tapaan kohdata tapahtumat.

³ Ks. mielen teoriasta Hämäläinen et al. 2006. Narratologi Monika Fludernikille (2009: 18) kokemuksellisuus on kognitiivinen kehys, joka määrittää näkökulmaa kerronnalliseen materiaaliin.

⁴ 'Toisen tason mimesis' (Ricoeur 1984: 64–70). Esim. ylivoimainen traumakokemus ei voi heti pukeutua symbolikielelle (ks. Knuuttila 2011: 15, 40).

⁵ Ks. Kristeva 1980: 6–7, 29, 133; Kukkonen 2009: 120–121.

usta koskaan tyydyttävästi kääntää, kun on kyse toisistaan niinkin kaukana olevista kielistä kuin germaaninen ja suomalais-ugrilainen? Jos merkitys halutaan kääntää riittävän oikein, mitä tarvitaan kielitaidon ja ymmärryksen lisäksi? Olisiko empaattisesta lukutavasta apua?

Empaattisen lukemisen menetelmässä sovelletaan nykyiseen aivotutkimukseen nojautuvaa mielen teoriaa (Keen 2007). Mielen teoriassa ajatellaan, että ihmisen kehollinen mieli ja aivot ovat evolutiivisesti kehittyneet läpeensä interpersoonallisiksi. Funktionaalisin magneettitutkimuksin on todennettu, että ennakoimme tarkasti ja joustavasti toisen henkilön aikeita, emootioita ja intentioneja hänen kehonsa sanattomien merkkien perusteella: aivoissamme virittyvät samat peilisoluryhmät kuin katsotulla henkilöllä, vaikkemme tekisikään samoja liikkeitä tai eleitä (ks. Hari & Kujala 2009). Merkittävää on, että monimutkainen kehollinen peilijärjestelmämme virittyy myös kielellisen kertomuksen perusteella (Iacoboni 2005). Seuraavassa käytän hyväksi omaa emotionaalista peilaustani (simulointia) teoksen kirjoituskontekstin kehityksessä.

LYYRISEN TOISTON TUOTTAMA MERKITYS

Otan esimerkiksi ikonisen toiston kääntämisestä Mayröckerin runon ”DIES DIES DIES DIESES ENTZÜCKEN ICH *KLEBE* AN DIESER ERDE” (”TÄMÄ TÄMÄ TÄMÄ TÄMÄ HULLAANNUS MINÄ *LIIMAUDUN* TÄHÄN MAAHAN”; GG: 692–693, kursivointi alkuperäinen; vrt. Mayröcker 2006: 50). Biografisen tulkinnan mukaan runo kertoo siitä, miten runoilija siirtää sisäisen prosessinsa luontoon, kun rakastettu on kuolemaisillaan.⁶ Runon voi tulkita toisinkin muista lähtökohdista, mutta haluan korostaa, miten teoksen kehollinen simulointi yhteydessä sen kirjoituskontekstiin hyödyttää kääntäjän työtä. Käännöstyöni vaiheet kertovat, millaisessa semioottisessa maastossa liikuin. Ne palauttavat mieleen, että kääntäjän on nähtävä metsä puilta, vaikka välitilat kuinka kiehtoisivat.

Muistellen Wienissä lapsuutensa Deinzendorfin maisemaa Mayröcker kirjoittaa runonsa alussa: ”die Luft ist wie damals, ja, die Luft / wie damals in D., *die Zirren nein Zirben* die Wolfmilchstauden [—]”. Sanatarkka käännös olisi: ”ilma on kuin silloin, niin ilma / kuin silloin D.:ssä, *höyhenpilvet ei vaan sembrat* sudenmaitopensaat” (kursivoinnit lisätty). Olin jo julkaissut runosuomenoksen vuonna 2006, kun edellä korostetut sanat alkoivat häiritä minua. En kokenut tyydyttäväksi ikonisesti toistavan sanaparin ”die Zirren nein Zirben” käännöstä ”höyhenpilvet ei vaan sembrat”, koska minusta tuntui, että saksan kielellä ikoninen toisto tahtoi välittää jotakin höyhenpilvien ja sembroyjen visuaalisesta samankaltaisuudesta. Vai korjasiko kieltosana ”nein” yksinkertai-

⁶ Runo on kirjoitettu 4.6.2000, kun Mayröckerin pitkäaikainen elämäkumppani ja työtoveri, kirjailija Ernst Jandl oli vakavasti sairaana. Jandl kuoli vain viisi päivää myöhemmin, 9.6.2000.

sesti vain kielellisen lipsahduksen; nauttiihan runoilija nimenomaan virheluennan luomista ideoista?

Mayröckerin tuntien en voinut omien välitilakokemusteni valossa luottaa yhteen yksinkertaiseen tulkintaan. Ajattelin naiivisti, että voisin löytää suomen kielestä kaksi toisiaan muistuttavaa sanaa, jotka peräkkäin korostaisivat objektien eli sembroiden ja pilvien samankaltaisuutta; ehkä löytäisin samalla jonkin sivureitin runoilijan ajattelutapaan. Kuten ajatella saattaa, tällainen käännöstehtävä osoittautui mahdottomaksi.

Cirrus (saks. *Zirre*) on latinaa ja tarkoittaa kiharaa, kiehkuraa. Wikipedian *cirruspilven* määritelmä viehätti minua (luettu 9.9.2011): ”Cirruspilvi eli untuvapilvi on joskus höyhentä muistuttava, kuituinen kauniin ilman pilvi. Se muodostuu jääkiteistä. [—] Monesti cirruspilven pitkä kuitumainen nauha on pilven toisesta päästä lähtevää, tuulesta venynyttä sadetta.” Cirruksen alalajeja erotetaan muodon perusteella monta: se voi olla ”jalasmainen tai suksimainen”, siinä voi olla ”suoria epäsäännöllisiä kuituja”, se voi olla ”vallinharjamainen, yläosassa kumpupilvimäisiä osia”, tai se voi olla ”kokkaremainen”. Näissäkin erotetaan lukuisia muunnoksia ja lisäpiirteitä.

En tiennyt Mayröckeriä lukiessa, olivatko cirruukset jotenkin erilaisia Alpeilla; muistin vain, että nimitimme untuvapilviä lapsuudessa ”enkelinhiuksiksi”. Nyt oli kuviteltava, että puhuin jokseenkin samanlaisista pilvistä kuin runoilija. Seuraava sana *Zirben* tarkensi ehkä asiaa ikonisesti, joten oli perehdyttävä sembroidiin siitä huolimatta, että tieteelliset määritelmät tuntuivat ikävästi mekani-soivan rytmisen runoelämykseni. *Sembra* (lat. *Pinus cembra*, saks. *Zirbe*, *Zirbel*, *Arbe*) merkitsee Itävallassa ja Baijerissa alppisembraa, kun taas Suomessa viljelty siperiansembra kasvaa Euraasian pohjoisilla alueilla Uralista itään. Lajista riippumatta sembran neulaset ovat pitkät, ja nuorella puulla latvus on kartiomainen. Vanhemmalla se on pyöreä, mutta ei samanlainen kuin suomalaisen männyn kruunu. Löytyisikö tästä vihjettä höyhenpilvien ja alppisembroiden ikoniseen kaltaisuuteen?

Saksankielistä proosaa kääntävän Oili Suomisen mielestä on ensin päästävä irti vieraskielisestä ilmaisusta ja sitten mietittävä, miten suomalainen puhuisi vastaavista asioista (Toivanen 2006: 74). Monet lyriikan suomentajat tuntuvat tekevän näin. Tulos voi olla innostava, vaikka alkukielen rytmi olisikin hävinnyt. Mayröckerille tätä en halunnut tehdä vuonna 2006, koska kuvittelin kokevani visuaalisen maailman riittävän samaan tapaan kuin hän – sisäisenä draamana, joka aukesi kielen voimasta uusiin intertekstuaalisiin ulottuvuuksiin.⁷ Mayröcker itse oli toivonut kääntämistä soinnin (*Klang*) eikä sanakirjamerkityksen mukaan (Knuuttila 2006: 44, 45n9). Siksi halusin tuottaa mahdollisuuksien mukaan assonanssia ja allitteraatiota suomeksi, mikä tukisi yritystäni pitää

⁷ Mayröcker kertoo kiipeävänsä mielikuvansa sisään ja katselevansa ympärilleen kunnes kuva on kokonaan kirjoitettu. Ks. Knuuttila 2010: 286–287.

kiinni hänen kielensä hyökyäaltomaisesti etenevästä rytmistä.⁸ Samalla oli otettava lukuun hänen tapansa assosoida moneen suuntaan yhtäikaa.

Suomentamisretkeni jatkui. Mayröcker kirjoittaa paljon paikallisten puiden latvoista ja lehvistöistä eri yhteyksissä.⁹ Vuonna 2006 kokeilin sanoja ”hapsut ei vaan havut”, vaikka loppujen lopuksi ”hapsut” eivät tuo mieleen höyhenpilviä eivätkä ”havut” sembroya: pilvien ja puiden ilmavat muodot hävisivät tietoisuudesta, kun kieli loi mielikuvan hapsottamisesta. Pyörittelin sanatarkan käännöksen sijasta kaikenlaisia vaihtoehtoja tietääkseni, voisinko saavuttaa alkutekstin tunnelman edes jossain määrin; riittäisikö esimerkiksi ikonisempi ”höydyt ei vaan töyhdöt”, josta pilvet ja puut ovat tyystin kadonneet (entä tarkempi ”pilvenhöydyt ei vaan männyntöyhdöt”?). Löysin helposti sopimattomia ikonisia sanapareja, kuten ”umbrat ei vaan sembrat” ja ”pilvet ei vaan pälvet”. Kun toisen sanan merkitty (*signifié*) katosi, käännöksestä tuli turhanpäiväistä; kun taas käänsin uskollisesti, kielellistä ikonisuutta ei jäänyt.

Päädyin vuonna 2006 sovinnaiseen ”höyhenpilvet ei vaan sembrat”, joka jätti lukijalle varaa omaan kokemukseen. Silti mieleeni jäi epäily, olivatko pilvien kiharat ja sembramäntyjen siluetit Mayröckerin mielestä ollenkaan samanlaisia keskenään; ehkä korjaavassa ”ei vaan” -rinnastuksessa olikin kyse vain näiden elementtien koetusta ja tekstuaalisesta *samanaikaisuudesta*. Alkoi näyttää siltä, että olin ollut enemmän kiinnostunut *itse kokemistani* pilvistä ja männyistä.

TEKSTUAALISUUDESTA KOHTI EMPAATTISTA KOKEMUSTA

Kun menin Kuhmoon kamarimusiikkifestivaalille kesällä 2011, asia ratkesi yllättävällä tavalla. Oli lempeä, kesäinen poutapäivä, kun ajoin pyörällä Kuhmon kirkolta konserttitaloon päin. Yhtäkkiä näin yhdellä silmäyksellä edessäni sembrat ja untuvapilvet. Höyhenen muotoisina puut ja pilvet muistuttivat toisiaan käänteisesti, pilvet valkoisina ja sembrat tummina siluetteina. Samalla hetkellä mieleeni nousi spontaanisti ”Zirren ei vaan Zirben”. Tulin tästä äärimmäisen onnelliseksi. En hetkeäkään ajatellut, että avainsanojen olisi pitänyt olla suomen kieltä, koska Mayröckerin sanat ilmaisivat sen visuaalisen toiston, minkä nyt näin: pilvenhöytyvät taivaalla sembroyen höyhenen kaltaisten latvojen yllä.

”Wieniläiskokemukseni” Kainuussa tuona iltapäivänä johtui siitä, että Kuhmon keskustaan on istutettu sembroya väljiksi ryhmiksi ja satuin pyöräilemään

⁸ Olen silti suomentanut runon ”Tempelhüpfen” kohdan ”ich brenne ich flenne ich flamme ich züngle ich zehre” ilman alkusointua: ”palan nyhkytän liekehdin loimuan riudun” (Mayröcker 2006: 52–53).

⁹ Esimerkiksi itselleen tärkeimmässä runossa ”was brauchst du” Mayröcker kirjoittaa: ”wenn du aufblickst zur Krone / dich verlierst in grüner üppiger Schönheit” eli ”kun katsot latvakruunuun / kadotat itsesi vihreään uhkeaan kauneuteen” (”mitä tarvitset”, Mayröcker 2006: 47).

niiden ohi nauttien oksien välitiloista lempeässä, tuoksuvassa ilmassa cirruspilvien alla. Samassa elämykseni pukeutui sanoiksi, jotka runoilijalta tunsin. Niiden keskinäinen ikoninen kaltaisuus tuntui ilmaisevan visuaalisen kokemukseni täsmälleen. Lehvistöjen sisäänsä kätkemät tilat olivat tavallisesti spatiaalisen nautintoni kohde, mutta nyt elämykseni ulottui pilviin asti.

Kokemus ei silti ratkaissut käännösongelmaa, vaan siirsi huomion takaisin runon teemaan ja syvensi sen ymmärtämistä. Fyysisten elementtien koettu simultaanisuus sai minut muistamaan runon keskiosan, jossa runoilija puhuu ”rakkaimmasta” puun latvassa. Keskityin uudelleen kirjoituskontekstiin, joka oli Ernst Jandlin lähestyvä kuolema. Etenin hermeneuttisessa spiraalissa aisti- ja tunnekokemukseni sysäämänä. Silloin vasta jäsenyi kunnolla tämä ”Lebendgedicht” (elävaruno), kuten viimeinen sana runon itsensä nimeää. Huomasin, että alkuosan puhuessa luonnosta ja pääskysistä lapsuuden maisemassa kaksinkertainen toisto kohdassa ”die Luft ist wie damals, ja die Luft / wie damals in D., die Zirren nein Zirben” on luonteeltaan emotionaalista ja voisi edustaa mentaalista siirtymää kohti mahdollista menetystä. Toiston mukana tunne pakottavana kasvaa, sidotaan luontoon ja siirretään linnunlaulun myötä puun latvasta taivaalle asti:

[—] die Zirren nein Zirben die Wolfmilchstauden
VON ANBEGINN : alle Schmerzen aller Wahn schon Ewigkeiten vorher
seit Ewigkeiten erlitten, die *lilies* Magnolienfelder, von oben
von irgendwoher ich glaube aus verhülltem Gezweig diese
einzelne Stimme mich durchdringt : mein unsichtbarer
Liebster in dieser Baumkrone ach jubiliert! diese Lust diese
Süsze ich KLEBE an dieser Flammen Erpressung an diesem
Licht an diesem Himmel [—] (GG: 693; Mayröcker 2006: 50)

[—] höyhenpilvet ei vaan sembrantöyhdöt sudenmaitopensaat
AIKOJEN ALUSTA : kaikki kivut kaikki harha jo ikuisuuksia ennen
ikuisuuksista asti kärsitty, *lilies*, magnoliavainiot, ylhäältä
jostakin luulen verhotusta oksistosta tämä
yksittäinen ääni tunkeutuu lävitseni : näkymätön
rakkaimpani tässä puunlatvuksessa oi riemuitsee! tämä halu tämä
suloisuus minä LIIMAUDUN tähän liekkien kiristykseen tähän
valoon tähän taivaaseen [—] (vrt. Mayröcker 2006: 50)

Tajusin puunlatvat taivaalla sisäisen draaman ympäristöksi, jossa runon ’minä’ elää läpi ilonsa ja tuskansa yhteen kietoutuvaa piinaa. Kirjoitus luo ajattomuutta, joka purkaa tulevaa menetystä: kaikki on jo alun alkaen kärsitty. Yksittäinen ”rakkaimman” (linnun, sielun symbolin) ääni auttaa minä-kuulijaa ajattelemaan, että luontoon sulautuminen on voitto, josta monimerkityksinen ”rakkain” riemuitsee. Vaikka uhkaavan menetyksen liekit polttavat, runon puhujalla on elämä mihin tarrautua: puut, valo, taivas. Loppuosassa teksti palaa takaisin kesään ja pääskysiin. Puhujalla on silloin apunaan eletyn hetken aineksista

kielentynyt runo; kuten viimeinen rivi sanoo: ”ah minä LIIMAUDUN tähän elämään tähän ELÄVÄRUNOON.”

Vahvistusta tulkintaani, jonka mukaan ”Zirren nein Zirben” vain valmistelee runon varsinaista viestiä, sain myös seuraavasta: *Zirrus* tarkoittaa myös hiuskiharaa (saks. *Haarlocke*), ja Mayröcker kirjoittaa hiuskiehkurasta monissa tunneyhteyksissä käyttäen sanaa *die Locke*, sen erilaisia johdannaisia tai jopa ruotsin sanaa *hårlock*.¹⁰ Näin tapahtuu muun muassa vuonna 2003 kirjoitetussa runossa ”SO VOR MICH HIN –” (”NIIN ITSEKSEN –”, Mayröcker 2006: 55–56). Sen sävy on edesmennyttä rakastettua kaipaava mutta esimerkkiini verrattuna seestyneempi. Nyt äänen korvaa ”kirjekomeetta”, sembran ”sypressi” ja pilvenkiehkurun ”hårlock”:

[—] Diese Gedichte sind elliptisch, sagt er,
schon oben : droben zirpend bei Zypressen : zirpenden
Zypressen, der Briefkomet, *er stand in Wolken*, er der Baum,
(die Abendsocke) (hårlock) so bescheidene Dinge! [—]
(GG: 768; Mayröcker 2006: 55; kursivointi alkuperäinen)

[—] Nämä runot ovat elliptisiä, hän sanoo,
jo ylhäällä : sirittäen korkealla sypressien luona : sirittävät
sypressit kirjekomeetta, *hän seisoi pilvissä*, hän puu,
(iltasukka) (hårlock) niin vaatimattomat esineet! [—] (Mayröcker 2006: 56)

Summa summarum: yritys kääntää Mayröckerin toisto kiinnitti huomioni empaattisen kokemuksen rooliin merkityksenannossa. Lyriikassa ikoninen toisto ei välttämättä signifioi kääntäjälle mitään *tarpeeksi erityistä* ilman teksti- ja kirjoituskontekstin antamia täsmennyksiä, jotka tuottavat lukijalle simulaatioon perustuvia kehollisia tunne-elämyksiä. Useimmiten toisto Mayröckerillä ilmaiseekin jotain emootiota.¹¹ Rytmisen toisto (*chora*) muuttaa välittömästi kehon affektiivisuutta: se herättää kielen kehollisia vaikutuksia tuottavan indeksisen ulottuvuuden (Knuuttila 2009a: 139–143). Toisin sanoen, kun runokieli muuttaa kääntäjän emotionaalista ja intentionaalista tilaa, kielen aistimellinen referentiaalisuus alkaa kytkeytyä käännökseen uudella tavalla, jolloin ratkaisuja löytyy eri tavalla kuin aiemmin.

¹⁰ Ks. myös ”Mimosen im Glas” (25.3.00): ”Kämme von feuchter Locke / dunstige Ringel über der Dachtraufe” (GG: 686) – ”kammatt kosteasta kiharasta / utuinen kiehkura kattokourun yli” (Mayröcker 2006: 49).

¹¹ Toisto voi myös olla luonteeltaan ironista, mikä sekin on emotionaalinen asenne tapahtumiin, kuten usein Durasin teksteissä. Ironista toistoa ei perinteisesti ole nähty emotionaalisena. Vasta 1994 lähtien Antonio Damasio ja muiden emootiotutkijoiden ansiosta tilanteisen ironian emotionaalisuutta on alettu vakavasti tutkia kognitiotieteessä ja lingvistiikassa (Shelley 2007: 540–541).

SANATON DRAAMA KADULLA

Harvan tuntemani runoilijan teksteistä välittyy niin herkistynyt taito ilmaista inhimillistä vastavuoroisuutta lyyrisen diskurssin avulla kuin Mayröckerin. Hänen runonsa ”Proëm auf den Änderungsschneider Aslan Gültekin” (Proëm räätäli Aslan Gültekinille, GG: 587)¹² ilmaisee ihmisten välisen suhteen non-verbaalina draamana. Taustaksi kerrottakoon, että räätäli Aslan Gültekin on pitänyt liikettään vuosikymmeniä Mayröckerin kotikadun Zentagassen erään poikkikadun varrella. Gültekin on siis aina kuulunut Mayröckerin naapurustoon. Runo alkaa kuin keskeltä lausetta katseiden ketjulla:

und hatten einander gesehen ich meine
zugeworfen den Blick und die Blicke bodenloses
Terrain, uns angeblickt einen Blick zwei Blicke lang angeblickt
im Vorübergehen an seiner Ladentür [—] (GG: 587)

ja olimme nähneet toisemme tarkoitan
luoneet katseen ja katseet pohjaton
maasto, katsoneet toisiamme yhden katseen kaksi katsetta pitkään katsoneet
kulkiessani hänen liikkeensä oven ohi [—]

Teksti kuvaa sanatonta draamaa runon puhujan ja Gültekinin välillä. Alku kirjaa heidän välillään aiemmin vaihdetut, fyysiseen simulaatioon perustuvat näkemisen ja katsomisen aktit.¹³ Katseiden – sanan ja sen merkityn (*signifié*) – ikoninen toisto luo emotionaalisen crescendon avulla odotuksen tunteen. Sanan ”katse” voisi joissakin kohdin korvata sanalla ”silmäys”, mutta joka tapauksessa kääntäjän on toistettava samaa sanaa kuudesti sen mukaisesti, että Mayröcker itse pitäytyy Blick-johtoisissa sanoissa.

Jatko kertoo kummankin henkilön ”koskettaneen” toista vain yhdellä silmälään: ”[—] im Vorübergehen an seiner Ladentür also mit je einem / Auge einander berührt im Vorüberstreifen mit Nachdenken” eli: ”[—] kulkiessani hänen liikkeensä oven ohi siis kumpikin toisella / silmällä koskettanut toistaan kuljekellessani ohi mietiskellen”. Puhuja on usein kulkenut liikkeen ohitse ja katseita on vaihdettu kenties pitkän ajan kuluessa, mutta katseiden sisältö (merkitty) tuntuu pysyvän tuntemattomana samana.

Tähän asti käännöstyö ei ole vaatinut mahdolltomia, mutta jatkon suhteen on oltava tarkkana. Me-muoto luo alusta asti yhteisyyden runon puhujan ja Gültekinin välille. Vaikka tuttavuus rajoittuukin katsein ”koskettamiseen”, ilmaus ”katseet pohjaton maasto” viittaa osapuolten välisen kontaktin inhimilliseen

¹² Mayröckerille *Proëm* merkitsee sanojen *poem* ja *proosa* yhdistelmänä proosarunon muotoista kunnianosoitusta. *Änderungsschneider* tarkoittaa räätäliä, joka muodistaa vanhoja vaatteita.

¹³ Simuloinnista peilisolujen avulla ks. Hari & Kujala 2009; Knuuttila 2009a: 151 ja 2009b: 62–63.

syvyyteen, jossa ei sanoja tarvita tai uskalleta käyttää. Mutta sitten tulee alkutekstissä hämmästyttävä käänne:

[--] also mit je einem
 Auge einander berührt im Vorüberstreifen mit Nachdenken dann
 ins Fluszknie der Mann gleichsam profilhaft
 solch Raptus-Szene, während ein Tropfen Schweiß
 langsam aus meiner Achselhöhle den Arm hinabrinnt
 [--] (GG: 587)

[--] siis kumpikin yhdellä
 silmällään koskettanut toista kuljeskellessani ohi mietiskellen sitten
 joenpolveen mies ikään kuin profiilimaisesti
 eräänlainen vavahduskohtaus, samalla kun hikipisara
 hitaasti valuu kainalokuopastani alas pitkin käsivartta
 [--]

Mitä oikein tapahtuu? Nähdyn sisältö muuttuu äkkiä laadultaan toiseksi. Runon puhuja näkee jotakin outoa: ”sitten / *joenpolveen* mies ikään kuin profiilimaisesti / eräänlainen vavahduskohtaus”. Puhuja näkee toisen / kokee itsensä hätkähtävän tai nytkähtävän; se on hänen ’kokemuksen totuutensa’. Mutta miksi ilmaus *ins Fluszknie* eli *joenpolveen*?¹⁴ Yksi selitys on, että Mayröcker luottaa väärinlukemisessa syntyviin uudissanoihin tai -ajatuksiin – vahingossa tapahtuvaan aivoihmeeseen (*Gehirnwunder*), kuten hän (Mayröcker 2001/ 2007: 247) kielellistä luovuuttaan nimittää. On vain päätettävä onko ”Fluszknie” tällainen toivottu lipsahdus. Onhan ”joenpolvi” toki olemassa, mutta asiayhteys pysyy absurdina, vaikka lyrinen onkin. Asiaa parantaa (tai sotkee) se, että *der Fluss* eli ’joki’ on saksan kielessä lähellä sanaa *der Fuss* eli ’jalka’, joten miehen vavahdus assosioituu polvien notkahdukseen. Epämääräiseksi jää sekin, ovatko notkahtavat polvet puhujan vai miehen (vai molempien). Joka tapauksessa arvoituksellinen kohtaus valmistaa lukijaa tuleviin merkityskäänteisiin.

Draama jatkuu: ”samalla kun hikipisara / hitaasti valuu kainalokuopastani alas pitkin käsivartta”. Kuin salaisen käsikirjoituksen mukaan, (miehen) vavahduksen hetkellä tapahtuu puhujan oma fyysinen, (miehelle) näkymätön ”kohtaus”: hikipisara valuu hitaasti kainalosta alas käsivartta. Nyt draaman huippu on valmis. Sanaton keskustelu osapuolten välillä tapahtuu ikään kuin heidän kehojensa indeksiset merkit hoitaisivat hienovaraisen keskustelun puheen-
 vuorot.

Mutta näytelmä kadulla ei pääty tähän. Runon loppu kertoo jälkinäytöksen:

ein Buchstabe plötzlich aus meinem Namen
 fällt zu Boden ich sehe ihn fallen, verschwinden –
 mit FARNKRAUT AUGEN, Breton (GG: 587)

¹⁴ Mayröcker korvaa aina saksan kielen kaksoisässä *sz*:llä, mikä alkujaan johtui hänen kirjoituskoneestaan, jossa kaksoisässä merkkiä ei ollut.

yhtäkkiä kirjain nimestäni
putoaa maahan näen sen putoavan, katoavan –
SANIAIS-SILMIN, Breton

Loppurivien absurdi tunnelma kruunaa runon. Puhuja näkee vielä yhden, ehkä kaikkein oudoimman asian: hänen nimestään putoaa kirjain maahan ja katoaa. Viimeisen rivin kommentti *SANIAIS-SILMIN, Breton* tuo mukaan surrealismien varhaisen voimahahmon.¹⁵ *Saniais-silmät* viittaavat Bretonin romaanin *Nadja* (1928) sanoihin *yeux de fougères*, joilla on luonnehdittu päähenkilön Nadjan silmiä. Tämä rivi ratkaisee tulkintarekisterin surrealismien hyväksi ja määrää lopullisesti sanan *Fluszknie* ennakoivan roolin. Myös näkemisen teema palaa alkuosan katseiden vaihdon jälkeen kolmessa mielessä: nähtyään räätäli Gültekinin vavahduksen hikoileva puhuja näkee kirjaimen putoavan nimestään ja mainitsee surrealistiset saniais-silmät, joilla tämä (kaikki) ilmeisesti on nähty.

HIEMAN INTERPERSONALLISUUDESTA RÄÄTÄLIN KANSSA

”Pröem räätäli Aslan Gültekinille” on erikoinen teksti. Sen niukat, tehokkaat rivit ilmaisevat monta semioottisesti merkittävää siirtymää. Koko runo havainnollistaa mainiosti sosiaalisen neurotieteen käsitystä interpersoonallisesta itseydestämme. Kun runon henkilöt kohtaavat, he silmäilevät vastavuoroisesti toisiaan. Katseet ovat varautuneisuudessaan symmetrisiä, joten tuntuu, että henkilöt hyvin samalla tavoin ennakoivat toistensa emotioita ja aikeita. Heidän välilleen muodostuu kuin emotion moduloima toiminta-havainto-silmukka, jonka perusidean esittelevät neurofysiologit Riitta Hari ja Miiamaaria Kujala artikkelissaan (2009: 457, kuva 3.).¹⁶ Kyseessä on kaksisuuntaiseen jäljittelyyn (simulaatioon) perustuva vaikutussilmukka, jossa ”henkilöiden kehojen ilmaisemat nonverbaalit merkit toimivat kummankin havaintomateriaalina, mikä johtaa heidän välillään toiminnan ja havaintojen vastaavuuteen” (mp.). Runossa silmukka on harvinaisen ehjä, mutta koska henkilöt katsovat toisiaan syrjäkarein ja pidättyväisinä, tilanne ei voi ikuisesti jatkua näin. Silloin heidän kehonsa toimivat heidän puolestaan.

Selitykseni on valitettavan mekaaninen runon herkkyyteen verrattuna, mutta se kertoo jotakin ihmisten luontaisesta kyvystä fyysisesti simuloida toinen toisensa sisäistä maailmaa.”Katseet pohjaton maasto” paljastaa, miten tilanteen henkilöiden välillä on jotenkin muututtava, sillä kumpikaan ei jostain syystä puhuttele ääneen toista. Jännitys laukeaa tuskin havaittavan fyysisen reaktion

¹⁵ Surrealismi voisi antaa hyvän tulkintanäkökulman Mayröckerin runouteen ylipäänsä. Ks. Mayröckerin surrealistisesta taustasta Knuuttila 2010: 284.

¹⁶ Sosiaalisessa neurotieteessä ymmärretään subjektiivista läpeensä interpersoonalliseksi. Siksi ihmisen neurologiaa olisikin tutkittava ainoastaan kahden tai useamman henkilön vuorovaikutuksen aikana, koska hermostomme on alun alkaen muotoutunut sosiaalisissa suhteissa toisiin (Hari & Kujala 2009: 470).

avulla molemmissa kehoissa yhtäikaa: mies vavahtaa nopeasti ja naisen (runon puhujan) hikipisara valuu hitaasti. Reaktiot ovat erilaisia, miehen ollessa nopea ja naisen ollessa hidas, ikään kuin sukupuolten välinen (seksuaalinen) ero olisi pelkistetty näihin kvaliteetteihin. Näin elekielen indeksisyys alkaa sisältä päin dynamisoida ikonista toistoa, kunnes Blick – Blick – Blick -silmäilyn crescendo loppuu vavahdukseen ja hikipisaraan.

Jatko on jännitteisen tilanteen lauettua helpottavan hauska. ”Fluszknie” ennakoi tätä absurdia jatkoa – parempaa merkitystä en uudissanalle ole keksinyt. Runominän nimestä putoaa kirjain pois ja katoaa, ikään kuin hänen identiteettinsä olisi episodissa lopullisesti järkähtänyt. ’Minä’ tunnustaa näin, että sisäistynyt tapahtuma räätäli Gültekinin kanssa on tehnyt häneen vaikutuksen; Gültekinin persoonan kunnianosoitukseksi runo on nimettykin. Viimeinen rivi paljastaa, että tapahtuma on nähty Bretonin surrealistisella katseella eli fiktiivisen Nadjan ”saniais-silmin”. Empaattisen luentani mukaan ajatusviivan ja rivinvaihdon jälkeen sijoitettu lyhyt autokommentaari – *SANIAIS-SILMIN*, Breton vetää lukijaa runon yliherkäksi virittyneestä maailmasta aktuaalisen maailman suuntaan, joskin maailmojen ero jää sumeaksi.¹⁷

PERSPEKTIIVIN VAIHDOKSIA

Lopuksi otan esimerkin Mayröckerin tavasta laatia näkökulman vaihdoksia. Nämä ovat usein niin hienon hienoja, että lukija uhkaa joutua eksyksiin. Mayröckerin lukijakunta koostuu ihmisistä, jotka tajuavat hänen tavanomaista ajattelua murtavan uudiskielensä voiman. Tämä onkin tärkeimpiä hänen runoutensa arvoista. Hänen puhekielinen instrumenttinsa muokkaa mieltä joustavamaksi, kun lipsahduksiin ja uudissanoihiin liittyy odottamattomia perspektiivin muutoksia. Kääntäjälle näkökulman siirtymät asettavat yhtä paljon vaatimuksia kuin uudissanat. Siksi on löydettävä jokin ydinajatus, jota runo metsästää, jotta riittävän pätevä kielellinen ratkaisu selviää (vrt. Hartama-Heinonen 2009: 53–54).

Runo ”wie kommunizierende Gefäße sagst du” (”kuin yhtyvät astiat sinä sanot”, GG: 496–497)¹⁸ alkaa lausekuviolla ”tämä on helvetti / tämä on kiiras-tuli”, jota runon puhuja ja hänen kumppaninsa peilikuvamaiseen tapaan kääntelevät. Tässäkin on kyse puistokadulle tai autotielle sijoitetusta arkipäivän draamasta: ’minä’ ja ’sinä’ kävelevät pitkin tätä ”koirien ja autojen hautaus-

¹⁷ Mayröckerin runoudessa välimerkit, säkeenylitys ja kirjainkoko yms. ovat semioottisesti hyvin tärkeitä.

¹⁸ On sattuma, että valitsin kaksi runoa, joissa kummassakin on André Bretonin teos eli *Nadja* (1928) ja *Les Vases communicants* (1932, ”Yhtyvät astiat”). Tärkeä motiivi valinnalleni oli se, että Mayröcker on kirjoittanut aiheesta myös varhaisemman runon ja teoksen *Die Kommunizierenden Gefäße* (2003) ja että nuorena olin innostunut yhtyvien astioiden piirtämisestä kirjoittaen niistä kuvana.

maata”. Sen reunoilla ’minä’ näkee ”lehtimalleja” eli ”Escher-upotuksia” (Escher-Intarsien). Nämä viittaavat M. C. Escherin kuviin, joissa objektien välitilat muodostavat vähitellen toisia objekteja. Rinnakkaisena metaforana lehtimallit toistavat yhtyvien astioiden periaatteen.¹⁹ Tuntuu, että runossa puhutaan erilaisten objektien samuudesta, käänteisyydestä, komplementaarisuudesta ja orgaanisesta yhteydestä. Näin alkuosa luo odotuksia, jotka johtavat keskiosan merkittäviin näkökulman vaihdoksiin ja sulautumiin.

Katu on tulvillaan ärsyttäviä teknistyneen maailman elementtejä. Ulkoa kuuluvat signaalit tuntuvat tunkevan runominän pään sisältä. Välkkyvät liikennevalot ja öljyläikät asfaltilla saavat hänet horjahtamaan ja nyrjäyttämään jalkansa. Valitsinkin Carl Erik Reutersvärdiltä tähän artikkeliini moton, joka kertoo herkistyneestä ’minästä’ sisäisten ja ulkoisten ärsykkeiden ristipaineessa: ”Men framför allt äger Ni ett ’mellanrum’ mellan Ert ’utom’ och Ert ’inom’”. Tunnelman tiivistää tienpenkereeltä katsova ”lahjomaton” ja ”koetteleva” ”keto-orvokin kalpeanvioletti ihmissilmä”. Sitten seuraa erikoinen näkökulma-vaihdosten sarja:

[—] am Straszenrand, tief
in der Künette stehend, die Unterarme am Künettenrand abgestützt
mit blicklosen Augen den grünlich verstaubten Filz in die Stirn gerückt
stehen sie reglos
in der Perspektive der Amsel sage ich, reglos wartend am Grunde der Erde
sehe ich sie Zwischen den Rändern des Lasters hindurch eben nur ihre Köpfe und Arme
in der Künette reglos in der Künette die Amsel
in der Künette die Amsel tot
auf einer Wange liegend, rechtsseitig
wie ich selbst liege beim Schlafen
[—](GG: 497; kursivointi alkuperäinen)

[—] kadunreunassa, syvällä
katuojassa seisten, tukien käsivarsiaan katuojan reunaan
katseettomin silmin vihertäväksi pölyyntynyt huopahattu otsalle vetäistynä
he seisovat liikkumatta
mustarastaan näkökulmasta, minä sanon, liikkumatta odottaen maan pohjalla
minä näen heidät kuorma-auton laitojen välistä vain heidän päänsä ja käsivartensa
katuojassa liikkumatta katuojassa mustarastas
katuojassa mustarastas kuolleena
toisella poskellaan maaten, oikealla kyljellään
kuten itse makaan nukkuessani
[—]

Aluksi runo kertoo ”heistä” eli kadulla kulkevasta parista. Korostetussa kohdassa ”*mustarastaan näkökulmasta*” lukijan on oivallettava, että näkökulma

¹⁹ Yhtyvät astiat tarkoittaa fysiikassa erimuotoisia lasiputkia, joilla on erisuuruinen halkaisija ja jotka ovat alaosastaan toisiinsa yhteydessä, niin että neste pääsee vapaasti putkesta toiseen. Nestepinta nousee putkissa yhtä korkealle riippumatta putken koosta ja muodosta.

kirjaimellisesti siirtyy ja alkaa häilyä, muuten teksti ei tahdo jäsentyä. Sanojen ”minä sanon” jälkeen näkökulma on kuin kuolleeseen rastaaseen samaistuvan ”minän”, mutta muuttuukin heti lyyrisen minän (lintu)perspektiiviksi: ”minä näen *heidät* kuorma-auton laitojen välistä vain *heidän päänsä ja käsivartensa*” (kursivointi lisätty).²⁰ Sitten seuraa emotionaalinen toisto: ”katuojassa liikkumatta katuojassa mustarastas / katuojassa mustarastas kuolleena / toisella poskellaan maaten, oikealla kyljellään”, joka laukeaa ”minän” toteamukseen ”kuten itse makaan nukkuessani”. Vähin keinoin syntyy siis tilanne, jossa näkökulmat ja puhujat jatkuvasti häilyvät.

Sumeaa on myös, kenen perspektiivistä ihmispari on nähty/koettu jakson alussa: ”syvällä katuojassa seisten, tukien käsivarsiaan katuojan reunaan katseettomin silmin vihertäväksi pölyyntynyt huopahattu otsalle vetäistynä”, ”minän”, lyyrisen minän ja/vai mustarastaan. Olipa miten hyvänsä, kohtausten ihmiset ja kuollut mustarastas ovat kaikki liikkumatta katuojan pohjalla, mikä liittää ihmiset samaan rintamaan lintujen kanssa. Väkivaltaisen näyn autotien reunalla huipentavat seuraavat rivit: ”gebleichte Eierschalen : Gloriole um Vogelkopf / vollkommene Destruktion sagst du” eli ”kalvenneita munankuoria : sädekehä linnunpään ympärillä / täydellinen tuho, sinä sanot”.

Runon nimi ”yhtyvät astiat” ohjaa näkemään elävien olentojen välisen yhteyden teknologian läpitunkemassa maailmassa. Viittaus Escherin kuviin täydentää käsitystä ihmisten ja eläinten komplementaarisuudesta, johon tien reunalta katsova orvokki – yllään keinuvan kirsikankukan kanssa – liittää kasvit.²¹ Kun kirjoittaja/minä samaistuu mustarastaaseen kuvittelemalla sen näkemässä ”heidät ojan pohjalla liikkumatta” ja toisaalta kuvittelemalla itsensä kuolleen mustarastaan sijaan, se korostaa ihmisen luoman destruktiivisen maailman ja viattomien luontokappaleiden vastakkaisuutta, jonka välittäjäksi ’minä’ samaistumisellaan astuu. Lopussa runominä istuu tuijottavien tähtien ja tuijottavan täysikuun alla. Runo päättyy symmetriseen sanapariin ”in Küssen schwelgend schwelgend in Küssen” eli ”suudelmissa mässäillen mässäillen suudelmissa”, joka ilmaisee yhtyvien astioiden idean vielä kerran rakastavan parin kuvan kautta.

Otin tämän runon esille korostaakseni Mayröckerin tapaa luoda vastavuoroista samaistumista olentojen välille. Hänelle intersubjektiivisuus on runoudessa luontaista, mutta myös ’interobjektiivisuus’, koska usein käänteisyys toimii objektien ja kuvioden välillä. Tämä piirre haastaa kääntäjän luomaan suomeksi samanlaisen maailman, jossa asiat, esineet ja ihmiset puhuvat toisilleen rajattomasti, etäisyydestä ja kyvystä riippumatta. Mielestäni kehollisen simulaation teoria ja empaattinen lukutapa auttavat kääntäjää, koska äärimmäisen intersubjektionaalisen aistijana Mayröcker vaatii tekstillään lukijaa eläytymään ’toiseen’ olipa tämä ihminen, eläin tai esine. Runo itse tekee kään-

²⁰ Kiitän Christel Fallensteinia, että hän kiinnitti huomioni tähän siirtymään.

²¹ Escherin kuvapainnoissa esiintyy useimmiten lehtiä, kaloja, lintuja, sammakoita ja liskoja.

täjän puolesta paljon, jos sille antautuu: empaattisen kokija-aseman ottaminen näyttää uusia kielellisiä ratkaisuja, jolloin mieli ja kielitaju tuoreutuvat.

YHTEENVETO

Olen havainnollistanut Friederike Mayröckerin runouden avulla käännöstyön vaikeuksia. Mayröckeriä kääntäessä on ehdottomasti hyväksi, että tietää runon kirjoituskontekstista jotakin. Onneksi hän varustaa jokaisen tekstinsä päivämäärällä; hän on historiallisen kehyksensä hyvin aktiivisesti tunnustava kirjailija. On myös välttämätöntä tuntea hänen intertekstuaalisten viittaustensa alkulähteistä edes tärkeimmät; hänen referensseinään toimivat Derrida, Hölderlin, Tapiès, Goya, Barthes ja lukuisat muut länsimaiset filosofit, taiteilijat ja säveltäjät.²²

Oikean tulkintakehyksen löytyminen on tärkeä osviitta kohti osuvaa mutta riittävän väljää Mayröcker-käännöstä. Kun ensimmäisessä esimerkissä en kuvitelmistani huolimatta löytänyt suomalaista vastinetta alkukielen ikoniselle toistolle, ongelma ohjasi minut etsimään runolle kontekstuaalista selitystä, jolloin teksti aukesi. Toisessa runossa uudissanalle oudossa yhteydessä ei ollut selitystä, mutta empaattisesti lukien runo itse vahvisti surrealistisen tulkinnan, joten näkökulma runon draamaan löytyi. Kolmas esimerkki kiinnitti huomioni käänteisyyteen ja näkökulman vaihtuvuuteen kiinteään havaintopaikan kustannuksella. Sen avulla runon teemaksi paljastui luontokappaleiden vastavuoroisuus, mikä toimi käännöstyön ytimenä. Kaikissa esimerkeissä runon maailmalla oli jokapäiväisestä aistimis- ja ymmärtämistavasta poikkeavia piirteitä. Kun suomentaessa tekstin empaattinen simulointi tuotti tulosta, alkoi toteutua paradoksinen periaate, jonka Torsten Ekbohm (Olsson 2011: 41) ilmaisee kirjoittaessaan käsitetaiteilija Carl Fredrik Reuterswärdistä: ”Undantaget tycks höra till våra livsvillkor: det oförklarliga brottet i kedjan som ger oss tillträde till tiden och rummet.”

KIRJALLISUUS

- FLUDERNIK, Monika 2009. Luonnollinen narratologia ja kognitiiviset parametrit. Teoksessa Mari HATAVARA, Markku LEHTIMÄKI & Pekka TAMMI (toim.), *Luonnolliset ja luonnottomat kertomukset*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press. 17–43.
- GG = MAYRÖCKER, Friederike 2004.
- GUIDANO, Vittorio F. 1991. *The Self in Process. Toward a Post-Rationalist Cognitive Therapy*. New York & London: The Guilford Press.
- HARI, Riitta & KUJALA, Miia Maria V. 2009. Brain Basis of Human Social Interaction. From Concepts to Brain Imaging. *Physiological Reviews* 89/2, 453–479.

²² Näiden jäljittämisessä käytän tarvittaessa apuna Mayröckerin itsensä ohella Christel ja Matthias Fallensteinia, joilla on valtava Mayröcker-arkisto. Heille kaikille lausun kiitokseni.

- HARTAMA-HEINONEN, Ritva 2009. Kääntäminen ja käännöstutkimus toivon asiana. Teoksessa Ritva HARTAMA-HEINONEN, Irma SORVALI, Eero TARASTI & Eila TARASTI (toim.), *Kielen ja kulttuurin saloja. In honorem Pirjo Kukkonen 5.9.2009*. Acta Semiotica Fennica XXXV. Imatra: International Semiotics Institute & Helsinki: Semiotic Society of Finland. 52–68.
- HÄMÄLÄINEN, Heikki et al. 2006. *Kognitiivisen neurotieteen oppikirja*. Turku: Turun yliopisto.
- IACOBONI, Marco 2005. Understanding Others. Imitation, Language, Empathy. Teoksessa Susan HURLEY & Nick CHATER (eds.), *Perspectives on Imitation. From Mirror Neurons to Memes*. Cambridge Massachusetts: MIT Press. 76–100.
- KEEN, Suzanne 2007. *Empathy and the Novel*. Oxford & New York: Oxford University Press.
- KNUUTTILA, Sirkka 2006. Friederike Mayröcker — Kun kuolema ja muusat ilmestyvät. *Kirjallisuudentutkijain aikakauslehti Avain* 1/06, 40–46.
- 2009a: Bodily Dialogues. Indexicality of Emotion in Literary Experience. Teoksessa Harri VEIVO, Christina LJUNGBERG & Jørgen DINES JOHANSEN (eds.), *Redefining Literary Semiotics*. Cambridge: Cambridge Scholars Press. 133–159.
- 2009b. Sounding Out the Core. The Embodied Self and Wordless Knowing. Teoksessa Jan D. KUCHARZEWSKI, Stefanie SCHÄFER & Lutz SCHOWALTER (eds.), *'Hello, I Say, It's Me'. Contemporary Reconstructions of Self and Subjectivity*. Trier: Wissenschaftlicher Verlag Trier. 51–72.
- 2010. Friederike Mayröcker, ruumiillisen muistin runoilija. Teoksessa Lotta KÄHKÖNEN & Hanna MERETOJA (toim.), *Muistijälkiä. Esseitä saksankielisestä nykykirjallisuudesta*. Helsinki: BTJ Finland Oy. 281–291.
- 2011. *Fictionalising Trauma. The Aesthetics of Marguerite Duras's India Cycle*. Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH, International Verlag der Wissenschaften.
- KRISTEVA, Julia 1980. *Desire in Language. A Semiotic Approach to Literature and Art*. Oxford: Basil Blackwell.
- KUKKONEN, Pirjo 2009. *Det sjungande jaget. Att översätta känslan och själen. Den lyriska samlingen Kanteletar i svenska tolkningar 1830–1989*. Acta Semiotica Fennica XXXI. Imatra: International Semiotics Institute at Imatra (ISI) & Helsingfors: Suomen Semiotiikan Seura – Semiotiska sällskapet i Finland.
- MAYRÖCKER, Friederike 2001. *Gesammelte Prosa 1949–2001*. [Band 4: 1991–1995. 2007.] Hrsg. von Klaus Reichert. Fünf Bände im Schubert. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- 2004. *Gesammelte Gedichte*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag. [GG.]
- 2006. Runoja / Gedichte. Suomentanut Sirkka KNUUTTILA. *Kirjallisuudentutkijain aikakauslehti Avain* 1/06, 47–56. [http://www.helsinki.fi/jarj/skts/Avain_1_2006.pdf]
- MELIN, Björn 1981. *Elävän mallin piirustus ja maalaus*. Helsinki: Tammi.
- OLSSON, Jesper 2011. Indexikala inspel: poetisk realism à la CFR. *Svensk conceptkonst. OEI* 52, 41–57.
- RICOEUR, Paul 1984. *Time and Narrative. Volume I*. From *Temps et Récit* (1983) trans. Kathleen MCLAUGHLIN & David PELLAUER. Chicago & London: The University of Chicago Press.
- SHELLEY, Cameron 2007. The Bicoherence Theory of Situational Irony. Teoksessa Raymond W. GIBBS, JR. & Herbert L. COLSTON (eds.), *Irony in Language and Thought. A Cognitive Science Reader*. New York: Lawrence Erlbaum Associates, Taylor & Francis Group. 531–578.
- SORVALI [KORKKANEN], Irma 1976. Intervju med Henrik Tikkanen den 2 juni 1976. Projektet Finlandssvenska författarintervjuer vid Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur vid Helsingfors universitet. *Nordica* 118–119, författarband 29–30.
- STERN, Daniel N. 2004. *The Present Moment in Psychotherapy and Life*. New York & London: W. W. Norton & Company.
- TOIVANEN, Tuulia 2006. ”Ennen muuta kääntäjän pitää rakastaa äidinkieltään”. Haastattelussa kääntäjä Oili Suominen. *Kirjallisuudentutkijain aikakauslehti Avain* 1/06, 68–77.
- VEIVO, Harri & HUTTUNEN, Tomi 1999. *Semiotikka. Merkeistä mieleen ja kulttuuriin*. Helsinki: Oy Edita Ab.

Intersemiotic translation in shop signs

A proposal for marketing semiotics in the context of globalisation?

Evangelos Kourdis
Aristotle University of Thessaloniki
Department of French Language and Literature

Abstract: This paper examines cases of intersemiotic translation in shop signs in Greece. I shall analyse this translational choice from the perspective of the inventive advertising techniques that globalisation has indirectly made necessary through business competition. Whether written in one or two languages, the signs almost always include an iconic message which usually serves as their intersemiotic translation. This study demonstrates that verbal systems are always part of the polysemiotic sign, even though it is not always in Greek. It also proves that intersemiotic translation in Greek shop signs is based on the extensive use of indices and symbols, according to the categorisation of iconic signs by Charles S. Peirce. Finally, colour seems to be a valorised semiotic system in this synthesis. All these choices attempt to create a semiotic synthesis composed of elements that share common connotations, at least as far as European culture is concerned.

1 TRANSLATION AND GLOBALISATION

A lot has been said in the last two decades about globalisation and the impact of this phenomenon in our everyday life. Held, McCrew, Goldblatt and Perraton (1999: 2) define globalisation as “the widening, deepening and speeding up of worldwide interconnectedness in all aspects of contemporary social life”. Naturally, for globalisation to achieve this goal, it needs a common, dominant language of communication. Currently, it is the English language. It appears, however, that the spread and establishment of a leading language is not enough in itself. For this reason, globalisation also makes use of translation, mainly to overcome obstacles related to the transmission and understanding of the message that arise because of cultural differences. As Cronin (2003: 41) very aptly observes, “translation is all about making connections, linking one culture and language to another, setting up the conditions for an open-ended exchange of goods, technologies and ideas”. However, in my view, not even interlingual translation can be as successful as intersemiotic translation, since the former requires knowledge of a lingual system other than the mother tongue, whereas the latter presupposes cultural knowledge, which can be much more easily acquired.

Ritva Hartama-Heinonen & Pirjo Kukkonen (eds.)

Inter

Acta Translatologica Helsinkiensia (ATH) Vol 2, 101–115. 2013.
Helsinki: University of Helsinki, Nordica, Swedish Translation Studies.

Thus, together with language, non-verbal semiotic systems such as the icon, colour and graphics coexist intersemiotically to ensure that the message is successfully decoded. Language and icons in particular are two semiotic systems employed in this age of globalisation so that the message may be transmitted not only successfully, but also as quickly as possible. For Bielsa and Bassnett (2009: 18), “globality is manifested by the consolidation of a global communications system which distributes images and texts to virtually any place in the world”. Shiyab, Gaddis Rose, House and Duval (2010: 9) remarks that the pursuit of globalised strategies will lead to a rise in translation quality, i.e. in the translation of advertisements. As we will see below, intersemiotic translation – the chosen strategy in shop signs – contributes to the increased quality of translation.

2 SHOP SIGNS AND MARKETING

Even though we cannot imagine a contemporary market place without various impressive signs, shop signs are not a product of our contemporary business culture. Beasley and Danesi (2002: 4) mention that:

Most historians believe that outdoor signs displayed above the shop doors of several ancient cities of the Middle East were the first advertising artifacts of human civilization. As early as 3000 BC, the Babylonians, who lived in what is now Iraq, used such signs to advertise the stores themselves. The ancient Greeks and Romans also hung signs outside their shops.

Shop signs are in our days an essential part of marketing, but their success has a semiotic basis. Sebeok (1987: 24) remarks that “marketing and semiotics (together with some other disciplines) are [...] revealed as approaches to the same kinds of problems according to different strategic operations [...]”. These different strategies, however, may also have certain characteristics in common. Thus, Sebeok continues:

In the marketing of goods, services and ideas auxiliary verbal and nonverbal messages are normally implied – in marketing, semiotics plays necessarily a relevant, if only auxiliary role [...]. The domain of semiotics is, accordingly, more general than the province of marketing, the symbolic aspects of which can fruitfully be thought through as *applied* semiotics.

Shop signs¹ are one of the most important elements of the marketing of a business since they constitute the first semiotic message the customer receives before even entering the shop. However, given that this first communication usually involves more than one semiotic system (language, icons, colour,

¹ Piotrowski and Rogers (2007: 429) provide the following definition: “shop signs are store signage that acts more like outdoor advertising”.

graphics, proxemics, size and position of the sign), it is clearly a type of visual identity², a semiotic synthesis serving as an advertisement and preceding human communication. It is described by some researchers as social representation³. This synthesis is based on the primacy of the verbal semiotic system when the shop sign consists of only a verbal message (monosemiotic system) or, as is usual, on a synergy between semiotic systems when the shop sign combines verbal and non-verbal messages (polysemiotic system), which are what the intersemiotic nature of shop signs involves.

A shop sign serves as both marketing material and advertising text. As regards the former, Olohan (2009: 41) admits that “much of the research on the translation of marketing material is informed by theories from neighbouring disciplines of cross-cultural communication, semiotics [...]”. As regards the latter, Torresi (2009: 6) remarks that “recent research also marked a shift away from purely linguistic or verbal-only approaches, opening up new insights into the intersemiotic and multimodal nature of advertising texts [...]”. These observations highlight the semiotic role played by shop signs and especially their intersemiotic nature, which I shall examine in this paper.

3 THE VERBAL SEMIOTIC SYSTEM IN SHOP SIGNS

In relation to the semiotic nature of shop signs, Danesi (2007: 29) remarks that “[...] shop signs are [...] ‘signs’ in the semiotic sense, since people perceive them not as physical objects in themselves, but as standing for something other than themselves”. This is a logical stance which takes into account that shop signs are conventional and not physical polysemiotic signs. When a shop sign is structured in terms of a polysemiotic system, the semiotic systems involved are usually verbal and iconic. The relationship between words and icons used in shop signs has been studied by many researchers, some of them focusing on the former system and others on the latter. Scollon and Scollon (2003: 187) belong to the first group: although having pointed out the semiotic dimension of the co-existence of systems, stating that “in Paris the camping goods shop uses both the words of the company name and an image logo to signal its presence in this semiotic aggregate”, they nevertheless failed to talk about intersemiotic translation.

² Floch (as cited in de Oliveira 1996: iv) describes specialists of the visual identity of shop signs as “visual semioticians or designers”.

³ Bordreuil, Ion and Roux (1981: 63) states that “by the very process by which the commercial, professional field produces and exposes its proposal, it constitutes, in a material form (object, store) and pictorial (poster) – or scriptural in the case of a shop sign – a social representation of he or she to whom it is destined, that is to say of the public; that is, the professional represents the receiver of his object or of his enunciatory act”.

We know that the choice of a verbal message – and especially those verbal messages involving loan words, which are the most common category in Greece – is based on commercial reasons, such as the shop sign's target audience, and on reasons involving *prestige* – in other words the advertised quality of the commercial product (Anastassiadis-Symeonidis 1994: 170). Nas (1993: 119) mentions that:

In the case of simple shop signs (straight translations), the name used is considered sufficiently polysemous to be understood and recognized by a diverse public. Shop signs which are phonetically transcribed on the contrary play upon their esoterism and the play of sounds in order to be adopted by the native public – the transcription appears to be the equivalent of a proper noun.

The verbal message is consequently a dominant semiotic system in commercial communication, and particularly in Greek shop signs⁴. However, in Greece the verbal message is not always provided in the local code⁵, the Greek language. In the course of our examination of Greek shop signs, we have discovered that in some cases the verbal message is provided in English⁶ or French rather than in Greek. Given the dominant role played by English at present⁷, its use in Greek shop signs should not be surprising. Backhaus (2007: 37) observes that “all sorts of shop signs and other identifications of businesses are subsumed as commercial discourses”. Backhaus continues that the use of English in the shop sign of a hairdresser in Nanjing does not index any sizeable English-speaking community but rather serves “to symbolize foreign taste and manners”.

On the other hand, Tokatlidou (2003: 133) associates this issue with *negotiation*. She highlights the use of English in shop signs in Greece, saying that “naturally, this applies to an extent to the world of scientists, researchers and international media stars, and to communication via the internet. However, it does not apply to local markets, where the language chosen is that which better serves negotiation”. She also observes that the languages used in shop signs in Greek tourist areas reflect the nationality of the foreign tourists flocking to those particular areas, for example German and Russian in Halkidiki and Swedish on Rhodes.

⁴ I have dealt with the verbal message contained in Greek shop signs and with its decodification/translation in a previous study (Kourdis 2010).

⁵ According to Androutsopoulos (2010: 744–745), “local codes may be selected for use on shop signs, in company logos or tourist memorabilia. This may fulfill the informational function of the linguistic landscape, i.e., to index the territorial presence of a language and its speakers, or its symbolic function, i.e., to declare ethnolinguistic identity”.

⁶ According to postgraduate research conducted in 2003 by Katsaridi (as cited in Kennedy 2010: 90), English is used in shop signs in Athens to create a perception in potential Greek customers that the shop sold high-quality goods and that English was used as part of a clear market strategy in the age of globalisation.

⁷ According to Kelly-Holmes (2005: 104), “English seems fetishized with a number of associations such as modernity, internationalism or cosmopolitanism, trendiness, success and, in the context of CE Europe, the market and democracy”.

4 INTERSEMIOSIS AND TRANSLATION

The aforementioned researchers approach the communicative dimension of a shop sign primarily as a monosemiotic – essentially verbal – message. Having presented the reasons why shop signs in Greece are written in a foreign language and having highlighted the significance of the verbal message, I will focus on the cases of Greek shop signs in which there is an interplay of words and icons and of words and colour, and in which aspects of intersemiosis are apparent. This approach is in line with the definition of intersemiotic translation provided by Jakobson ([1959] 2004: 138), who described it as “an interpretation of verbal signs by means of signs of nonverbal sign systems”. Note that a number of researchers, such as Toury (1994: 1113), have broadened the notion of intersemiotic translation, referring to “the two codes being different sign-systems, whether one of them is verbal or not”.

Toury did not just happen to use the term *code*. Semiotics treats translation as a purely communicative process. Schogt (1994: 1107) mentions that “the translation activity is an extension of the communication process where one distinguishes an *encoder* who encodes a *message*, and a *decoder* who decodes that message, being familiar with the *code*, and belonging to the same *speech community* as the encoder.[...]. It is obvious that the success of the translating activity depends on the degree to which the original message and the translating version are identical in context”.

Where shop signs are concerned, the communication factor is especially desirable. Gorrée (1994: 153) mentions that “translation is the same as sign interpretation, and sign interpretation is translation”. Petrilli (2003: 17) agrees that “sign activity or semiosis is a translative process”, and that “in the first place to translate is to interpret”. Thus, a businessman will encode a message using the shop sign and the customer will then decode or interpret this message, with which he is usually familiar, although the customer need not belong to the same language community. This last point and the businessman’s desire to impress the customer with his business’ image result in various communication tactics in shop signs. Such tactics, which are in fact semiotic in nature, include interlingual translation, intersemiotic translation, the size of the shop sign, the type and size of the letters, the colours and the graphics. In this study, I will focus on intersemiotic translation as a communicative tool in marketing semiotics.

5 THE TRANSMUTATION OF SIGNS IN INTERSEMIOSIS

The shop signs examined come from the market of Thessaloniki and they are not only written in Greek but in other languages too, such as English and

French.⁸ They advertise different kinds of shops, and, we believe, are creative and original. Even shops that sell the same products have very different shop signs. I will study shop signs at three levels: the iconic, the colour and the graphic level. We have to remember that shop signs are, usually, polysemiotic signs, created by specialists in the domain of market communication.

5.1 Iconic sign system in intersemiotic translation

The first shop sign below (figure 1) is of an artist's studio. Three verbal messages can be distinguished in this shop sign: the first verbal message, 'atelier', is written in French and is located on the top left side of the sign; the name of the owner⁹, Nikolaos Kalatzis, is written directly below; the verbal message 'ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ' (meaning 'artist's studio') is found next to the first two messages. The first two messages are written using lower-case letters and share the same visual space, which has been designed to resemble an artist's palette (index). The third message is written in capital letters, considered to be a more aggressive type of communication, and takes up most of the sign. An index has been used in the shop sign. According to Peirce (CP 2.247–2.249, c. 1903),

A sign can refer to an Object by virtue of an inherent similarity ("likeness") between them (icon), by virtue of an existential contextual connection or spatiotemporal (physical) contiguity between sign and object (index), or by virtue of a general law or cultural convention that permits sign and object to be interpreted as connected (symbol).

All three verbal messages have been graphically rendered in an artistic script that alludes to and emphasises the artistic nature of the enterprise. With respect to the translation, the French utterance 'atelier' is interlingually translated as 'εργαστήριο ζωγραφικής' in Greek. Both these messages can, in turn, be said to be an intersemiotic translation of the artist's palette, of an index, since its iconic use alludes to the art of painting. There is no variety of colours which is quite bizarre taking into consideration the use of many colours in the art of painting. This absence can be justified if we accept that the creator of the shop sign wants to give the impression that the shop sign is made on wood, since the artist's palette is made of wood.

⁸ All the photographs are mine.

⁹ Mohan (2008: 218) mentions that "in recent years, large manufacturers have started the practice of having their names and major brands included on shop signs".

Figure 1. Shop sign of an artist's studio.

The shop sign of a coffee shop that follows is another, more complex, case of an index (figure 2). There is only one verbal message on this sign and it is in French ('chocolat'). The message makes use of artistic, lower-case letters in black with a white outline, placed on a red, oval-shaped background. So it seems that many colours (black, white, red and yellow) have been used for emphasis, since the colours do not signify anything, either on their own or in conjunction with one another. We believe that the colours are used simply to make the shop easy for the consumer to remember, enhanced by the verbal message, since it brings to mind other signs, such as the film that was released under the same name¹⁰.

The point that gives rise to intersemiosis is the two yellow columns right above (proxemic code) and halfway along the verbal message (aesthetic code), alluding to a hot, steaming beverage. This is where the complexity of the synthesis lies: although the verbal message identifies the columns as steam rising from a hot chocolate, if isolated from the specific verbal message the columns could in fact refer to the steam of any hot beverage, e.g. steam rising from coffee, tea, chamomile, and so on. This highlights the primary role of language as a semiotic system, since it is able to remove the ambiguity of an iconic message.

Figure 2. Shop sign of a coffee shop.

In the third case, the shop sign of a women's accessories shop contains two types of verbal message (figure 3). The first, 'kiss, kiss', uses repetition, is written in lower-case letters and takes up most of the shop sign on two levels.

¹⁰ For Peirce (CP 5.470–5.480): “even ideas are signs”. See also Eco (1979: 166).

According to Lucci (2002: 127), appealing words repeated in commercial signs can function as toponyms for the people living in that area. The second, ‘smart price’, may be written in capital letters, but nevertheless takes up less space on the sign and is even situated at the bottom. The index on the sign is the woman’s lips in the top right-hand corner. This iconic element is the intersemiotic translation of the verbal utterance ‘kiss, kiss’. In addition, the use of the colour red in the iconic message has connotative value, since it connotes the fervor of the kiss. According to Anderson Feisner (2006: 121):

Red’s positive connotations include: love (red roses, red hearts), luck, passion (red-blooded), sexiness (red lipstick, red sports cars), festivity (Santa’s clothing, red-letter day, from the red letters on calendars for holidays), importance (red carpet), compassion, dynamism, power, courage, and newness (red-hot news).

Figure 3. Shop sign of a women’s accessories shop.

In all the above shop signs, there is intersemiotic translation between a verbal message (or some of the verbal messages) and the iconic sign that is an index. As Sonesson (2010: 266) remarks, “indexicality shares with iconicity the feature of being a property of objects that pertains to them independently of the sign function”.

5.2 Colour sign system in intersemiotic translation

The semiotic system of colour falls under non-verbal communication. As Caivano (1996: 687) remarks, “from semiotics, color is an element belonging to a certain universe which can substitute elements of other universes”. Such substitution is a major advantage for intersemiotic translation, whose principle is based on the transmutation of semiotic systems. According to Caivano (1996: 685, 687), colour can function in various ways, since “[...] colors work as icons [...]. But there are many other cases in which colors work as symbols [...]”. Colour, when acting as a substitute for visible radiation, works as an index.

In the shop sign below (figure 4) we see two verbal messages, one in Italian (‘Dolce Italia’) and another in Greek (‘Ζαχαροπλαστείο-καφετέρια’, meaning ‘coffee shop and patisserie’). The first message in the top part of the sign

represents the name of the business, and the second message, at the bottom, indicates the type of business involved. The informative and explanatory nature of the verbal message at the bottom of the sign is in line with Kress and van Leeuwen's ([1996] 2005: 193) observations that "in many Western printed advertisements, for instance, the upper section tends to have 'emotive' appeal and show us 'what might be'; the lower section tends to be more informative and practical, showing us 'what is'". The two verbal messages are spatially separate and written in different fonts, the upper one in thick, light blue letters. Also, the two words making up the first verbal message share the letter 'I'. However, what is interesting is that the second message is placed within a type of frame formed by the three colours that make up the Italian flag. Kress and van Leeuwen (2002: 347) connect the use of colours with the value of identity, stating that "the colours of flags [...] denote specific nation states, and corporations increasingly use specific colours or colour schemes to denote their unique identity".

Thus, the Italian flag, which functions as a symbol, serves as an intersemiotic translation of the utterance 'Italia'. Of course, this applies provided that the Greek consumers recognise the flag as a symbol¹¹ of Italy. According to the substitutional theories of the symbol, "the general idea is that the symbol, in a way, replaces the absent object" (Nöth 1995: 117). What is important in this case, however, is that the object is not absent, given that the verbal message 'Italia' exists, and for this reason we can speak of intersemiotic translation.

Figure 4. Shop sign of a coffee shop and patisserie.

There is intersemiotic translation in the next shop sign too (figure 5), which includes a verbal utterance in French, 'délices de France', that has been spatially arranged in two sections, namely 'délices' and 'de France'. The intersemiotic aspect is found in the second section, where the utterance 'de France' is written in blue letters along a wavy red band. Red and blue are the colours of the French flag and – especially the red – connote France and the French Revolution (Charaudeau 1991: 60). Once again, this applies on the condition that the

¹¹ Liungman (1995: 553) explains that "any object can be called a *symbol* as long as a group of people agrees that it means more than just itself, and agrees on just what".

person reading the shop sign recognises and decodes these colours as being French¹².

Figure 5. Shop sign of a bakery.

Intersemiosis is more evident in the shop sign with the verbal message 'blue' indicating the name of a clothes store (figure 6) and written in bold, white letters. The entire background of the message, which takes up most of the shop sign, is blue, thus serving as an intersemiotic translation of the verbal utterance. In this case the verbal sign 'blue' is interpreted entirely by a non-verbal sign system, that of colour. Taking into consideration that the shop sign is an advertising text and that "advertisements often use colour repetition to lend symbolic value to a product" (Kress & van Leeuwen 2002: 349), intersemiosis seems to implement this remark.

Figure 6. Shop sign of a clothes store.

5.3 Graphics sign system in intersemiotic translation

The sign below (figure 7) is of a business involved in renovations and electrical and hydraulic systems. I have to admit that the choice of this name for a sign is very peculiar in this case because in Greece the word 'Paris' connotes refinement and sophistication, especially for women, and is entirely unrelated to manual work. The intersemiosis in this shop sign lies in a Greek verbal message ('Παρίσι', meaning 'Paris'), where the letter A is replaced by an image

¹² This does not always happen. De Mooij (2005: 45) remarks that "IKEA uses the colors blue and yellow internationally, the colors of the Swedish flag, but not in Denmark, a country that in the past was occupied by the Swedes. Because of this, IKEA uses the combination of red and white in Denmark, the colors of the Danish flag".

of the Eiffel Tower, a graphic symbolising Paris. The tower's base has been graphically elongated so that the entire utterance lies on this graphic extension. Lucci (2002: 124) remarks that this intrusion of iconicity in the letters conveys a second level of connotations and interpretations that can occasionally vary depending on the readers. However, this is not the case in this sign because the Eiffel Tower as a symbol has conventional connotations and interpretations. Therefore, in this case, we have intersemiotic translation between the verbal semiotic system and the graphic semiotic system, but with the help of an iconic sign of symbolic value. Note also that the Eiffel Tower may also function metonymically as a symbol of France rather than only of Paris, since metonymies may be visual as well as verbal and directly connected to reality (Chandler 2004: 131). On the other hand, for Barthes ([1964] 2004: 173, 176), the Eiffel Tower is a sign of a 'complete object', rather than just a physical object, but contains one's own memory and imagination of the city, which forms the 'simulacrum' of Paris.

Figure 7. Shop sign of a renovation business.

The second shop sign where the graphic sign appears (figure 8) is the sign of an internet cafe named 'c@rtie'. In this sign the letter 'a' is replaced by the sign 'at' that is connected with email and, consequently, the internet in general. Although the symbol '@' (at) is not the only sign connected to the internet, it is one of the most easily recognisable signs worldwide and is used metonymically. In contrast to the previous shop sign (figure 7), intersemiosis seems to be weak, because the creator of that sign did not select the verbal message 'internet' or 'electronic message' for the shop sign.

Figure 8. Shop sign of an internet café.

The two signs above share the same essential characteristic: they are both ‘verbo-cultural palimpsests’. According to Galisson (1995: 42), verbo-cultural palimpsests are expressions, for instance titles of films and novels or famous pieces of poetry, that have been deconstructed and reformed by changing one or more words to create an amusing or eloquent effect. These palimpsests contain an icon (figure 7) and an index (figure 8), but they function as symbols that remind us of Peirce’s words (CP 4.447): “a symbol may have an icon or an index incorporated into it”.

6 POSITIVE MESSAGES AND SOCIO-CULTURAL KNOWLEDGE

The shop signs we studied adopt the general advertising rule to promote the positive ideas connected with the product. Nöth (1987: 279) remarks that “typical among the consumer’s expectations about the text genre is that any evaluation of the commodity which the message might contain will always be positive”. The intersemiotic translation of the shop signs studied seems to contribute towards this assumption: the palette is a recognisable artistic symbol, a hot chocolate is always welcome in cold weather, a kiss is a loving human expression, the Italian flag stands for authentic Italian cuisine, the colour blue has positive connotations for Greeks because it is the colour of the sea, French pastry is known for its top quality, the Eiffel Tower is known to be a value of high culture, and the internet is one of the most important innovations of our time used for mass communications. All these positive values/assumptions are enhanced through intersemiosis, which has a multiplicative effect on their promotion, while avoiding the connotation of making a purchase.

Verbal and visual sign systems (icons, colours and graphics) coexist in these types of advertising text, with the visual not being merely an optional constituent, an alternative to the verbal message, but rather an essential and conscious option that serves to upgrade a business in the context of globalisation. This visual constituent is based on the Greek customer’s experiences and socio-cultural knowledge (for instance, a person who does not use a computer cannot decode ‘at’/@). This remark agrees with Johansen and Larsen’s (2002: 144) observation that “intersemiotic translation is a process through which the senses are formed culturally, and sensing is transformed into experience”. In fact, visual signs, either indices or symbols, in shop signs help customers sharing a common socio-cultural experience to identify the type of shop, sometimes by observing only the shop sign. This fact shows the close relationship between intersemiotic translation and culture, and the primacy of iconicity in non-verbal semiotic signs, even though other non-verbal signs such as colour, proxemics and graphics contribute to the phenomenon of intersemiosis too. Intersemiosis probably constitutes the most popular aspect of translation

semiotics, which “[...] deals with mediation processes between various sign systems, and, on the macro level, with culture as a translation mechanism” (Torop 2008: 256).

7 IN LIEU OF A CONCLUSION

The variety and inventiveness apparent in shop signs where intersemiotic translation is dominant are evidence that globalisation is linked to an improved form of translation practice for advertising purposes. Shop signs, like other advertising media, seem to focus more on visual signs. This is not because the verbal message is provided only in Greek, a lesser-known language that could perhaps be limiting in this globalised era, since Greek shop signs also make use of a number of so-called prestigious foreign languages such as English, French and Italian. However, the use of a verbal system – even if it is a dominant language – and even interlingual translation do not seem to suffice or may appear lacking without the synergy of visual signs. It is worth noting Torop’s (2002: 598) observation that ‘intersemiotic translation makes implicit aspects of interlinguistic translation explicit’.

In the age of globalisation, shop owners seem to exploit verbal and visual signs to increase profit, and to achieve this, intersemiotic translation can be used. The selection of these visual signs, which are substantially cultural, is based on cultural knowledge, and this is why owners seem to prefer culturally recognised indices or symbols for their shop signs. In particular, visual signs are used in intersemiotic translation because they are easily construable, repeat the verbal sign, and are easier to accept or adopt in local societies and cultures. In my opinion, all these characteristics make the shop sign using intersemiotic translation a powerful semiotic tool in this globalised era.

REFERENCES

- ANASTASSIADIS-SYMEONIDIS, Anna 1994. *Neological borrowing of Modern Greek. Direct loans from French and American-English. Morphophonological analysis*. Thessaloniki: Estia [published in Greek].
- ANDERSON FEISNER, Edith 2006. *Colour. How to use colour in art and design*. London: Laurence King Publishing Ltd.
- ANDROUTSOPOULOS, Jannis 2010. The study of language and space in media discourse. In: Peter AUER & Jürgen E. SCHMIDT (eds.), *Language and Space. An International Handbook of Linguistic Variation*. Berlin & New York: De Gruyter. 740–758.
- BACKHAUS, Peter 2007. *Linguistic landscapes. A comparative study of urban multilingualism in Tokyo*. Clevedon, New York & Ontario: Multilingual Matters Ltd.
- BARTHES, Roland [1964] 2004. The Eiffel Tower. In: Neil LEACH (ed.), *Rethinking architecture. A reader in cultural theory*. London & New York: Routledge. 172–180.

- BEASLEY, Ron & DANESI, Marcel 2002. *Persuasive signs. The semiotics of advertising*. Berlin: Walter de Gruyter.
- BIELSA, Esperança & BASSNETT, Susan 2009. *Translation in Global News*. London & New York: Routledge.
- BORDREUIL, Jean Samuel, ION, Jacques & ROUX, Jacques 1981. *L'Espace de la consommation. Annales de la Recherche Urbaine* 12, 30–69.
- CAIVANO, Jose Luis 1996. Color theory as a contribution to visual semiotics. In: Irmengard RAUCH & Gerald F. CARR (eds.), *Semiotics around the World. Synthesis in Diversity*, volume 2. Berlin: Mouton de Gruyter. 685–688.
- CHANDLER, Daniel 2004. *Semiotics. The basics*. London: Routledge.
- CHARAUDEAU, Patrick 1991. *La politique s'affiche*. Paris: Didier Érudition.
- CP = PEIRCE, Charles Sanders.
- CRONIN, Michael 2003. *Translation and Globalization*. London & New York: Routledge.
- DANESI, Marcel 2007. *The quest of the meaning. A guide to semiotic theory and practice*. Toronto, Buffalo & London: University of Toronto Press.
- ECO, Umberto 1979. *A Theory of Semiotics*. Bloomington: Indiana University Press.
- GALISSON, Robert 1995. Les palimpsestes verbaux: des révélateurs culturels remarquables, mais peu remarqués. In: Michel MARTINS-BALTAR, *Cahiers du Français contemporain. La locution en discours*. Paris: Crédif/Didier. 41–63.
- GORLÉE, Dinda L. 1994. *Semiotics and the Problem of Translation. With Special Reference to the Semiotics of Charles S. Peirce*. Amsterdam & Atlanta: Rodopi.
- HELD, David, MCCREW, Antony, GOLDBLATT, David & PERRATON, Jonathan 1999. *Global Transformations: Politics, Economics and Culture*. Cambridge: Polity Press.
- JAKOBSON, Roman [1959] 2004. On linguistic aspects of translation. In: Lawrence VENUTI (ed.), *The Translation Studies Reader*. New York & London: Routledge. 138–143.
- JOHANSEN, Jørgen Dines & LARSEN, Svend Erik 2002. *Signs in use. An introduction to semiotics*. London: Routledge.
- KELLY-HOLMES, Helen 2005. *Advertising as Multilingual Communication*. London & New York: Palgrave Macmillan.
- KENNEDY, Chris 2010. Learning English in a global context. In: Susan HUNSTON & David OAKEY (eds.), *Introducing Applied Linguistics. Concepts and Skills*. London & New York: Routledge. 89–93.
- KOURDIS, Evangelos 2010. *Loi et Sémiotique de la Traduction. Le cas des enseignes commerciales dans la langue française en Grèce. TRANS* 17. Vienna: INST. http://www.inst.at/trans/17Nr/7-4/7-4_kourdis.htm [accessed 9.7.2011].
- KRESS, Gunther R. & VAN LEEUWEN, Theo 2002. Colour as a semiotic mode. Notes for a grammar of colour. *Visual Communication* 1 (3), 343–368.
- [1996] 2005. *Reading images. The grammar of visual design*. Abingdon & New York: Routledge.
- LIUNGMAN, Carl G. 1995. *Thought signs. The semiotics of symbols. Western non-pictorial ideograms*. Amsterdam: Ios Press Ohmsha.
- LUCCI, Vincent 2002. Les mots des enseignes de la ville. In: Claude GRUAZ (dir.), *Quand le mot fait signe. Pour une sémiotique de l'écrit*. Rouen: Publications de l'Université de Rouen. 119–128.
- MOHAN, Manendra 2008. *Advertising management. Concepts and cases*. New Delhi: Tata McGraw-Hill.
- DE MOOLIJ, Marieke 2005. *Global marketing and advertisement. Understanding Cultural Paradoxes*. Thousand Oaks, London & New Delhi: Sage Publications.
- NAS, Peter 1993. *Urban symbolism*. Studies in Human Society 8. Leiden: E. J. Brill.

- NÖTH, Winfried 1987. Advertising. The Frame Message. In: Donna Jean UMIKER-SEBEOK (ed.), *Marketing and semiotics. New directions in the study of signs for sale*. Berlin, New York & Amsterdam: Mouton de Gruyter. 279–294.
- 1995. *Handbook of semiotics*. Bloomington: Indiana University Press.
- OLIVEIRA DE, Alves C.-A. 1996. *La vitrine: de la vision au sens*. Collection Nouveaux actes sémiotiques 43. Université de Limoges: Pulim.
- OLOHAN, Maeve 2009. Commercial translation. In: Mona BAKER & Gabriela SALDANHA (eds.), *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London & New York: Routledge. 40–43.
- PEIRCE, Charles Sanders 1931–1966. *Collected papers of Charles Sanders Peirce*. Charles HARTSHORNE, Paul WEISS, Arthur BURKS (eds.), 8 volumes. Cambridge, MA: Belknap Press, Harvard University Press.
- PETRILLI, Susan 2003. Translation and Semiosis. Introduction. In: Susan PETRILLI (ed.), *Translation Translation*. Amsterdam & New York: Rodopi. 17–37.
- PIOTROWSKI, Christine-M. & ROGERS, Elizabeth-A. 2007. *Designing commercial interiors*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- SCHOOT, Henry 1994. Translation. In: Thomas SEBEOK (ed.), *Encyclopedic Dictionary of Semiotics*, tome 2. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 1107–1111.
- SCOLLON, Ronald & SCOLLON, Susanne 2003. *Discourses in place. Language in the material world*. London: Routledge.
- SEBEOK, Thomas 1987. Messages in the marketplace. In: Donna Jean UMIKER-SEBEOK (ed.), *Marketing and semiotics. New directions in the study of signs for sale*. Berlin, New York & Amsterdam: Mouton de Gruyter. 21–30.
- SHIYAB, Said, GADDIS ROSE, Marilyn, HOUSE, Julianne & DUVAL, John (eds.) 2010. *Globalization and Aspects of Translation*. Cambridge Scholars Publishing.
- SONESSON, Göran 2010. Iconicity strikes back. The third generation – or why Eco still is wrong. In: Michel CONSTANTINI (dir.), *La sémiotique visuelle. Nouveaux paradigmes*. Paris: L'Harmattan. 247–270.
- TOKATLIDOU, Vasso 2003. *Language, communication and language education*. Athens: Patakis [published in Greek].
- TOROP, Peeter 2002. Translation as translating as culture. *Sign Systems Studies* 30(2), 593–605.
- 2008. Translation and semiotics. *Sign Systems Studies* 36(2), 253–257.
- TORRESI, Ira 2009. Advertising. In: Mona BAKER & Gabriela SALDANHA (eds.), *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London & New York: Routledge. 6–10.
- TOURY, Gideon 1994. Translation. A Cultural-Semiotic Perspective. In: Thomas SEBEOK (ed.), *Encyclopedic Dictionary of Semiotics*, tome 2. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 1111–1124.

Translation as listening to the other

A semioethic approach

Susan Petrilli

University of Bari Aldo Moro

Department of Letters, Languages, Arts, Italian Studies, Comparative Cultural Studies

Abstract. The question of translation is considered from the perspective of what we may call *translational semiotics*. In particular the focus of this paper is on translation understood as communication across identities, affiliations, genres and assemblages, across roles and classes (sexual genders, social classes, professional roles, racial, ethnic, national and religious identities), across cultures. This means to view translation in terms of intercommunication or transcommunication processes. Thus perspected translation theory enters the sphere of semioethics, that is, of semiotics when it recovers its ancient vocation as “semeiotics” with its focus on *symptoms*. A primary concern for semioethics is the quality of life, which implies care for life, responsiveness to the other, listening to the other. Translation involves intertranslational processes as demanded by the sign which, in fact, flourishes on translation. With reference to language and culture intertranslational processes enhance the possibility of dialogic intercultural or transcultural communication.

*But we by a love so much refined,
That our selves know not what it is,
Inter-assured of the mind,
Care less, eyes, lips, and hands to miss.*

*Our two souls therefore, which are one,
Though I must go, endure not yet
A breach, but an expansion.
Like gold to airy thinness beat.*
(John Donne, “A Valediction: Forbidding Mourning,” 1671)

... You must bear in mind that nothing which I try to express is ever to me otherwise than complementary. I always see any point, so far as my dim glimmer goes, plus other – perhaps more central, often more generally acknowledged, and sometimes apparently contradictory – aspects. And defined and formulated doctrine is a region which I draw from or work towards, but desire to touch not. ... How difficult to express even this! Words are so ambiguous. ...
(Welby to Hutton 1879–1882, in Cust 1929: 27–28)

1 AIMING FOR A SEMIOETHIC TURN IN TRANSLATION

Semiosis, the situation in which something functions as a sign, cannot subsist without translation, since semiosis is a translation-interpretation process. The role of translation is fundamental in the very constitution of the sign, verbal

Ritva Hartama-Heinonen & Pirjo Kukkonen (eds.)

Inter

Acta Translatologica Helsingiensia (ATH) Vol 2, 116–145. 2013.
Helsinki: University of Helsinki, Nordica, Swedish Translation Studies.

and non-verbal, in the very development of its meaning. In fact, as Charles S. Peirce also teaches us with his general sign theory, there cannot be a sign without an interpretant, in other words, without another sign that explicates and develops the preceding sign's meaning. Meaning subsists in the mutual relation of translation among signs.

In theory there are no limits on the interpretants of the sign, on its meaning, neither of the typological nor of the systemic order. Each time something has meaning, potentially all types of signs and sign systems can provide interpretants. This makes meaning and translation a semiotic fact, whether interpretation and translation take place within the verbal, among the special or sectorial languages (Fr. *langage*; It. *linguaggio*) of the same language (Fr. *langue*; It. *lingua*) (intralingual translation), among different languages (interlingual translation), or among different nonverbal sign systems (intersemiotic translation).

Translation is necessary for interpretation and understanding. It is a structural part of modelling devices, the very condition even for creativity, innovation, simulation, ultimately for the “play of musement” in the human world (CP 6.458–6.467; Sebeok 1981). Translation does not only play a decisive role in the study of signs from an inter- or transdisciplinary perspective; nor is it of interest solely to critical semiotic research. More than this, translation is an unavoidable, even structural aspect of semiosis and of semiotics as such. And this is because the object of study of semiotics, the sign, is nothing less than a translational process in itself. More specifically, translation is pivotal in the interpretive approach to the sign. In fact, the latter describes meaning as flourishing in translational processes thanks to another sign, its interpretant. Signs becoming other signs, other than what they were becoming, are signs in the process of translation (Merrell 1991, 2010).

Given the translational nature of the sign and the sign nature of the self, the implications for our conception of the self are significant, pointing in the direction of a self that is detotalized and dialogic (Petrilli 2012a). As sign material the nature of the self is translational, just as the nature of cultural systems and of historical-natural languages is translational. All this calls for interrogation of the notion of identity, that is, closed identity described as converging with recognized social roles and behaviours, and for thematization, instead, in terms of uniqueness, singularity and excess with respect to those same roles and behaviours. Insofar as identity is constituted in the semiotic flux of deferrals among signs and their interpretants, it is always open identity to varying degrees, as posited by Charles Morris in his book of 1948, *Open Self*. And insofar as it is open, identity is always interrelational, intertranslational, interlinguistic, intercultural.

That signs consists of translation, that is, of translational relations means that signs are projected toward the other, that the ongoing translational fluxes

of semiosis are elicited and regulated by the other, are generated in the relation with the other and as such have a vocation for listening, that is, for listening to the other. With reference to the human world, it ensues that the translational nature of the sign underlines the vocation of semiosis, therefore of life, for singularity, absolute otherness and listening. Translation understood in terms of listening and communication across the boundaries of identity, therefore across the boundaries of genre and the logic of assemblages, is the condition for communication among singularities. From this point of view, the question of translation is inevitably implied with ethics, or rather, “semioethics” (Petrilli & Ponzio 2003a, 2010). Thus implicated, translation understood in a broad sense emerges as a powerful methodological instrument for the critique of the humanism of identity in favour of a new form of humanism, the humanism of otherness, where the sense of life and of semiosis with which life converges, is given in the propensity for listening to the other, for dialogue and encounter with the other (Levinas 1972; Ponzio 2010).

Transposition, translation, transfer, intersemiosis, intertextual, interverbal, interlinguistic, interlingual, dialectic, dialogue: these expressions all tell us that the sign can only subsist in the relation *among* signs and that the modality of this relation is translation. Sign theory and translation theory come together in what we may designate as the “semiotic turn in translation” and with a view to the relation with values, the time is now ripe to aim for a “semioethic turn in translation”.

2 TRANSLATIONAL SEMIOTICS AS INTER- OR TRANSCOMMUNICATION

Considered from a semiotic perspective, translational processes emerge in terms of intercommunicative and intertranslative processes. As the doctrine of intercommunication or transcommunication, *translational semiotics* is closely connected with *semioethics* (Petrilli & Ponzio 2003b, 2005, 2008a, 2010), which is a specific orientation in *global semiotics*. General semiotics developed in terms of global semiotics is connected to biosemiotics and posits that semiosis and life coincide (Sebeok 2001a; Petrilli & Ponzio 2001a, 2001b, 2002, 2007). Biosemiotics is the holistic response of Thomas A. Sebeok (1920–2001) to the state of the art in the study of signs, language and communication, which in truth he already began to formulate in the late 1940s and early 1950s, if we consider his early focus on linguistics in relation to biology (as Lévi-Strauss 1986 did not fail to evidence), convinced as he was from the very outset of the need to foster ongoing dialogue between the life sciences and the sign sciences as he paved his way towards his grand project for “global semiotics” (see Sebeok’s essay “The Sign Science and the Life Science,” in Sebeok 1991: 151–158). Semioethics reflects the idea of semiotics recovering its ancient vocation as *semeiotics* (or *sympmatology*), which is focused on *symptoms*. To view

translative processes from the global semiotic and biosemiotic perspective has important consequences on our theory of translation: translational processes pervade the whole biosphere, which is interpreted as converging with the semiosphere (term introduced by Jurij Lotman, see Lotman 1984). With reference to the human world, translation involves intersign or transign semiotic processes, intercommunication, interconnectivity among singularities, and not among separate individuals belonging to assemblages and affiliations. Translational processes in the semiosphere, which from a global semiotic perspective converges with the great biosphere, are intersign and transign processes. From the semioethic perspective, therefore, translation is intertranslation, intercommunication among differences based on the logic of alterity, among alterities in the continuity of open-ended semiotic fluxes in becoming – indeed, through ongoing translational processes becoming other from what they were becoming (Merrell 1991, 1999–2000, 2010).

“*Stricto sensu*” translation is the transposition of a text from one historical language to another. However, from a semiotic perspective such authors as Victoria Welby (1837–1912), Charles S. Peirce (1839–1914), and Roman Jakobson (1896–1982) recognized the importance of translation in semiotic and semiotic processes at large. Understood as a process where one sign is considered as equivalent to another which it replaces and somehow develops, translation presupposes: 1) the activity of *translating*, that is, a series of operations whereby one semiotic entity is replaced by another; and 2) the condition of *translatability*, that is, inter-replaceability, interchangeability among semiotic entities. It must be evidenced that 1) and 2) are prerogatives of *semiosis* and of the *sign*. Therefore translation is a phenomenon that pertains to sign reality and as such is the object of study of semiotics.

Translational semioethics is concerned with translation in the triple sense identified by Jakobson (1959): intralingual, interlingual, and intersemiotic translation. As a field of semiotics oriented in the direction of semioethics, translational semioethics focuses on translation in this triple sense.

The term “doctrine” is used in this essay as understood by Thomas A. Sebeok in his *Contributions to the Doctrine of Signs* (1976). Despite its characteristic totalizing orientation, semiotics is neither designated with the ennobling term “science,” nor “theory.” Instead, Sebeok chose the expression “doctrine of signs” which he adapted from John Locke who maintained that a doctrine was nothing more than a body of principles and opinions vaguely forming a field of knowledge. At the same time, however, Sebeok also used this expression *à la* Peirce, that is, charging it with instances of Kantian critique. In other words, from Sebeok’s perspective, not only must semiotics observe and describe phenomena, that is, signs (in reality semiosis, that is, sign activity, sign processes), but it must also interrogate the conditions of possibility for signs to exist and flourish, characterizing and specifying them for what they are (as revealed by

observation, which is necessarily partial and limited), and for what they must be (see Sebeok's Preface to his book of 1976 cited above). This humble and together ambitious character of the *doctrine of signs* leads it to interrogate its own conditions of possibility, as Kant taught: the doctrine of signs is the science of signs which questions itself and attempts to answer for itself, which researches into its very own foundations.

To view the question of translation from a semioethic perspective is also to evidence the contribution that can come from translation theory for a critique of the ideology or the logic (ideo-logic) of identity understood as closed identity (Petrilli 2004a; Ponzio 1993, 2004, 2007a). The critique of identity implies a critique of difference based on identity thus conceived, that is, on closed identity, therefore on the ideo-logic of belonging, of affiliations, of loyalties to the identical, therefore on gender, class, status, role, nationality, ethnicity, religion, etc. Difference based on the logic of closed identity is difference indifferent to singularity, difference indifferent to uniqueness, to absolute otherness, to that which evades the closed boundaries of the identical. Instead, unindifferent difference involves outreaching intertranslative, intercommunicative processes across the borders and boundaries of assemblages and affiliations of any kind, oriented by the quest for the other (Petrilli 2013).

Paradoxically, though today's world is described as the global communication world, the logic of identity and difference, of indifferent difference based on identity leads to the absence of communication, therefore to the absence of intertranslative processes. The reason for this can be reconducted to the fact that communication today is communication among abstract and isolated individuals, among abstract and separate assemblages. By working with the concept of translational semiotics understood as the doctrine of inter- or trans-communication, it is possible to critique separation among identities become indifferent to each other, and propose the possibility of translational processes, therefore, of communication among singularities on the basis of the logic of otherness, beyond boundaries and barriers erected according to the logic of closed identity and by difference based on identity thus conceived (Petrilli 2005, 2006–2007, 2007b; Ponzio 2009).

As stated, the proposal of *translational semiotics* focused on the processes of intercommunication, of communication across borders and among singularities is elaborated in the context of global semiotics developed in the direction of semioethics. In the light of this approach to semiosis, to the life of signs and to the signs of life, rather than the humanism of identity, we propose the humanism of alterity, the humanism of otherness, where the rights of the other (the effective, singular and non abstract other, the other of self and the other beyond self) are the first to be recognized (Petrilli 2004b). Our commitment is to the other not only in cognitive terms, but also in pragmatic, ethical and therapeutic terms on the conviction that this is the only way to the health of semiosis,

therefore to the quality life, that is, to life inspired by such values as dialogue and listening, responsibility, peace, love, hospitality, the welcome (Ponzio 2006a, 2007b).

As a general science or theory of signs, semiotics must tend toward *global semiotics* in terms of *extension*. But in addition to indicating the general science of signs, the term “semiotics” also has another meaning. Our allusion here is to “semiotics” used to indicate a special modality of developing signs that is specific to human beings, a special human capacity. This is the capacity for *meta-semiosis* which distinguishes human beings from other living beings. In fact, nonhuman life forms are only capable of semiosis and not of metasemiosis or semiotics as we are now describing this term. From this point of view, the human animal is a *semiotic animal* (Petrilli 1998; Deely, Petrilli & Ponzio 2005).

Metasemiosis refers to the capacity to reflect on signs, therefore to the human capacity for critique and creativity. As such metasemiosis is connected with the capacity for responsibility: the human animal is the only existing semiotic animal, the only animal capable of accounting for signs and sign behavior, of accounting *for the other*, whether the other *of* self or the other *from* self, and *to the other*. Therefore, the human being or semiotic animal is subject *to* and subject *of* responsibility. To the extent that the semiotician practices metasemiotics, s/he is doubly responsible: the semiotician must account for him/herself as well as for others, and as a global semiotician s/he must account for life over the entire globe. Semiotics is a *critical* science in a Kantian sense, that is, in the sense that it investigates its own conditions of possibility, but not only. Semiotics is also a critical science in the sense that it interrogates the human world today on the assumption that it is not the *only* world possible, it is not the *definitive* world, as established by some conservative ideology. Critical semiotics looks at the world as *a possible* world, one among many possible worlds, therefore a world subject to *confutation*.

As global semiotics, metasemiotics, critical semiotics, semiotics connected with responsibility, *general semiotics must concern itself with life over the entire planet* and not only in a cognitive sense, but also in the pragmatic and ethical sense. From this point of view semiotics is also semioethics. The implication is that semiotics must *care for life*. Therefore, that semiotics should recover its relation to medical semeiotics is not only a question of recovering historical memory, of recalling the origins, but far more radically it is a question of the *ideologic-programmatic order*.

3 IN THE RELATION AMONG SIGNS, OR INTERSIGN AND INTERTRANSLATIONAL PROCESSES

Trans, *inter*, *dia* are prepositions and prefixes that specify the modality of being a sign, sign activity, semiosis. Semiosis is an intersign process, a transign

process, an intertranslational process. This is even more so in the case of *semiotic processes* by contrast with *semiotic processes*. The former expression indicates higher level semiosis, a metalevel, *metasemiosis* or *semiotics*, where the latter is used to indicate the level of reflection on semiosis proper to the human species, and not the name of the discipline (on the different meanings of the word “semiotics”, see Petrilli & Ponzio 2005: 3–6). The metasemiotic capacity is based on *primary modeling*, that is, on *language* understood as primary modeling. *Secondary modeling* concerns language understood in terms of verbal sign systems, and *tertiary modeling* concerns human cultural sign systems at large. Something that is not capable of relating to something else that signifies, utters, interprets and translates it, that responds to it, is not a sign. As Peirce (CP 1.339) says, something is only a sign on the condition that it has an interpretant. *Intersign*, *transign*: this is the condition for signs to flourish, for the life of signs. The *Umwelt* in which semiosis can occur is necessarily a transign or intersign network. Therefore, there are necessarily two main types of semiosis: semiosis that constructs the network of signs forming the *Umwelt*, i.e., semiosis that models the world in which the sign flourishes, semiosis for *modeling*; and semiosis that consists in *communication*, in the life of the sign, i.e., semiosis for communication. *Modeling* and *communication* indicate two fundamental types of semiosis and both occur in the relation *among* signs, intersign. For this reason we may speak of *translation*. Signs translate each other.

Modeling belongs to the *phylogenetic* order insofar as it concerns the species. It is a device that forms during the course of the species’s evolution, not only through *adaptation*, but also through *exaptation*. An example of exaptation in the sphere of anthroposemiosis is the verbal sign, speech. Originally, the verbal arises with a communicative function, but subsequently it becomes a secondary modeling device, integrating and reinforcing the modeling function of *language*, the primary modeling device specific to the human being, from the time of its first appearance and during its long history as a mute hominid. Instead, communication belongs to the *ontogenetic* order. Communication concerns development of the individual as foreseen by the species’s program. It occurs within the sphere of a given *Umwelt*, as established by modeling specific to the species it belongs to (Deely 2001; Kull 2010). In both types of semiosis, i.e., modeling and communication, relations are developed *among* and *between* signs, in the intersign, transign condition, signs in *translation*. This term is now used in biology providing yet another instance of translational processes (Hoffmeyer 1996, 2003; Kull & Torop 2003; Salthe 2003; Yates 2003).

But what linguistic usage is not translation as we are describing it? With reference to the difference between literal and metaphorical: is not the sign transversal with respect to these fictitious boundaries? Is not interlingual translation itself hardly at all translation the more it is literal? Is not the interpretant less an interpretant the more it is incapable of establishing a distance in terms of

responsive understanding with regard to the sign it interprets? Biology speaks of translation with reference to the genome. Neurology speaks of translation with reference to the transition from chemical processes to electrical processes, and vice versa; and from electrical processes to endocrine processes, and vice versa. As soon as it adopts semiotic paradigms, biology understood as bio-semiotics is concerned with “trans” processes: “signhood” is “intersignhood”, “transignhood” (Petrilli 2012b).

Signs translate each other: this is their condition of being signs. But this is also the condition of life which converges with semiosis and is made of signs (*Athanor. Vita* 5, 2002; Petrilli & Ponzio 2002; Petrilli 2008: 13–26). Biology distinguishes between pro- or proto- and eu-: procaryotes and eukaryotes. Therefore, it can also distinguish between “prototranslation” and “eutranslation”. These two types of translation processes are connected and interdependent; it is difficult to clearly distinguish between them, just as it is difficult to clearly distinguish between unconscious and conscious. All the same, these two types of translation roughly correspond to the distinction between modeling and communication, between semiosis of the phylogenetic order and semiosis of the ontogenetic order. To the extent that human beings, differently from other living beings, are endowed with *language*, i.e., with a modeling device capable of constructing infinite worlds, given that this modeling device is endowed with syntactics, human beings are capable of high level eutranslation processes by comparison with other life forms. In other words, human beings are capable of *logotranslation* or semiotics understood as *metasemiosis*. The human being is a high level *eutranslator*, i.e., a *logotranslator*, in other words, the human being is a *semiotic animal*.

4 TRANSLATION AND DIALOGISM

Together with the concept of modeling another important concept in relation to the sign is dialogism. Such authors as Charles Peirce and Mikhail Bakhtin (1929, 1963) and with reference to global semiotics and its developments in the direction of biosemiotics, Thomas Sebeok and his followers have all developed original research itineraries around the sign, variously elaborating the concepts of modeling, dialogism, and communication. These different research itineraries can be related in spite of terminological differences. Modeling and dialogism are complementary concepts and are presupposed by communication generally. From a biosemiotic perspective, dialogism overlaps with the concepts of interconnectivity, interrelation, intercorporeity and presupposes the otherness relation (Petrilli & Ponzio 2001a, 2003a).

Thus described the concept of dialogism is implied in the concept of translation and vice versa. In any case, what is interesting to point out is the close con-

nection between the sign and communication sciences and the life sciences. Consequently awareness has grown of the need for sign models able to account for the vitality of signs, language and communication. Sebeok points to the “major tradition” in semiotics which revolves around such authors as Peirce and so-called “interpretation semiotics”, with historical referents in a line of thought that passes backwards through John Locke to recover such figures as the ancient physicians Hippocrates and Galen, to limit our attention to the Western tradition (Sebeok 1979b, 2001b). In “Ecumenicalism in Semiotics” Sebeok (1979b) contrasts the “major tradition” to the “minor tradition” where the latter features Saussure, or better, semiological theory of Saussurean derivation and so-called “code semiotics”. (For a critique of “code semiotics,” in addition to Sebeok’s writings see Bonfantini 1981, 1984; Ponzio 1975; Rossi-Landi 1968). Beyond the authors mentioned so far, other signposts in my research who thematize the biological basis of signs, therefore the connection between biology and semiotics, the life sciences and the sign sciences include Victoria Welby and Charles Morris to whom I have dedicated two essays on this specific aspect of their research, commissioned to me by Sebeok himself (see Petrilli 1999a, 1999b).

Dialogism like translation is a necessary condition for life. Both are structural to semiosis in the global biosphere beyond the limited sphere of strictly human semiosis. That dialogism and translation are structural characteristics of the sign means that they are structural to language, expression and communication, to understanding in the human world. All this has important implications from the point of view of semioethics. Life, human and nonhuman, presupposes dialogism and translation among signs, among the different systems and orders of signs. Consequently, the quality of life can only be enhanced by safeguarding the vocation of semiosis and of life for dialogism and translation. It follows that, far from unsurmountable barriers such as those erected to keep identities separate from each other, the health of semiosis, which means to say of life and of identities, whether collective or individual, thrives on dialogue and interaction among signs in ongoing semiotic processes which are translational processes. In the face of the threats presented to life in today’s global communication world, recognition of the crucial role carried out by dialogism and translation is now urgent.

As implemented in biosemiotics today, our understanding of the concepts of “modeling”, “dialogism”, and “communication” largely derives from the encounter between Jakob von Uexküll (1909, 1940, 1992) and the Tartu-Moscow school (Lotman 1984). These concepts are also pivotal in “global semiotics” as conceived by Thomas A. Sebeok (2001a) who posits that life and semiosis converge. (For an important expression of the project for global semiotics, see Posner, Robering & Sebeok 1997–2004.)

In philosophy of language across the twentieth century a major exponent of dialogic sign theory is Mikhail Bakhtin (see Petrilli 2012c). Reading together Peirce and Bakhtin, as proposed by Augusto Ponzio since the early 1980s, has offered important insights into Bakhtin's conception of dialogue, on the one hand, and Peirce's conception of the relation between sign and interpretant, on the other (Ponzio 2011, 2013). Peirce and Bakhtin share an open and inter-relational view of the semiotic biosphere which Peirce describes in terms of "infinite semiosis" and Bakhtin in terms of "dialogism" and "intercorporeity, what I propose to call, echoing Peirce, "infinite dialogue", or more closely in Bakhtin's terminology, "unfinalizable dialogue" (Bakhtin 1984). Peircean infinite semiosis and Bakhtinian dialogism both presuppose a responsive, in this sense "dialogic" relation between signs and interpretants (Bakhtin 1965, 1974, 1979).

With reference to semiosis in the human world, what is involved here is the relation of responsive understanding and creativity which impedes or at least obstacles any tendency towards totalizing ontology. This is where the semioethical purport of translational processes across genres and assemblages as foreseen by the dialogic nature of the relation between signs and interpretants emerges in all its importance for a critique of totalities that tend to sacrifice the logic of otherness. And, in fact, to place the sign in the general context of semiosis in relation to the interpretant, as described by Peirce, and in the context of dialogism, as described by Bakhtin, as the only possible context for the sign to flourish as a sign, is to place otherness at the very heart of the sign's identity.

The following are ten core theses on dialogism as I have drawn them from a monograph by Augusto Ponzio on *The Dialogic Nature of Signs* (2006a). The order of presentation proceeds from semiosis in general, that is, the living world – all of life is dialogic – to the verbal sign specific to mankind:

- (1) *Dialogism is not a prerogative of discourse.*
- (2) *All signs and all semioses are dialogically structured because they are founded on dialogue between the interpreted sign and the interpretant sign.*
- (3) *Dialogism is not reducible to communication. Dialogism and modeling are pivotal concepts in the study of semiosis (see Sebeok & Danesi 2000).*
- (4) *Dialogue does not commence with sign behaviour involving a sender who intends to communicate something about an object.*
- (5) *In human semiosis dialogue does not only involve a relationship among texts and discourses.*
- (6) *Consequently, dialogism is not reducible to dialogue on a formal level.*
- (7) *Dialogic relationships are also involved in the single utterance.*
- (8) *A dialogic relationship is possible in a signifying segment of an utterance, even the single word (see Bakhtin 1963).*
- (9) *There is a necessary, inevitable relationship between dialogue and argumentation.*
- (10) *Dialogism is not only present in external discourse but also in internal discourse.*

5 THE SIGN IS IN TRANSLATION: THE SAME/OTHER

That signs and life – which converges with signs (life = semiosis) – are only possible in the condition of interrelation, interpretation, transposition, translation, means that the being, the identity of something that signifies and is significant is irrevocably grounded in otherness. The same sign is always *the same other*, for in order to be itself and continue being so, it must become other in intersign interpretation processes, in translation (Athanasios 1999–2000, 2000, 2001; Petrilli 2003a, 2003b). On the level of intercultural relations, this condition tells of the processes of compromise, hybridization and negotiation that necessarily form difference and identity in all aspects and factors of culture. Such processes are the condition for the formation of differences and identities; but they are also the condition for the delusory relation of mutual independence and indifference, opposition and conflict. As studies in intercultural translation have clearly revealed, interlingual translation involves, beyond verbal signs, translation of nonverbal signs, of customs, habits, beliefs, knowledge, artistic and nonartistic cultural expressions, and values (Petrilli 2010, 2012b).

A greater focus is necessary on the prefixes *inter*, *trans*, *dia*. A sign is an intersign, a transsign, a diasign, otherwise it is not a sign. The sign flourishes among signs, through, or on signs, in the relation among or between signs. A sign needs signs to subsist as a sign. The sign lives, flourishes, grows, persists, exists because it shifts outside itself and relates to other signs, being a movement through which it develops and fulfils its *conatus essendi*. In any case, the sign does not only live on signs; it also lives between signs. The second situation, that of flourishing *between and among* signs, intersign, is the condition for the sign to flourish as a sign. But between, among does not only signify relation, it also signifies separation. The relation among signs is not continuous, but rather is discontinuous, discrete. The absence of interruption is the presence itself of signs. But between one sign and another there is also a void, a separation, a gap. In this sense, every sign is other; and its identity, which consists in living on signs, does not manage to cover, reduce, cancel its alterity which consists in its being other among signs, among others. The condition of being among signs is neither reduced to *living on* signs, to *being*, nor to *being with* signs: there is no possibility of forming a community, no possibility of fusion, convergence, communion: the sign is discrete, remains separate, is irreducibly other. Its continuous deferral among signs does not only imply difference in terms of identity, and its confirmation in terms of identity, but it also involves difference in terms of alterity, impossibility of finding interpretants that exhaust it, translations that render it, signs that converge with it, being with which to identify. The interpreted sign does not converge with any one interpretant, the translated is not exhausted in any one translant (Petrilli 2010: 234–242): impossible to find a subsequent sign that exhausts the preceding sign, a being with which to identify,

an interpretant, a translant that englobes the preceding sign in relations of total convergence and identification. Signs do not perfectly converge or identify with each other, but rather always leave a margin for evasion; the otherness of signs cannot be contained given that to be this sign here the sign must be other, the *same other* (Athanasios 2001).

From this point of view, *inter*, *trans*, understood as across signs, between and among signs, similarly to *dia*, does not resound in the sense of “dialectic”, which evidences contrast and synthesis in transformation, deferral, but rather in the sense of “diachrony” in contrast to “synchrony”. Here “*dia*” is juxtaposed to “*sun*” (diachrony *versus* synchrony) and indicates that which is not co-present, which does not coexist, which is not united on the basis of *being* together. Understood in such terms, diachrony not only indicates succession but also separation, discontinuity, discretion, irreducibility to presence, otherness in the relation among terms: or better, an effective succession, diachrony, irremediable loss, absence that cannot be filled, entropy leading to an end without a conclusion. The “*inter*” of intersigns, the “*trans*” of transsigns, of being among and between signs, across signs, indicates that *the sign is not exhausted in being, in identity, but flourishes in the relation among signs*. The prefixes “*inter*” and “*trans*” announce the otherness of signs with respect to being, the *otherwise of being* – from procaryotes to the colonies or eukaryotes forming macro-organisms in the great biosphere, from single fleeting utterances to persistent texts, their interpretations and translations.

Otherness thus described is not absence of being, a void, but *time*, objective time, time that cannot be withheld in presence, in continuity: diachrony that cannot be withheld where death separates signs making them other among others. This is what Emmanuel Levinas (1906–1995) calls “*entretemps*” (Levinas 1961), the meanwhile, the time of dying which marks an abyss among beings that cannot be bridged and favours their effective multiplicity. The sign lives in its own time, in a chronotope that renders it other with respect to other signs – untranslatable as much as it flourishes through translatability, uninterpretable as much as it flourishes through interpretants, untransposable as much as it flourishes through transposition, undeferrable as much as it flourishes through deferral. The question of the translatability of texts must keep account of the fact that translation extends over a void, the time of dying; that it attempts to transgress an objective discretion that is not decided on the basis of respect, or initiative by the subject; that it brings to presence that which is characterized by absence: absence as it is determined by nonrelative otherness, absolute otherness, and by time itself in its objective diachrony (Petrilli, A. Ponzio & L. Ponzio 2012; Petrilli et al. 2012).

Eutranslation manifests itself at high levels of consciousness in logotranslation which also involves translation among discontinuous, discrete signs; signs that not even consciousness can make coexist in the synchrony of its

presence. Logotranslation is dia-logotranslation where dialogism is otherness and responsive understanding and, at once, irreducible extralocalization. In this sense, translation is a metempsychosis of the paradox of Achilles and the tortoise (Petrilli 2009a), and even before this the paradox of life: an endless and dialogic deferral among signs without return.

6 INTERSIGN ENCOUNTER AND LISTENING TO THE OTHER

The ethical character of translation understood as listening to the other evidences the translator's responsibility as responsibility for the other. The translator must account to the other and for the other. Therefore, the translator carries out a role of fundamental importance in the encounter among languages, signs and cultures. Such encounter also involves processes of migration and globalization (Petrilli & Ponzio 2006). This kind of responsibility is neither specialized nor technical responsibility, but ethical and global given that even the person most distant from us, whether we like it or not, is our neighbor in one way or another. We may also call this type of responsibility *semioethic responsibility* given that it concerns signs finalized to acknowledging the rights of the other, rather than asserting one's own identity and one's own rights over the other. From this perspective, as inter- or transsign communication, translation is *listening* (Petrilli 2004c).

Listening is understood as opening to the other, by contrast with *wanting to hear* which aims to englobe and ingurgitate the other. Wanting to hear the other implies silence; listening does not imply silence or muteness, but what (with a quasi neologism) we may call *taciturnity*, that is, irony, indirect discourse, responsive understanding, and openness to the other. Translation always implies encounter not only among different languages but also among different cultures, and can be oriented either in the direction of listening or of wanting to hear. The difference is a difference of attitude toward the other with implications of the ideological and political orders. All this emerges, for example, in relation to today's migration and globalization processes. Listening is connected with hospitality. Instead, wanting to hear limits the capacity for what we may call dialogic listening and, instead, aims to distinguish, classify, reduce to identity, define, judge. This generally occurs on the basis of categories intended to defend one's own rights to the disadvantage of the rights and viewpoints of others.

Semiotics is oriented in the sense of listening. The allusion here is not to the general theory of signs, but rather to medical semeiotics, or symptomatology. Semiotics in a medical sense is listening, that is, semiotics practiced as medical semeiotics or symptomatology. With reference to human culture and society, to anthroposemiosis, and more specifically, anthroposociosemiosis, semiotics

must listen to the symptoms of today's globalized world and identify the numerous expressions of unease and disease now proliferating in social relations, in international relations, in the life of single individuals, in the environment, in life generally over the entire planet. In a globalized world tending toward its own destruction, semiotics must diagnose symptoms, make a prognosis and indicate possible therapies to improve the future of globalization and the health of semiosis generally. This program, as stated, is part of an orientation in semiotics called *semioethics* proposed by the Bari-Lecce school (Caputo, Ponzio & Petrilli 2006; Petrilli 2011).

7 TRANSLATION OF THE PRESENT AS THE FUTURE PERFECT OF THE FUTURE OF SEMIOSIS ALIAS LIFE

In "Semiosis and semiotics: what lies in their future?," Sebeok (1991: 97–99) considers the possibility that semiosis should continue beyond life understood in strictly organic terms. The different spheres of that which he dubs "cybersemiosis" and its possible developments is indubitably a perspective. Another possible response, after Sebeok, is summed up in the ten core theses below, proposed by the Bari-Lecce School research program in semiotics (Caputo, Petrilli & Ponzio 2006). Semiotics can contribute towards a better understanding of the behavior of human beings as "semiotic animals" (Deely, Petrilli & Ponzio 2005) and of the sense of the common condition of global implication in each other's lives, indeed in life generally. The "semiotic animal" is capable of *signs of signs*, of mediation among signs and of reflection with respect to semiosis over the globe.

To meet the task global semiotics must also be open to the ethical dimension, that concerning the goals and ends orienting human semiosis. As semioethics, semiotics is committed to the "health of semiosis" and to the "quality of life" globally which implies cultivating the capacity for listening, understanding, and therefore translation across different sign systems, oriented by the humanism of otherness at the interface between sign theory and axiology, ethics and pragmatism (Petrilli & Ponzio 2005: 535–559, 2010; Petrilli 2010: 3–48).

The present is the "future perfect of the future of semiosis" because the conditions are created today for semiotics and semiosis tomorrow – where by "semiotics" is understood not only the general science of signs, but the human species-specific capacity to reflect on signs and behave as a consequence. And given that semiotics is also semeiotics or symptomatology and orients our attention in the sense of caring for the other, the problem is not only of the theoretical order, but also of the practical-ethical order.

The original ten core theses proposed by the Bari-Lecce school of semiotics read as follows, here revised and reformulated:

Thesis 1: A *general theory of signs* must avoid *glottocentrism* which takes the verbal sign as its general sign model and the linguistics of verbal sign systems as its model science. General semiotics transcends the limits of semiotics understood as *semiology* according to a tradition that can be traced back to Saussure, or better to a distorted reading of Saussure. Semiology studies the signs of social life and as such should not be confused with general semiotics. It excludes “natural” signs and all non-conventional signs that do not enter communication understood in this restricted sense, as social communication.

Thesis 2: A general sign model cannot be constructed on the basis of the verbal sign. This approach is subtended by the fallacy that we can only deal with signs, all types of signs by *speaking* about them, that is, through *verbal signs*, by transposing and translating signs verbally. On the contrary, for the construction of a *general* sign paradigm our model must refer to the sign most refractory to verbal translation, the sign most *resistant*, most *irreducible*, in this sense most *other*. A sign that responds to such characteristics with its relative language is the *musical sign*, the language of music. The musical sign escapes imperialism of the word, which means to say it escapes the limits of the glottocentric approach to semiotics characteristic of semiology.

Semiotics understood as a general sign theory can be described as *musical semiotics*, semiotics which refers to the musical sign as the term of verification of its own general validity, of its effective capacity as general semiotics. This is not a matter of semiotics applied to music, but of semiotics that keeps account of semiosis in music, that keeps account of the interpretive and expressive practices of music, of the signs of music: from this point of view “of music” is understood as a *subject genetive* and not as an *object genetive*. The general theory of sign takes that which is essential in music as its own methodological condition: the capacity for *listening*. The *methodica* of semiotics is the *methodica of listening* (Ponzio & Lomuto 1997; Petrilli 2007a).

Thesis 3: Listening is an interpretant of responsive understanding, a disposition for the welcome and hospitality, in the house of semiotics, towards signs that are other, signs of otherness: these signs reach such a high degree of otherness that overall they can only be named in the negative with respect to the verbal, that is, as *non-verbal* signs. *Listening is the condition for a general theory of sign insofar as it is oriented by the logic of otherness.*

Thesis 4: In terms of *extension*, semiotics must tend towards the *global*. From this point of view, an exemplary text is *Global Semiotics*, Thomas A. Sebeok’s book of 2001, the last to appear before his death that same year and point of arrival of his lifelong research. Whatever one’s specific interest in the study of signs, the specific territory, the trajectories outlining the sphere of attention, semiotics must construct a general map showing exactly where we are (“you are here”).

Thesis 5: Semiotics as a science must be conscious of the conditions that make it possible and consequently deal with the problem of its foundations. Semiotics understood as the general science of signs is founded on a special capacity, that is, on *semiotics* understood as a species-specific modality of using signs, that is, specific to the human being, the only existing *semiotic animal*. This special capacity has been tagged *metasemiosis* (or “semiotics” in this second sense) and distinguishes the human being from other living beings capable only of semiosis. To investigate the foundations of semiotics means to extend the gaze beyond the boundaries of identity logic, beyond the boundaries of institutional semiotics, to contemplate its very own conditions of possibility. What emerges is the syntactical capacity specific to human beings designated by Sebeok as primary modelling, non-verbal and not finalized to communication or to language understood as a verbal or non-verbal communication system.

Thesis 6: Language-syntaxics tells of the metaoperative capacity specific to human beings, namely the capacity to act in the absence of objects and goals (nonfunctionality), to invent, to abstract; it tells of the capacity for *metasemiosis* which distinguishes human beings from other living beings only capable of semiosis. Language as modelling is the condition for semiotics understood as *metasemiosis*, the capacity for reflection or recognition and description of semiosis.

Thesis 7: Semiotics is connected with responsibility. *Metasemiosis* understood as the capacity to reflect upon signs is exclusive to human animals and is connected with responsibility: the human being, the only existing semiotic animal, is the only animal capable of responding to signs in the sense of accounting for signs and behavior, for the self. This means to say that the human being is subject *to* and subject *of* responsibility. To the extent that semioticians practice *metasemiotics*, they are doubly responsible: semioticians must account for self and for others and as global semioticians for all life-forms over the planet.

Thesis 8: Semiotics is a *critical* science not only as understood by Kant, that is, in the sense that it investigates its own conditions of possibility and its own limits, but also as understood by Marx. In other words, semiotics as a critical science questions the contemporary human world on the assumption that it is *not the only possible world*, that it is *not defined* once and for all, as instead conservative ideology represents it. Critical semiotics considers the world as one among possible worlds, a world susceptible to *confutation*. Thus described, the critical instance of semiotics aims to recover the sense of sign production, exchange and consumption for humanity, the sense of the world, the sense of life, the sense itself of humanity.

Thesis 9: As *global semiotics*, *metasemiotics*, *critical semiotics* (in the double sense suggested, that is, as twice subject to responsibility), *semiotics must be concerned with life over the planet* – also in the pragmatic sense of keeping life healthy, of *caring for life*. From this point of view, semiotics recovers its relation to medical semeiotics, or symptomatology, which beyond historical awareness of the origins, is also a question of the *ideologic-programmatic order*. From this point of view, semiotics emphasizes listening in the sense of *medical semeiotics*, or *symp-tomatology*.

Thesis 10: This programme outlines a special approach to semiotics as practised by the Bari-Lecce School and designated as *semioethics*.

Semioethics is not intended as a new branch of semiotics, but rather it refers to the human capacity for listening to the other, to the capacity for critique, deliberation and responsibility. Moreover, pivotal in discourse related to semioethics is the notion of translation.

When Ferruccio Rossi Landi in his monograph of 1968 spoke of “language as work,” he specified that he was not doing so in the metaphorical mode: language *is* work, and this is recognized today in globalization, albeit improperly, with the expression, “immaterial work” (Petrilli 2003–2004). In the same way, to speak of “translation” in the sphere of semioethics, is not to resort to a metaphor. Semioethics effectively calls for the work of translation according to different modalities and in the most varied and diverse spheres. Particularly important in the contemporary world is translation of subjective *malaise* into objective

symptoms of social illness which, in globalization, is well and truly taking on the form of a pandemic.

In a chapter titled “The Closing of the Universe of Discourse,” included in his monograph *One-Dimensional Man* (1964), Herbert Marcuse analyzes the results of the study of labor relations carried out by a Company in the U.S.A. Investigating the worker’s complaints about labour conditions and wages, the researchers revealed that they were formulated in statements that contained “vague, indefinite terms.” In other words, meanings were considered to be broad and vague, finding expression in “general statements” which lacked any “objective reference” to “standards which are generally accepted,” to specific cases and contexts, to circumstantial individual cases. The researchers set out to repropose and reformulate, that is, to *translate* statements of the type “wages are too low,” or “the job is dangerous” in such a manner as to reduce their vague generality to particular referents. Coherently with this approach, the vague and indefinite expression that “the piece rates on [the] job are too low,” for example, was translated into a statement that referred to the particular situation that gave rise to the complaint. The researchers learn that the employee’s “wife is in the hospital” and consequently “he is worried about the doctor’s bill he has incurred.” The meaning of the complainer’s statement is explicated as follows: “In this case the latent content of the complaint consists of the fact that B’s present earnings, due to his wife’s illness, are insufficient to meet his current financial obligations.” This is clearly a *real and proper* translation, also one that significantly transforms the content of the original statement from the objective into the subjective mode. Before it was translated, the statement expressed a global accusation: it established a concrete relation between the special case and the totality of which it was a case and referred to conditions that were external to that specific individual, to that specific situation, to that specific job, to that specific plant. The translation eliminates reference to the general situation. It cancels its character as the expression of a symptom of suffering which is not private. Ultimately, the translation eliminates the critical character of the original statement, its tone of accusation, invective and denunciation.

The semioethics of social symptomatology sets about to denounce translations of this type. But it also promotes translation back into the social order of what is effectively experienced or made to be experienced – for lack of a detotalized vision of the world – as difficulty and *malaise* belonging to the private order, caused by fortuitous and individual circumstance. Semioethics translates this condition of *malaise* interpreting it for what it really is in a globalized world like our own. This world is made of interrelationships that are expanding more and more, that emerge ever more in terms of exposition without shelter, and are increasingly characterized by the condition of inevitable involvement: *this is malaise of the social order*. Such characteristics most often indicate the limits of social systems and organizations pushed to the extreme

limits of life dequalified and living conditions impossible for survival. In this context, tolerance and intolerance take on an objective sense. Tolerance and intolerance here are no longer simply subjective attitudes, but rather resound in a medical sense. In other words, the body itself suffers intolerance, the environment itself, nature, semiosis, life in its globality all suffer intolerance. Given their profession, semioticians should be in a position to read the signs of objective intolerance, and therefore engage in translating them for what they effectively signify, as symptoms.

8 TRANSLATION AS INTERRELATION AMONG SINGULARITIES, BEYOND CONCRETE ABSTRACTIONS (INDIVIDUAL, NATION, WORLD, SUBJECT...)

Such terms as *assemblage*, *affiliation*, *role*, *class*, *gender*, *genre* are abstractions that determine another abstraction: the *individual*. Like these terms, the term individual also denotes a *concrete abstraction*: such abstractions form the reality we live in. Specifically, politics and logic share the fact that they consider singularities as individuals, therefore as belonging to some kind of assemblage, as equals. The relation of alterity between one singularity and another is pre-political and pre-logical. Politics and logic arise because of my exclusive responsibility toward every other, such that I am obliged to keep faith to this responsibility and relate to every other indifferently. This means that I must not only relate to a singularity, but to a singularity according to some kind of assemblage, affiliation. I am obliged to relate to the individual of a given system or group, who as such is interchangeable with other individuals, so that whether I am dealing with one individual or another is indifferent (Ponzio 2006b, 2007a). This involves continuous translational processes from singularities to individuals and assemblages, from alterities to identities, from difference characterizing signs to signs of difference that identify an assemblage. Individual identity and community identity are fixed by and in assemblages (Petrilli 2013).

An example is the concept of *nation* which may be considered from a semi-otic perspective with a focus on the signs of difference and identity. The concept of nation is one of the *concrete abstractions* through which *community identity* is asserted. This concrete abstraction, as all other concrete abstractions, is at once material and fictitious. And given that they are made of signs, of *semiotic matter*, all social-political constructs, including the economic and political system called *World* are concrete abstractions. The concept of world is a construction, a projection, a geographical and ideological projection, in other words, the world as we experience it is a product of social planning, and national identity is part of such planning (Petrilli 2006).

Being a category based on the logic of *identity*, the nation is also a category representative of *difference*. Such duality is reflected in the term “nation” itself,

which is ambivalent. In fact, the term “nation” is endowed with 1) an *essentially political meaning*, which found expression during the Age of Enlightenment and the French Revolution. According to this meaning the Nation is a State that gives expression to the *sovereignty of the people*. The term “nation” is also endowed with 2) an *ethno-linguistic* meaning which matured during the Romantic Age. According to this meaning one Nation differs from another on the basis of ethnic group and language. These two meanings of nation evidence two different ways of conceiving the origin itself of national identity. In the first case, the origin of identity is *political, juridical and economic*, therefore, national identity is recognized for what it is, that is to say, a *socio-historical construct*. In the second case, the origin of identity is considered to be *natural*. This second guise also involves socio-historical factors such as language and cultural traditions, which are associated with *natural* factors such as blood and territory. In this case, and similarly to the latter, socio-historical factors are conceived to be natural (the common expression “natural languages” is symptomatic), and in any case they are considered as factors that *naturally* determine national differences (Petrilli 2006, 2008–2009).

The concepts of *assemblage*, *class*, *group*, *affiliation*, *difference*, *identity* understand as the identity of a subject, an entity of some sort are intimately interrelated with the logic of identity, in contrast to the logic of otherness, and play a central role in today’s communication society, whether we are dealing with the identity of the individual subject or with collective identity – social class, ethnic group, nation, European Union, “Western world,” etc. Individuals belong to assemblages and affiliations, sexual genders, social classes, professional groups, racial, ethnic or national affiliations, etc. Relations among singularities are translated into relations among individuals, which are relations among affiliations.

Translational semioethics as the doctrine of inter- or transcommunication aims to invert this process, proposing the opposite intertranslational trajectory: translation into the signs of the relation among singularities, what Levinas (1961) calls “*le face-à-face*”, “*relation irréductible*”, a relationship face-to-face and irreducible.

9 HUMANISM AND THE INTER- OR TRANSIGN RELATION

Translation in a semioethic perspective works toward a new form of humanism, what following Levinas, in particular his monograph *Humanisme de l'autre homme* (1972), we have designated as the *humanism of alterity* which is closely interrelated with the question of otherness. Human rights as they have been claimed so far tend to be oriented by the logic of identity, leaving aside the rights of the other. Traditionally, as anticipated, the expression “human rights”

refers to one's own rights, the rights of identity, of self, and tends to forget the rights of the other. On the contrary, from the perspective of concern for life (human and nonhuman) over the planet, for the health of semiosis generally, for the development of communication not only in strictly cultural terms but also in broader biosemiosical terms, this tendency must quickly be counteracted by the humanism of alterity, where the rights of the other are the first to be recognized. "The rights of the other" is an expression that not only indicates the rights of the other *beyond self*, but also the self's very own other, the other *of self*. The self characteristically removes, suffocates, and segregates the other, the other which is sacrificed to the cause of identity. But developed in such terms identity is fictitious and all efforts to maintain or recover it are destined to fail (cf. the section "Semioethics and the humanism of otherness," in Petrilli 2004b: 83–87).

Translational semiotics promotes the humanism of alterity by evidencing the extension and consistency of the sign network connecting every human being to every other, on both a synchronic and diachronic level. The communication network has extended worldwide and requires analysis in synchronic terms; furthermore, considering that the destiny of the human species (from its most remote manifestations to the most recent, with reference to biological as well as historical-social evolution) is implied in the behavior of the single individual, in the destiny of the individual, and vice versa, diachronic investigations are also necessary.

The sign network includes the semiosphere as constructed by humankind, in other words, culture with its signs, symbols, artifacts, etc.; but if we accept the axiom that semiosis converges with life, global semiotics teaches us that the semiosphere is far broader than the sphere of human culture alone, and in fact converges with the great biosphere. The semio(bio)sphere is the habitat of humanity, the matrix whence we sprang and the stage on which we are destined to act. Semiotics has demonstrated that whatever is human involves signs. Indeed, from a global semiotic perspective we now know that whatever is simply alive involves signs. This is as far as cognitive semiotics and global semiotics reach. However, semioethics pushes this awareness even farther by relating semiosis to values.

Semioethics has a focus on the question of responsibility, of radical, inescapable responsibility inscribed in our bodies insofar as we are *semiotic animals*. As human beings we are responsible for life over the entire planet. This also leads us to interpret the sign behavior of humanity in the light of the hypothesis that if the human involves signs, signs in turn are human. However, a humanistic commitment does not mean reasserting humanity's (monological) identity yet again, nor proposing yet another form of anthropocentrism. On the contrary, what is implied is radical decentralization, nothing less than a Copernican revolution. As Welby would say, "geocentrism" must be superseded, even "heliocentrism" until we approximate a truly cosmic perspective where global

semiotics and semioethics intersect (see Petrilli 2009b; Welby 1903, 1911, 1985, 2009, 2010). Otherness more than anything else is at stake when it is a question of responsibility, therefore of humanism understood as the humanism of alterity (Levinas 1972, 1974, 1987). It should also be underlined that by “otherness” is understood not only the otherness of our neighbor, or even of another person at a distance – though now relatively so given the world-wide expansion of the communication network –, but also the otherness of living beings most distant from us in genetic terms.

Reformulating a famous saying by Terence (“*homo sum: humani nihil a me alienum puto*”), Roman Jakobson (1963) asserts that: “*linguista sum: linguistici nihil a me alienum puto*.” This commitment by the semiotician to all that is linguistic, indeed, to all that is sign material (not only relative to anthroposemiosis or more extensively to zoosemiosis, but to the whole semiobiosphere) is not only intended in a cognitive sense, but also in an ethical sense. Such a commitment involves concern for the other, not only in the sense of “to be concerned with...”, but also in the sense of “to be concerned for...”, “to care for...”. Indeed, viewed from such a perspective, concern for the other, care for the other imply a capacity for responsibility without limitations of belonging, proximity, or community. In truth this capacity is not exclusive to the “linguist” or “semiotician”. Developing Jakobson’s intuition, we could claim that it is not as professional linguists or semioticians, but more significantly as human beings that no sign is “*a me alienum*”. Leaving the first part of Terence’s saying unmodified, “*homo sum*”, we may now continue with the statement that insofar as we are human beings not only are we *semiosical* animals (like all other animals), but we are also *semiotic* animals. From this point of view humans are unique by comparison to the rest of the animal kingdom. The consequence is that nothing semiosical, including the biosphere and the evolutionary cosmos whence it sprang, “*a me alienum puto*”.

From the perspective of a semioethics of translation, the translator is an interlocutor who tends toward the other, who does not expel the other, but, on the contrary, who is responsive to the other’s singularity, therefore to cultural difference based on otherness, to values connected with the properly human, and to specific idiom. The semioethic translator is a device for listening to the other, for dialogue with the other, dialogue that is inter- or transcultural, inter- or translinguistic, inter- or transign, for hospitality as regards the word of the other.

Semioethics does not have a program with intended aims and practices, nor a decalogue or formula to apply more or less sincerely, more or less hypocritically. Semioethics contrasts with *stereotypes* as much as with *norms* and *ideology*. If anything, it proposes a *critique* of stereotypes, norms and ideology, therefore of different types of value, for example such as those described by Charles Morris (1901–1979) in his book of 1964, *Signification and Significance* (think of his

triad “operative value,” “conceived value,” and “object value” and subordinate tripartitions such as “detachment,” “dominance,” and “dependence”). That semioethics should strive to account for the human capacity for critique, for the vocation to evidence sign networks where it seemed that there were none, means to evidence and evaluate connections and implications (which in truth cannot be avoided), where there seemed to exist only net separations and divisions, boundaries and distances, with relative alibis. Alibis serve to safeguard responsibility in a limited sense. This means to safeguard the individual conscience which readily presents itself in the form of a good conscience, a clear conscience. Semioethics is not fixed on a pre-established end, an ultimate end or *summum bonum*, but rather is concerned with semiosis in its dialogical and detotalized globality. Indeed, semioethics pushes beyond the totality, outside the closed totality, with a gaze that transcends the totality, a given being, a defined entity, according to the dynamics of unending semiosis – a movement toward the infinite, desire of the other. A special task for semioethics is to unmask the illusoriness of the claim to the status of indifferent differences and to evidence the biosemiotic condition of dialogic involvement, the condition of inescapable interrelatedness and intercorporeity among signs.

The critical work of *semioethics* shows how the condition of differences that are reciprocally indifferent to each other is an illusion, how instead the planet’s destiny is ultimately implied in the destiny and behavior of each one of us and vice versa. As such, semioethics must necessarily begin by analyzing and questioning the social system from which it arises. Semioethics must begin from where we are today in historical-social terms. Its point of departure is contemporaneity with a focus on today’s communication-production relations which require analysis that is rigorous and precise.

The task of semioethics is facilitated by the fact that globalized communication has reached high degrees of homogenization, of leveling of differences in the social reproduction system. In fact, in the world of global communication-production a dominant production-exchange-consumption system has pervaded the entire planet. This has led to the worldwide spread of the same type of behavior, habit, fashion (also in the sense of dress fashion), even the same type of imaginary, where difference understood in terms of *otherness* is replaced by difference understood in terms of mere *alternatives*.

The advantage of homogenization is that by eliminating diversity and difference based on the logic of otherness, there is only a single block to analyze. However, this advantage is short-lived for it is the advantage of *monologism* which backfires making criticism and creativity impossible – “advantage” is obviously intended ironically. On the contrary, plurivocality and polylogism favor creative interpretation and critical questioning. Currently, the critical task of semioethics is hindered by the fact that it does not yet have appropriate conceptual instruments at its disposal; adequate categories are yet to be con-

structed, and assumptions cannot be taken for granted when they run counter to the general orientation pervading today's communication-production system.

The present day and age is characterized by migration and globalization processes. In this context semioethics offers translation a basis for the constitution of the translator as a responsible agent for otherness. This means that ideally the translator can contribute to safeguarding not only human life, but life in all its diversity over the entire planet.

10 INTERCULTURAL AND TRANSCULTURAL TRANSLATION AS RENDERING FOR OTHERS AND TO OTHERS

What goes under the name of *globalization* is no more than what we propose to call communication-production, a new phase in social reproduction controlling communication today. Communication is production: no doubt what remains is the old production system, its characteristic modality of exploitation through paid labor, the realization of increasing profits by a minority that is ever more reduced, profit at all costs, even at the cost of destroying the ecological environment, of producing underdevelopment beyond the margins of survival, of resorting to war as a solution to international conflict.

This means that the centre (which is ever more degraded and dehumanized) continues to dominate over peripheries, such that transformation in a globalizing world is no more than the adaptation of dominion in terms of a "glocalizing world". This phase in social reproduction is widely recognized as post-, with its *passe-partout* expression "cultural interaction," which also applies to translation. The dominant social reproduction system today presents itself as globalization and involves such phenomena as interculturalism, hybridization, contamination, post-capitalism, post-colonialism, post-apartheid. It converges with what we propose to call *communication-production* (Petrilli & Ponzio 2008b).

Communication in this situation is not only the intermediary phase between production and consumption in the reproduction process. Not only do exchange relations involve communication, that is, the circulation of merchandise, but so do production and consumption relations. In other words, not only the exchange phase but also the production phase calls for communication; more precisely, production depends on communication. Communication-production in today's global world is ever more extended, ever more global and as such allows for exploitation of low cost labor at a world level. In addition to this, communication today has access to communication channels that easily cut across space and time, such as oilpipes and electronic devices.

However, in spite of multinationals, the amplification of communication scenarios, encounter among different cultures, foreignisation, we are still faced by

the same misery: the realization of profit by a few at the expense of the many which in globalization are on the increase: exploitation is spreading at a world level because global communication-production is imposing itself at a world level as the only form of production possible.

To make such a claim already means in itself to work in terms of translation. The translator, the interpreter, the interculturalist today cannot ignore the situation of global communication-production as we are describing it, if the intention is to impede (in different forms, with different means and effects) that the *centre* should overwhelm the *periphery*. In other words, the interculturalist translator can contribute to stopping translation emanating from the centre of communication control, a relatively *small* centre that covers the so-called *developed areas of the world* – the target in interlingual and intercultural translation – from doing violence to the periphery, that is, the exploited periphery which is the *biggest and* proletarianized part of the world, the so-called *underdeveloped areas of the world* – the peripheral source in interlingual and intercultural translation.

Today grand ideologic narrative discourses are in crisis. They have been replaced by ideology, that is, the *ideo-logic* of the communication-production system. We can only understand the role of interlingual and intercultural translation today in light of the connection between signs and the *ideo-logic* of the social reproduction system. The whole system of social reproduction is made possible by communication and, therefore, by signs, verbal and nonverbal signs. Intersemiotic, interlingual and endolingual translations are a constituent part of social structures and processes.

To approach the question of translation and the role of the translator from such a perspective means to transcend approaches commonly formulated with expressions that tend to be generic, including, for example, “cultural interaction,” “hybridity,” “domestication,” “contamination” of different “post-“ conceptions, and to evidence, instead, the effective connection between communication, ideology, social programs and the presentday production system. To examine the ideologic value of translation across different linguistic and cultural worlds as it contributes to global communication functional to the market and the dominant social reproduction cycle, therefore, means to consider communication not only as a function of sign exchange, but also of sign production and consumption.

Translation belongs to global communication and, consequently, it feels the effects of its characteristics and functions. Global communication is *global* not only in the sense that it has expanded over the whole planet but also in the sense that it adheres to the world, relates to the world as it is, and contributes to reproducing this world as it is. Communication-production is communication of this world. Communication and reality, communication and being, coincide. Realism in politics also implies the *extrema ratio* of war, as dictated by the strict

law of the force of things. Realistic politics as such is the only kind of politics appropriate to global communication, to presentday communication-production. And this aspect of political-ideological communication is reflected, indeed enhanced by the function of translation in cultural interaction.

Inter- or transcultural communication can be conceived as communication for others, reconstruction with others, restitution to others of difference that is unindifferent to the difference of others, as rendering for others and to others. *Transcultural communication*, that is, translation across human cultures and languages, can contribute to the condition of planetary interconnection, a community without closed communities, without the signs of closed identities. This is what *post-* should really mean. Transculturalism, translinguistics, trans-assemblage, transidentity, transemiosis, translation are all expressions that contribute to delineating an ideological perspective that is open to the otherness of the other, to encounter among languages and cultures beyond the logic of identity and belonging, beyond stereotypes and mystifications, in the dynamics between continuity and discontinuity, stability and uncertainty, opening and resistance, as characterizes signs in transit.

Transcultural communication involves intercultural and interlingual translation and can only be adequately understood keeping account of the connection between signs and the ideo-logic of the social reproduction system. The whole system of social reproduction is in communication and, therefore, in signs, verbal and nonverbal signs. Intersemiotic, interlingual, and endolingual translations are a constituent part of social structures and production processes. Communication, ideology, and production systems are interconnected in today's globalized world more than ever before and inevitably involve cultural interaction among different sign systems accompanied by processes of hybridization, domestication, and contamination among the different "post-" phenomena. To examine ideo-logic value in translation across different linguistic and cultural systems intended to enhance global communication functional to the social reproduction cycle, to the market, means to consider communication as a function of the production, exchange, and consumption of "signs and bodies" (Petrilli 2010: 137–158). Transcultural translational processes are structural to global communication and consequently are influenced by its characteristics and functions. "Real politics," as anticipated, is the only kind of politics recognized by global communication understood as communication-production. This political-ideological dimension of communication is reflected in the function of translation understood as "cultural interaction." And as we have seen an important aspect of cultural interaction or inter- or transcultural translation is the relation between the center and the periphery, that is, between target language and culture, on the one hand, and source language and culture, on the other.

Persistence of communication-production, in spite of all posts-, is *persistence of the same social reproduction system* over the planet, with all necessary ad-

justments for that system's survival (consider, for example, post-apartheid in South Africa). Translation is an important instrument in reaching this target. World planning today is based on the productive character of communication and on the identification of communication with "being," ontology, in social reproduction. But this plan is also based on the fact that control over social reproduction can only be achieved through control over communication, and intercultural, transcultural communication is an important part of the game. Critical reflection on translation processes across languages, cultures, and value systems needs to address such issues, especially when a question of establishing the tasks and targets of the work of translation. From this point of view, the critique of translation and its functions in the processes of transcultural communication goes together with the critique of the communication-production system and of the reproduction processes forming that same system.

REFERENCES

- Athamor. La traduzione* X, 2, 1999–2000. Ed. S. PETRILLI. Rome: Meltemi.
- Athamor. Tra segni* XI, 3, 2000. Ed. S. PETRILLI. Rome: Meltemi.
- Athamor. Lo stesso altro* XII, 4, 2001. Ed. S. PETRILLI. Rome: Meltemi.
- Athamor. Vita* XIII, 5, 2002. Ed. A. PONZIO. Rome: Meltemi.
- Athamor. Lavoro immateriale* XIV, n.s. 7. 2003–2004. Ed. and intro. S. PETRILLI. Rome: Meltemi.
- Athamor. White Matters. Il bianco in questione* XVII, n.s. 10, 2006–2007. Ed and intro. S. PETRILLI. Rome: Meltemi.
- Athamor. La trappola mortale dell'identità* XX, 13, 2009. Ed. A. PONZIO. Milan: Mimesis.
- BAKHTIN, Mikhail M. 1929. *Problemy tvorchestva Dostoevskogo* (Problems of Dostoevsky's work). Leningrad: Priboj. [It. trans. and intro. M. DE MICHIEL, *Problemi dell'opera di Dostoevskij*. Intro. A. PONZIO. Bari: Edizioni dal Sud, 1997.]
- 1963. *Problemy poetiki Dostoevskogo*. Moscow, Sovetskij pisatel'. [Eng. trans. and ed. C. EMERSON, *Problems of Dostoevsky's Poetics*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1984.]
- 1965. *Tvorchestvo Fransua Rable*. Moscow: Khudozhestvennaya literatura. [Eng. trans. H. ISWOLSKY, ed. K. POMORSKA, *Rabelais and His World*. Cambridge: The Massachusetts Institute of Technology, 1968.]
- 1974. Toward a Methodology for the Human Sciences. Eng. trans. in M. BAKHTIN 1986, 159–172.
- 1979. *Estetika slovesnogo tvorchestva* (Aesthetics of verbal art). Moscow: Iskusstvo. [It. trans. *L'autore e l'eroe. Teoria letteraria e scienze umane*. Trans. Clara Strada JANOVIC. Turin: Einaudi, 1988.]
- 1986. *Speech Genres & Other Late Essay*. Ed. C. EMERSON & M. HOLQUIST. Austin: University of Texas Press.
- BONFANTINI, Massimo A. 1981. Le tre tendenze semiotiche del novecento. *Versus* 30, 273–294. [Now in M. A. BONFANTINI 1984.]
- [1984] 2004. *Semiotica ai media*. Second edition. Bari: Graphis.

- BOUISSAC, Paul, HERZFELD, Michael & POSNER, Roland (ed.) 1986. *Iconicity. Essays on the Nature of Culture. Festschrift for Thomas A. Sebeok on his 65th Birthday*. Tübingen: Stauffenburg Verlag.
- CAPUTO, Cosimo, PETRILLI, Susan & PONZIO, Augusto 2006. *Tesi per il futuro anteriore della semiotica. Il programma di ricerca della Scuola di Bari-Lecce*. Milan: Mimesis.
- COBLEY, Paul (ed.) 2010. *The Routledge Companion to Semiotics*. London: Routledge.
- CP = PEIRCE, Charles S. 1931–1958.
- CUST, Mrs. Henry Elizabeth (Nina) (ed. and intro.) 1929. *Echoes of Larger Life. A Selection from the Early Correspondence of Victoria Lady Welby*. London: Jonathan Cape.
- DEELY, John 2001. Umwelt. *Semiotica* 134(1/4), 125–135. [Special issue on *Jakob von Uexküll: A paradigm for biology and semiotics*, ed. Kalevi KULL.]
- DEELY, John, PETRILLI, Susan & PONZIO, Augusto 2005. *The Semiotic Animal*. Ottawa: Legas.
- HOFFMEYER, Jesper 1996. *Signs of Meaning in the Universe*. Bloomington: Indiana University Press.
- 2003. Origin of species by natural translation. In: S. PETRILLI (ed.) 2003a, 329–346.
- JAKOBSON, Roman 1959. On Linguistic Aspects of Translation. In: Reuben A. BROWER (ed.), *On Translation*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press / Oxford & New York: Oxford University Press. 232–239. [Also in R. JAKOBSON, *Selected Writings*, Vol. II, 260–266. The Hague: Mouton, 1971.]
- 1963. *Essais de linguistique générale*. Paris: Minuit.
- KULL, Kalevi 2010. Umwelt and Modelling. In: COBLEY, Paul (ed.), 43–56.
- KULL, Kalevi & TOROP, Peeter 2003. Biotranslation. Translation between *Umwelten*. In: S. PETRILLI (ed.) 2003a, 315–328.
- LEVINAS, Emmanuel 1961. *Totalité et Infini*. The Hague: Nijhoff.
- 1972. *Humanisme de l'autre homme*. Montpellier: Fata Morgana.
- 1974. *Autrement qu'être ou au-delà de l'essence*. La Haye: Nijhoff.
- 1987. *Hors Sujet*. Montpellier: Fata Morgana.
- LÉVI-STRAUSS, Claude 1986. Avant-propos. In: P. BOUISSAC et al. (ed.), 1–3.
- LOTMAN, Juri M. 1984. O semiosfere. *Sign Systems Studies* 17, 5–23. [Eng. trans. W. CLARK, On the semiosphere. *Sign Systems Studies* 33. 2005.]
- MARCUSE, Herbert 1964. *One-Dimensional Man. Studies in the Ideology of Advanced Industrial Society*. Boston: Beacon.
- MERRELL, Floyd 1991. *Signs Becoming Signs. Our Perfusive, Pervasive Universe*. Bloomington, IN: Indiana University Press.
- 1999–2000. Neither matrix nor redux, but reflux: translation from within semiosis. *La traduzione. Athanor* X, n.s. 2, 83–101.
- 2010. Translation as Contradictory Complementary Convergence: Language, Science, and Culture. *Applied Semiotics / Sémiotique appliquée*, 24.
- MORRIS, Charles 1948. *Open Self*. New York: Prentice Hall. [It. trans. and intro. by S. PETRILLI, *L'io aperto. Semiotica del soggetto e delle sue metamorfosi*. Bari: Graphis. 2002.]
- 1964. *Signification and Significance. A Study of the Relations of Signs and Values*. Cambridge (Mass.): MIT Press.
- PEIRCE, Charles S. 1931–1958. *Collected Papers of Charles Sanders Peirce (1866–1913)*. Vols. I–VI. C. HARTSHORNE & P. WEISS (eds.) 1931–1935. Vols. VII–VIII. A. W. BURKS (ed.) 1958. Cambridge (Mass.): The Belknap Press, Harvard University Press. [Referred to as CP followed by volume and paragraph number.]
- PETRILLI, Susan [1998] 2001. *Teoria dei segni e del linguaggio*. Second edition. Bari: Graphis.
- 1999a. Charles Morris's biosemiotics. *Semiotica* 127(1/4), 67–102.
- 1999b. The biological basis of Victoria Welby's signification. *Semiotica* 127(1/4), 23–66.
- 1999–2000. See *Athanor* 1999–2000.
- 2000. See *Athanor* 2000.

- 2001. See *Athanor* 2001.
- (ed.) 2003a. *Translation Translation*. Amsterdam & Philadelphia: Rodopi.
- 2003b. *Linguaggi*. Bari: Graphis.
- (ed.) 2003–2004. See *Athanor* 2003–2004.
- (ed. and intro.) 2004a. Ideology, Logic, and Dialogue in Semioethic Perspective. *Semiotica* (148)1/4, 1–9. [Special issue.]
- 2004b. Semioethics, Subjectivity, and Communication. For the Humanism of Otherness. In: S. PETRILLI 2004a, 69–91.
- 2004c. Human Responsibility in the Universe of ‘Global’ Semiotics. *Semiotica* (150)1/4, 23–38. [Special issue, ed. Eero TARASTI.]
- 2005. Translation as the Doctrine of Inter-genre and Trans-genre Communication: A Semioethic Perspective. *TTR. Traduction Terminologie Rédaction. Etudes sur le texte et ses transformations*. Traductions et Représentations. Parcours dans l’espace hispanique II. Translations and Representations. Exploring the Hispanic World, ed. Clara FOZ and Francisco LAFARGA, vol. XVIII, n. 1, 1er semestre 2005, 221–250.
- 2006. Identity and Difference in Politics among Nations. A Semiotic Approach. *La sémiotique politique/ Political Semiotics*. *Semiotica* (159)1/4, 75–92. [Special issue. Guest ed. and introduction by Bernard LAMIZET.]
- 2006–2007. See *Athanor* 2006–2007.
- (ed.) 2007a. *La filosofia del linguaggio come arte dell’ascolto. Sulla ricerca scientifica di Augusto Ponzio / Philosophy of language as the art of listening. On Augusto Ponzio’s scientific research*. Bari: Edizioni dal Sud.
- 2007b. Translation, Interpretation, and Common Meaning. Victoria Welby’s Significal Perspective. *TTR. Etudes sur le texte et ses transformations*, Vol. XX, n. 1, 13–98, 1er semestre 2007. *TTR a 20 ans I / TTR Turns 20, I*, dir. Annick CHAPDELEINE.
- (ed. and intro.) 2008. *Approaches to Communication. Trends in Global Communication Studies*. Madison, WI: Atwood Publishing.
- 2008–2009. Nation, identity, and global communication. A semiotic approach. *Globalizzazione e infunzionalità. Athanor. Semiotica, Filosofia, Arte, Letteratura*, XIX, 12, 51–62.
- 2009a. Text Metempsychosis and the Racing Tortoise: Borges and Translation. In: Mona BAKER (ed.), *Translation Studies*. Vol. 1, part 1, 146–159. London: Routledge.
- 2009b. *Signifying and Understanding. Reading the Works of Victoria Welby and the Signific Movement*. Berlin: De Gruyter Mouton. [Contains a monograph on Welby complete with a selection of her writings.]
- 2010. *Sign Crossroads in Global Perspective. Semioethics and Responsibility*. New Brunswick (U.S.A.) and London (U.K.): Transaction Publishers.
- 2011. *Parlando di segni con maestri di segni*. Pref. Thomas A. SEBEOK. Lecce: Pensa Multimedia.
- 2012a. *Un mondo di segni. L’aver senso e il significare qualcosa*. Bari: Giuseppe Laterza.
- 2012b. *Expression and Interpretation in Language*. New Brunswick (U.S.A.) & London (U.K.): Transaction Publishers.
- 2012c. *Altrove e altrimenti. Filosofia del linguaggio, critica letteraria e teoria della traduzione in, intorno e a partire da Bachtin*. Milan: Mimesis.
- 2013. *The Self as a Sign, the World and the Other*. New Brunswick (U.S.A.) and London (U.K.): Transaction Publishers.
- PETRILLI, Susan & PONZIO, Augusto 2001a. *Thomas Sebeok and the Signs of Life*. London: Icon Books.
- 2001b. Bioethics, Semiotics of Life, and Global Communication. *Sign Systems Studies* 29.1, 263–275.
- 2002. *I segni e la vita*. Milan: Spirali.

- 2003a. *Semioetica*. Rome: Meltemi.
- 2003b. Modeling, Dialogue, and Globality. *Biosemiotics and Semiotics of Self. Sign Systems Studies*, 31.1, 4–107.
- 2003–2004. See *Athanor* 2003–2004.
- 2005. *Semiotics Unbounded*. Toronto: Toronto University Press.
- 2006. Translation as Listening and Encounter with the Other in Migration and Globalization Processes Today. *TTR. Traduction, Terminologie, Rédaction*. Traduire les Amériques / Translating the Americas, ed. Marc CHARRON and Clara FOZ, vol. XIX, numero 2, 2a semestre 2006, 191–224.
- 2007. *Semiotics Today. From Global Semiotics to Semioethics, a Dialogic Response*. Ottawa: Legas.
- 2008a. On the Semiotic Basis of Knowledge and Ethics. An Interview with Susan Petrilli and Augusto Ponzio, by Daniel Punday. *Genders. Online Journal* 47. http://www.genders.org/g47/47_punday.html.
- 2008b. Dialogue and Interculturalism in Globalised Society Today. *International Journal of Communication*, Vol. 18, 1–2, 35–50, January–December 2008.
- 2010. Semioethics. In: Paul COBLEY (ed.), 150–162.
- PETRILLI, Susan, PONZIO, Augusto & PONZIO, Luciano 2012. *Interferenze. Pier Paolo Pasolini, Carmelo Bene e dintorni*. Milan: Mimesis.
- PETRILLI, Susan, PONZIO, Augusto, PONZIO, Julia & SILVESTRI, Filippo 2012. *Tempo, corpo, scrittura*. Quaderni di pratiche linguistiche e analisi di testi, PLAT n. 1/2012. Lecce: Pensa Multimedia.
- PONZIO, Augusto 1975. *La semiotica in Italia*. Bari: Dedalo.
- 1993. *Signs, Dialogue, and Ideology*. Eng. trans. and ed. S. PETRILLI. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- [1995] 2002. *La differenza non indifferente. Comunicazione, migrazione, guerra*. Second edition. Milan: Mimesis.
- 2004. Ideology. In: *Semiotik/Semiotics. A Handbook on the Sign-Theoretic Foundations of Nature and Culture*. Eds. R. POSNER, K. ROBERING & T. A. SEBEOK, Vol. 4. Berlin & New York: Walter de Gruyter. 3436–3447.
- 2006a. *The Dialogic Nature of Signs*. Ottawa: Legas.
- 2006b. I Questioned: Emmanuel Levinas and the Critique of Occidental Reason. *A Journal of Communications and the Self* 3, 3. [Special issue of *Subject Matter*.]
- [2007a] 2013. *Fuori identità*. Second edition. Rome: Meltemi.
- 2007b. *Emmanuel Levinas. Globalisation, and Preventive Peace*. Ottawa, Toronto & New York: Legas.
- 2009. See *Athanor* 2009.
- 2010. *Rencontres de paroles*. Parigi: Alain Baudry & Cie.
- 2011. *La filosofia del linguaggio. Segni, valori, ideologie*. Bari: Laterza.
- 2013. *No Círculo com Mikhail Bakhtin*. Trad. V. MIOTELLO, H. M. PAJEÚ, C. A. TURATTI & D. M. MONDARDO. São Carlos: Pedro & João Editores.
- PONZIO, Augusto & LOMUTO, Michele 1997. *Semiotica della musica*. Bari: Graphis.
- POSNER, Roland, ROBERING, Klaus & SEBEOK, Thomas A. (eds.) 1997–2004. *Semiotik/ Semiotics. A Handbook on the Sign-Theoretic Foundations of Nature and Culture*, 4 Vols. Berlin: Walter de Gruyter.
- ROSSI-LANDI, Ferruccio 1968. *Il linguaggio come lavoro e come mercato*. Milan: Bompiani. [Language as Work and Trade. Eng. trans. by M. ADAMS et al. South Hadley (Mass.): Bergin and Garvey, 1983.]
- SALTHER, Stanley 2003. Translation Into and Out of Language? In: S. PETRILLI (ed.) 2003a, 283–296.

- SEBEOK, Thomas A. 1976. *Contributions to the Doctrine of Signs*. Bloomington: Indiana University Press.
- 1979a. *The Sign & Its Masters*. Austin & London: University of Texas Press.
- 1979b. Ecumenicalism in Semiotics. In: T. A. SEBEOK 1979a, 61–83.
- 1981. *The Play of Musement*. Bloomington, IN: Indiana University Press.
- 1991. *A Sign Is Just a Sign*. Bloomington-Indianapolis: Indiana University Press. [A Sign is just a sign. *La semiotica globale*. It. trans. & intro. by S. PETRILLI. Milan: Spirali, 1998.]
- 2001a. *Global Semiotics*. Bloomington: Indiana University Press.
- 2001b. Galen in Medical Semiotics. In: T. A. SEBEOK 2001a, 44–58.
- SEBEOK, Thomas A. & DANESI, Marcel 2000. *The Forms of Meanings. Modeling Systems Theory and Semiotic Analysis*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- UEXKÜLL, Jakob von 1909. *Umwelt und Innenwelt der Tiere*. Berlin: Springer.
- 1940. *Bedeutungslehre*. Leipzig: von J. A. Barth.
- [1967/1934] 1992. *A Stroll through the Worlds of Animals and Men*. [Streifzüge durch die Umwelten von Tieren und Menschen; SCHILLER, C. H. (trans.).] *Semiotica* 89(4). [Special issue, ed. Thure von Uexküll.]
- WELBY, Victoria [1903] 1983. *What Is Meaning? Studies in the Development of Significance*. Amsterdam: John Benjamins.
- [1911]. *Significs and Language. The Articulate Form of Our Expressive and Interpretative Resources*. In: V. Welby 1985.
- 1985. *Significs and Language*. Ed. and intro. H. Walter SCHMITZ. *Foundations of Semiotics*, Vol. 5. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- 2009. See S. PETRILLI 2009b.
- 2010. *Come interpretare, comprendere, esprimere*. Ed., trans. and intro. S. PETRILLI. Rome: Carocci. [A collection of writings by V. WELBY, selected and translated into Italian by S. PETRILLI.]
- YATES, Eugene F. 2003. Three Views of Translations. In: S. PETRILLI (ed.) 2003a, 307–312.

Die Übersetzung von Kulturkonzeptionen aus dem Deutschen ins Finnische am Beispiel von Petra Hammesfahr's Kriminalliteratur

Lena Segler-Heikkilä
Fachhochschule Centria

Abstract (The translation of cultural concepts from German into Finnish with reference to Petra Hammesfahr's crime fiction): Culture can be understood as a collective construction of reality. Each society builds its own rules and regularities. Significant for this construction of reality is the existence of signs that are loaded with certain meanings. There are signs in the German semiotic space that 1. do not exist or 2. have only a partial equivalence in the Finnish semiotic space. How to understand and how to translate these signs? This article is about the reader's and the translator's role in understanding translated texts. In what extent does the reader's semiotic space influence his interpretation of certain signs and in what way do the translator's adaptation strategies have an impact on them?

Meine Tochter Sofia kommt am Abend ins Schlafzimmer und sieht mich lesen. Ich bin gerade dabei, eine der drei finnischen Übersetzungen von Petra Hammesfahr (geb. 1951) mit Bleistiftunterstreichungen zu bearbeiten. Sie fragt mich: „Ist das ein deutsches oder finnisches Buch?“ Ich lege das Buch zur Seite und überlege. Kinder wollen immer eine klare Antwort. Es ist aber ein deutsches und ein finnisches Buch. Um die Sache leicht zu machen, antworte ich: Es ist ein deutsches Buch, das von einer Finnin ins Finnische übersetzt worden ist. Stille. „Na, wenn es auf Finnisch übersetzt worden ist, dann ist es doch jetzt ein finnisches Buch, oder?“

In vorliegendem Artikel möchte ich den Einfluss des Übersetzers und des Lesers auf das Verstehen von Kulturkonzeptionen in übersetzter Schönliteratur diskutieren. Dies geschieht am Beispiel der drei bisher ins Finnische übersetzten Werke von Petra Hammesfahr:

Bélas Sünden (2003), übersetzt von Anja Meripirtti (*Uskoton mies*, 2006)

Das letzte Opfer (2003), übersetzt von Marja Kyrö (*Syysuhri*, 2005)

Die Sünderin (2001), übersetzt von Marja Kyrö (*Pahantekijä*, 2005)

Petra Hammesfahr gehört zu den erfolgreichsten deutschen Krimiautorinnen der Gegenwart. Sie hat seit 1991 29 Romane veröffentlicht und zahlreiche Buchpreise erhalten (Hammesfahr 2011a). Zudem hat die Autorin 5 Drehbücher geschrieben. 4 ihrer Bücher wurden verfilmt (Hammesfahr 2011b). Den drei Büchern ist gemeinsam, dass in ihnen das Leben einer Frau geschildert wird,

Ritva Hartama-Heinonen & Pirjo Kukkonen (eds.)

Inter

Acta Translatologica Helsingiensia (ATH) Vol 2, 146–165. 2013.
Helsinki: University of Helsinki, Nordica, Swedish Translation Studies.

das durch ein bestimmtes Ereignis aus der Bahn geworfen wird. Dieses Ereignis reißt wieder alte Wunden auf. Die Schilderung der verdrängten Geschehnisse der Vergangenheit und der gegenwärtigen Situation werden miteinander verflochten. Dies erzeugt Spannung und fordert vom Leser ein aufmerksames Lesen und Mitrecherchieren.

Mein Ziel ist aufzuzeigen, dass eine Übersetzung ein eigenständiges Werk ist und auch sein muss, wenn es in einer neuen Kultur funktionieren soll. Die drei Originalwerke enthalten zahlreiche Passagen, in denen kulturelle Phänomene geschildert werden, die aus finnischer Sicht fremd sind. Dies macht sie zu einem ertragreichen und lohnenswerten Forschungsobjekt.

In vorliegendem Artikel diskutiere ich zunächst die Rolle des Übersetzers und des Lesers beim Übersetzen bzw. Verstehen von kulturellen Zeichen und gehe danach auf den ersten Eindruck ein, den man beim Lesen der Übersetzungen bekommt. Danach befasse ich mich anhand einiger bezeichnender Beispiele mit der Frage, wie kulturelle Zeichen aufgefasst werden, die nicht adaptiert, sondern beibehalten werden, und komme dann zu einigen Beispielen von Adaptation. Die Tatsache, dass die vorliegenden Werke Hunderte von kulturellen Zeichen beinhalten, zwingt mich, mich im Rahmen dieses Artikels auf einige Beispiele zu beschränken. Dies ist also keine quantitative Untersuchung, in der alle in den Werken vorkommenden kulturellen Phänomene, deren Bedeutungen in der jeweiligen Kultur und die dazugehörenden Übersetzungsstrategien besprochen werden.

Kultur wird in diesem Artikel nicht als Hochkultur oder Kulturbetrieb verstanden, sondern im kulturwissenschaftlich- anthropologisch- semiotischen Sinne als kollektive Konstruktion der Wirklichkeit, also als die Art und Weise, wie sich bestimmte Gruppen von Menschen in ihrer Lebenswelt einstellen. Es gibt demnach nicht nur eine Wirklichkeit: Menschengruppen konstruieren sich die Wirklichkeit so, dass sie bestimmten Gesetzen folgt, nach denen die Menschen handeln (vgl. Watzlawick 1990: 18–20). Durch Kommunikation wird eine Kultur gebildet, indem sich die Mitglieder einer Kultur meist unbewusst darauf einigen, wie ein angemessener Umgang mit der Welt auszusehen hat. Menschen einer bestimmten Kulturgemeinschaft grenzen sich von einer anderen ab, indem sie Zeichen eine bestimmte Bedeutung geben, die nur von Angehörigen dieser Gemeinschaft verstanden wird. Kulturen sind Sammlungen von kulturellen Konstrukten: Werte, Normen, Umgangsformen, Konzepte von Zeit und Raum, religiöse Überzeugungen können in einer fremden Kultur völlig anders aussehen (Erll & Gymnich 2010: 19). In vorliegendem Fall steht der Übersetzer oft vor der schwierigen Aufgabe, kulturelle Konstrukte zu übersetzen, die keine Entsprechung im Finnischen haben. Meine Hypothese ist, dass die Übersetzungen einerseits aufgrund der kulturellen Wirklichkeit des fin-

nischen Lesers¹ und andererseits aufgrund der adaptierenden Maßnahmen der Übersetzer neue, eigenständige Werke werden, die Ähnlichkeiten mit dem Original aufweisen, jedoch nicht gleichgesetzt werden können. Auch wenn der Übersetzer nicht adaptiert, kann es zu starken semantischen und pragmatischen Verschiebungen kommen.

In der Semiotik werden Zeichen oder Zeichenbündel untersucht, die in ständiger Wechselwirkung zueinander stehen. Zeichen beinhalten immer Bedeutungen, die interpretiert werden müssen. Charles S. Peirce definiert das Zeichen als eine triadische Relation. Ein Zeichen, auch Repräsentamen genannt, ist etwas, das für etwas Anderes steht. Es ist an jemanden gerichtet und kreiert im Geist der betreffenden Person ein äquivalentes, möglicherweise sogar noch präziseres Zeichen. Peirce nennt dieses im Geiste entstandene Zeichen Interpretant des ersten Zeichens. Zudem steht das Zeichen für etwas tatsächlich Existierendes, das er Objekt nennt. (Peirce § 2.228) So kann z.B. das Wort „Baum“ ein Zeichen für einen wirklich existierenden Baum sein. Ein finnischer Leser „sieht“ vor seinem inneren Auge z.B. eine Birke oder eine Kiefer, ein deutscher Leser z.B. eine Tanne oder eine Buche. Nach Ferdinand de Saussure ([1916] 1969: 16), Semiotiker und Gründer der modernen Linguistik, fasst die Aufgabe der Semiotik folgendermaßen zusammen: „Semiology would show what constitutes signs, what laws govern them.“

Pirjo Kukkonen (2009: 21) erwähnt im Theorieteil ihrer Übersetzungsanalyse der *Kanteletar* aus dem Finnischen ins Schwedische u.a. die semiotischen Begriffe des Kultursemiotikers Juri Lotman. Durch das Zusammenwirken von Zeichen entstehen ständig neue, mit Bedeutungen aufgeladene Zeichen. Der Übersetzungsvorgang, den Lotman Semiotisierung nennt, ist ein grundlegender Mechanismus im Bewusstsein. Unter Semiotisierung ist die Interpretation, die „Übersetzung eines Texts“, zu verstehen. Die Semiotisierung von Texten geschieht in einer Semiosphäre. Unter einer Semiosphäre ist der Raum zu verstehen, in dem Texte leben und handeln und in dem Bedeutungen entstehen und kommunikative Prozesse stattfinden. Bei einer Übersetzung geht es nach Lotman also nicht nur um das rein Sprachliche, sondern immer auch um die Semiosphäre, in der ein Text funktioniert. In einer Semiosphäre operieren alle Zeichenprozesse innerhalb eines Systems. (Kukkonen 2010: 3–11, 2009: 21; Lotman 1990b: 127, 1990c: 287–305). Beispielsweise jemanden zu siezen ist in der deutschen Semiosphäre ein Zeichen, das u.a. mit den Bedeutungen „Respekt, Abstand, Erwachsener, fremd, kein guter Freund“ ausgestattet ist. Was ein Zeichen bedeutet bzw. mit welchen Konnotationen es ausgestattet ist (vgl. Barthes 1994: 178; Eco [1976] 1979: 85–86), ist einerseits abhängig von der Semiosphäre, dessen Teilnehmer der „Verstehende“ ist und andererseits vom

¹ In diesem Artikel verwende ich aus Gründen der besseren Lesbarkeit durchgehend die Maskulina „der Leser“ und „der Übersetzer“ im generellen Sinne, auch wenn es sich natürlich um Leserinnen und Übersetzerinnen handeln kann.

Verstehenden und seinem persönlichen Semiosphäre. In Deutschland gelten teilweise andere kulturelle Gesetzmäßigkeiten als in Finnland. Jemand, der in Deutschland aufgewachsen ist, hat gelernt, gemäß bestimmter Zeichen- und Bedeutungsregeln zu agieren. Er findet sich in diesem Zeichensystem zurecht und kann das Verhalten seiner Mitmenschen adäquat interpretieren und auch selbst dementsprechend handeln. Dies gilt z.B. für die Anwendung von gesprochener und geschriebener Sprache, nonverbaler Kommunikation, Interpretation konkreter Zeichen (Schilder, Werbung, Produktmarken, Gegenstände). In Deutschland auf jemanden mit dem Finger zu zeigen gilt als unhöflich, auf die Straße zu spucken gilt als unanständig, Applaudieren in der Kirche gehört sich nicht. Ein Stoppschild bedeutet, dass man an der Kreuzung anhalten muss. Sich die Hand zu geben bedeutet eine Begrüßung etc. Bedeutungen von Zeichen können in verschiedenen Semiosphären dieselben sein. Die soeben genannten Zeichen werden in Finnland sehr ähnlich interpretiert wie in Deutschland. Es gibt jedoch Zeichen, die in diesen Semiosphären verschieden interpretiert werden. Genau diese Zeichen sind es, deren Übersetzungen ich untersuchen möchte.

Umberto Eco (1999: 427) versteht die Semiose als einen hermetischen Prozess, der beinhaltet, dass wir durch die Kenntnis eines Zeichens immer etwas Anderes erfahren. Eine bestimmte Interpretation ist somit nicht schlechter als eine andere, sie ist lediglich anders aufgrund der unterschiedlichen Bedeutungen, die wir den Zeichen zuschreiben: „Die Semiose ist zwar virtuell unbegrenzt, doch unsere Erkenntniszwecke organisieren, begrenzen und reduzieren diese unbestimmte und unendliche Reihe von Möglichkeiten“ (Eco 1999: 428). Wenn ich beispielsweise vergleiche, wie ich als Kind die Geschichten von Pippi Langstrumpf verstanden habe und wie ich sie heute verstehe, wird verständlich, was Eco meint. Als Kind fand ich Pippis Verhalten amüsant und wollte mich zeitweise mit ihr identifizieren. Heutzutage ist meine persönliche Lesart eher analytisch und ich finde in den Büchern z.B. Sozialkritik. Wie Literatur verstanden wird, hängt vom semiotischen Raum des Lesers ab.

Peirce (§ 8.322) verwendet die Begriffe der unbegrenzten Semiose und des Mehr-Erfahrens. Geht ein Zeichen in die nächste Interpretationsstufe über, grenzt es sich immer genauer gegen andere ab. Im Peirceschen Kontext bedeutet dies, dass das Zeichen sich immer mehr der endgültigen Interpretationsstufe annähert. Dies beinhaltet, dass jeder neue Interpretationsprozess ein besseres Verständnis des Repräsentamens mit sich bringt. Peirce ist also der Meinung, dass es bessere und schlechtere Interpretationen gibt abhängig davon, wie gut man den Inhalt der Zeichen kennt. Nach Peirce würde dies auf ein konkretes Beispiel angewendet bedeuten: Ein finnischer Leser, der noch nie in Deutschland war und nie in Berührung mit dem deutschen semiotischen Raum gekommen ist, liest die finnische Übersetzung des Kriminalromans *Das letzte Opfer*. Einige Zeit später soll er in Deutschland arbeiten und wird mit dem

deutschen semiotischen Raum vertraut. Er kehrt vier Jahre später nach Finnland zurück und erinnert sich an das Buch, das er jetzt zum zweiten Mal liest. Nach Peirce hätte er jetzt mehr erfahren und könnte die kulturellen Zeichen und Zeichenbündel des Werkes besser verstehen und interpretieren. Er wäre auf einem höheren Erkenntnisstand angekommen, da er jetzt die Zeichen mit Konnotationen versehen könnte, die der Wahrheit näher liegen. Nach Eco wäre diese neue Interpretation lediglich eine zweite, akzeptable, aber nicht unbedingt bessere oder wertvollere Interpretation.

Einen wichtigen Aspekt zum Verständnis von Schönliteratur liefert Pirjo Kukkonen. Sie befasst sich in Zusammenhang mit der Äquivalenzfrage von Original und Übersetzung mit dem Thema Intertextualität. Kukkonen konstatiert in Anlehnung an Susan Bassnett ([1980, 1991] 1995: 31) und Jurij Lotman (1993: 34–39), dass jede Übersetzung auf gewisse Weise sprach- und kulturspezifisch ist und nicht nur als Zeichensystem aufgefasst werden darf, dessen Zeichen von einer Sprache in die andere transferiert worden sind. Ein schönliterarischer Text ist sowohl selbstständig als auch kommunikativ. Selbstständig ist er, weil er explizite Zeichen enthält, abgegrenzt ist, einen Anfang und ein Ende hat und auch, weil er eine innere Struktur besitzt. Kommunikativ wird ein Text jedoch dadurch, dass er in einem Oppositionsverhältnis zu denjenigen Zeichen und Strukturen steht, die sich außerhalb des Textes befinden. Demnach steht jeder Text immer in Bezug zu früheren oder ihn momentan umgebenden Texten², die sich sowohl im Kopf des Übersetzers als auch im Kopf des Lesers befinden. Jeder Mensch trägt unterschiedliche Texte mit sich, die sich im Laufe seines Lebens manifestiert haben. (Kukkonen 2009: 140) Lotman (1993: 25) schreibt: „Jeder Gedanke aber, der für sich allein mit Worten ausgedrückt wird, verliert entsetzlich, wenn man ihn so für sich nimmt und ohne die Verkettung, in der er sich befindet.“

Das besonders Interessante am Untersuchen von ins Finnische übersetzen deutschen Zeichen ist, dass nicht nur der semiotische Raum des Lesers in das Verstehen mit einspielt, sondern dass es bei Übersetzungen immer eine interpretierende Instanz mehr gibt, nämlich den Übersetzer. Somit interpretiert der Übersetzer die Zeichen des Originals, und der Leser der Übersetzung wiederum interpretiert die schon vom Übersetzer interpretierten Zeichen. Dies muss zwangsweise zu Verständnisverschiebungen führen. Diese unumgänglichen Verschiebungen erwecken wiederum ein Überdenken der Rolle, die eine Übersetzung hat. Riitta Oittinen (2008: 166) als Vertreterin der Manipulationstheorie schlägt vor, statt von einer Übersetzung von Schönliteratur lieber von einer schönliterarischen Übersetzung zu sprechen, die Teil der Literaturinstitution der Zielsprache ist. Eine Übersetzung entsteht gemäß den Bedingungen der

² Ich verwende den Begriff Text hier im Sinne von Lotmans Textbegriff (Lotman [1989] 1990a: 123–129). Ihm gemäß handelt es sich bei einem Text nicht nur um einen geschriebenen Text, sondern um einen semiotischen, also mit Bedeutungen aufgeladenen Raum.

Zielkultur (Aaltonen 2008: 391). Die Vertreter der Manipulationstheorie verstehen eine Übersetzung als eigenständigen, vom Original unabhängigen Text. Wäre es möglich, sich von der Äquivalenzforderung zu entfernen und zu akzeptieren, dass eine Äquivalenz schon allein aufgrund zweier verschiedener Kulturen nicht möglich ist? Wäre es demnach sinnvoller, die Übersetzung als eigenständigen Text aufzufassen und die Rolle des Übersetzers höher als bisher zu bewerten? Warum ist der Name des Übersetzers immer kleingedruckt und nie auf dem Umschlagdeckel eines Buches zu finden?

DIE ÜBERSETZUNG VON KULTUR AM BEISPIEL EINIGER ZEICHEN

Was geschieht konkret, wenn ein Zeichen oder ein Zeichenbündel übersetzt wird, das im finnischen semiotischen Raum eine andere Bedeutung hat als im deutschen oder womöglich im finnischen semiotischen Raum gar nicht existiert? Welche Möglichkeiten hat der Übersetzer in diesen Fällen? Inwiefern spielt der semiotische Raum des Lesers eine Rolle?

1 Der Übersetzer

Der Übersetzer greift beim Übersetzen von kulturellen Phänomenen zu verschiedenen Mitteln. Er hat die Möglichkeit zur Adaptation. Adaptation bedeutet in diesem Fall eine Anpassung an den finnischen semiotischen Raum und kann folgendermaßen vor sich gehen:

1. Erklärung. Anstatt das Zeichen (= das kulturelle Phänomen) des Originals direkt zu übertragen, wird es an derselben Textstelle, die im Original das kulturelle Phänomen enthält, erklärt.
2. Verwendung einer Entsprechung. Das Zeichen wird mit einer finnischen Entsprechung ersetzt.
3. Verwendung eines ähnlichen Zeichens des finnischen semiotischen Raums.
4. Verallgemeinerung. Ein allgemeineres Zeichen wird verwendet.
5. Partielle Verwendung. Das Zeichen wird nur teilweise in die Übersetzung übernommen.
6. Zusatz. Das Zeichen wird übertragen, die Textstelle enthält jedoch einen kleinen erklärenden Zusatz.
7. Vershobene Erklärung. Das Zeichen wird an der Textstelle des Originals beibehalten und eine Erklärung wird an einer anderen Stelle im Text eingebaut.
8. Spezifizierung. Das Zeichen ist in der Übersetzung genauer als im Original.
9. Verwendung einer anderen Ebene. In diesem Fall wird in der Übersetzung ein Zeichen verwendet, das keine Entsprechung mit dem Original hat. (Klingberg 1986: 16; Segler-Heikkilä 2009: 207–217)

Diese Maßnahmen sind unumgänglich, wenn das Ziel des Übersetzers ist, einen im finnischen semiotischen Raum lesbaren und funktionierenden Text zu erstellen.

Adaptiert der Übersetzer nicht, kann dies zu folgenden Maßnahmen und Konsequenzen führen:

1. Beibehaltung.
 - Der Leser versteht das Zeichen anders als ein Leser, der das Original liest.
 - Ein entsprechendes Zeichen existiert in der finnischen Kultur. Der Leser versteht es genau wie ein Leser der deutschen Kultur.
 - Ein ähnliches Zeichen existiert in der finnischen Kultur. Der Leser versteht es auf eine ähnliche Weise, obgleich mit semantischen Verschiebungen.
 - Das Zeichen ist für den Leser der Zielkultur ohne Adaptation verständlich, auch wenn es sich von dem Zeichen der Zielkultur unterscheidet. Der Leser lernt etwas über den neuen semiotischen Raum.
2. Entfernung. Dem Leser wird Information vorenthalten, da das Zeichen komplett aus dem Text entfernt worden ist.
3. Textexterne Erklärung. Dies bedeutet eine Fußnote oder eine Liste von Erklärungen am Anfang oder Ende des Buches. Das Gesamtbild und der Lesefluss leiden. (Klingberg 1986: 16; Segler-Heikkilä 2009: 212–218)

Eine der schwierigsten Aufgaben jeden Übersetzers ist es, eine Balance zwischen Adaptation und Beibehaltung zu finden. Die deutsche Kulturkonzeption des Originals wird zu einer Mischung aus deutscher und finnischer Kulturkonzeption. Einerseits soll das Buch seinen ursprünglichen Charakter mithilfe von Beibehaltung behalten, jedoch trotzdem durch Adaptation verständlich und fließend sein. Die Anwendung von Adaptation hat zur Folge, dass die Übersetzung der finnischen Kulturkonzeption näherkommt und für den finnischen Leser verständlicher wird. Durch Beibehaltung von Zeichen behält das Werk Teile seines kulturspezifischen Charakters. Es ist jedoch anzumerken, dass durch Beibehaltung manche Bedeutungen verborgen bleiben können.

2 Der Leser

Grob unterteilt gibt es 8 Leserkategorien. Der Leser

1. liest das Original und ist Mitglied des semiotischen Raums der Originalkultur	2. liest die Übersetzung und ist Mitglied des semiotischen Raums der Zielkultur
3. liest das Original und ist Mitglied des semiotischen Raums der Zielkultur	4. liest die Übersetzung und ist Teil des semiotischen Raums der Originalkultur
5. liest das Original und ist Mitglied eines semiotischen Raums, der weder zur Originalkultur noch zur Zielkultur gehört	6. liest die Übersetzung und ist Mitglied eines semiotischen Raums, der weder zur Originalkultur noch zur Zielkultur gehört

7. liest das Original und ist sowohl Mitglied des semiotischen Raums der Originalkultur als auch der Zielkultur	8. liest die Übersetzung und ist sowohl Mitglied des semiotischen Raums der Originalkultur als auch der Zielkultur

Die gebräuchlichsten Fälle sind die Leserkategorien 1 und 2. Ich gehe davon aus, dass die Zeichen eines Originals, gelesen von einem Mitglied derselben Kultur, am meisten der Originalkultur entsprechend verstanden werden. Es wäre falsch, an dieser Stelle davon zu sprechen, dass „die Interpretation des Lesers der Autorintention am nächsten sei.“ Wie Eco an einigen Interpretationen seiner eigenen Werke gezeigt hat, kann eine Interpretation auch dann akzeptabel sein, wenn die Interpretation von der Intention des Autors abweicht (Eco 1999: 153–168).

Man kann sich die Kultur als Puzzleunterlage eines Puzzlespiels vorstellen, dessen Stücke schon in die Pappe vorgestanz sind. Die Puzzlestücke und die Unterlage passen zusammen. In den Fällen 2–6 ist das Original aus seinem Kontext gerissen, sei es dadurch, dass der Leser die Zeichen aus seinem kulturellen Kontext interpretiert oder dass der Übersetzer durch adaptierende Maßnahmen das Werk verändert hat. In den Fällen 7 und 8 handelt es sich oft um Personen, die zweisprachig sind, in beiden Kulturen aufgewachsen sind oder lange in beiden Kulturen gelebt haben. Diese Personen haben die Möglichkeit, in Übersetzungen Bedeutungen aufzudecken, die einem Leser aus der Kategorie 2 vorenthalten bleiben. Wenn man beispielsweise in einer finnischen Übersetzung *parsatarzan* (*Pahantekijä* S. 265) oder *snapsi-idea* (*Uskoton mies* S. 140) liest, sind diese Wörter unverständlich für einen finnischen Leser und nur offen für Leser, die sehr gut mit dem Deutschen vertraut sind.³ Auf Finnisch haben diese Wörter nämlich keine Konnotationen, sondern können lediglich denotativ verstanden werden. Direkt zurückübersetzt bedeuten sie *Spargeltarzan* und *Schnapsidee*, haben jedoch auf Finnisch ebenso wenig Sinn wie z.B. *der Kaffeezahn tut weh* (FIN: *kahvihammasta pakottaa*) auf Deutsch, was etwa mit *Lust auf Kaffee haben* übersetzt werden müsste.

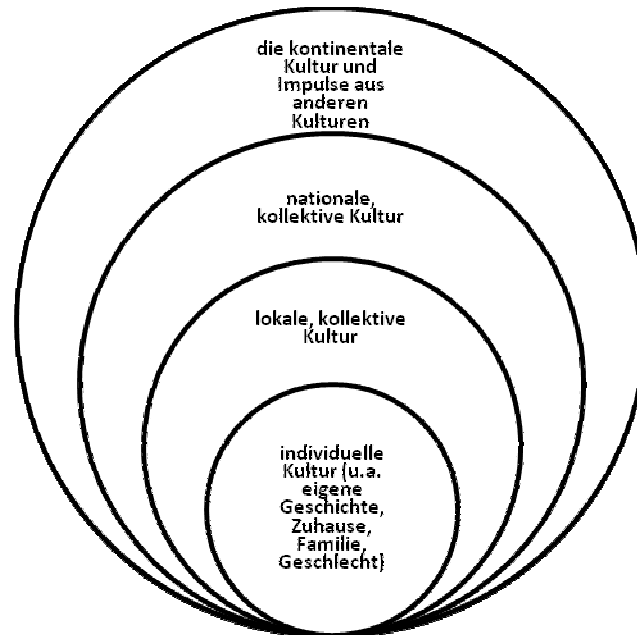
Es wäre überaus interessant zu untersuchen, wie ein Leser, der weder Mitglied der Originalkultur noch der Zielkultur ist, sondern zu einem dritten semiotischen Raum gehört, die kulturellen Zeichen einer Übersetzung versteht (z.B. ein Deutscher könnte die englische Übersetzung eines spanischen Originals lesen). Da es im Rahmen dieses Artikels nicht möglich ist, alle Kategorien durchzugehen und es in vorliegendem Artikel um das Verstehen der Übersetzung geht, befasse ich mich hier ausschließlich mit der zweiten Leserkategorie.

Der semiotische Raum des finnischen Lesers spielt eine Schlüsselrolle im Verstehen von ins Finnische übersetzter Literatur. Semiotische Räume werden in zahlreichen Werken zu interkultureller Kommunikation oft als Eisberg dar-

³ Im Folgenden verwende ich für die Werke die Abkürzungen, BS, DLO und DS für die Originale *Bélas Sünden*, *Das letzte Opfer* und *Die Sünderin* bzw. UM, SU und P für die finnischen Übersetzungen *Uskoton mies*, *Syysuhri* und *Pahantekijä*.

gestellt. Er wird in diesem Fall nicht Kulturkreis, sondern „kulturelle Prägung eines Individuums“ genannt (Kumbruck & Derboven 2009: 54–56). Man kann sich den semiotischen Raum des Lesers stark verallgemeinert folgendermaßen vorstellen:

Schaubild 1. Die Kulturkreise des Lesers (Segler-Heikkilä 2009: 33).

Die individuelle Kultur spielt immer in eine Literaturinterpretation mit ein. Lesarten gibt es somit ebenso viele wie Leser. Ein 35-jähriger Rocker, der eine sichere und gute Kindheit gehabt hat, verheiratet ist und 2 Töchter hat, Atheist, Vegetarier und Medienassistent ist, interpretiert dasselbe Buch mit Sicherheit anders als eine 70-jährige Rentnerin, die eine schwierige Kindheit hatte, den Krieg miterlebt hat und aus Polen flüchten musste, Katholikin und seit 20 Jahren verwitwet ist, 3 Söhne und 6 Enkelkinder hat und als Ärztin tätig war. Eine Interpretation sollte immer objektiv sein, was jedoch nie völlig erreicht werden kann. Die eigene Geschichte spielt in eine Literaturinterpretation insofern mit ein, als dass immer bestimmte im Werk vorkommende Zeichen je nach Interesse herausragen und mehr ansprechen als andere. Da das Untersuchen des individuellen Verstehens eines Werkes nicht durchführbar ist, weil es so viele Interpretationen wie Leser gibt, konzentriere ich mich in vorliegendem Artikel auf die Übersetzung von Zeichen, die typisch für die nationale, kollektive Kultur sind. Wie schon oben erwähnt, gibt es kulturelle Konzeptionen, die in einem Land gelten und „automatisch“ verwendet werden sowie z.B. das Siezen von Erwachsenen, das Halten an der Ampel, wenn sie rot ist oder das Grüßen, wenn einem ein Bekannter entgegenkommt. Diese Konzeptionen können in unterschiedliche Kategorien eingeteilt werden: 1. Immaterielles sowie Kommunikation, Medien, menschliches Tun, Namen, Politik (z.B. Bildungs-

politik, worunter auch das Bildungssystem fällt), Verhaltensnormen und 2. Materielles sowie Gegenstände, Produkte und deren Marken und Namen. Typisch für diese Konzeptionen ist, dass sie für die Beteiligten meist unsichtbar sind und in der Regel nicht hinterfragt werden. Sie gelten als normal, natürlich und richtig. Das Umfeld, in dem wir leben, hat auch Einfluss darauf, wie wir uns in Literatur geschilderte Situationen, Instanzen und Gegenstände vorstellen. Ein Leser des finnischen Kulturkreises, der nicht mit dem semiotischen Raum Deutschlands vertraut ist, sieht vor seinem inneren Auge beim Lesen finnische Bilder. Im Werk *Belás Sünden* wird beispielsweise eine Situation geschildert, in der die Heldin mit der Polizei konfrontiert wird. Sie ist nach einer Autorenlung auf dem Weg nach Hause zu ihrer Altbauwohnung:

Schon als wir in die Straße einbogen, sah ich den Fuhrpark vor dem Haus. Es regnete nicht mehr, aber alles glänzte vor Feuchtigkeit. In der Nähe brach sich das zuckende Blau. Die gesamte Umgebung war in gespenstische flackerndes Licht getaucht. Warum hatten sie ihre verdammten Blaulichter nicht ausgeschaltet (...) (BS S. 7–8)

Er war in meinem Alter, mittelgroß und untersetzt, ordentlich frisiert mit Seitenscheitel (...). Er war nicht zu übersehen, dass er das Kommando führte. Er hielt mit etwas entgegen, einen Dienstaussweis vermutlich, ich habe nicht hingeschaut. Er stellte sich vor: Offermann, Kriminalpolizei. (BS S. 11)

Die finnische Übersetzung enthält keine Adaptationen. Ein Leser, der Mitglied des deutschen Kulturkreises ist, hat ein anderes Bild vor sich als ein finnischer Leser, wenn dieser noch nie ein deutsches Polizeiauto oder einen deutschen Polizisten gesehen hat und allgemein nicht die Stimmung in deutschen Städten kennt. Anstatt einer grünen Uniform „sieht“ der finnische Leser vor seinem inneren Auge eine blaue. Er wird auch Schwierigkeiten haben, sich deutsche Altbaufassaden vorzustellen. Die Polizeiautos werden zu finnischen Wagen. Das „Sehen“ von Bildern, die Teil des eigenen semiotischen Umfelds sind, hält so lange an, bis der Leser mit dem deutschen semiotischen Raum vertraut ist. Dies gilt für alle in den Büchern geschilderten Orte. Beispielsweise Krankenzimmer (DS S. 135), Wohnhäuser (DLO S. 60–62), Autobahnen (DLO S. 136), Raststätten (DLO S. 136–137), Kanzleien (DS S. 319), Polizeireviere, Wurstbuden (BS S. 5–6), Bahnhöfe (BS S. 5) und Wälder (DLO S. 206–208) bleiben für den finnischen Leser so lange finnisch, bis er diese Orte in Deutschland gesehen hat. Je länger dieser Leser sich in Deutschland aufgehalten hat, desto mehr „sieht“ er deutsche Bilder.

3 Der erste Eindruck

Indem man zuerst die finnischen Übersetzungen der Werke liest, ist es möglich, sie ohne Vergleich mit dem Original und ohne vorgefasste Meinung zu betrach-

ten. Das erste Lesen der finnischen Übersetzung des Buches *Das letzte Opfer* (*Syysuhri*) bringt aus kultureller Sicht folgende Eindrücke: Es ist ein deutsches Buch, das gut lesbar ist, an manchen Stellen jedoch unklar, farblos und oberflächlich wirkt. Was es aus finnischer Sicht Deutsch klingen lässt, beruht vor allem auf nicht adaptierten, beibehaltenen Zeichen: Namen (Personennamen, Ortsnamen, Straßennamen) werden nicht verändert. Dasselbe gilt auch für die finnische Übersetzung des Buches *Die Sünderin* (*Pahantekijä*). Die Übersetzerin ist in beiden Fällen Marja Kyrö.

Die finnische Übersetzung des Buches *Bélas Sünden* (*Uskoton mies*) kann als eigenständig, einfallsreich und fließend beschrieben werden. Auch in diesem Fall wurden deutsche Zeichen sowie Namen, Produktmarken oder bestimmte Verhaltensweisen beibehalten, die das Buch aus finnischer Sicht Deutsch klingen lassen. Die Übersetzerin ist in diesem Fall Anja Meripirtti.

Alle drei Originale wirken nach dem Lesen der Übersetzungen köstlicher, bunter und tiefer gehender. Nach dem ersten Lesen ist nicht klar, woran dies liegt, kann jedoch teilweise damit erklärt werden, dass 1. Deutsch zum deutschen semiotischen Raum passt wie ein Puzzle zu seiner Puzzleunterlage. Es ist, als ob die deutschen Zeichen Puzzlestücke sind, die auf einer vorgegebenen Unterlage zu einem Gesamtbild zusammengesetzt werden sollen. Im Original stimmt die Unterlage mit den Puzzlestücken überein. Bei den finnischen Übersetzungen scheint es, dass es zwar möglich ist, ein Gesamtbild herzustellen, dass aber die Unterlage (= der semiotische Raum als Grundlage) nicht mit dem Bild zusammenpasst, das hergestellt werden soll. 2. Ich bin als Leser der Leserkategorie 8 mit dem deutschen semiotischen Raum vertraut und kann die Zeichen mit diesem Raum in Verbindung bringen. Es ist auch anzumerken, dass viele der deutschen Zeichen in den finnischen Übersetzungen nicht mehr anzufinden sind, sondern dass zu verallgemeinernden oder neutralisierenden Adaptationen gegriffen wurde: der ADAC (DLO S. 137) wird zum *tiepalvelu* (P S. 140), was *Straßendienst* bedeutet, und *Bravo, die Zeitschrift für junge Leute* (DS S. 142) wird übersetzt mit *Hienoa, oma lehti nuorille!* (P S. 241) was mit *Super, eine eigene Zeitschrift für junge Leute!* zurückübersetzt werden kann.

Im Folgenden soll geklärt werden, welche Auswirkungen die Beibehaltung und Adaptation von kulturellen Zeichen auf eine Übersetzung hat.

4 Beispiele für Beibehaltung deutscher Zeichen

4.1 Duzen und Siezen

In allen drei Übersetzungen wird die *Sie*-Form ohne Adaptation übernommen. Im finnischen Kulturkreis gehört das Duzen zum Alltag:

Das Duzen ist in den meisten Situationen die üblichste Art der Anrede. Das Siezen ist nur noch im Kundenkontakt und offiziellen Sitzungen üblich. Viele sind der Meinung, dass das Siezen nur noch ein altmodisches Relikt ist und dass das Duzen eine viel bessere Anredeform ist. (Ruotsi 2005: 22; die finnische Übersetzung des Zitats ist von mir)

In der deutschen Semiosphäre hingegen hat das Duzen andere Konnotationen (Reinhardt & Neubauer 2008: 6):

Wird das Du untereinander beschlossen, geht soziale Distanz verloren und die Gesprächspartner wechseln auf eine „vertrautere“ Ebene. Genauso kann aber auch die Distanz aufrechterhalten werden, indem kein Wechsel der Anrede vom Sie zum Du stattfindet. Hier wird die Indirektheit mit dem Sie gewahrt. Diese Konvention wird in der Regel im öffentlichen und beruflichen Leben praktiziert, weshalb das Siezen eine adäquate Form ist und als höflich gewertet wird.

Besonders häufig anzutreffen ist das *Sie* in den Passagen, in denen die Polizei verschiedene Personen zu den geschehenen Straftaten befragt. Das Zeichen *Siezen* enthält jedoch im deutschen semiotischen Raum andere Konnotationen als im Finnischen. Während das *Sie* im Deutschen die gebräuchlichste Anredeform zweier Erwachsener ist, die nicht miteinander befreundet sind, ist das *Du* im Finnischen in jeder Situation akzeptabel. Wird das *Sie* im Finnischen beibehalten, verändert sich das Bild und das Zusammenwirken der Charaktere ausschlaggebend. Durch das *Sie* wirkt die Unterhaltung zweier Erwachsener aus finnischer Sicht steif, unnatürlich und zu formell. Die Polizisten wirken viel härter, kälter und unnahbarer als gewöhnlich.

An einer Textstelle in DLO wird die Verwendung der *Sie*-Form direkt diskutiert:

In den ersten Monaten gingen Wagenbach und er noch förmlich miteinander um. Dann bot Wagenbach ihm das Du an (...) (DLO S. 103)

Es wird also explizit ein kulturelles Zeichen beschrieben, das im Finnischen keine Entsprechung an. In Finnland bietet man generell niemandem das Du an, sondern duzt sich automatisch. Kyrö löst das Übersetzen dieser Textstelle folgendermaßen:

Ensimmäiset kuukaudet he vielä teitittelivät toisiaan, mutta sitten Wagenbach tarjosi sinunkaappoja (...) (SU S. 106)

Zurückübersetzt bedeutet die Übersetzung: „In den ersten Monaten siezten sie sich noch, aber dann bot Wagenbach ihm das Du an.“ Kyrö übersetzt somit recht direkt. Dies hat jedoch zur Folge, dass die Textstelle aus finnischer Sicht einerseits zu förmlich klingt, da das Siezen und „einem das Du anbieten“ nicht üblich ist. Andererseits ist der Text innerhalb des Kontexts trotzdem verständlich und gibt dem Leser neue Informationen über die deutsche Kultur: In

Deutschland ist es üblich, sich erst zu siezen. Wenn man sich besser kennt, ist das *Du* angebracht. Die Textstelle gibt dem finnischen Leser zwar einen ersten Eindruck dieses Kulturunterschieds, öffnet jedoch nicht alle Konnotationen, die mit den komplizierten kulturellen Regeln des Duzens und Siezens verknüpft sind.

4.2 Musik

Musikstücke, Musiker, Sänger und Musikgruppen eines Landes beinhalten besonders viele Konnotationen, weil sie an eine bestimmte Epoche und an einen bestimmten Typ von Musik gebunden sind und damit auch auf die Zielgruppe hinweisen. In BS wird folgende Situation geschildert: Die Hauptperson hat den Musiker Béla Szabo kennengelernt, der sie einlädt, am Abend in einem Lokal seiner Band zuzuhören. Sie spielen Lieder von Gerhard Wendland, Roy Black und Heintje (BS S. 62). Diese Namen beinhalten u.a. die Konnotationen „Schlager, ältere Generation, gutbürgerlich“, was dem Leser auch etwas über die Zuhörerschaft und das Milieu berichtet. Dies ist ein Beispiel für Intertextualität. Frühere Texte, die nicht explizit in den vorliegenden Text integriert sind, spielen in die Situation mit hinein (vgl. Kukkonen 2009: 140). Die vorausgegangene Schilderung Bélas als exotischen, geheimnisvollen, gut aussehenden Mann mit langen Locken, der in der Drogerie immer teure Produkte kauft, steht mit dieser Szene in direktem Kontrast. Die Erwähnung der oben genannten Schlagersänger macht aus Béla einen Musiker, der sich mit dem Spielen von Schlagern in mittelmäßigen Lokalen zufriedengeben muss. In der finnischen Übersetzung werden diese Namen beibehalten und nicht etwa mit einer verallgemeinernden Adaptation geöffnet (UM S. 62), was dazu führt, dass die Person Béla nicht gleichermaßen „degradiert“ wird wie im Original. Im finnischen semiotischen Raum sind diese Interpreten weitgehend unbekannt und die Zeichen werden daher auf eine andere Weise verstanden. Sie beinhalten lediglich die Konnotation „deutsch“ und deren Bedeutungsgehalt ist demnach blasser.

4.3 Personennamen

Hammesfahr bedient sich häufig der literarischen Onomastik, indem sie Namen wählt, deren assoziative Etymologie bestimmte Eigenschaften der Träger suggerieren. In den drei Romanen gibt es bestimmte Menschentypen, deren Eigenschaften mithilfe ihrer Namen deutlicher zum Ausdruck kommen. Beispiele für Typen sind z.B. Spießbürger (*Karl-Heinz* (DS), *Karl-Josef Müller* (BS)), Normale (*Lisa Müller* (BS)), exotisch angehauchte Gestalten (*Béla Szabo* (BS)), Schwärmereien (*Johnny Guitar* (DS)), Sünderinnen (*Magdalena* (DS)) oder

starrköpfige Kommissare (*Rudolf Grovian*, (DLO)). Sowohl Vor- als auch Nachnamen werden in allen drei Werken ohne Adaptation beibehalten. Dies hat einerseits zur Folge, dass die Werke Deutsch klingen. Ein Leser der finnischen Semiosphäre kann jedoch nicht die Feinheiten heraushören, die sich hinter den Namen verbergen. *Lisa Müller*, mit *Lieschen Müller* gleichzusetzen, steht für den weiblichen, etwas naiven Alltagsmenschen. Diese Lesart bleibt dem Leser der finnischen Semiosphäre jedoch vorenthalten. Die Namen *Karl-Heinz* und *Karl-Josef* strahlen Kleinbürgertum aus und unterstützen somit die Eigenschaften der entsprechenden Charaktere. Ein Leser der finnischen Semiosphäre assoziiert jedoch mit diesen Namen nur die Konnotation deutsche Männernamen.

In diesem Fall gibt es eine Textstelle in DS, in der die Bedeutung oder Fehlverwendung eines Namens erklärt wird.

Sein Name war Rudolf Grovian. Manche sprachen ihn absichtlich falsch aus, dann klang es nach Brutalität. Aber er war kein gewalttätiger Mensch, im Gegenteil. (DS S. 76)

Hammesfahr spielt hier also mit dem Namen *Grovian* und dem Wort *Grobian*. Die Grundidee ist es, dem Leser etwas über die Charaktereigenschaften des Polizeiinspektors zu vermitteln. Gleichzeitig wird ausgedrückt, dass die Kollegen sich einen Scherz erlauben und sich ein wenig über Herrn Grovian lustig machen. Kyrö hat an dieser Stelle Probleme mit einer Übersetzung, da es sich um ein Wortspiel handelt, welches ebensowenig wie *traduttore, traditore* übersetzt werden kann:

Poliisipäällikön nimi oli Rudolf Grovian. Nimi lausuttiin usein tahallaan väärin, jolloin se kalskahti tarkoituksellisen karkealta. Mutta Grovian ei ollut väkivaltainen mies, päinvastoin, (...) (P S. 74)

Sie entscheidet sich für eine Direktübersetzung ohne Erklärungen oder Auslassungen. Zurückübersetzt bedeutet die finnische Übersetzung: *Der Name des Polizeiinspektors war Rudolf Grovian. Der Name wurde oft absichtlich falsch ausgesprochen, dann klang er absichtlich grob. Aber Grovian war kein gewalttätiger Mensch, im Gegenteil.* In der finnischen Übersetzung ist kein Wortspiel vorhanden, da *Grovian* nicht wie *karkea* klingt und der finnische Leser *Grovian* nicht mit der finnischen Entsprechung für *Grobian* („moukka, törkimys“) in Verbindung bringen kann. Der einzige Leser, der die Idee dieser Textstelle verstehen kann, gehört zur oben genannten Kategorie 8: Jemand, der sowohl den semiotischen Raums der Originalkultur als auch der Zielkultur kennt. Die Textstelle ist für den finnischen Leser (Kategorie 2) völlig unverständlich, da er den Namen des Polizisten mit dem falsch ausgesprochenen Wort *Grobian* nicht in Verbindung bringen kann.

4.4 Produktnamen

In den Werken gibt es zahlreiche Passagen, in denen Produktnamen erwähnt werden, die im Finnischen keine Entsprechung haben oder in Finnland unbekannt sind. Ein Beispiel hierfür ist *Klosterfrau Melisengeist* (BS S. 28), das in die finnische Übersetzung direkt übernommen wird. Die Konnotationen dieses Produkts sind für den deutschen Leser klar, da es in Deutschland allgemein bekannt ist. Es handelt sich laut dem Werbetext des Konzerns um ein Ganzheitstherapeutikum, das zur Besserung des Allgemeinbefindens positiv auf den Kopf-, Herz-, Magen- und Nervenbereich einwirken kann (Klosterfrau 2011). Man assoziiert mit dem Produkt in der Regel jedoch „Allheilmittel, bodenständig, von älteren Damen benutzt, unmodern“ und Ähnliches. Dieses Produkt wird in BS als Mittel eingesetzt, den Gesamteindruck der geschilderten Situation zu verstärken: Lisa trifft im Treppenhaus auf ihren zukünftigen Liebhaber, der gerade mit seiner Familie in die Wohnung nebenan zieht. Er sieht gut aus und wird aus Lisas Sicht als „Marlboro Cowboy“ beschrieben. Lisa hat eine Halbtagsstelle in einer Drogerie angenommen und überlegt, wie peinlich es wäre, wenn er wüsste, dass das Einpacken von *Klosterfrau Melisengeist* in Goldfolie zu ihrer Arbeit gehört. Mit anderen Worten wird dieses Produkt als *pars pro toto* für Lisas Arbeit verwendet: Ein spießiger Arbeitsplatz, den sie lieber nicht hätte, den sie aber behält, um sich und ihre Tochter durchzubringen. Der finnische Leser kennt jedoch nicht die Konnotationen dieses Produkts, sondern interpretiert es lediglich als ein Beispiel derjenigen Produkte, die Lisa verkauft. Somit wird diese Textstelle aus finnischer Sicht oberflächlicher verstanden als aus der deutschen.

Zusammenfassend kann festgestellt werden, dass die Beibehaltung eines kulturellen Zeichens meist zur Folge hat, dass

1. der finnische Leser das Buch deutsch findet und/oder
2. dem finnischen Leser wichtige Konnotationen vorenthalten bleiben und der Inhalt der Übersetzung somit blasser wird und/oder
3. der finnische Leser Neues über die deutsche Kultur lernt.

5 Beispiele für Adaptation von Zeichen

5.1 Geschäfte

In Finnland gibt es keine Drogeriemärkte und auch keine Übersetzung, die vollständig die Zeichen des Originals beinhaltet. Deshalb ist es für einen Übersetzer schwierig, eine Textstelle zu übersetzen, in der eine Drogerie erwähnt wird wie in BS (BS S. 26). Im Original bedarf eine Drogerie keiner weiteren Erklärung, weil dieses Zeichen für jeden, der mit dem deutschen semiotischen Raum ver-

traut ist, bekannt ist und weil man weiß, was in Drogeriemärkten verkauft wird: Produkte zur Körperpflege, Parfüms, Make-Up, Produkte, die zur gesunden Ernährung beitragen, Baby- und Kleinkindernahrung, Reinigungsmittel, einen Fotoservice etc. (Drogerie 2011). Bekannte Drogeriemärkte sind die Ketten Rossmann, Schlecker, dm-Drogeriemarkt oder Budnikowsky. In der finnischen Übersetzung wird das Wort *kemikalio* verwendet. Die Übersetzerin Meripirtti verwendet also eine partielle Übersetzung des Zeichens (siehe die Adaptationskategorien oben). *Kemikalio* beinhaltet jedoch nur teilweise die Konnotationen von Drogerie, denn in einer *kemikalio* werden nur Parfüms, Produkte zur Körperpflege und Make-Up verkauft und sie gehören oft zu Schönheitssalons. Es gibt in Finnland auch keine Drogerieketten wie in Deutschland, sondern es handelt sich meist um kleinere Firmen, die von Privatunternehmern geführt werden. Es kommt zu einer Bedeutungsverschiebung, da sich ein Leser der Kategorie 2 mit *kemikalio* etwas anderes vorstellt als einen deutschen Drogeriemarkt.

Im Zusammenhang mit der Beschreibung eines Mädchens, das als verwöhnt geschildert wird und „kein billiges Zeug aus der Kaufhalle“ anzieht, stößt der Leser auf das Wort *Kaufhalle*. Laut dem Text der Internetseite der Kaufhalle Berlin ist der Begriff Kaufhalle eine Prägung der DDR-Sprache für einen größeren, räumlich nicht unterteilten eingeschossigen Supermarkt, in dem überwiegend Lebensmittel und Waren des alltäglichen Bedarfs (WtB), wie Drogerieartikel, Reinigungsmittel usw. in Selbstbedienung angeboten wurden (Kaufhalle Berlin 2011). Diese Kaufhalle kann jedoch nicht gemeint sein, da die Geschichte in Westdeutschland spielt. Bis in die 90-er Jahre gab es in Westdeutschland eine Ladenkette mit diesem Namen. Es handelte sich um ein gewöhnliches Kaufhaus. Der Name dieser Ladenkette wird ins Finnische mit *HalpaHalli* übersetzt. Dies bedeutet, dass eine spezielle finnische Ladenkette, die Filialen in 39 Orten hat (HalpaHalli 2011), für eine spezielle deutsche Ladenkette eingesetzt wird. *Kaufhalle* wird also mit einem ähnlichen finnischen Zeichen übersetzt. Die Textstelle erhält in der Übersetzung deutlich einen finnischen Beiklang, da der Name eines finnischen Unternehmens verwendet wird. Da *Kaufhalle* zudem stark die Konnotationen *Vergangenheit*, *alt* beinhaltet und *HalpaHalli* nach wie vor existiert, kann der Leser der finnischen Übersetzung an dieser Stelle nicht heraushören, dass auf Vergangenes hingewiesen wird.

Man kann darüber diskutieren, ob ein partieller Einsatz typisch finnischer Zeichen der Übersetzung guttut oder nicht. Es ist anzumerken, dass in der finnischen Übersetzung der Name eines finnischen Unternehmens und deutsche Personennamen auf derselben Seite erwähnt werden. Der deutsche und der finnische semiotische Raum werden hier stark vermischt.

5.2 Musik

In BS wird eine Szene geschildert, in der ein Weihnachtslied gesungen wird:

Am Weihnachtsbaume die Lichter brennen, wie glänzt er festlich, lieb und mild. (BS S. 93–94)

Diese Stelle wird folgendermaßen ins Finnische übersetzt:

Ympärillä lapsukaiset laulelevat sulosti (UM S. 93)

Die Übersetzerin Meripirtti greift zu der von mir oben dargestellten dritten Variante (siehe die oben genannten Kategorien), indem sie ein ähnliches kulturelles Zeichen aus dem finnischen semiotischen Raum einsetzt. Eine direkte Entsprechung des im Original verwendeten deutschen Lieds gibt es nicht. Die Wahl eines finnischen Weihnachtslieds hat zur Folge, dass der Effekt der Szene dem Original sehr ähnlich ist und im finnischen semiotischen Raum funktioniert. Die Szene wird finnisch und unterstützt die Assoziation eines finnischen Bildes. Gleichzeitig wird das kulturspezifische Merkmal des Originalzeichens versteckt.

5.3 Schulnoten

Es gibt auch Beispiele für Adaptationen, die im Gegensatz zu dem oben genannten Beispiel der Verwendung der Ladenkette *HalpaHalli* nicht das Gleichgewicht zwischen deutschen und finnischen semiotischen Zeichen zerstört, sondern vielmehr das Verständnis eines Zeichens in der Zielkultur unterstützt. Während in Deutschland die beste Schulnote eine 1 und die schlechteste eine 6 ist, ist in Finnland die beste Note eine 10 und die schlechteste eine 4. In BS schreibt Hammesfahr über die Vergangenheit ihrer Heldin Sonja und erwähnt in diesem Zusammenhang auch ihre Schulleistungen:

Inzwischen hießen einige Klausuren, andere Referate, dann gab es noch Tests, und für alles gab es Einser, nur wenn es schlecht gelaufen war, eine Zwei. (BS S. 155)

Meripirtti übersetzt in diesem Fall folgendermaßen:

Nyt jotkut kokeet olivat tenttejä, jotkut referaatteja, ja sitten oli vielä tavallisia kokeitakin, ja kaikista hän sai kympejä, yhdeksikköjä vain silloin, kun koe oli mennyt huonosti. (BS S. 155)

Ohne Adaptation zurückübersetzt bedeutet die finnische Übersetzung: "Jetzt hießen einige Arbeiten Klausuren, einige Referate, und dann gab es auch noch

normale Arbeiten, und für alle bekam sie Zehner, Neuner nur dann, wenn die Arbeit schlecht gelaufen war.“

Meripirtti adaptiert in diesem Fall, indem sie das deutsche Zeichen mit einer finnischen Entsprechung ersetzt. Es handelt sich also um die Adaptationsmaßnahme 2 (siehe die oben genannten Kategorien). Hier ist eine Adaptation angebracht, denn das Beibehalten hätte nur Unverständnis zur Folge. Obwohl durch eine Adaptation immer Merkmale des kulturspezifischen Zeichens des Originals entfernt werden, ist dies hier nicht von großer Bedeutung. Dem finnischen Leser bleibt sicherlich vorenthalten, dass die Schulnoten in Deutschland anders sind als in Finnland. Dieses Wissen ist jedoch in diesem Kontext nur von marginaler Bedeutung. Vielmehr bleibt die Grundnachricht, dass Sonja eine gute Schülerin ist, erhalten.

6 Zusammenfassung

Das Ziel dieses Artikels war aufzuzeigen, dass Übersetzungen eigene Werke sind und auch sein müssen. Schon an einigen Beispielen konnte verdeutlicht werden, dass deutsche kulturelle Zeichen nicht ohne semantische Verschiebungen übertragen werden können. Die Übersetzungen können als eigenständige Werke aufgefasst werden, die einerseits wegen nicht adaptierter Zeichen deutsche Züge aufweisen und andererseits durch Adaptation und den Einfluss des finnischen semiotischen Raums des Lesers der finnischen Übersetzung finnisch wirken. Sowohl bei Beibehaltung als auch bei Adaptation entstehen häufig Bedeutungsverschiebungen. Wird ein Zeichen beibehalten, enthält es im finnischen semiotischen Raum häufig andere Konnotationen als im deutschen (siehe z.B. Benutzung des *Sie* und des *Du*). Es ist jedoch auch anzumerken, dass eine Beibehaltung häufig dazu beiträgt, dass der finnische Leser etwas Neues über den deutschen semiotischen Raum lernt. Wird ein Zeichen hingegen adaptiert, verliert es an kulturspezifischem Gewicht (siehe z.B. Generalisierung oder Veränderung von Produktmarken).

Ein Übersetzer beweist sein berufliches Können u. A. an der Fertigkeit, ein Gleichgewicht zwischen Adaptation und Beibehaltung finden zu können. Ein Zeichen mit finnischen Merkmalen zu versehen, ist in der Regel dann angebracht, wenn es das Textverständnis unterstützt und nicht in krasssem Kontrast zu typisch deutschen Zeichen steht, die im Werk beibehalten wurden. So ist z.B. die Verwendung einer finnischen Ladenkette auffallend in einem Kapitel, in dem ansonsten Zeichen neutralisiert oder beibehalten worden sind. Ein Übersetzer muss an jeder Textstelle, die kulturelle Zeichen enthält, abwägen, ob eine Adaptation für das Gesamtverständnis sinnvoller ist als eine Beibehaltung. Eine Adaptation sollte nur dann in Erwägung gezogen werden, wenn eine Beibehaltung unmöglich ist, sei es, weil das kulturelle Zeichen in der

finnischen Kultur nicht oder nur teilweise existiert oder andere Konnotationen beinhaltet. Meiner Meinung nach verwenden beide Übersetzerinnen Adaptation und Beibehaltung in einem recht ausgewogenen Maß.

Während der Untersuchung wurde deutlich, dass die beiden Übersetzerinnen verschieden arbeiten. Es müsste in einer gesonderten Analyse untersucht werden, inwiefern sich die Übersetzungsstrategien von Marja Kyrö und Anja Meripirtti unterscheiden und welche Ähnlichkeiten es gibt. Dies bedürfte einer quantitativen Untersuchung. Im Zusammenhang hiermit würde auch deutlich werden, in welchem Masse adaptiert und beibehalten wird.

Es wäre auch lohnenswert, die im zweiten Abschnitt erwähnten Leserkategorien eingehender zu untersuchen. Ich habe vor, im Rahmen eines Forschungsprojekts Vertreter dieser Kategorien zu bitten, ein bestimmtes Buch zu lesen und verschiedene kulturelle Phänomene zu beschreiben. Es wäre möglich, sich mit Universitäten verschiedener Länder in Verbindung zu setzen und Dozenten zu bitten, in Literaturkursen dieses Werk zu behandeln.

PRIMÄRLITERATUR

- HAMMESFAHR, Petra 2001. *Die Sünderin*. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag.
 — 2003. *Bélas Sünden*. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag.
 — 2003. *Das letzte Opfer*. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag.
 — 2005. *Pahantekijä*. Übersetzt von Marja KYRÖ. Helsinki: Otava.
 — 2005. *Syysuhri*. Übersetzt von Marja KYRÖ. Helsinki: Otava.
 — 2006. *Uskoton mies*. Übersetzt von Anja MERIPIRTTI. Helsinki: Otava.

BIBLIOGRAFIE

- AALTONEN, Sirkku 2008. Kun Antto Puuronen Suomeen muutti. Kulttuurisidonnainen käännöstutkimus työvälineenä. In: Riitta OITTINEN & Pirjo MÄKINEN (hrsg.), *Alussa oli käännös*. Tampere: Tampere University Press. 388–406.
 BARTHES, Roland 1994. *Mytologioita*. Ins Finnische übersetzt von Panu MINKKINEN. Helsinki: Gaudeamus.
 BASSNETT, Susan [1980, 1991] 1995. *Translation Studies*. Revised edition. London & New York: Routledge.
 Drogerie 2011: http://www.dm.de/de_homepage. [Gelesen 1.8.2013.]
 ECO, Umberto [1976] 1979. *A Theory of Semiotics*. Bloomington: Indiana University Press.
 — 1999. *Die Grenzen der Interpretation*. Übersetzt von Günter MEMMERT. München: Deutscher Taschenbuch Verlag.
 ERLI, Astrid & GYMNIH, Marion 2010. *Interkulturelle Kompetenzen. Erfolgreich kommunizieren zwischen den Kulturen*. Stuttgart: Klett Lerntraining GmbH.
 HALL, Edward T. 1966. *The hidden dimension*. New York: Anchor Press/Doubleday.
 HalpaHalli 2011: www.hhnet.fi [Gelesen 12.9.2011.]
 Hammesfahr 2011a: www.krimi-couch.de/krimis/petra-hammesfahr.html [Gelesen 19.8.2011.]
 — 2011b: www.imdb.de/name/nm0358586 [Gelesen 19.8.2011.]
 Kaufhalle Berlin 2011: www.kaufhalle-berlin.de/index.html [Gelesen 12.9.2011.]

- KLINGBERG, Göte 1986. *Childrens' Fiction in the Hands of the Translators*. Malmö: CWK Gleerup.
- Klosterfrau 2011: www.klosterfrau-marke.de/index~uuid~15AD2185BB2C231CCCoA02F91BCC4263.htm [Gelesen 10.9.2011.]
- KUKKONEN, Pirjo 2009. *Det sjungande jaget. Att översätta känslan och själen. Den lyriska samlingen Kanteletar i svenska tolkningar 1830–1989*. Acta Semiotica Fennica XXXVI. Imatra: International Semiotics Institute at Imatra (ISI) & Helsingfors: Suomen Semiotiikan Seura – Semiotiska sällskapet i Finland.
- 2010. Semiotiken som metodologi – tecknens liv i språket, kulturen och samhället. Att översätta tecken och teckensystem. In: *MikaEL. Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen symposiumin verkkojulkaisu. Electronic proceedings of the KäTu symposium on translation and interpreting studies* 4, 3–16. http://www.sktl.fi/@Bin/40704/Kukkonen_MikaEL2010.pdf.
- KUMBRUCK, Christel & DERBOVEN, Wibke 2009. *Interkulturelles Training*. Heidelberg: Springer Medizin Verlag.
- LOTMAN, Juri [1989] 1990a. *Merkkien maailma. Kirjoitelmia semiotiikasta*. Ins Finnische übersetzt von Erkki PEURANEN, Paula NIEMINEN & Jukka MALLINEN. Helsinki: SN-kirjat.
- 1990b. *Universe of the Mind. A Semiotic Theory of Culture*. Ins Englische übersetzt von Ann SHUKMANN. Einleitung von Umberto ECO. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press.
- 1990c. Über die Semiosphäre. *Zeitschrift für Semiotik* 12, 287–305.
- 1993. *Die Struktur literarischer Texte*. Übersetzt von Rolf-Dietrich KEIL. München: Wilhelm Fink Verlag.
- OITTINEN, Riitta 2008. Tekstilaji ja strategia: ajatuksia kaunokirjallisesta kääntämisestä. In: Riitta OITTINEN & Pirjo MÄKINEN (hrsg.), *Alussa oli käännös*. Tampere: Tampere University Press. 165–185.
- PEIRCE, Charles S. 1931–58. *Collected Papers of Charles Sanders Peirce*. Bände 1–6 hrsg. von C. HARTSHORNE & P. WEISS; Bände 7–8 hrsg. von A. W. BURKS. Cambridge: Harvard University Press.
- REINHARDT, Nancy & NEUBAUER, Nicole 2008. *Zur Veränderung im Sprachgebrauch. Die Anrede im Deutschen*. Darmstadt: Grin Verlag.
- RUOTSI, Suvi 2005. *Tapakirja*. Helsinki: Otava.
- DE SAUSSURE, Ferdinand [1916] 1969. *Course in General Linguistics*. Übersetzt von Wade BASKIN. New York: McGraw-Hill.
- SEGLER-HEIKKILÄ, Lena 2009. *Den skönlitterära översättningens anpassning till en ny kultur. Kulturspecifika drag i finlandssvensk prosa och deras översättning till tyska*. Acta Universitatis Ouluensis B Humaniora 91. Oulu: Oulu University Press. [<http://herkules.oulu.fi/isbn9789514293078/isbn9789514293078.pdf>.]
- WATZLAWICK, Paul 1990. *Wie wirklich ist die Wirklichkeit? Wahn, Täuschung, Verstehen*. München: Piper Verlag.

Förpackningens (o)översättbara egenskaper

Irma Sorvali

Helsingfors universitet

Finska, finskugriska och nordiska institutionen

Abstract ((Un)translatable features of packages): The consumers are supposed to have command of a number of registers when interpreting the information given on food packages. The aim of this article is to study the possibilities to translate this information given in verbal and visual signs on the packages. An attempt is made to apply methods from translation studies and semiotics.

As to the Member States in the European Union, the foodstuffs must comply with compulsory harmonised standards on labelling and advertising. How are the E-marked ingredients to be interpreted? The human senses and their interaction when the consumers are buying a product are also discussed. The analysis is exemplified by authentic bread packages.

As expected, the verbal signs on the packages have normally been translated according to the standards, while the visual signs are interpreted by the consumers. The analysis may hopefully build a bridge between researchers, translators, and consumers.

1 INLEDNING

Syftet med denna artikel är att analysera verbala och visuella tecken på brödförpackningar. Av speciellt intresse är i vilken utsträckning dessa tecken kan och behöver översättas. Vid märkning av livsmedel skall de EU-anslutna länderna följa Europaparlamentets och rådets direktiv (2000/13/EG). Som illustrationsmaterial använder jag ett urval av autentiska brödförpackningar, som samlats in i EU-länderna Finland, Sverige, Estland och Belgien. I denna artikel hämtar jag dock mina exempel mestadels ur den finska korpusen.

Vid analysen tillämpas metoder från översättningsvetenskap och semiotik (Jakobson [1959] 1966; Sonesson 1992; Kukkonen 2008, 2009; Hartama-Heinonen 2008 m.fl.). De insamlade förpackningarna är autentiska och behandlas i det skick som de varit i samband med konsumtionen. Detta har likheter med arkeologin som systematiskt studerar de gjorda fynden i det skick som dessa funnits (Sorvali 2009a: 187–188). I min analys får det insamlade materialet diktera metoderna och inte tvärtom.

Jag utgår ifrån att de verbala tecknen i princip är översättbara och skall också finnas i översättning på förpackningarna, medan de visuella snarare förutsätter interpretationer av konsumenten. De olika sinnenas betydelse för konsumenten diskuterar jag också i analysen. De E-märkta ingredienserna på förpackningarna (Nilsson 2008, 2009) ger en speciell anledning att diskutera etiska frågor

Ritva Hartama-Heinonen & Pirjo Kukkonen (eds.)

Inter

Acta Translatologica Helsingiensia (ATH) Vol 2, 166–179. 2013.
Helsinki: University of Helsinki, Nordica, Swedish Translation Studies.

kring livsmedel och översättning. Översättning av två- och flerspråkiga förpackningar kan med fördel behandlas i undervisningen i översättning och semiotik.

2 FÖRPACKNING, INTERAKTION OCH ÖVERSÄTTNING

Vår dagliga föda köper vi ofta färdigt förpackad. Med en färdigförpackning menas ”kombinationen av en vara och den individuella förpackning som den är färdigförpackad i” (*Färdigförpackade varor* 2011, art. 2, punkt 1). Förpackningen är en viktig länk i kommunikationen mellan producent och konsument samt mellan text och bild (se Sorvali 2010: 289–297). Man kan vidare tala om interaktion (lat. *interactio*) mellan förpackad produkt och konsument. Konsumenten har rollen av en översättare (lat. *interpres*) i denna interaktion där både det verbala och det visuella skall få en interpretation (lat. *interpretatio*). Från denna synpunkt skall den givna informationen fokusera sakinnehållet.

Brödförpackningen är tredimensionell, och informationen som ges på den läses inte alltid från vänster till höger, utan även uppifrån neråt på samma sätt som man läser ett partitur. Informationen är typografiskt markerad och består av skrivna texter, ritade bilder och andra illustrationer samt tabeller och andra numeriska uppgifter. Därtill finns det ställen som jag kallar för typografiska intervaller (lat. *intervallum*). I likhet med pauser i musiken är de betydelsefulla för helheten. En intervall skall väcka konsumentens intresse. Oftast är det fråga om en genomskinlig del på en (plast)förpackning, genom vilken en bit av den förpackade varan blir synlig. I motsats till detta finns det också kraftigt färgade ställen som helt täcker produkten.

Förpackningen skall ha ett sådant utseende att varan går åt på marknaden, och informationen på förpackningen skall kunna läsas och översättas av konsumenten. Vid analysen av hur detta går till använder jag Jakobsons klassiska typologi. Han skiljer mellan tre typer av översättningar, den intralinguala eller inomspråkliga (*intralingual translation or rewording*), den interlinguala eller mellanspråkliga (*interlingual translation or translation proper*) och den intersemiotiska (*intersemiotic translation or transmutation*). Den intersemiotiska översättningen innebär att man översätter från verbala till icke-verbala teckensystem. (Jakobson [1959] 1966: 233.) Denna typ innebär inte enbart översättning från det verbala till det icke-verbala teckensystemet, utan också vice versa (Kukkonen 2008: 47, 50; Nöth 1990: 230, 290–291). Intersemiotisk översättning är det fråga om när översättning sker från bild till text och omvänt eller när man översätter en färg till en egenskap (se avsnitt 5).

Min analys kan anses representera ”semiotics-inspired translation studies” (se Hartama-Heinonen 2008: 44). Semiotiskt sett fungerar förpackningen som uttryck (*representamen*), livsmedlet som innehåll (*object*), och av dessa skall konsumenten få en tolkning (*interpretant*) (om termerna, se Peirce 2011; Sonesson 1992: 126–128).

Tolkningen kan exemplifieras på följande sätt: Det verbala ordet *bröd* på förpackningen motsvaras av en visuell bild av en brödlimpa, som är en ekvivalent motsvarighet i ett annat teckensystem. En vetenskaplig eller enkel definition kan interpreteras med termer från samma teckensystem, t.ex. *salt* i ingrediensförteckning betyder natriumklorid. Uttrycket *nybakat bröd* kan känslomässigt associeras med välsmakande bröd, och denna konnotation fungerar också i omvänd ordning. (Jfr avsnitt 5; se Eco 1971: 69.)

I detta arbete gäller det att retrospektivt beskriva brödförpackningens interaktiva egenskaper. Att människan är både fysisk med bl.a. hungerskänslan och psykisk med bl.a. den estetiska känslan gör studiet av livsmedelförpackningarna inte mindre intressant. Brödet hör dessutom till människans äldsta livsmedel, och de flesta människor äter bröd varje dag och köper det mycket ofta i förpackad form. Förpackningen, som dock oftast slängs efter varan konsumerats, väntas här avslöja översättningsteoretiskt och semiotiskt sett relevanta aspekter. Den mångsidighet och variation som vardagliga teman kan bjuda på har t.ex. Barthes redovisat i sina *Mytologier* (1970).

3 LIVSMEDLETS FLERSPRÅKIGA IDENTITETSKORT OCH DESS ÖVERSÄTTBARHET

Livsmedel hör till livets nödvändigheter. Allt som duger som människoföda är livsmedel, konstaterade Brillat-Savarin (2008: 78) för ungefär 200 år sedan. Mera bestämt står det i livsmedelslagen:

Livsmedel skall till sin kemiska, fysikaliska, mikrobiologiska och hälsomässiga kvalitet, till sin sammansättning samt till andra egenskaper vara tillämpade som människoföda. Livsmedlet får inte orsaka fara för människors hälsa och inte heller vilseleda konsumenterna (*Livsmedelslag* 13.1.2006, kap. 2, 7§).

Livsmedelsförpackningen skall informera konsumenterna om den förpackade varan och därmed fungera som ett slags identitetskort. De språkliga förhållandena i resp. land gör sig gällande också i språket på förpackningarna. I enlighet med Finlands tvåspråkighet är texten på förpackningarna i Finland i allmänhet skriven på finska och svenska eller på ettdera av dessa. På de enbart enspråkiga orterna kan förpackningarna dock få vara enspråkiga.

Vid märkning av livsmedel skall EU-länderna följa Europaparlamentets och rådets direktiv (*Direktiv 2000/13/EG*; se också *Kommissionens direktiv 2001/101/EG* och *2005/26/EG*), där de obligatoriska uppgifterna vid märkning av livsmedel är föreskrivna. Hur de tio obligatoriska uppgifterna i direktivet ter sig ur översättandets synpunkt presenterar jag kort i framställningen nedan. Siffrorna (1)–(10) hänvisar till resp. nummer i direktivet (*Direktiv 2000/13/EG*, art. 3, punkt 1).

Eftersom en produkt skall ha det namn under vilket varan säljs torde detta namn stå översatt (1). Däremot skall ingredienserna översättas och stå på resp. landets språk (2). Mängden av särskilda ingredienser kan anses behöva en översättning i fall de inte består av siffror eller annat grafiskt, i synnerhet om ingrediensen är nödvändig för att känneteckna livsmedlet (3). Ingen direkt översättning behövs för nettokvantiteter som är angivna med siffror, t.ex. vikt-enheter (4). Datum för hållbarhet (dag, månad, år) behöver ingen egentlig översättning (5), medan anvisningarna för förvaring och användning skall självfallet översättas (6). Förpackarens, tillverkarens och firmans namn samt adress- och andra uppgifter är i allmänhet översättbara, men dessa uppgifter kan dock ibland behöva en översättning till resp. landets språk (7). Platsen, dvs. livsmedlets ursprung och härkomst, anges på resp. landets språk, i fall det finns en motsvarighet (8). Däremot skall bruksanvisningen översättas (9), medan alkoholhalten uttryckt i volym anges som sådan (10). Se exemplet med *Tattarileipä* (avsnitt 7 nedan).

Någon typ av översättning behövs således i de flesta punkterna, men i en del fall kan också nationella bestämmelser tillämpas. Oftast skall en interlingval översättning ges på resp. landets språk, t.ex. "sista förbrukningsdag", "viimeinen käyttöajankohta", "te gebruiken tot" osv. (se *Direktiv 2000/13/EG*, art. 10, punkt 5 ovan). De obligatoriska uppgifterna skall vara placerade på själva förpackningen eller på en särskild etikett. Förpackningen ger ytterligare information om livsmedlet med bilder, som konsumenten också skall kunna läsa och tyda ut. För att få information om varans alla egenskaper och inte minst om näringsinnehållet får konsumenten översätta och tolka de angivna uppgifterna enligt de hjälpmedel som finns tillgängliga (se avsnitt 6).

Livsmedlets identitetskort har ett viktigt samband med marknadsföringen. (Om semiotik, marknadsföring och konsumtion, se Umiker-Sebeok 1987 och Holbrook & Hirschman 1993.) På senare tid har det också blivit aktuellt att man konsulterar vanliga människor och vill ta reda på deras egna uppfattningar och erfarenheter (Fairclough 1997: 183). Enligt en intervju med konsumenter, som bestod av akademiska lärare och studenter, har varken produktens pris eller utseende någon större betydelse vid val av bröd. De flesta medger dock att de på ett eller annat sätt blir påverkade av reklamen. Bortsett från de yngsta informanterna brukar man av gammal vana köpa bröd av samma typ med samma namn. Att produkten och namnet är tidigare bekanta har en stor betydelse för alla konsumenter. (Sorvali 2009a: 192–194.)

4 SPRÅKET OCH SINNENA

Språket och sinnena utgör en helhet i interaktionen mellan förpackning och konsument. I en mataffär granskar konsumenten produkterna med hjälp av sina

sinnen. När denna helhet aktiveras vid val av förpackning, är det fråga om en företeelse som jag kallar för förpackningarnas *intersinnlighet* (Sorvali 2009a: 189). Intersinnligheten är ett slags multimodalt samspel, principiellt jämförbart med tv-program (se Kukkonens undersökning av ett tv-program, 2008). Vid analysen av sinnenas roll i förpackningarna utnyttjar jag Noreens arbete *Vårt språk* (1903: 11–21). Även om detta kommit ut för drygt hundra år sedan, kan det fungera som utgångspunkt i diskussionen om språket och sinnen.

I *känselspråket* spelar huden en central roll. Klappning och smekning är exempel på detta. (Noreen 1903: 12; jfr Eco 1977: 9.) Vid val av brödförpackning i en mataffär blir känselspråket aktuellt då en konsument tar en förpackning från hyllan och med hjälp av fingrarna vill studera om innehållet känns mjukt, lika med färskt. Den här taktila kommunikationen vid val av bröd översätter han sedan i enlighet med sina önskemål och behov. Man kan också hysa speciella känslor för livsmedel, t.ex. för det bröd man är van vid att äta sedan barn- domen. (Om känslor och semiotik, se Tarasti 1990: 205–207.)

Enligt Noreen hör *synspråket* till synförmågor genom ögat. Sådana är exempelvis mimik (axelryckning, vinkning), skyltning och annan optisk signalering med hjälp av tingens läge, form, färg och rörelser (t.ex. skyltar och blomsterspråk) samt skrift i vidsträckt bemärkelse (tonskrift, begreppsskrift eller ideografi och talskrift). (Noreen 1903: 12–16.) Konsumenten, som står framför brödhyllorna i en mataffär, studerar deras ”skyltning” med form och färg och tittar på de färgrika varorna. Sedan tar tolkningen vid, vilket resulterar i inköp av önskat bröd.

Hörselspråket eller hörbara språk vädjar till hörselsinnet. Här är det fråga om akustisk signalering med andra medel än talorganen, t.ex. en knackning på dörren. (Noreen 1903: 17–21.) En plastförpackning kan studeras auditivt; man hör hur den prasslar i handen, medan ljudet från en förpackning av papper låter annorlunda. Vissa ljud kan också höras, när man äter knaprigt bröd. Dessutom kan konsumenten i en affär få höra med talorganen producerade ljud som ”Vi bakar bröd här i affären!”, och doften, resultatet av bakningen, börjar sprida sig därinne. Meningen är att denna information aktiveras och blir en klar handlingsmodell med imperativen ”Kom och köp!”. Luktsinnet används också för att studera brödets färskhets. Framför allt skall brödet smaka.

5 INTERAKTION MELLAN DET VERBALA OCH DET VISUELLA

Förpackningarna i min analys är plast- och papperspåsar, men det finns också fyrkantiga lådor, runda burkar eller ovala dosor. Att ge visuell information på dessa tredimensionella och till formen obestämda förpackningar ställer vissa krav på typografin.

Med den verbala texten, som också är visuell, menas här skrivna partier som består av bokstäver och siffror. Med bild menas teckningar och andra illustrationer samt fotografier som ofta avbildar avsnitt ur den yttre verkligheten (jfr Pettersson 2004: 11). Den verbala texten kan placeras i tid och rum, och den kan använda alla tempusformer. Däremot står bilden i presens och har inget futurum. (Se Brusila 2003: 10.) Man kan också lägga märke till att de visuella tecknen är rumsmässigt ordnade på den konkreta ytan av förpackningarna, men de följer dock inte någon klar kronologi.

En förpackning är i och för sig ett tyst föremål, men en ekfras kan få ett tyst objekt att tala (Scott 1995: 404). Ekfrasen, som är känd redan från antikens litteratur, innebär att innehållet i texter tolkas med hjälp av konst och konstverket tolkas med hjälp av ord (Lund 2002: 183; Ratkowitsch 2006: 5; Sorvali 2009b: 91). På liknande sätt kan man med hjälp av verbala och visuella tecken avslöja vad en tyst brödförpackning innehåller. Det verbala blir med andra ord intersemiotiskt översatt till visuell form och omvänt, t.ex. ordet *knäckebröd* leder till en fyrkantig förpackning, och en halvöppen papperspåse i brödbutiken representerar ofta *nybakat bröd*.

Det verbala och det visuella tillsammans ger information om den förpackade produkten. Dels kan de ge dubbel information, men en bild kan också uttrycka sådant som inte finns angivet med verbala medel. Att analysera en bild är att översätta den, har det också hävdats (se Dunér 1973: 216). Förutsatt att konsumenten kan läsa och tyda ut den bildliga informationen blir han medveten om vad producenten har menat. Bilden på förpackningen borde därför vara begriplig, annars kan förpackningen inte tjäna sitt syfte.

5.1 Verbala och visuella stilmedel

Förpackningar innehåller både visuella och språkliga stilmedel, som i första hand syftar till att väcka konsumentens uppmärksamhet och att få honom att köpa produkten. Färgen spelar också en stor roll, i och med att förpackningarna nuförtiden ofta är mycket färgrika. Dessutom innehåller förpackningarna kulturella, estetiska, etiska, psykologiska och samhällseliga aspekter som alla signalerar något väsentligt av förpackningen och dess innehåll (Sorvali 2008: 464–467).

De klassiska stilmedlen är många. Av dessa kännetecknas symbolerna med sin vanlighet. Det är den visuella solen som ofta använts för att symbolisera naturen. Den gula bollen fungerar både som ikoniskt tecken av solen och indexalt tecken av naturen där brödet fått sitt ursprung. Att brödet är hälsosamt för hjärtat och för hela blodcirkulationen markeras symboliskt med en bild av ett hjärta på förpackningen. Bilder av olika sädesslag används ofta som visuella illustrationer. Ett ax symboliserar bröd och fungerar också som synekdoke eller

pars pro toto. Den enklaste symbolen för natur och föda utgörs dock av ett enda avbildat korn. Bilder av ax eller korn möts förresten på brödförpackningar i alla de aktuella länderna (avsnitt 1).

Det finns också exempel på språkliga stilfigurer som ofta förekommer i namn på bröd i det finländska materialet (Fi. 1–223), t.ex. allitterationer som *Luonnon Lapsi* (Fi. 188) och *RuisReipas* (Fi. 205) samt allusioner som *Nuori Mylläri* (Fi. 211) med hänvisning till en finsk 1950-talsfilm *Den unge mjölnaren* (som bygger på Maiju Lassilas text), och *Aito Pälkäneen Perunalimppu* (Fi. 22) med hänvisning till orten Pälkäne där brödet bakats. Exempel på visuella allusioner är bilder av gamla verktyg som representerar traditionellt bakat bröd. Sådana allusioner är också upprepningar där flertryck av samma bild har använts i ett framhävande eller dekorativt syfte.

Bilderna på brödförpackningarna kan i allmänhet tolkas som intersemiotiska översättningar av föda. Människor som ibland är avbildade på förpackningarna anses i allmänhet representera människoföda på samma sätt som en bild av en katt på en konserverburk står för kattmat. Djurbilder är dock mera sällsynta på brödförpackningarna, där de förefaller att närmast fungera som illustrationer.

5.2 Färger i interaktion

Färger som använts på förpackningarna väcker konsumentens uppmärksamhet och kan framkalla emotioner. De kan pigga upp det vardagliga livet, som brödförpackningarna onekligen tillhör. Inledningsvis illustreras här färgernas interaktion med hjälp av en kort beskrivning av den norske författaren Karl Ove Knausgård som i sin nyutkomna bok *Min kamp* skriver på följande sätt:

Än en gång slogs jag av hur ren och av det skälet uppiggande varornas existens var, deras klara färger, som den gröna och vita plasten bönorna låg i, med den röda texten och den röda loggan, eller som den vita papperspåsen som omslöt brödet utom i ena änden där den avrundade mörka skorpan liksom tittade fram, som ett snigelaktigt djur ur sitt hus, eller, fick jag för mig, som en munk ur sin munkkåpa. Apelsinerna som svällde orangeröda mot nätet. (Knausgård 2011: 376; min kursivering.)

Den visuella renheten blir starkt betonad mot den smuts som författaren upplever i ett hus efter sin fars död. Den mörka skorpan som tittar fram som ett djur innebär en personifikation eller ett levandegörande av livsmedel. På livsmedelsförpackningar möter man ibland färgrika bilder av livsmedel som levandegjorts med hjälp av avbildade ögon, mun och ben, t.ex. en brun semla med ett leende ansikte hoppar upp och ner på sina smala ben. För en vegetarian kan sådana bilder verka t.o.m. motbjudande, även om meningen säkerligen inte varit att leda till någon negativ effekt. Personifikationen kan snarare jämföras med barnramsans gröna herr Gurka.

Intressant är också att Knausgård (2011: 333) säger sig ha läst semiotiska arbeten av Derrida, Foucault, Kristeva, Lacan m.fl. Hos Foucault finner man t.ex. ett påpekande att det intryck som den röda färgen gör kan åstadkommas med hjälp av *r*-ljud (Foucault 2010: 118; jfr exemplet *RuisReipas* ovan). (Om färger som tecken, se Kress & van Leeuwen 2001: 56–63.) Synestetiska företeelser på förpackningar, i synnerhet sambandet mellan färg, form, smak och lukt, kunde vara värt att studeras på ett större vardagsmaterial.

Färgerna är ofta i symbolisk användning. Redan i Gamla Testamentet får luft, jord, vatten och eld motsvaras av blått, vitt, purpurrött resp. rött (Klarén 1973: 106). Dessa är synliga också på förpackningarna, utan att de nödvändigtvis representerar gamla symboler. Enligt min analys av färgerna på de svenska och de finska förpackningarna innehåller det svenska urvalet sammanlagt sjutton olika färger, medan det finska har endast tolv. Färgerna evaluerades också av en grupp personer som skulle registrera alla färger som de kunde se på förpackningarna. Då var blått, vitt och gult de oftast använda färgerna på de svenska förpackningarna, medan vitt, rött och blått toppade listan på de finska. Man kan lägga märke till att svenska resp. finska flaggans färger hamnat bland de oftast använda färgerna på de svenska resp. finska förpackningarna. Grundfärgerna kan i och för sig anses medföra något färskt och fräscht på förpackningen, och rött förefaller att ha använts för att väcka uppmärksamhet. Brunt kan med tanke på mörkt bröd anses vara i ikonisk användning, men brunt toppar dock inte listorna i analysen. Grönt hör inte heller till de oftast använda färgerna, men kan möjligen väntas bli vanligare med den tilltagande ekologiska trenden i livsmedelsproduktionen. Här får det ekologiska brödet bli indexalt representerat av de färgrika landskapsbilderna som ibland pryder förpackningarna i urvalet. (Sorvali 2008: 467.) Hur medvetet färgerna är valda för speciella syften eller hur starkt de representerar en speciell nationalitet är dock inte möjligt att i detta sammanhang redogöra för.

6 INGREDIENSER I LIVSMEDEL – ETISKA ASPEKTER

Som ovan framkommit, hör ingredienserna i livsmedel till de obligatoriska delarna på förpackningarna. Till ingredienserna hör också tillsatsämnen, som inte får utgöra någon hälsorisk för konsumenten och inte heller vilseleda honom. (Se *Direktiv 2000/13/EG* och *Kommissionens direktiv 2005/26/EG*.) Den information som ges på en förpackning skall således vara korrekt och etiskt hållbar. De E-märkta ingredienserna, som nuförtiden är vanliga i livsmedel, blir ofta oklara för konsumenten. Dessa anges med hjälp av ett E som efterföljs av ett bestämt nummer. Konsumenten måste då ha möjlighet att tyda ut vad sådana markeringar faktiskt innebär, och för detta ändamål behöver han hjälpmedel.

I Sverige har man under den senaste tiden diskuterat ingredienserna i livsmedel till följd av nyhetsjournalisten Mats-Eric Nilssons böcker över detta aktuella tema. Nilssons bok *Den hemlige kocken* (2008) har fått underrubriken *Det okända fusket med maten på din tallrik*, som konkret avslöjar problemet med fejkad mat. Lika konkret är rubriken till hans andra bok *Äkta vara. Guiden till oförfalskad mat* (2009). Tillsatsämnen och etik är allt vanligare diskussionsämnen även i Finland i och med att Nilssons böcker kommit ut i finsk översättning (*Petos lautasella*, WSOY 2008, 4. uppl. 2010, övers. Tuulikki Valta, resp. *Aitoa ruokaa*, Atar Kustannus 2010, övers. Riikka Toivanen).

Nilssons arbeten kan anses fungera som ett slags representanter för den information som konsumenten utnyttjar vid val av etiskt hållbara livsmedel. På samma gång är det fråga om ett val mellan god näring och fejkad mat. Flera av Nilssons kapitelrubriker, t.ex. "Vårt sorgliga bröd", "Fejkad mouthfeel" och "Hälsofällan" (Nilsson 2008), är dåliga tecken med negativ information om maten. Det är förstås läsaren och konsumenten själv som avgör valet av de livsmedel som han vill konsumera.

Det finns sammanlagt 316 tillsatsämnen som är godkända av EU (se Nilsson 2008: 91–97). Ett av dessa är tillsatsämnet E 621, "smakförstärkare" i intralingval översättning, "den femte smaken" enligt Nilsson och *mononatriumglutamat* till sitt kemiska namn. Enligt den lista över samtliga E-märkta ingredienser som Nilsson (2008: 220–263) bifogat kan E 621 vid intag av höga halter ge upphov till överkänslighetsreaktioner i form av huvudvärk, svettning, halsbränna, yrsel, tryck över bröstet och illamående, och det kan vara ohälsosamt för småbarn. Ett annat exempel är tillsatsämnet E 553 b, som intralingvalt översätts med "talk" och därtill får följande information om hälsorisker: "Finns misstankar om att det kan framkalla magcancer" (se Nilsson 2008, E-nummerguide). Alla de övriga E-märkta ingredienserna kan konsumenten på det här sättet översätta intralingvalt och noggrant studera eventuella hälsorisker i ingredienserna i det bröd han skall välja. Ytterst handlar det om etiska frågor i livsmedelsproduktionen.

De exakta förteckningarna över ingredienserna och de realistiska bilderna eller fotografierna av den aktuella maten hör till korrekt information på förpackningarna (jfr bestämmelserna enligt EU, se avsnitt 3 ovan). Denna information skall självfallet följa etiska regler. Dåliga tecken är däremot t.ex. tecken med ofullständiga förteckningar över ingredienser, överdrivna och orealistiska bilder av matvaror och matportioner samt extra luft i förpackningen. Om det utlovas mera än det innehållsmässigt finns i förpackningen är det fråga om förvrängda och förfalskade tecken. Det kan också finnas onödiga tecken, som exempelvis ger dubbelinformation. Ibland kan förpackaren av en eller annan anledning låta bli att berätta allt, vilket inte heller fyller de etiska kraven på den obligatoriska informationen. En alltför liten font som konsumenten har svårt att läsa eller en bild som inte har mycket med innehållet att

göra hör ytterligare till de misslyckade tecknen. Dåliga tecken är m.a.o. alla tecken som vilseleder konsumenten (se *Direktiv 2000/13/EG*, art. 2).

Även om man i allmänhet slänger förpackningen så snart innehållet förbrukats, betyder det inte att man kan slarva med den etiskt korrekta informationen på denna. Man skall helt enkelt efterlysa läsbara förpackningar med korrekt producerade verbala och visuella tecken som konsumenten skall kunna förstå och tolka rätt.

7 TATTARILEIPÄ I NÄRBILD

Nedan presenterar jag en finsk brödförpackning, *Tattarileipä*, med speciell tanke på de aspekter som ovan behandlats och sammanfattar förpackningens (o)översättbara egenskaper. Hela förpackningen representerar produkten, som i detta fall är skivat bröd med bovete (fi. *tattari*). Den obligatoriska informationen om ingredienser, förvaring och näringsinnehåll ges med grafiska tecken av mindre storlek på förpackningens bakre sida, medan bilden och namnet dominerar på främre sidan. (Avsnitt 1 och 2.)

Namnet på brödet *Tattarileipä* anges med stor font på främre sidan och har med mindre font angivits på svenska, engelska, tyska och franska: *Bovetebröd*, *Buckwheat bread*, *Buchenwiezenbrot* resp. *Pain au sarrasin*. Det finska namnet har placerats ovanpå den genomskinliga typografiska intervallen. Under intervallen finns dessutom ett fotografi av ett par brödsivor. Tillsammans utgör dessa en skärm, jämförbar med en tv-ruta, som också ger information om att produkten är glutenfri. Det som brödet faktiskt inte innehåller, är således speciellt markerat, t.ex. *Gluteeniton*, *Glutenfri*, *Gluten-free*, *Glutenfrei*, *Sans gluten*. Denna egenskap har också fått en intersemiotisk översättning med det internationella tecknet för glutenfritt, som består av en bild av ett ax som strukits över. Att brödet också är fritt på vete, mjölk, laktos och konserveringsmedel, är uttryckt med interlingvala översättningar till resp. språk. Brödet passar vidare för vegetarisk diet, vilket anges verbalt på alla de fem språken.

Namnet spelar överhuvud en viss roll vid val av förpackning, i synnerhet om det är tidigare bekant för konsumenten. Namnet har också ett starkt konnotationsvärde i och med att ett ändrat namn kan enligt en undersökning vara tillräckligt för att ändra på konsumentens uppfattning av livsmedlets hälsovärde och smak samt till följd av detta få denne att ändra på sin konsumtion (*Foodnavigator* 2011). Ingredienserna i *Tattarileipä* står förutom på finska även på de fyra övriga språken. Mängden av ingredienserna och de övriga kvantiteterna ges i siffror, likaså datumet för hållbarhet. Förvarings- och användningsanvisningarna finns på respektive språk, och nederst på förpackningen står till-

verkarens namn (Oy Moilas Gf Ltd. FIN-76850 Naarajärvi. Finland) som tydligen står även för den ort där produkten tillverkats. (Avsnitt 3.)

Förpackningen *Tattarileipä* aktiverar sinnena på olika sätt. Visserligen känner man varken doft eller lukt, eftersom brödet är frysvara och därför känns bara kallt. Plastförpackningen är dock aningen hörbar. Den röda färgen är iögonenfallande, och flaggorna i färg är placerade bredvid texterna på de olika språken på förpackningens bakre sida. Den blåvita flaggan står bredvid den finska texten, den blågula bredvid den svenska, och detsamma gäller för de övriga flaggorna och språken. (Avsnitt 4.)

De verbala och de visuella stilmedlen är tämligen tunnsådda på denna förpackning. Även om det finns ett fotografi av brödsnivorna, syns en del av det förpackade brödet genom den runda, genomskinliga intervallen på förpackningen. Att produkten är glutenfri har uttryckts förutom verbalt också visuellt med det internationella tecknet, som ovan konstaterats. För övrigt ges den obligatoriska informationen på inramade ställen, och inga typografiska oregelbundenheter förekommer. (Avsnitt 5.)

Som ovan framgått, bjuder förpackningen *Tattarileipä* på talrika exempel på interlingvala översättningar, men det finns också behov av att översätta intralingvalt. Produkten innehåller sammanlagt fyra E-märkta ingredienser som får följande översättningar: E 440 heter pektiner, E 466 karboximetylcellulosa/cellulosagummi, natriumkarboximetylcellulosa, E 412 guarkärnmjöl och E 471 mono- och diglycerider av fettsyror. De nämnda tillsatsämnen fungerar som förtjocknings-, stabiliserings- och/eller emulgeringsmedel. Dessutom anges E 412 ha hälsorisker i form av överkänslighetsreaktioner hos personer som är allergiska mot ärtor, bönor eller jordnötter. (Nilsson 2008: passim.) Detta står dock inte explicit på förpackningen, utan det är konsumenten själv som får söka fram närmare information om eventuella risker med det aktuella livsmedlet. (Avsnitt 6.)

Ett närstudium av förpackningen *Tattarileipä* ger vid handen att den verbalt angivna informationen följer EU-direktivet. Men vem skall då se till att informationen på förpackningarna alltid blir korrekt uttryckt och dessutom korrekt översatt? Frågor av detta slag kan med fördel beaktas vid utbildningen av språkforskare, semiotiker och översättare, så att man inledningsvis utgår ifrån en samling av förpackningar, analyserar deras språk med tanke på språkriktighet och lagstiftning samt jämför översättningarna med originalen och med varandra. Vidare kan bilderna studeras och de kan jämföras med innehållet samt de E-märkta ingredienserna tolkas. Därefter kan resultaten diskuteras ur forskarens, översättarens och konsumentens synvinkel. (Översättarens principprogram, se kap. 4 i Ingo 2007.) Speciell uppmärksamhet skall på samma gång fästas vid de etiska frågorna.

8 SLUTORD

I denna artikel har jag studerat verbala och visuella tecken på autentiska bröd-förpackningar. Speciell uppmärksamhet har jag fäst vid tecknens översättbarhet. I synnerhet har de E-märkta ingredienserna och tolkningen av dessa visat sig vara utslagsgivande. De verbala tecknen har oftast fått interlingvala översättningar, medan de visuella tecknen från fall till fall låtit sig tolkas av konsumenten. Vid val av förpackningar kommer också människans sinnen till användning, när hon vill tolka de olika tecknen som finns på förpackningen. Antagligen kommer den digitala tekniken att medföra förändringar i förpackningarnas utseende, men kraven på översättning av den språkliga informationen kvarstår, även om framtidens förpackningar förmodligen kan tala samt t.o.m. dofta och byta färg.

Med min analys vill jag vidare väcka diskussion om verbal och visuell information om livsmedel i allmänhet och om de etiska kraven på dessa i synnerhet. Detta ger också en speciell anledning att inom undervisningen i översättning och semiotik beakta detta.

REFERENSER

Material

Förpackningar, insamlade i Finland (= Fi. 1–223), Sverige, Estland och Belgien på 2000-talet. (Se Sorvali 2008.)

Citerade källor

- BARTHES, Roland 1970. *Mytologier*. Övers. Elin CLASON. Boc-serien. Uddevalla: Bo Cavefors Bokförlag.
- BRILLAT-SAVARIN, Authelme 2008. *Maun fysiologia*. [*Physiologie du Goût*, 1825] Suom. Jukka MANNERKORPI. Juva: Gummerus.
- BRUSILA, Riitta 2003. Monenlaisia kuvia. Kuvallisen esittämisen kategorioista. I: Sisko YLI-MARTIMO & Riitta BRUSILA (toim.), *Kuvittaen. Käyttökuvan muotoja, merkityksiä ja mahdollisuuksia*. Rovaniemi: Lapin yliopisto. 9–18.
- Direktiv 2000/13/EG* = Europaparlamentets och rådets 2000/13/EG direktiv av den 20 mars 2000 om tillnärmning av medlemsstaternas lagstiftning om märkning och presentation av livsmedel samt om reklam för livsmedel. <http://eur-lex.europa.eu>. [Hämtat 15.8.2011.]
- DUNÉR, Sven 1973. Till och från kärlekens ö. I: Gert ASPELIN et al., *Bildanalys*. Giflunds/Kritik. Helsingfors: Weilin+Göös. 213–266.
- ECO, Umberto 1971. *Den frånvarande strukturen. Introduktion till den semiotiska forskningen*. Övers. Estrid TENGGREN. Boc-serien. Lund: Bo Cavefors Bokförlag.
- 1977. *A Theory of Semiotics*. London and Basingstoke: The Macmillan Press.
- FAIRCLOUGH, Norman 1997. *Miten media puhuu*. Suom. Virpi BLOM & Kaarina HAZARD. Tampere: Vastapaino.
- Foodnavigator* 2011. <http://www.foodnavigator.com>. By Nathan GRAY, 26 April 2011. [Hämtat 24.5.2011.]

- FOUCAULT, Michel 2010. *Sanat ja asiat. Eräs ihmistieteen arkeologia*. Suom. Mika MÄÄTTÄNEN. Jälkisanat Markku KOIVUSALO. Helsinki: Gaudeamus.
- Färdigförpackade varor 2011. Rådets direktiv 76/211/EEG av den 21 januari 1976 om tillnärmning av medlemsstaternas lagstiftning om färdigförpackning av vissa varor efter vikt eller volym. <http://eur-lex.europa.eu>. [Hämtat 29.8.2011.]
- HARTAMA-HEINONEN, Ritva 2008. *Abductive Translation Studies. The Art of Marshalling Signs*. Acta Semiotica Fennica XXVIII. Imatra: International Semiotics Institute at Imatra & Helsinki: Semiotic Society of Finland.
- HOLBROOK, Morris B. & HIRSCHMAN, Elizabeth C. 1993. *The Semiotics of Consumption. Interpreting Symbolic Consumer Behavior in Popular Culture and Works of Art*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- INGO, Rune 2007. *Konsten att översätta. Översättandets praktik och didaktik*. Lund: Studentlitteratur.
- JAKOBSON, Roman [1959] 1966. On Linguistic Aspects on Translation. I: Reuben A. BROWER (ed.), *On Translation*. New York: Oxford University Press. 232–239.
- KLARÉN, Ulf 1973. Färgen som del av det visuella språket. I: Gert ASPELIN et al., *Bildanalys*. Gidlunds/Kritik. Helsingfors: Weilin+Göös. 103–113.
- KNAUSGÅRD, Karl Ove 2011. *Min kamp*. Övers. Rebecca ALSBERG. [s.l.]: Pocketförlaget, Norstedts.
- Kommissionens direktiv 2001/101/EG av den 26 november 2001 om ändring av Europaparlamentets och rådets direktiv 2000/13/EG om tillnärmning av medlemsstaternas lagstiftning om märkning och presentation av livsmedel samt om reklam för livsmedel. <http://eur-lex.europa.eu>. [Hämtat 15.8.2011.]
- Kommissionens direktiv 2005/26/EG av den 21 mars 2005 om upprättande av en förteckning över livsmedelsingredienser eller ämnen som tillfälligt skall strykas i bilaga IIIa i direktiv 2000/13/EG. <http://eur-lex.europa.eu>. [Hämtat 15.8.2011.]
- KRESS, Gunter & VAN LEEUWEN, Theo 2001. *Multimodal Discourse. The modes and media of contemporary communication*. London: Arnold.
- KUKKONEN, Pirjo 2008. Semiotiska textningsstrategier i multimodala samspel – TV-programmet *Strömsö* som semiotiskt rum. I: Irma SORVALI (toim.), *XVI Kääntämisentutkimuksen päivät Oulussa 14.12.2007*. Studia humaniora ouluensia 6. Oulu: Oulun yliopisto. 47–78.
- 2009. *Det sjungande jaget. Att översätta känslan och själen. Den lyriska samlingen Kanteletar i svenska tolkningar 1830–1989*. Acta Semiotica Fennica XXXI. Imatra: International Semiotics Institute at Imatra (ISI) & Helsingfors: Suomen Semiotiikan Seura – Semiotiska sällskapet i Finland.
- Livsmedelslag 13.1.2006. <http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2006/20060023>. [Hämtat 29.8.2011.]
- LUND, Hans 2002. Litterär ekfras. I: Hans LUND (red.), *Intermedialitet. Ord, bild och ton i samspel*. Lund: Studentlitteratur. 183–192.
- NILSSON, Mats-Eric 2008. *Den hemlige kocken. Det okända fusket med maten på din tallrik*. Stockholm: Ordfront.
- 2009. *Äkta vara. Guiden till oförfalskad mat*. Stockholm: Ordfront.
- NOREEN, Adolf 1903. *Vårt språk. Nysvensk grammatik i utförlig framställning*. Första bandet. Lund: G.W.K. Gleerups förlag.
- NÖTH, Winfried 1990. *Handbook of Semiotics*. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press.
- PEIRCE, Charles Sanders 2011. *The Commens Dictionary of Peirce's Terms. Peirce's Terminology in His Own Words*. Mats Bergman & Sami Paavola. (eds.). <http://www.helsinki.fi/science/commens/terms>. [Hämtat 15.8.2011.]

- PETTERSSON, Rune 2004. Centrala begrepp. I: Rune PETTERSSON (red.), *Bild & form för informationsdesign*. Lund: Studentlitteratur. 11–18.
- RATKOWITSCH, Christine (ed.) 2006. *Die poetische Ekphrasis von Kunstwerken. Eine literarische Tradition der Grossdichtung in Antike, Mittelalter und früher Neuzeit*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- SCOTT, Grant F. 1995. Ekphrasis and the Picture Gallery. I: Thomas A. SEBEEK & Jean UMIKER-SEBEEK (eds.), *Advances in Visual Semiotics. The Semiotic Web 1992–93*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 403–421.
- SONESSON, Göran 1992. *Bildbetydelser. Inledning till bildsemiotiken som vetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- SORVALI, Irma 2008. Analysis of Everyday Texts. I: Gabriel ALTMANN, Iryna ZADOROZHNA & Yuliya MATSKULYAK (eds.), *Problems of General, Germanic and Slavic Linguistics. Papers for 70-th Anniversary of Professor V. Levickij*. Chernivtsi: Books – XXI. 461–471.
- 2009a. Att vara konsument i det tvåspråkiga Finland. I: Lotta COLLIN & Saara HAAPAMÄKI (red.), *Svenskan i Finland 11*. Föredrag vid elfte sammankomsten för beskrivningen av svenskan i Finland. Åbo den 16–17 maj 2008. Skrifter från svenska institutionen vid Åbo Akademi. Nr 7. Åbo: Åbo Akademi. 187–196.
- 2009b. Frågor kring intersemiotisk översättning. I: Irma SORVALI (toim.), *XVII Kääntämisentutkimuksen päivät Oulussa 9.12.2008*. *Studia humaniora ouluensia* 10. Oulu: Oulun yliopisto. 89–101.
- 2010. Förpackningar som kommunikationsmedel. I: Gunilla BYRMAN, Anna GUSTAFSSON & Henrik RAHM (red.), *Svensson och svenskan. Med sinnen känsliga språk. Festskrift till Jan Svensson den 24 januari 2010*. Lund: Lunds universitet. 289–297.
- TARASTI, Eero 1990. *Johdatusta semiotikkaan. Esseitä taiteen ja kulttuurin merkkijärjestelmästä*. Helsinki: Gaudeamus.
- UMIKER-SEBEEK, Jean (ed.) 1987. *Marketing and Semiotics. New Directions in the Study of Signs for Sale*. Berlin, New York & Amsterdam: Mouton de Gruyter.

Reflections

Kan och vet – men hur?

Översättningslärarens kunskapsgrunder i fokus

Lectio praecursoria vid Tammerfors universitet den 8 juni 2013

Marja Kivilehto
Tammerfors universitet
Fakulteten för språk, översättning och litteratur

*Ibland
när jag sitter bland alla dessa papper
tänker jag
hur jag gör det som jag gör
gör jag rätt eller fel
bra eller dåligt*

*Joskus
kaikkien näiden papereiden äärellä
mietin
miten teen sen minkä teen
teenkö oikein vai väärin
hyvin vai huonosti*

Översättningslärarens arbete består i att handleda kurser i praktisk översättning. Kurserna bygger på olika typer av översättningsuppgifter som läraren eller läraren och studenterna skapar. Undervisningen kan utformas på olika sätt, men ett vanligt sätt att undervisa är att studenterna översätter enskilt eller i grupp och att läraren ger respons på studenternas översättningar. Då läraren ger respons, tar hon eller han mer eller mindre medvetet ställning till vad som är översättning och hur man översätter. I sin responsgivning kan läraren prioritera meningsfullhet och helheter, men också sätta värde på formella aspekter och detaljer. Om läraren därtill uppmärksammar måltextens syfte, vidgas perspektivet och läraren sätter måltexten i ett sammanhang.

För att kunna ge respons på studenternas översättningar och motivera sina kommentarer mer trovärdigt än enbart med att något "låter bra" eller "låter mindre bra" behöver översättningsläraren förutom förståelse av översättning också förmåga att bilda kunskap. Översättningslärarens kunskap kan såtillvida sägas vila på två grunder: epistemologiska och kognitiva. Epistemologiska grunder betonar att lärarens kunskap är personlig och praktisk och att lärarens synsätt av vikt. Kognitiva grunder poängterar läraren som expert och tar fasta på hur läraren bildar, dvs. använder och verbaliserar, kunskap.

Översättningslärarens kunskapsgrunder har länge varit i skymundan. Undervisningens innehåll och uppläggning har tagits upp i samband med att man har

Ritva Hartama-Heinonen & Pirjo Kukkonen (eds.)

Inter

Acta Translatologica Helsingiensia (ATH) Vol 2, 183–189. 2013.
Helsinki: University of Helsinki, Nordica, Swedish Translation Studies.

diskuterat undervisning i översättning. Även undervisningsmetoder och översättarstudenternas inläring har behandlats. Översättningslärarens praktiska verksamhet och lärarens kunskapsgrunder har däremot fått mindre uppmärksamhet. Läraren har varit osynlig på samma sätt som översättaren sägs vara osynlig. För att synliggöra översättningslärarens kunskapsgrunder och bidra till förståelse av vad översättningslärare gör, hur de gör det de gör och i någon mån också varför de gör som de gör, har jag skrivit denna avhandling. Med hänsyn till den diskussion som pågår om översättning i undervisningskontext är det viktigt att lyfta fram hur lärare förstår och agerar med det som de undervisar i, dvs. översättning.

STUDIE

Jag har genomfört en empirisk studie med åtta översättningslärare. I studien beaktar jag olika typer av sammanhang där översättningslärare agerar. Kontexterna utgörs av såväl språk- och översättningsämnen som olika översättningsriktningar. En gemensam nämnare för alla kontexter är dock undervisning i översättning i språkparet finska och svenska. I studien frågar jag hur översättningsläraren ser på översättning och hur de individuella lärarnas syn hänger samman med de generella synsätt som förekommer inom översättning och översättningsundervisning. Därtill granskar jag hur översättningsläraren bildar kunskap och hur lärarens kunskapsbildning hänger samman med det som förväntas av expertens och lärarens kunskapsbildning.

Synsätt

I studien föreslår jag att översättningslärarens syn på översättning i undervisningskontext kan indelas i tre synsätt: syn på översättning, syn på responsgivning och syn på översättningsundervisning. De tre synsätten har olika innebörder. Syn på översättning ger en antydning om i vilken mån läraren har en betydelseinriktad syn och i vilken mån läraren lägger vikt vid funktionalitet och formalia. Syn på responsgivning tar å sin sida fasta på i vilken mån läraren är handledningsinriktad och problemorienterad i sin responsgivning. Syn på översättningsundervisning utgår från i vilken mån läraren ser översättning som praktisk, akademisk och professionell färdighet.

Då de åtta översättningslärarnas syn på översättning i undervisningskontext betraktas, präglas översättningslärarna av att de har en betydelseinriktad och funktionell syn på översättning. Lärarna koncentrerar sig på meningsfullhet och fokuserar på innehållet i texterna, men sätter också värde på måltextens funktion. Lärarnas syn är därmed i samklang med en orientering mot kom-

munikativ översättning, men även tecken på lingvistisk översättning kan urskiljas. Då uppfattar lärare till exempel inte fackbegrepp som fackbegrepp utan betraktar dem enbart utifrån formell samstämmighet. Mot bakgrund av hur översättningslärarna i studien ser på responsgivning kan man dra den slutsatsen att några lärare har en handledningsinriktad syn, medan andra har en måttligt eller svagt handledningsinriktad syn på responsgivning. Överlag har lärarna en problemorienterad syn på responsgivning. Lärarnas syn på översättningsundervisning präglas av att lärarna ser på översättning på olika sätt. En del lärare talar för översättning som praktisk färdighet, medan andra vill främja akademiska färdigheter. Även spår av professionell översättning kommer till uttryck. Det verkar som om lärarna placerar sin undervisning i olika kontexter. Å ena sidan är det fråga om så kallad traditionell undervisning med övningar och uppgifter, å andra sidan fungerar drag från akademisk verksamhet eller översättarens professionella verksamhet som kontexter.

De åtta översättningslärarnas syn på översättning i undervisningskontext har både likheter och skillnader. Likheterna framgår av att lärarna ger uttryck för samma slags värderingar och praktiker. I intervjuutsagorna karakteriserar lärarna översättning som kommunikation och överföring av budskap. Lärarna sätter värde på klart och tydligt språkbruk och menar att betydelsen går före formen om prioriteringar måste göras. I sin syn på undervisning poängterar lärarna vikten av interaktion och processer. Skillnaderna kommer fram i innehållet i synsätten. Några lärare har flera dimensioner i sin syn på översättning, medan andra har en mer endimensionell syn. Även lärarnas syn på undervisning har olika dimensioner då synen på översättningsundervisning tas som underlag. Varken likheterna eller skillnaderna kan relateras till lärarnas ämnesanknytning, till översättningsriktning eller till bakgrundsfaktorer såsom modersmål eller utbildning. Att läraren undervisar i ett översättningsämne innebär inte automatiskt att läraren orienterar sig mot professionell översättning. Att läraren undervisar i översättning till främmande språk medför inte heller alltid att betydelseaspekten och funktionaliteten negligeras.

Sammantaget kan de åtta översättningslärarnas syn på översättning i undervisningskontext relateras till de mer eller mindre etablerade synsätt som förekommer inom översättning och översättningsundervisning som kognitiva kontexter. Lärarnas syn på översättning präglas av att de förstår översättning lingvistiskt och kommunikativt, medan deras syn på undervisning kännetecknas av humanistiska och konstruktivistiska värden, men också av mer eller mindre praktiska, akademiska och professionella drag. Det verkar med andra ord som om det finns kopplingar mellan lärarnas synsätt och synsätt inom olika kognitiva kontexter, men kopplingarna är inte så direkta att man kan säga att lärarna handlar enligt en viss syn inom översättning eller enligt ett visst perspektiv på undervisning.

Kunskapsbildning

I min studie definierar jag översättningslärarens synsätt som innehållsligt underlag för lärarens kunskap och kunskapsbildning. Jag betraktar lärarens kunskapsbildning som användning och verbalisering av kunskap och placerar lärarens kunskapsbildning på ett kontinuum där den ena ändan utgörs av informell och den andra ändan av formell kunskapsbildning.

Då de åtta översättningslärarnas sätt att bilda kunskap betraktas på kontinuumet är kunskapsbildningen övervägande informell. Den informella aspekten framgår av hur lärarna använder kunskap. Då lärarna tillämpar sina kommenteringssystem, är kommentarer och de fenomen som kommenteras inte alltid i samklang. Lärarna använder dels samma kommentarer för olika fenomen, dels olika kommentarer för samma fenomen. Den informella aspekten kommer också fram i hur lärarna verbaliserar sin kunskap om översättning i undervisningskontext. Lärarnas verbalisering av kunskap präglas av att lärarna använder allmänspråkliga ord och uttryck i stället för ämnesspecifikt språk, att de inte alltid motiverar sina ställningstaganden och att de föga ägnar sig åt begreppsliggörande. Som motvikt till informell kunskapsbildning förekommer det dock också tecken på kunskapsbildning med formella drag och formell kunskapsbildning. I intervjuerna händer det att lärarna motiverar sina ställningstaganden och att det finns samband med utsagor på olika nivåer. Därtill agerar lärarna deduktivt, dvs. de begreppsliggör de fenomen som de talar om.

Karakteristiskt för lärarnas kunskapsanvändning är att olika typer av kunskap kommer i kontakt och att de gränser som i teorin framstår som synliga blir mer diffusa. Lärarna gör inte den skillnad som förespråkas av Paul Kussmaul (1995), dvs. att bedömning av inläring och bedömning av översättning bör vara två olika processer. Även om lärarna verkar lägga vikt vid studenternas inläring följer de inte heller Dorothy Kellys (2005) anvisningar om att sätta upp inlärningsmål för översättningsuppgiften och att bedöma därefter, utan de betraktar hur studenternas översättningar fungerar i den avsedda målspråkliga kontexten och funderar samtidigt över studenternas inläring. Det verkar som om olika kognitiva kontexter integreras och att lärarna dels har översättning, dels undervisning som kognitiva kontexter. I sin användning av kunskap utnyttjar lärarna sedan kontexterna och rör sig mer eller mindre fritt mellan dem. Oberoende av översättningslärarnas översättningsriktning eller ämne uppvisar översättningslärarnas kunskapsanvändning samma drag.

Översättningslärarna verbaliserar sin kunskap i linje med hur de använder kunskap: kunskap från olika kognitiva kontexter integreras utan att integreringen nödvändigtvis leder till en sammanhållen helhet. Lärarnas utsagor är inte alltid sådana att begreppsinnehåll utvecklas till begreppsuttryck eller att påståenden bekräftas. Det förefaller som om lärarnas verbalisering av kunskap är handlingsinriktad och föremål för situationsbunden och lärarspecifik vari-

ation. Erfarenhet och personlig läggning spelar en viktig roll vid verbaliseringen, medan lärarnas översättningsriktning och ämne inte har en så stor betydelse för hur verbaliseringen av kunskap utformas. En del av lärarna är mer benägna att diskutera och argumentera, medan andra uttrycker sig utan att ägna större uppmärksamhet åt sin kunskap och sina kunskapsgrunder. Av allt att döma är praktiken och lärarnas tidigare erfarenheter utslagsgivande för deras verbalisering av kunskap.

Sammantaget kan översättningslärarnas kunskapsbildning betraktas mot bakgrund av lärarens och expertens kunskap. Översättningslärarnas kunskapsbildning har anknytningar till humanistiska kunskapsområden, där induktiv kunskapsbildning och tillämpning av kunskap är vanliga och där kunskap präglas av erfarenhet och situationsbundenhet. Särskilt blir sambandet med erfarenhet synligt i och med att översättningslärarnas kunskapsbildning varierar något beroende på hur mycket och vilken typ av erfarenhet läraren har. Om läraren inte har begreppsliggjort sina erfarenheter, dvs. om förstahandserfarenheter inte har utvecklats till tankar och begrepp, kan läraren sakna grund för begreppsliggörande. I analogi med hur expertens kunskap uppfattas blir översättningslärarens kunskapsbildning inte fullbordad om läraren övergår från omedveten inläring till omedvetet handlande utan att den omedvetna kunskapen görs medveten eller om informell kunskapsbildning inte följs av formell kunskapsbildning.

AVSLUTNING

För att nyansera bilden av översättningslärarnas kunskapsbildning är det skäl att avslutningsvis återgå till översättningslärarens responsgivning och lärarens lässituation. I och med att syftet med responsgivningen är att ge feedback på översättning respektive inläring skaffar läraren genom läsning underlag för responsgivningen. Då interagerar läraren med texter, uppgifter och syfte. Följande faktorer kan noteras.

För det första är det inte alltid lätt för läraren att vara konsekvent i sin kommentering. Läraren agerar utifrån sin syn på översättning och tillämpar mer eller mindre medvetna kriterier för hur studenternas översättningar ska vara. Ju mindre befästa förväntningar läraren har på hur en översättning ska se ut och ju mindre vikt kommenteringssystemet som redskap har, desto mer påverkas läraren av studenternas översättningar. Om läraren läser översättningarna en gång och kommenterar texterna översättning för översättning, blir kommenteringen inkonsekvent, då nya översättningar medför nya lösningar och då läraren eventuellt inte kommer ihåg hur hon eller han har kommenterat motsvarande lösningar i tidigare översättningar. Samtidigt som läraren läser studenternas översättningar löser hon eller han också eventuellt problem på

olika plan, vilket försvårar koncentrationen. Dels arbetar läraren med konkreta problem i översättningsuppgiften i fråga, dels med mer abstrakta problem som gäller undervisningen i sin helhet. Lärarens svårigheter med konsekvent kommentering kan också förklaras med kommenteringssystemens art. Ju mer fördelat ett system är, desto svårare är det att vara konsekvent med tillämpningen. Antagligen pågår det en ständig gränsdragning mellan vad som är värt att kommentera och vad som får gå utan kommentarer. Ibland beror den till synes inkonsekventa kommenteringen också på att läraren vill ge beröm för ett längre textparti och låter bli att markera något enstaka ord i textpartiet. Ytterligare en orsak till variation är att kommentarerna används för olika syften: streckade linjer kan betyda att det är fråga om mindre problem, men de kan även ge en antydning om lärarens egen osäkerhet. Variation orsakas därtill av individuell kommentering: vissa lärare anpassar sitt sätt att kommentera efter studenterna.

För det andra kan det också vara svårt för läraren att göra en skillnad mellan att bedöma översättning och att bedöma inläring. Dels är studenternas översättningar ett viktigt redskap för läraren att få information om studenternas inläring och att få en inblick i studenternas översättningsprocess. Dels kan det vara svårt för läraren att hålla översättningar och studenter isär vid bedömningen, eftersom hon eller han lär känna sina studenter, har en god relation till dem och stöttar deras inläring. Detta framgår av hur de åtta lärarna i studien beskriver sina studenter och deras översättningsprocesser respektive översättningar. I sina utsagor uttrycker lärarna förståelse: om någon students översättning är sämre än tidigare ger lärarna förklaringar till det sämre resultatet och om någon lösning i en students översättning inte är acceptabel ger läraren exempel på lyckade lösningar. Ett sätt att visa förståelse är också att värdera studenterna positivt och att rikta de negativa kommentarerna mot processer och prestationer.

*Nu
när jag sitter bland alla dessa papper
tänker jag
att jag gör bäst jag kan
vare sig det blir rätt eller fel
bra eller dåligt*

*Nyt
kaikkien näiden papereiden äärellä
ajattelen
tekeväni parhaani
teen sitten oikein tai väärin
hyvin tai huonosti*

KÄLLFÖRTECKNING

KELLY, Dorothy 2005. *A handbook for translator trainers. A guide to reflective practice*. Manchester: St. Jerome.

KUSSMAUL, Paul 1995. *Training the translator*. Amsterdam: Benjamins.

Marja KIVILEHTO 2013. *Kan och vet – men hur? Översättningslärarens kunskapsgrunder i fokus*. [Diss.] Acta Universitatis Tamperensis 1831. Tampere: Tampere University Press.

Avhandlingen är tillgänglig på <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9141-2>

Utbildning och forskning i svensk översättning

Ruotsin kielen kääntäminen koulutusalan ja tutkimuskohteena

Professorsinstallation 30.11.2011 – Professorin juhlaluento 30.11.2011

Pirjo Kukkonen
Helsingfors universitet
Finska, finskugriska och nordiska
institutionen

Pirjo Kukkonen
Helsingin yliopisto
Suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja
pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien
laitos

ÖVERSÄTTNING OCH ÖVERSÄTTARENS ROLL HUR EN VETENSKAP OCH DISCIPLIN VÄXER FRAM

Översättning har funnits i världen lika länge som mänsklig civilisation kan beläggas i skriftliga dokument och sannolikt mycket längre. Myten om *Hermes – tolken och budbäraren* mellan gudarna och människorna – är ett exempel på hur ”en tredje part” behövs för att budskapet ska nå mottagaren.

Vi kan säga att all utbildning och forskning i översättning har sin upprinnelse i en aktör, i ett centralt subjekt – *översättaren*. Det handlar om översättarens egen hermeneutiska, tolkande process i rollen som läsare, och omfattar så hela läs- och översättningsprocessen som *handling*, dvs. *translation act*. Det handlar om *val, strategier och beslut*, men också om att vara (med)författare i en dynamisk syn på översatta texter och översatt litteratur som kommunikation. Å andra sidan finns översättaren i en *händelse, translation event*, dvs. i hela den komplexa helheten som översättningsverksamhet innebär som social praktik och översättningssociologisk företeelse. Inom utbildning och forskning betraktas översättning alltså både som *process* och som *produkt*. Vi arbetar ständigt med *paradoxen* att producera en text som är ”the same other”, dvs. att en text i sin översatta eller tolkade form ska vara ”*det samma andra*”. Översättnings djupaste idé är således att förstå och tolka texter för att sedan ge dem en ”ny språkdräkt” enligt texttyp, genre och situation i en ny samhällelig och kulturell omgivning. Det är *den här komplexa processen* som vår utbildning och forskning i svensk översättning handlar om.

Ritva Hartama-Heinonen & Pirjo Kukkonen (eds.)

Inter

Acta Translatologica Helsingiensia (ATH) Vol 2, 190–198. 2013.
Helsinki: University of Helsinki, Nordica, Swedish Translation Studies.

All utbildning som akademiskt studium inom forskningsbaserad undervisning ger både *bildning* och *bredd* men också *djup*, inte minst i *de etiska frågorna* – med ansvar och makt – som hör till professionen. Därför ligger fokus på *det översättande jaget* och på det hur *studenten* växer till insikt och medvetenhet om den egna professionen. Varje text som ska översättas öppnar ett nätverk av språk- och kulturbundna företeelser. Översättarens roll är att vara en noggrann ”textfilolog”, en uttolkare av *explicita* och *implicita tecken* och *teckensystem*, ofta med *komplex språk- och kulturspecifik information* med t.ex. allusioner och intertextuella drag av olika slag. I dag har de nya *palimpsesterna*, de olika mångdimensionella textvärldarna, texters texter, bara antagit nya former som ställer översättaren inför nya utmaningar. Kring den dynamiska dialogen mellan *källspråkstexten* och *målspråkstexten* har en hel vetenskap vuxit fram, *en egen disciplin* som benämns *översättningsforskning* eller *översättningsvetenskap* (se Figur 1 nedan). Den började arbeta sig fram först på 1950-talet i Sovjetunionen ur den lingvistiska skolan och utvecklingen inom socialvetenskaperna. Senare på 1970-talet lanserades termen *Translation Studies*, *översättningsforskning*, med dess av naturen interdisciplinära teori- bildning och metodologier.

Figur 1. Disciplininterna klassificeringar (Hartama-Heinonen 2010: 71).

Forsknings- objekt	Paradigm	Inriktningar						
		1950	1960	1970	1980	1990	2000	2010
Produkter	Lingvistiskt	Lingvistiska teorier						
	Kulturellt	Översättningspragmatik						
Processer	Kognitivt	Kommunikativa teorier						
	Sociologiskt	Funktionella teorier						
Aktörer	[Teknolog.]	<i>Translatorisches Handeln</i>						
	[Semiotiskt]	<i>Skopos</i> -teori						
		Polysystemteori						
		Deskriptiv översättningsforskning						
		Postmoderna tendenser						
		Kognitiva teorier						
		Översättningssociologi						
		Kritisk övers.forskning						
		Multimodala perspektiv						
		Non-Western approaches						

OM AKADEMISKA STUDIER I SVENSK ÖVERSÄTTNING
LOKALA OCH GLOBALA UTGÅNGSPUNKTER

Ruotsin kääntämisen oppiaineen kandidaattien, maistereiden ja tohtorien koulutus sekä tutkimus perustuu käännöstutkimukselle ominaiseen *tieteidenvälisyyteen*: siinä useat teoreettiset ja metodologiset näkökulmat kohtaavat kielessä, kirjallisuudessa, kulttuurissa ja viestinnässä. Tekstejä ja niiden tilannekonteksteja tutkitaan niin *prosessin* kuin *tuon prosessin tuloksen* kannalta ja lähde- ja kohdetekstin, lähde- ja kohdekulttuurin, vuorovaikutuksessa. Käännöstekstin on oltava *sama ja eri*, *”the same other”*, *eri vapausastein* kulloisenkin toimeksiannon ja viestintätilanteen, esim. normien, arvostusten ja ideologioiden mukaisesti.

Kääntämistä tutkittaessa on kuljettu filologisesta tekstien tulkinnasta, vanhojen tekstien (*palimpsestien*) hermeneuttisesta tekstifilologisesta tutkimuksesta ja raamatunkäännöksistä sekä lingvistiksestä, kontrastiivisesta koulukunnasta *kulttuuriin suuntautuneeseen*, pragmaattiseen, kognitiiviseen, sosiologiseen, kieli- ja käännösteknologiseen ja semioottiseen koulukuntaan ja niiden moniin eri suuntauksiin. Nyt käännöstutkimuksessa ollaan keskellä teorioiden ja metodien moninaisuutta – paljon on tieteidenvälistä lainaa, mutta näkökulma on *oma*, kriteeri, joka *tieteiden eriytymisessä* on keskeinen.

Suomessa *yliopistollinen kääntäjä- ja tulkikoulutus* viettää 30-vuotisjuhlansa nyt vuonna 2011. Kuluneina vuosikymmeninä kääntäjänkoulutus on käynyt lävitse monenlaisia muutoksia ja metamorfooseja, mikä näkyy käännösaineiden ja kääntäjänkoulutuslaitosten nimissäkin. Keskeistä on ollut myös seurata, miten ruotsin kääntämisen oppiaine on kasvanut omaksi oppiaineekseen – luonnollisestikin emoaineestaan *pohjoismainen filologia*, sittemmin *pohjoismaiset kielet*. Kieli-instituutit perustettiin 1960-luvulla Tampereelle, Turkuun ja Savonlinnaan sekä 1971 Kouvolaan, jossa ruotsi oli yksi pääkielistä. Oppiaine sai ainoana Suomessa pääkielistatuksen ja tehtävän huolehtia kansalliskieltemme välisestä kääntämisestä, muissa kieli-instituuteissa ruotsia opiskeltiin ainoastaan sivuaineena. Muita käännösaineita Kouvolan kieli-instituutissa olivat englanti ja venäjä sekä sivukieli saksa ja kaikille yhteisenä suomi.

Kymmenvuotisen kieli-instituuttiajan (1971–1981) jälkeen ruotsin kielestä tuli vuonna 1981 akateeminen oppiaine osana Helsingin yliopiston humanistista tiedekuntaa, kun kieli-instituutit liitettiin yliopistoihin kääntäjänkoulutuslaitoksina. Oppiaine sai tuolloin nimen *ruotsin kielen kääntäminen ja tulkinta, svensk översättning och tolkning*. Nykyisellä ruotsin kääntämisen oppiaineella on valtakunnallinen tehtävänsä operoida *kansalliskieltemme suomen ja ruotsin välillä* mutta myös *suomen/ruotsin ja pohjoismaisten kielten välillä*. Koulutukseen kuuluvat myös kaksi pakollista sivuainetta, *käännöstiede* sekä *äidinkielen suomen tai ruotsin opinnot kääntäjille*.

Yksi stabilisoiva ja jatkuvuutta luova tekijä alamme koulutuksen kehittämisessä ja erityisesti Helsingin yliopiston humanistisen tiedekunnan ruotsin kääntämisen oppiaineen opetuksen ja tutkimuksen kehittämisessä on, että oppiaine juuri tänä suomalaisen kääntäjänkoulutuksen 30-vuotisjuhlavuonna 2011 saa ensimmäisen varsinaisen professuurinsa. Professuuri perustettiin samaan aikaan saksan kääntämisen professuurin kanssa 2009, jolloin Kouvolassa toimineen käännöstieteen laitoksen oppiaineet siirrettiin Alma Materinsa yhteyteen Helsinkiin ja vastaaviin kieltenlaitoksiin. Englannin kääntäminen ja venäjän kääntäminen olivat saaneet professuurinsa jo 1980-luvun alussa (englannin apulaisprofessuuri per. 1981, täytetty 1987; venäjän apulaisprofessuuri per. 1982, täytetty 1990) ja kieliteoria ja kääntäminen 1980-luvun lopussa (professuuri per. 1987, täytetty 1993).

Utbildningen inom svensk översättning och språkparet svenska och finska bygger på en lång tradition och historia i dialogen mellan *det svenska* och *det finska* från och med medeltiden, svenska tiden, under den ryska tiden och under självständigheten. Översättning mellan våra nationalspråk finska och svenska går tillbaka till 1500-talet med de första trevande finska översättningarna från svenska. Den första lagöversättningen till finska torde vara en handskriven text från 1570- eller 1580-talet. Lagspråket skilde sig på ett avgörande sätt från de religiösa texterna, eftersom svenskan var lagarnas faktiska ursprungsspråk och översättarnas källspråk. Vid kungens kanslikollegium grundades *en Translatorstjänst i finska* år 1734 men den besattes först 1778. "Tillfälliga translatorer" på 1790-talet fanns vid finska församlingen i Stockholm. Men man klagade på att translatorerna inte kunde finska tillräckligt bra varför texterna i skriven och uppläst form ofta blev obegripliga. Ordet *tulkki* 'tolk' finns belagt från år 1789.

I dialogen mellan det svenska och det finska i Sverige-Finland och i Finland har översättning varit *en central strategi* inte bara i *att informera* utan också i *att skapa litteraturer*, dvs. hur finsk litteratur t.ex. på 1800-talet översattes till svenska för den bildade klassen och hur världslitteraturen steg in i de finska och de svenska litterära systemen fr.o.m. 1800-talets mitt. Översättning har också haft en stark *emancipatorisk kraft* att bygga upp finskan som nationalspråk och dess litteratur.

Med våra lagar, grundlagen, förvaltningslagen och våra språklagar samt *lagen om översättning och tolkning* redan från år 1982 har de språkliga rättigheterna uttalats explicit och samtidigt också hur central *översättning och tolkning* är *som profession och som forskningsfält* i fråga om våra nationalspråk. Det handlar om de språkliga rättigheterna men också om den språkliga mångfalden och översättningens roll i detta som ett viktigt led i *demokrati* och *språklig jämlikhet* samt i individens rätt att värna om det egna, att behålla sin identitet *i* och *genom* språket. Likaså är handlingsprogrammen viktiga utgångspunkter i vår utbildning: för svenskan i Finland *Tänk om... Svenska språk-*

nämndens förslag till handlingsprogram för svenskan i Finland (2003) och för svenskan i Sverige, *Mål i mun. Förslag till handlingsprogram för svenska språket* (2002) samt för finskan, *Suomen kielen tulevaisuus* (2009). Handböcker som t.ex. *SLAF 2010, Svenskt lagspråk i Finland* är oundgängliga för studier i författningsöversättning.

I ett två- och flerspråkigt Finland, i ett flerspråkigt Norden och Europa värnar vi om *en levande och dynamisk parallellspråkighet* och *flerspråkighet*. Nordiska ministerrådets språkpolitiska program från år 2005 är en viktig utgångspunkt för nordisk översättning, *pohjoismaisten kielten kääntäminen*, som också ingår i vårt läroämne i samarbete med institutionens grannspråkslärare i danska, norska, isländska och färöiska. Studierna i *svensk översättning, nordiska språk* och *nordisk översättning* är ett viktigt led i "den nordliga dimensionen" *lokalt* men också *globalt*.

Läroämnet *svensk översättning* har ett *riksomfattande ansvar* att som det enda läroämnet med *huvudämnesstatus* i Finland sörja för översättarutbildningen mellan *våra nationalspråk* finska och svenska. Vi bygger vår utbildning på dialogen mellan den forskningsbaserade undervisningen och samhällets behov av kompetenta översättare, tolkar och andra språkexperter samt forskare. Behovet av översättare är stort i dag inom svensk och nordisk översättning.

Globalt sett, i ett EU med 23 språk (år 2011) och med Europeiska kommissionens generaldirektorat för översättning (DGT) "som världens största översättningsbyrå" är det just översättning och tolkning som förstärker varje medborgares rätt till sitt eget språk. EU beskrev år 2005 sin målsättning att vara *ett genuint europeiskt flerspråkigt samhälle* på följande sätt:

- Språket är en rättighet för medborgarna, och därmed en grundsten för demokratin på vår kontinent;
- Språket är en jämställdhetsfråga: ett nyckelelement i likabehandling mellan folken och individerna;
- Språket är en fredsfråga och därmed en förutsättning för "fredsprojektet Europa": vi måste kunna kommunicera med varandra och argumentera med ord snarare än med vapen;
- Språket är också ett led i EU:s kultur- och samhällspolitik. Vårt valspråk är "gemenskap i mångfald". Det innebär ett flerdimensionellt, flerkulturellt samhälle som bygger på tanken om mångspråkighet.
- På detta sätt blir språken en del av EU:s sociala modell som skiljer oss från andra regioner och samhällsuppfattningar i världen. (Lönnroth 2005: 2.)

Utbildningen utgår i dag från att översättaren har blivit *en central aktör* inom den s.k. *språk- och översättningsindustrin*. Därför har det europeiska nätverket *EMT European Master's in Translation* sedan 2007 velat systematisera översättarens *kvalifikationer* i form av *EMT Competences*, översättarkompetenser i syfte att förenhetliga den europeiska översättarutbildningen med utgångspunkt just i *vad* översättaren och tolken i dag *ska kunna, knowing how...*-kompetenser. Detta har vi beaktat i vårt samarbete mellan de olika översättarämnena

vid vår fakultet då de nya studieprogrammen träder i kraft 2012. I nätverket är t.ex. följande aspekter viktiga:

Figur 2. EMT Competence for Professional Translators, Experts in Multilingual and Multimodal Communication.

Europeiska kommissionens nätverk EMT, European Master's in Translation
http://ec.europa.eu/dgs/translation/programmes/emt/network/index_en.htm

FORSKNING ... I SVENSK ÖVERSÄTTNING

Forskningen inom svensk översättning vid Helsingfors universitet bygger på den finländska, t.ex. forskningen kring översättningsteori och fackspråk, och den internationella översättningsforskningen. Vid vårt universitet utgår vi inom svensk översättning från den grund som lagts redan fr.o.m. 1970-talet inom nordiska språk inom *grammatiska* och *kontrastiva studier kring relationen mellan svenska och finska*, *den historiska språk- och översättningsforskningen* och *den sociolingvistiska och pragmatiska forskningen* kring exempelvis fiktivt talspråk inom språkparet svenska och finska i original och översättning. Hit hör också *nordisk översättning* med översättningsstudier inom danska, norska och isländska. Från och med 1990-talets början etableras inom forskning hos oss:

- (1) **Teoretisk och empirisk semiotisk översättningsforskning** (de internationella projekten *Semiotik och översättning (Semiotics and Translation)* och *Polysystem och den nordliga dimensionen (Polysystems and the Nordic Dimension)*, dvs. hur olika översatta litteraturer placerar i det språkliga och litterära fältet)
- (2) **Multimodalitet och översättning** (*Multimodality and Translation*), dvs. dagens översatta multimodala texter (de multimediala genrerna, TV, video och film, sångtexter samt tolkning)

- (3) **Klarspråk och begriplighet i myndighetstexter.** Forskning i lagöversättning, institutionell översättning och begriplighet i författningstext. (2000–)

FORSKARENS DRÖM ... SEX PUNKTER INFÖR FRAMTIDEN

I sin novellsamling *Filologens dröm* (2009) skriver Björn Larsson, författare, översättare och professor i franska och fransk litteratur vid Lunds universitet, om olika forskare, bland dessa också en lingvist, som alla har en dröm om att göra den banbrytande upptäckten som förändrar världen.

Undervisningen och forskningen inom läroämnet svensk översättning har en kort historia av 30 år bakom sig som akademiskt studium, hela översättningsforskningen *Translation Studies* som egen disciplin bara ca 60 år. Det är en kort tid i vetenskapens historia.

Nu i dag står vi inför många universitetspedagogiska, teoretiska och interdisciplinära utmaningar under de kommande åren. Globaliseringens och teknologins accelerering förändrar vårt liv och vår profession. Eftersom de materiella resurserna knappast blir större för vår krävande profession i framtiden, kan vi försöka finna kreativa och metaforiska utgångspunkter för att utveckla våra studieprogram med både teoretiskt och samhällsrelevant innehåll.

Kersti Juva, översättare och konstnärsprofessor, ger en träffande beskrivning av de egenskaper en god översättare ska ha: ”Kuten missä tahansa vaativassa työssä jonkinlainen lahja ja taipumus lienee välttämätön. Kaikkein tärkeimpänä avuna pidän asennetta: rakkautta kirjallisuuteen ja kieleen, etsivää mieltä, kärsivällisyyttä, intohimoista täydellisyyden tavoittelua.” En översättare är med andra ord en person som har språk och litteratur som sin mission, men också drömmar.

Därför vill jag avslutningsvis hänvisa till den italienske författaren Italo Calvino (1923–1985) bok *Sex punkter för nästa årtusende* (1998) där Calvino diskuterar sex punkter som han kallar *dygder, värderingar* och *egenskaper* för språk och litteratur. Jag ser dem också mer universellt som *rättesnören, regler, råd, dygder* och *värderingar* för oss alla inom humaniora – studenter som blir översättare, tolkar och språkexperter, lärare och forskare, alla vi som arbetar med *språk, kultur och kommunikation*. De sex punkterna är:

Italo Calvino: *Sei proposte per il prossimo millennio*

1. Leggerezza
 2. Rapidità
 3. Esattezza
 4. Visibilità
 5. Molteplicità
 - [6. "Consistency"]
- (Calvino [1988] 1989)

Italo Calvino: *Six memos for the next millennium*

1. Lightness
 2. Quickness
 3. Exactitude
 4. Visibility
 5. Multiplicity
 - [6. Consistency]
- (English trans. Patrick Creagh 1988)

Italo Calvino: *Sex punkter inför nästa årtusende*

1. Lätthet
 2. Snabbhet
 3. Exakthet
 4. Synlighet
 5. Mångfald
 - [6. Följdriktighet]
- (Svensk övers. Sven Åke Heed [1998] 1999)

Den sjätte punkten, som Calvino endast hann namnge före sin död, handlar om att skapa *helheter, kohesion och sammanhang*. Det är det här som är översättarens och forskarens huvudsakliga uppgift.

En intellektuellt stor uppgift väntar den som vill bli översättare eller tolk eller forskare i svensk översättning, en mission som *det översättande eller forskande subjektet*: att skapa nya texter för *det kollektiva minnet*, att *konstruera betydelse(r)*, att *bygga broar*, att *bidra till de många flerspråkiga mötena*, att *förstå*, att *tolka* och att *verbalisera en text till ett sammanhang*.

Översättning och forskning som processer har mycket gemensamt med de egenskaper som t.ex. Kersti Juva talar om. Utbildning och forskning handlar om att *konstruera betydelse* på olika sätt i språkets och kulturens olika rum på skalan *lätthet–tyngd* i syfte att skapa *kohesion, sammanhang och följdriktighet*.

Detta är vår dröm och vår målsättning inom utbildningen och forskningen i svensk översättning.

KÄLLFÖRTECKNING

- CALVINO, Italo [1988] 1989. *Lezioni Americane, Sei proposte per il prossimo millennio*. Prima edizione giugno 1988. Sesta edizione febbraio 1989. Milano: Garzanti.
- 1988. *Six memos for the next millenium*. [The Charles Eliot Norton lectures 1985–1986.] Det italienska originalet *Lezioni Americane. Sei proposte per il prossimo millennio*, 1988. [Translation from an Italian ms. of 5 of the 6 lecturers planned by the author before his death on Sept. 19, 1985.] [A note on the text by Esther CALVINO.] Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- 1999. *Sex punkter inför nästa årtusende. Amerikanska föreläsningar*. Det italienska originalet *Lezioni Americane, Sei proposte per il prossimo millennio*, 1988. Översättning Sven Åke HEED. Stockholm: Bonnier essä.
- HARTAMA-HEINONEN, Ritva 2008. *Abductive Translation Studies. The Art of Marshalling Signs*. Diss. Acta Semiotica Fennica XXVIII. Imatra: International Semiotics Institute at Imatra (ISI) & Helsinki: Semiotic Society of Finland.
- 2010. Översättningsforskning och framtidsskapande proaktivitet. Ritva HARTAMA-HEINONEN & Pirjo KUKKONEN (red.), *Kiasm*. Acta Translatologica Helsingiensia Vol. 1. Helsingfors: Finska, finskugriska och nordiska institutionen/Svensk översättning. 64–77. Tillgänglig också som e-publikation på adressen: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/24323>
- HÄKKINEN, Kaisa 2007a. Kielen kehitys ja suomennoskirjallisuus [Språkutvecklingen och den till finska översatta litteraturen]. Hannu K. RIIKONEN & Urpo KOVALA & Pekka KUJAMÄKI & Outi PALOPOSKI (red.), *Suomennoskirjallisuuden historia* I. SKST 1084. Helsingfors: SKS Finska litteratursällskapet. 162–175.
- 2007b. Suomalainen kirjallisuus Ruotsin vallan aikana [Finsk litteratur under svenska väldet]. Hannu K. RIIKONEN & Urpo KOVALA & Pekka KUJAMÄKI & Outi PALOPOSKI (red.), *Suomennoskirjallisuuden historia* I. SKST 1084. Helsingfors: SKS Finska litteratursällskapet. 24–33.
- KUKKONEN, Pirjo 2010. Det översättande jaget: Homo significans och homo interpres. Ritva HARTAMA-HEINONEN & Pirjo KUKKONEN (red.), *Kiasm*. Acta Translatologica Helsingiensia Vol. 1. Helsingfors universitet: Finska, finskugriska och nordiska institutionen/Svensk

- översättning. 99–121. Tillgänglig också som e-publikation på adressen <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/17463>
- LARSSON, Björn [2008] 2009. *Filologens dröm. Berättelser om upptäckarglädje*. Stockholm: Norstedts.
- LÖNNROTH, Karl Johan (Juhani) 2005. Europeiska unionens språkpolitik – utvecklingstendenser och utmaningar. Föredrag vid SFÖ-konferens i Uppsala 23.4.2005.

Some reflections on translating Adam Smith

Matti Norri

A translation is impossible, because of the different structures of different languages, because almost all words have many meanings with different allusions in different languages, and for other reasons, a fact that Martin Luther (1483–1546) explained in his *Sendbrief vom Dolmetschen* (1530).

HOW I TRANSLATE?

FIRST: I get acquainted with the writer, or dictator, his character. For instance, when translating the Gospel of John (*Pyhä Johannes*, 1989), I wrote sentence after sentence, 3/4 of the text, and after that I learned to know the old man. He was not the man I had known earlier from other translations or theological literature.

SECOND: I sit in the environs he sits. For instance, when an 18th century person writes to a friend that he will come to visit him single-handed, one must know that teamster and servant will follow.

THIRD: I try to understand *what the writer tries to say*. To do that I try to acquaint myself what was said before him and what he knew of it.

After this the Finnish text creates itself. I cannot explain how. But, in order to illustrate this I take Smith's concept of

SHAME

Adam Smith (1723–1790) spoke on Jurisprudence on Friday, 21 January 1763. He said of gratuitous promises, which at that time could not be legally enforced. "It is without question a very improper and blameable piece of conduct for one to break thro his engagement, and such as he would be justly condemned for." (Smith 1978: 95)

In 1766, he (*ibid.*, 474) said: "The canon law, which judged from principles of honour and virtue, obliged men to perform even the promises that were made gratuitously. This was imitated by the civil law, and by our law if a promise be clearly proven he who promises must perform it."

Ritva Hartama-Heinonen & Pirjo Kukkonen (eds.)

Inter

Acta Translatologica Helsinkiensia (ATH) Vol 2, 199–203. 2013.
Helsinki: University of Helsinki, Nordica, Swedish Translation Studies.

So, *Smith means that morality is binding and any attempt at retreat will be scorned by others.* — It is learned that Smith knew canon law (THIRD). And the text tells of a world developing from a tribe community into an Open Society (SECOND).

He had earlier written in *The Theory of Moral Sentiments* ([1759] 2002) of the guilty feeling arising from a broken promise:

The violator of the more sacred law of justice can never reflect on the sentiments which mankind must entertain with regard to him, without feeling all the agonies of shame, and horror, and consternation... By sympathizing with the hatred and abhorrence which other men must entertain for him, he becomes in some measure the object of his own hatred and abhorrence. The situation of the person, who suffered by his injustice, now calls upon his own conduct, and feels at the same time that they have rendered him the proper object of the resentment and indignation of mankind, and of what is the natural consequence of resentment, vengeance and punishment. The thought of this perpetually haunts him, and fills him with terror and amazement. ... (Smith 2002: 98–99)

I have been told that the style used by Smith is described by the Scottish as ‘pawky’, which could be called as ‘drily humorous’. Such ‘pawky’ does not exist in Finnish tongue. One must express that with the means of Finnish language.

Smith ponders the question and reverses it, when the promise is not given voluntarily, but is forced:

A highwayman, by the fear of death, obliges a traveler to promise him a certain sum of money. [- -] It is to be observed, ... , that whenever such promises are violated, though for the most necessary reasons, it is always with some degree of dishonour to the person who made them. After they are made, we may be convinced of the impropriety of observing them. But still there is some fault in having made them. It is at least a departure from the highest and noblest maxims of magnanimity and honour. ... He appears to have been guilty of an action with which, in the imaginations of men, some degree of shame is inseparably connected. (Ibid., 392–393)

So, *Smith means: he who goes back on an obligation, installs a feeling of shame and guilt on himself.* — The text tells of a world where highwaymen still existed (SECOND). And we learn a lot of the man who dictated these words, a gentleman of a kind that scarcely exist today (FIRST). That gives some hint what he means with shame. — And this should be kept in mind when translating such words as *propriety*. If the text be translated unto modern English, would *propriety* translate *propriety*?

The subject matter of Smith’s treatise is sentiments, feelings, passions, emotions. They are caused by impulses. The circumstances one lives in and the general and individual attitudes of a person have an effect on which sentiments are caused by certain impulses. Most certainly they are not the same today that they were for Smith, because of changed circumstances and attitudes. Therefore, I had to peruse these three questions.

TERMS

Answering the question “What”, relating and describing the facts, is no science. One must also seek an answer to “Why”. Adam Smith answers the question: “Why promises are kept?” Shame, the fear of losing one’s face, makes us to keep our promises. If we do not do that, we dare no longer look society in the face, but imagine ourselves as rejected, and thrown out from the affections of all mankind. (Ibid., 99)

Adam Smith projected the theory of jurisprudence but he did not live to finish that work. I have tried to do it in some detail. The following may seem to be far away from the theme of our discussion, but I think it is not.

INFLUENCE OF SOCIETY’S RULES OR CUSTOM

In section V of *The Theory of Moral Sentiments*, Smith (2002) deliberated on the effects of custom and fashion on feelings of approval and rejection, finding that they generally do not have a particularly big effect, the effect is more devastating “in the case of specific practices”.

Georg Simmel (1858–1918) describes the “mechanism” through which customs and fashion work in his *Die Mode* (originally published as an essay *Philosophie der Mode*, 1905, subsequently in *Philosophische Kultur*, 1923): “The feeling of shame is in vogue, as it is mass action, smothered in the same way as the sense of responsibility in those participating in collective crimes, who in many cases would shudder at the act as individuals” (Simmel 1986: 60–62).

Custom may reduce the feeling of the shame that upholds the law. In this way, a custom may ‘justify’ violating another person’s ownership and avoiding responsibility. The feeling of shame can be compared to a brake or a retarder. The latter expression is more correct, as the brake is not fully efficient.

ON OWNERSHIP

The brake fails with ownership and exchange for different reasons. It does not prevent stealing modest properties. A pharmacist steals medicines for himself and his family from the chemist with little remorse. Few people abstain from this sort of stealing, even if they might feel a bit ashamed at first. People know that others steal in the same way and thus, are not afraid of being exposed personally. Custom tones down the feeling of shame. But experience suggest that shame keeps four out of five people from stealing something bigger; the fifth is kept back only by the fear of punishment.

ON PROMISE

The retarder does not in all cases prevent the breaking of a major promise. Experience suggests that about a fifth of people can in this situation smother their shame and invent a justification for rejecting to fulfil their commitments. In that case custom has little bearing. On the contrary, the person breaking his engagement justifies his action, both to himself and others, by believing that it is justice which led him to contradict custom. Hardly anyone breaks a minor engagement. Shame prevents him from that.

By breaking a promise, “every thing seems hostile, and he would be glad to fly to some inhospitable desert, where he might never more behold the face of a human creature, nor read in the countenance of mankind the condemnation of his crimes.” (Smith 2002: 99)

Trust is the point at issue. We trust that others will respect our property and that others will keep their promises. Trust is a feeling. In defining the foundation of morality, Kant (1724–1804) describes a feeling that is unlike all the feelings and emotions connected with tendency or desire (that is affection), or fear (that is antipathy). It is a respect for moral law not simply for a person, but following a moral law. (*Grundlegung zur Metaphysik der Sitten*, 1785) Its motive is “the very equity and merit of observing the laws of equity” (David Hume, [1711–1776] 1911–1930, *A Treatise of Human Nature* vol 2: 188–189). The shame of having broken the law would have made it impossible to look straight into the eyes of another person. Losing one’s face engenders the fear of shame.

Conclusion: Foundations of justice and law are enforced by shame, a concept of psychology. Custom, belonging to sociology, weakens the effect of shame.

Smith often uses the word *Justice*, only. I had to make this intellectual exercise in order to know when he means *lex*, when *ius*, and when *iustitia*, and which of the meanings of *iustitia*, in order that I can express the correct meaning in Finnish. As science advances, terms usually divide into subterms.¹

¹ This article is based on a paper read at the “*Moral Sentiments* in Translation: A Roundtable on New Editions of Smith’s TMS”. The roundtable was arranged by the International Adam Smith Society [IASS, <http://www.adamsmithsociety.net/index.html>], Aberdeen, 8 July 2011 in conjunction with the 2011 Annual Meeting of the Eighteenth-Century Scottish Studies Society (ECSSS), Aberdeen, July 2011.

REFERENCES

- Pyhä Johannes*. 1989. Suom. Matti NORRI. Helsinki: Art House.
- SIMMEL, Georg 1986. *Muodin filosofia*. Suom. Antti ALANEN. Helsinki: Odessa.
- SMITH, Adam [1759] 2002. *The Theory of Moral Sentiments*. Edited by Knud HAAKONSSON. Cambridge: Cambridge University Press.
- [1759] 2003. *Moraalituntojen teoria*. Suom. Matti NORRI. Helsinki: Kautelaari kustannus.
- 1978. *Lectures on Jurisprudence*. Edited by R. L. MEEK, D. D. RAPHAEL & P. G. STEIN. Oxford: Oxford University Press.

AUTHORS

JOHANNA DOMOKOS, PhD, Research Associate, Faculty of Linguistics and Literary Studies, University of Bielefeld, Germany

MONA FORSSKÅHL, Professor of Scandinavian Languages, School of Language, Translation and Literary Studies, University of Tampere; Docent in Swedish, University of Helsinki

RITVA HARTAMA-HEINONEN, PhD, University Lecturer in Swedish Translation and Interpreting Studies, Department of Finnish, Finno-Ugrian and Scandinavian Studies, University of Helsinki; Docent in Translation Studies, University of Helsinki

MIKKO KERVINEN, M.A., Doctoral Student, German Philology, Department of Modern Languages, University of Helsinki

MARJA KIVILEHTO, PhD, Lecturer in Swedish Translation and Interpreting Studies, School of Language, Translation and Literary Studies, University of Tampere

SIRKKA KNUUTTILA, PhD, Docent in Comparative Literature, Department of Philosophy, History, Culture and Art Studies, University of Helsinki

EVANGELOS KOURDIS, Assistant Professor in Translation Semiotics, Department of French Language and Literature, Aristotle University of Thessaloniki, Greece

PIRJO KUKKONEN, Professor of Swedish Translation Studies, Department of Finnish, Finno-Ugrian and Scandinavian Studies, University of Helsinki; Docent in Scandinavian Studies, University of Oulu

MATTI NORRI, Advocate, Helsinki

SUSAN PETRILLI, Associate Professor of Philosophy and Theory of Language, Department of Letters, Languages, Arts, Italian Studies, Comparative Cultural Studies, University of Bari Aldo Moro, Italy

LENA SEGLER-HEIKKILÄ, PhD, Senior Lecturer in German, Swedish, and Intercultural Communication, Centria University of Applied Sciences, Ylivieska

IRMA SORVALI, Professor emerita of Nordic Philology, University of Oulu; Docent in Scandinavian Languages, University of Helsinki

inter- [< Latin *inter-*] prefix; between, among, together, mutual(ly), reciprocal(ly).

1 Indicates, when attached to words, something that moves, exists or is located, happens or is carried on between or involves two or more units or entities;

trans.: Fi. *-välinen*; Swe. *mellan-*;

cf. *intra-* (being located or occurring) within.

2 For usage, see Vol. 2 *Inter* in *Acta Translatologica Helsingiensia*.